

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author

TESI DOCTORAL

Antropologia i Arquitectura.

Creació i re-creació de l'Espai a la Vila Olímpica de Banyoles.

Blanca Sala Llopart

Departament de Projectes Arquitectònics
Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona
Universitat Politècnica de Catalunya

Director: Josep Muntañola Thornberg

Barcelona 1999

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	7
-------------------	---

PRIMERA PART: PRINCIPIS TEÒRICS I METODOLÒGICS

I. Antropologia, Arquitectura i Societat. Cap a una metodologia per a una Antropologia de l'Espai	13
I.1. Introducció: l'Espai	14
I.2. Antropologia versus Societat: el treball de camp	16
I.2.1. Antropologia: l'antropòleg com a intèrpret	16
I.2.2. Societat: l'informant com a intèrpret	18
I.2.3. Comunicació intercultural	19
I.3. Societat versus Arquitectura: habitar	21
I.3.1. Societat: l'habitant com a creador	21
I.3.2. Arquitectura: l'arquitecte i la societat	28
I.4. Antropologia versus Arquitectura: interdisciplinarietat	38
I.4.1. Antropologia: aproximacions antropològiques a l'Arquitectura	38
I.4.1.1. Aproximacions antropològiques a l'arquitectura com a objecte d'estudi	38
I.4.1.2. Una altra aproximació antropològica: l'antropòleg com a creador	43
I.4.2. Arquitectura: aproximacions arquitectòniques a l'Antropologia	52

I.4.2.1. Aproximacions arquitectòniques a l'Antropologia com a disciplina	52
I.4.2.2. Una altra aproximació arquitectònica: l'arquitecte com a intèrpret	56
I.5. Antropologia-Arquitectura-Societat: espai híbrid	66
I.5.1. Síntesi	66
I.5.2. Traducció i diàleg: comunicació inter-subjectiva	67
I.5.3. Liminalitat i communitas	71
I.5.4. Construir, habitar, pensar	73
I.5.5. Construir, habitar, projectar	75
I.5.6. L'espai híbrid: camp-arquitectura-lloc	77
I.6. Bibliografia	80

SEGONA PART:
ANTROPOLOGIA DE L'ESPAI A LA VILA OLÍMPICA DE BANYOLES

II. Treball de camp a la Vila Olímpica de Banyoles	87
II.1. L'objecte d'estudi: La Vila Olímpica	88
II.1.1. Criteris de selecció de l'objecte d'estudi	88
II.1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi	89
II.1.3. Mostra etnogràfica	90
II.1.4. Preparació del treball de camp: recerca documental	90
II.2. Relacions de camp	91
II.2.1. Estada al camp	91
II.2.2. Els informants	92
II.2.2.1. Criteris de selecció dels informants	93
II.2.2.2. Contacte i accés als informants	93
II.2.3. Participació i observació	94
II.3. Entrevistes	95
II.3.1. Mostra dels entrevistats	95
II.3.2. Guia temàtica de les entrevistes	96
II.3.3. Tipus d'entrevista: l'entrevista no-directiva	97

II.3.4. Guió de les entrevistes	99
II.3.5. Anàlisi de les entrevistes	102
II.4. Etapes de la investigació	103
III. La Vila Olímpica de Banyoles	106
III.1. Localització de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga	108
III.2. Projecte i construcció de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga	108
III.3. L'arquitectura de la Vila Olímpica	111
III.4. Composició social de la Vila Olímpica	115
III.4.1. Estructura de la població	115
III.4.2. Estructura familiar	117
III.4.3. Nivell d'instrucció	119
III.4.4. Nivell socio-econòmic	120
III.4.5. Lloc de procedència	121
III.4.6. Ocupació dels habitatges	122
III.5. Fonts bibliogràfiques i documentals	124
IV. Evolució de l'espai a Banyoles i a La Draga	125
IV.1. Antecedents: assentament neolític de La Draga	126
IV.2. Dels ibers als romans: dels turons a l'estany	128
IV.3. L'Edat Mitjana: aprofitament de les aigües de l'estany	128
IV.4. Els segles XIV-XVIII: regulació legal de les aigües de l'estany ...	132
IV.5. El segle XVIII: apropiació de les terres de l'estany	137
IV.6. Finals del segle XIX i principis del XX: apropiació de les aigües de l'estany	144
IV.7. Segona meitat del segle XX: urbanisme a La Draga	151

IV.8. Una història de la relació Home-Natura	157
IV.9. Antecedents mítics: Sant Mer i el Drac	158
IV.8. Fonts bibliogràfiques i documentals	161
V. Apropiació del barri de la Vila Olímpica	166
V.1. Apropiació física de l'espai del barri	167
V.1.1. Delimitació espacial de la Vila Olímpica: arquitectura i urbanisme	167
V.1.1.1. El concepte d'arquitectura moderna	168
V.1.1.2. Tradició i Modernitat entorn la construcció de la Vila Olímpica	173
V.1.1.3. El concepte d'habitabilitat	177
V.1.1.4. L'estructura de l'espai	179
V.1.1.5. Uniformitat versus diversitat formal	183
V.1.1.6. Consciència estètica	185
V.1.2. La Vila Olímpica al costat de l'estany: paisatge	186
V.1.2.1. El Parc de La Draga	187
V.1.2.2. Paisatge a través d'una finestra	192
V.1.2.3. Arquitectura i paisatge	195
V.1.2.4. Un espai de lleure	209
V.2. Apropiació social de l'espai del barri	212
V.2.1. Identitat social	213
V.2.2. Les relacions socials i els seus espais	218
V.2.3. Privacitat de l'espai del barri	224
V.3. Qualitat ambiental a la Vila Olímpica	226
V.4. Bibliografia	228
VI. Apropiació dels habitatges de la Vila Olímpica	232
VI.1. Delimitació espacial als habitatges	233

VI.1.1. Interior-exterior: la intimitat entre veïns	233
VI.1.2. Privat-públic: el rebedor, espai de transició	237
VI.1.3. Pur-impur: l'espai corporal	243
VI.1.3.1. Separació dels espais impurs	243
VI.1.3.2. Unificació d'espais: la intimitat de la parella	244
VI.1.4. Gran-petit: la mesura de l'espai	246
VI.2. Creació i re-creació de l'espai dels habitatges	251
VI.3. Bibliografia	254
CONCLUSIONS	255
ANNEXE: Bibliografia per a una Antropologia de l'Espai	261

Al Gerard i la Rosa, els meus pares,
i a la meva germana Emma

INTRODUCCIÓ

És la ruptura operada en l'espai el que permet la constitució del món, ja que és aquesta ruptura la que descobreix un 'punt fix', l'eix central de tota orientació futura.

M.Eliade. Lo Sagrado y lo Profano.

Cal entendre l'interès d'un antropòleg per l'Espai, com una manera d'assolir una comprensió més àmplia de la cultura i la societat, i crec que precisament l'Espai és un dels aspectes que ofereix una viabilitat més adequada per aquest propòsit. L'Espai ho engloba tot, en el seu interior hi cap tot, és continent i contingut al mateix temps i, per tant, permet una visió de moltes altres qüestions que les estrictament espacials. La disciplina antropològica considera les cultures com un tot en el que cada element s'explica a través de la seva relació amb els altres, i d'aquí que consideri que tot anàlisi ha de ser de caràcter hol·lístic. L'Espai com a objecte d'estudi, i la metodologia per estudiar-lo, crec que s'adiu perfectament a aquests principis. Hem de situar doncs aquest interès, i el treball que se n'ha derivat, en el marc disciplinar de l'Antropologia de l'Espai.

Dins aquest marc, l'objecte principal del treball és aprofundir en la significació de l'Espai a partir de la relació entre Antropologia, Arquitectura i Societat com a representants del vessant analític, creatiu i pràctic de l'espai respectivament, i intentar descobrir les possibilitats del diàleg entre ells. D'una banda, es pretén assentar unes bases teòriques i metodològiques per a l'estudi de l'Espai en qualsevol de les seves manifestacions. I d'altra banda, es pretén demostrar la validesa i la utilitat d'aquestes bases a través d'una aplicació pràctica, és a dir, d'una investigació concreta.

L'objecte d'estudi escollit per a dur a terme la investigació ha estat la Vila Olímpica de Banyoles, ja que reuneix unes condicions especials. Aquest objecte ha permès fer una investigació completa des del punt de vista de la coexistència de diferents nivells espacials: l'arquitectura, l'urbanisme i el paisatge. El fet que es tracti d'un barri construït tot d'una vegada, fet que rarament es produeix, ha permès també observar d'una forma molt propera els inicis de l'ocupació d'aquest espai i de la seva conformació com a barri. A més, com el seu mateix nom recorda, és tracta d'un espai que ha format part de l'entorn de modernitat estètica i social que envoltava els Jocs Olímpics Barcelona '92. Per tant, s'ha pogut analitzar la percepció que de l'arquitectura moderna té l'habitant, tant des del punt de vista estètic com des del punt de vista pràctic.

El treball s'estructura en dues parts diferenciades: una primera part en la qual s'exposen els fonaments teòrics i metodològics, i una segona part en la qual es desenvolupa un anàlisi antropològic sobre la creació i la re-creació de l'espai de la Vila Olímpica de Banyoles.

El primer capítol intenta assentar les bases teòriques i metodològiques per a una Antropologia de l'Espai, aprofundint en la relació que s'estableix

entre Antropologia, Arquitectura i Societat, entre anàlisi, creació i pràctica de l'espai. En primer lloc, s'analitza la relació entre Antropologia i Societat a partir de l'experiència del *treball de camp* que es du a la pràctica en tota investigació antropològica, i en el qual es produeix una situació d'aproximació de l'un a l'altre a través de la interpretació. En segon lloc, s'analitza la relació entre Societat i Arquitectura a partir de l'anàlisi del fenomen d'habitar: d'una banda, s'aborda el paper creatiu que desenvolupa l'habitant en el seu entorn arquitectònic; i d'altra banda, es mostra el reconeixement d'aquesta realitat per part dels arquitectes. En tercer lloc, s'analitza la relació entre Antropologia i Arquitectura a partir del concepte d'interdisciplinarietat: d'una banda, es fa un repàs de les diferents aproximacions a l'arquitectura com a objecte d'estudi que s'han elaborat des de la disciplina antropològica, i s'aprofundeix en el paper de l'antropòleg com a creador; d'altra banda, es fa un repàs de les diferents aproximacions a l'Antropologia com a disciplina que s'han elaborat des del camp de l'Arquitectura, i s'aprofundeix en la tasca interpretativa de l'arquitecte.

Situats en aquest punt, es proposa la creació d'un nou espai comú de comunicació, transcultural i híbrid, que faciliti la relació entre Antropologia, Arquitectura i Societat. Es tracta de crear una realitat compartida en la que cadascuna de les parts assumeixi alhora l'anàlisi, la creació i la pràctica de l'espai. Els mecanismes a través dels quals s'estableix aquesta comunicació intersubjectiva són fonamentalment la vocació de síntesi, i el diàleg entre les tres realitats.

La segona part té com a objectiu complementar i, alhora, exemplificar les reflexions teòriques i metodològiques de la primera part. El segon capítol explica els mètodes d'investigació que s'han dut a terme en l'anàlisi de l'objecte d'estudi, és a dir, de la Vila Olímpica de Banyoles. La recerca documental, les entrevistes amb els habitants del barri, la participació en la vida quotidiana que s'hi desenvolupa, i la observació sobre el terreny, formen part del *treball de camp* antropològic que s'ha aplicat. Aquesta metodologia d'investigació pretén recollir el punt de vista que tenen de l'espai de la Vila Olímpica els seus

mateixos habitants. És a partir d'aquest material recollit, que l'antropòleg elabora la seva interpretació, i que estructura i desenvolupa el seu anàlisi.

El tercer capítol situa el context físic i social en el qual es desenvoluparà l'anàlisi. D'una banda, explica el procés del projecte de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga, la seva construcció, i la realitat urbanística final. D'altra banda, explica la realitat social del barri a partir de dades sobre l'estructura de la població, l'estructura familiar, el nivell d'instrucció, el nivell socioeconòmic, el lloc de procedència, i la venda i l'ocupació dels habitatges. Veurem com es tracta d'un barri nou que s'ha ocupat en un curt període de temps, amb una població jove d'un nivell socioeconòmic mig-alt.

El quart capítol analitza l'evolució històrica de la creació i re-creació de l'espai que avui ocupa la Vila Olímpica i el Parc, La Draga. La història de la vila de Banyoles està íntimament vinculada a l'estany, i per tant a l'aigua i la natura. La Draga, al costat de l'estany, és un reflex d'aquesta evolució: ens mostra els canvis que s'han anat produint en la percepció, l'ús i els significats de l'espai a partir de la relació Home-Natura. Progressivament l'home s'ha anat acostant i apropiant de les terres entorn de l'estany i del propi estany, des de la construcció de la xarxa de recs per part dels monjos del monestir a l'Edat Mitjana, fins a la construcció de la Vila Olímpica, des d'un aprofitament de caràcter econòmic fins a un aprofitament de caràcter estètic i lúdic.

El cinquè capítol ja passa a analitzar l'apropiació actual de l'espai de la Vila Olímpica per part dels seus habitants, entesa com a part d'un procés continuat de creació i re-creació. D'una banda, intenta aprofundir en la delimitació de l'espai del barri i en la seva definició arquitectònica i urbanística, a partir dels conceptes de tradició i modernitat, d'habitabilitat, d'uniformitat i diversitat formal, d'unitat i separació, i de consciència estètica. L'entorn paisatgístic és analitzat com un espai que forma part del mateix barri i de la mateixa arquitectura: la Vila Olímpica esdevé el nexa d'unió entre arquitectura i

natura, complint una doble funció de *continuum* i de límit, de fusió i separació; es mou entre una voluntat humanitzadora de la natura i una voluntat de naturalització de l'arquitectura. D'altra banda, l'apropiació de la Vila Olímpica és produeix també a nivell social: l'espai del barri delimita unes relacions socials en el seu interior, i en definitiva conforma una identitat social pròpia que reforça una voluntat de privacitat per part dels seus habitants. El concepte de qualitat ambiental és el que recull tot aquest conjunt arquitectònic, urbanístic, paisatgístic i social.

Finalment, el sisè capítol analitza l'apropiació de l'espai interior dels habitatges de la Vila Olímpica per part dels seus habitants. Aquest anàlisi intenta arribar a la comprensió de l'adaptació mútua entre l'habitatge i l'habitant a partir de les transformacions dutes a terme en aquest espai. Aquestes transformacions responen a la necessitat d'equilibrar la relació interior-exterior, públic-privat, pur-impur, gran-petit; és a dir, que responen a necessitats com la intimitat, la privacitat, o l'amplitud. La delimitació, mitjançant la unió o la separació d'espais, és l'instrument que utilitza l'habitant per ordenar l'habitatge física, social i simbòlicament d'acord a uns models socio-culturals. L'habitant, doncs, desenvolupa la seva capacitat creativa en l'espai que habita, i assumeix aquesta tasca d'adaptació com a inherent al mateix fet d'habitar: l'espai creat per l'arquitecte és re-creat constantment per l'habitant.

**PRIMERA PART
PRINCIPIS TEÒRICS I METODOLÒGICS**

Antropologia, Arquitectura i Societat
Cap a una metodologia per a una Antropologia de l'Espai

I. Antropologia, Arquitectura i Societat. Cap a una metodologia per a una Antropologia de l'Espai.

I.1. Introducció: l'espai.

És a partir del contacte entre cultures diferents que es produeix el fenomen de l'enriquiment cultural, sempre i quan hi hagi un context de comprensió mútua a partir de la qual intercanviar elements. Però els coneixements arriben a una situació estàtica i d'aïllament, creant-se així una situació anormal d'immobilisme cultural, si no van acompanyats d'un procés de traducció dels uns als altres. El concepte de traducció, doncs, és fonamental per tal que es produeixi aquesta comprensió.

Els antropòlegs han estat un dels personatges que s'han ocupat de la traducció i de la diferència a nivell cultural. Ja des dels inicis de la disciplina, el seu interès estava encaminat a la traducció de les cultures *exòtiques* o *primitives* a la cultura occidental, en un intent d'arribar no només al seu coneixement sinó també a la seva comprensió.

La traducció no tant sols és un sistema útil i necessari per a la comunicació entre cultures diferents, sinó que és útil i recomanable aplicar-la també entre diversos àmbits d'una mateixa cultura, ja que tot fet cultural pot ser interpretat en moltes formes diferents. Tal com diu Clifford Geertz, tant l'estudiós de la cultura com el mateix objecte d'estudi estan subjectes a la *interpretació*¹, essent la cultura *trames de significació* que l'home mateix ha

---

¹ "(...) El que anomenem les nostres dades són realment interpretacions d'interpretacions d'altres persones sobre el que elles i els seus compatriotes pensen i senten." (GEERTZ, 1990, pàg.23).

teixit i en les que està inserit.² L'espai, i concretament l'espai arquitectònic, doncs, es troba lligat al fet interpretatiu, i per tant no el podem considerar de forma unívoca. Ens trobem davant un fenomen cultural del qual en participen tres realitats, o tres interpretacions distintes: la Societat, l'Arquitectura i l'Antropologia, representants de la vessant pràctica, creativa i analítica de l'espai respectivament..

Les diferents significacions de l'**espai**, amb els corresponents noms, caldrà buscar-les a través de la seva correspondència amb cadascuna d'aquestes tres realitats. A la societat, l'espai habitat esdevé **lloc**, és la vessant pràctica: els espais adquireixen el sentit que li atorguen les activitats que s'hi desenvolupen. D'altra banda, a l'Arquitectura l'espai esdevé **arquitectura**, és la vessant creativa: és la que crea i dóna forma a aquests **llocs** a través del projecte. Aquest **llocs**, per l'Antropologia, han estat un objecte d'estudi al qual s'hi ha acostat des del punt de vista analític, de la busca del sentit que precisament té per la societat. Però per l'antropòleg, l'espai de la societat que estudia, també forma part d'ell i li dóna un nom, amb el seu sentit corresponent: el nom és **camp**. Però la vertadera significació de l'espai caldrà buscar-la en el procés comunicatiu que s'estableix entre elles

Aquesta fragmentació però, només és una part de la veritat, és incompleta, ja que de fet els vessants pràctic, creatiu i analític els trobem, tot i que en proporcions quantitativa i qualitativament diferents, repartits entre totes tres realitats a la vegada. L'experiència i la metodologia antropològica del treball de camp, juntament amb l'experiència arquitectònica, ens ofereixen un valuós material a l'hora d'intentar establir les relacions existents entre elles, com tot seguit veurem.

---

² “El concepte de cultura que propugno (...) és essencialment un concepte semiòtic. (...) Creient amb Max Weber que l'home és un animal inserit en trames de significació que ell mateix ha teixit, considero que la cultura és aquesta xarxa i que l'anàlisi de la cultura ha de ser per tant, no una ciència experimental en busca de lleis, sinó una ciència interpretativa en busca de significacions.” (GEERTZ, 1990, pàg.20)

I.2. Antropologia versus Societat: el treball de camp.

L'experiència de l'espai per part de l'antropòleg i la de l'habitant, l'antropologia i la societat, es troben en un àmbit ben delimitat: un àmbit delimitat en l'espai (l'espai que conforma l'àrea en la que queda acotada una determinada investigació antropològica, i l'espai habitat d'una determinada unitat sociocultural subjecte d'aquesta investigació), i un àmbit delimitat en el temps (el període de temps durant el qual l'antropòleg desenvolupa una investigació, i el període durant el qual l'habitant és subjecte d'aquesta investigació esdevenint un informant). És a l'interior dels límits d'aquests dos àmbits, l'espacial i el temporal, que queda acotat el treball de camp.

I.2.1. Antropologia: l'antropòleg com a intèrpret.

L'Antropologia com a ciència és el resultat d'una metodologia: d'una experiència de camp - és a dir, de la pràctica de l'observació i la participació en la cultura estudiada- i d'un procés d'anàlisi a partir de la documentació recollida. Seria doncs la suma de dues perspectives, representades pels conceptes d'Emic i Etic. Aquests dos conceptes introduïts per K.Pike, s'han utilitzat des de l'Antropologia per fer referència a una visió analítica elaborada *des de dins* de la cultura estudiada, és a dir de la perspectiva de l'informant o observat (Emic); i per fer referència a una visió analítica elaborada *des de fora* o en la perspectiva de l'antropòleg o observador (Etic).

Però si tal com hem dit anteriorment, tots els fets culturals són ells mateixos *interpretacions*, això afecta en la relació que es dona en el treball de camp entre l'antropòleg i l'informant, o entre l'antropòleg i l'habitant en el cas de l'Antropologia de l'Espai. L'antropòleg mateix està subjecte al fenomen de la interpretació ja que, en l'experiència de camp, la observació i la participació no poden escapar de l'experiència personal i biogràfica, i ja que tampoc es pot

distanciar completament del context social i cultural al qual pertany. El concepte d'etic esdevé un objectiu gairebé utòpic, i el concepte d'emic, emprat per situar-se en el punt de vista de l'observat o *natiu*, esdevé també un objectiu difícil d'assolir.³

Quan l'antropòleg descriu la cultura que estudia, en realitat el que està fent és interpretar-la: es tracta d'una interpretació cultural. En aquest punt doncs, sí que la perspectiva de l'antropòleg s'acostaria a la de l'informant, en el sentit que ambdós estan vinculats amb el propi context social i cultural, i que ambdós estan també condicionats per la pròpia experiència personal i biogràfica. I és precisament aquesta perspectiva d'aproximació la que conformaria un àmbit d'”**externalitat**” de l'antropologia, emprant el concepte de Paul Rabinow⁴, o de “*distanciamnt cultural*” si emprem el de Carmelo Lisón⁵.

Si ens situem en el domini d'una Antropologia de l'Espai, aleshores l'**espai** intern de l'antropòleg és el **camp**, un espai de caràcter metodològic, en el que es situa l'objecte d'estudi i en el que es realitza la tasca d'investigació que anomena *treball de camp*. En canvi, l'**espai** extern seria el **lloc**: com per l'habitant, per l'antropòleg l'espai adquireix un caràcter vivencial, pràctic. En el primer cas es tracta d'una experiència de camp, i en el segon d'una experiència de lloc.

---

³ “(...) és la qüestió de la diferència el que està en joc (...) si les categories natives, a més de ser ‘il·lusòries’ des del punt de vista etic, poden ser captades en la seva veritat interna (emic), desde les categories de l'etnògraf, sense desvirtuar-se, i a vegades fins si poden arribar a ser captades de cap manera.” (CARDÍN, 1990, pàg. 22)

⁴ “Les coses es tornen més segures segons aquest món liminal es construeix mútuament tot i que, en realitat i per definició, mai arriba a perdre la seva qualitat d'externalitat,. aquesta externalitat, no obstant, té un caràcter movable. Es externa tant per l'antropòleg (no és el seu propi món vital) com pels informants, els quals van aprenen gradualment a informar.” (RABINOW, 1992, pàg. 143)

I.2.2. Societat: l'informant com a intèrpret.

L'informant i la cultura a la qual pertany, per la seva banda, en el moment en que entra en joc una relació amb l'antropòleg i que està participant d'un treball de camp, assumeix també una forma d'externalitat. L'informant ha d'aprendre a analitzar la seva pròpia cultura, a interpretar-la tal com faria l'antropòleg, però al mateix temps ha d'intentar entendre el context cultural al qual pertany el seu observador. Com afirma Paul Rabinow, l'informant, al estar en contacte amb l'antropòleg, per tal que aquest el compregui a ell i a la seva cultura, perquè es doni una bona comunicació, no només ha d'interpretar la seva pròpia cultura, sinó que s'ha d'afrontar a la *interpretació* de la interpretació de l'antropòleg si és que s'ha de donar una tasca de translació. Abans que res, l'informant ha d'intentar mirar-se amb objectivitat a sí mateix, ha d'intentar assumir d'alguna manera una forma d'externalitat, per poder presentar-la i explicar-la a l'antropòleg.⁶ Això implica aleshores, que les interpretacions de l'antropòleg en realitat són interpretacions d'altres interpretacions.⁷

Si ens tornem a situar en el domini d'una Antropologia de l'Espai, l'**espai** intern de l'habitant és el **lloc**, espai que experimenta i practica com a individu i alhora com a membre d'una comunitat o unitat sociocultural. En canvi, l'**espai** extern adquireix un caràcter metodològic: de forma temporal i durant el període de relació amb l'antropòleg en l'àmbit d'un *treball de camp*, l'espai que fins ara per a ell constituïa el **lloc**, esdevé el **camp**.

---

⁵ “Només s'accedeix a la possibilitat d'interpretar un cert nivell de significat a través de la 'epoché' o distanciament cultural i a través de l'estructura de l'experiència immediata que comporta el treball de camp.” (LISÓN, 1983, pàg. 128-129)

⁶ RABINOW, 1992, pàg.142.

⁷ “En suma, els escrits antropològics són ells mateixos interpretacions i a més interpretacions de segon i tercer ordre (Per definició, només un 'natiu' fa interpretacions de primer ordre: es tracta de 'la seva' cultura).” (GEERTZ, 1991, pàg. 28)

I.2.3. Comunicació intercultural.

La reflexió que de tot això se'n deriva és que l'objecte d'estudi de l'antropologia “està en el mateix nivell epistemològic que ella mateixa. Tant l'antropòleg com els seus informants viuen en un **món culturalment mediat**, atrapats en les '**trames de significació**' que ells mateixos han teixit (...). Els fets antropològics són transculturals, perquè es realitzen a través de les fronteres entre cultures.”⁸

A partir d'aquesta *externalitat*, la que assumeixen tant l'antropòleg com l'informant, es crea un *espai comú*, un *món liminar* construït mútuament. Segons Rabinow “això crea els principis d'un objecte o producte **transcultural i híbrid**. Durant el període en el que es realitza el treball de camp ha d'establir-se un **sistema compartit de símbols** si es vol que aquest procés de formació de l'objecte (a través de l'autoreflexió, autoobjectivació, presentació i nova explicació) continuï.”⁹ Si ho apliquem a l'antropologia de l'espai els conceptes passarien a ser *espai transcultural*, *espai híbrid*, *espai liminar*.

La participació en aquest procés queda ampliada a tres bandes quan parlem de l'espai arquitectònic, altrament seria incompleta. La significació de l'espai cal buscar-la doncs en un procés comunicatiu entre les tres realitats implicades: Antropologia, Arquitectura i Societat. El joc d'internalitats i externalitats es multiplica: d'una banda, l'Antropologia tindria una externalitat respecte la Societat i una altra respecte l'Arquitectura; d'altra banda, l'Arquitectura tindria una externalitat respecte l'Antropologia i una altra respecte la Societat; i finalment, la Societat tindria una externalitat respecte l'Antropologia i una altra respecte l'Arquitectura. Però tot i l'existència d'aquestes externalitats, cadascuna de les tres realitats continua conservant les pròpies internalitats, els seus propis objectes i objectius. La coexistència

---

⁸ RABINOW, 1992, pàg.142.

d'internalitats y d'externalitats en el *camp* de l'antropòleg, en l'*arquitectura* de l'arquitecte i en el *lloc* de l'habitant, constituïria doncs el domini de l'*espai*: un espai transcultural i híbrid construït mútuament, un espai de comunicació, un espai en el que s'estableix un sistema compartit de símbols.

ANTROPOLOGIA		SOCIETAT	
INTERNALITAT	EXTERNALITAT	EXTERNALITAT	INTERNALITAT
TOPONÍMIA <i>CAMP</i>	TOPONÍMIA <i>"LLOC"</i>	TOPONÍMIA <i>"CAMP"</i>	TOPONÍMIA <i>LLOC</i>
METODOLOGIA TREBALL DE CAMP Experiència de camp (observació i participació) + Anàlisi científic Perspectiva EMIC, de l'observat (anàlisi desde dins: HABITANT) + Perspectiva ETIC de l'observador (anàlisi desde fora). ANTROPÒLEG	METODOLOGIA TREBALL DE CAMP Experiència de lloc + Experiència personal-biogràfica+ Experiència personal de camp + Interpretació cultural Interpretació de la interpretació de l'informant, i interpretació de la pròpia cultura. ANTROPÒLEG	METODOLOGIA HABITAR Experiència de camp (observació participant) + Anàlisi de la <i>pròpia</i> cultura Interpretació de la pròpia cultura, i interpretació de la interpretació de l'antropòleg. INFORMANT	METODOLOGIA HABITAR Experiència de lloc + Experiència personal-biogràfica + Experiència socio-cultural Perspectiva de la societat, com a individu i com a col.lectivitat. HABITANT
APLICACIÓ ANTROPOLOGIA (EN L'ESPAI) Anàlitzar una cultura en l'espai	APLICACIÓ ANTROPOLOGIA DE L'ESPAI Interpretar l'espai d'una cultura	APLICACIÓ HABITAR Interpretar l'espai propi	APLICACIÓ HABITAR Habitar l'espai propi □

Figura 1. Relació Antropologia versus Societat.

⁹ RABINOW, 1992, pàg.143.

I.3. Societat versus Arquitectura: habitar.

La relació respecte l'espai que mantenen l'arquitectura i la societat, l'arquitecte i l'habitant, són dues cares de la mateixa moneda, en el sentit que l'arquitecte és el creador de l'espai habitat, a través del projecte i la posterior construcció; i que, d'altra banda, l'habitant és l'usuari d'aquest espai arquitectònic a partir del propi context sociocultural.

I.3.1. Societat: l'habitant com a creador.

Per entendre les estructures, els hàbits i les pràctiques de la societat, Pierre Bourdieu utilitza el concepte d'*habitus*: "Els condicionaments associats a una classe particular de condicions d'existència produeixen *habitus*, sistemes de *disposicions* duradores i transferibles, estructures estructurades predisposades per funcionar com a estructures estructuradores, és a dir, com a principis generadors i organitzadors de pràctiques i representacions que poden estar objectivament adaptades al seu fi sense suposar la busca conscient de fins i el domini exprés de les operacions necessàries per abastar-los, objectivament 'regulats' i 'regulars' sense ser el producte d'obediència a regles, i, a la vegada que tot això, col·lectivament orquestrades sense ser producte de l'acció organitzadora d'un director d'orquestra." ¹⁰

Les pràctiques i representacions socials (les espacials hi són incloses), col·lectives i individuals, estan generades i organitzades per unes estructures col·lectives, per l'*habitus*. Però aquest lligam causal entre estructura i pràctica no té en cap moment un caràcter determinista, sinó al contrari. L'*habitus* és un concepte que recull l'aspiració de mantenir-se en un terreny intermedi en que

---

¹⁰ BOURDIEU, 1991, pàg. 92.

les dualitats determinisme-llibertat, condicionament-creativitat, consciència-inconscient o individu-societat, siguin superades. Les estructures actuen com a delimitació: els pensaments, percepcions, expressions i accions estan limitades al context històric i social de la seva producció. Això simplement fa que l'*habitus* esdevingui una capacitat infinita de generar dins l'àmbit d'una llibertat controlada. Es tracta, doncs, d'una "llibertat condicionada" i condicional, o d'una sèrie d'"improvisacions regulades" i reguladores, en la que tant la reproducció mecànica dels condicionaments inicials com la creació d'una novetat absoluta, no es poden produir.¹¹

Els autors de '*Creativity/Anthropology*' defineixen la creativitat "com a les activitats humanes que transformen les pràctiques culturals existents com una manera en que una comunitat o alguns dels seus membres busquen el valor".¹² La creativitat cultural no és només quelcom que aporten alguns individus del món de l'art o de la ciència, sinó que també sorgeix des de les diferents esferes de la vida social i quotidiana. La possibilitat d'escollir, la variabilitat i la impossibilitat de predicció són l'espai social que permet que sorgeixi la creativitat. La societat selecciona, elabora i transforma la tradició que hereta, en el context d'una dinàmica d'invenció i repetició, de canvi i permanència, com a fenòmens dinàmics que permeten la perpetuació de la tradició cultural.¹³

Tornant a Pierre Bourdieu, l'*habitus* és el que permet habitar les institucions per tal de mantenir-les vives i actives, cosa que no implica mantenir-les intactes. En un procés de "reactivació" constant, se'n manté el sentit que els és propi, però se les sotmet a constants revisions, transformacions i incorporacions per tal que aquest sentit no perdi la seva vigència. La reproducció sota la forma de disposicions duradores d'aquestes

---

¹¹ BOURDIEU, 1991, pàg. 96 i 99.

¹² ROSALDO, R.- LAVIE, S.- NARAYAN, K., 1993, pàg. 5.

¹³ ROSALDO, R., 1993, pàg. 256.

estructures objectives a través del temps, depèn d'un treball d'inculcació i apropiació. L'*habitus* es converteix en la incorporació de la mateixa història.¹⁴

En paraules de Bourdieu: "Producte de la història, l'*habitus* produeix pràctiques individuals i col·lectives, produeix, doncs, història conforme als principis ('schèmes') engendrats per la història; assegura la presència activa de les experiències passades que, dipositades en cada organisme sota la forma de principis de percepció, pensament i acció, tendeixen, amb més seguretat que totes les regles formals i normes explícites, a garantir la conformitat de les pràctiques i llur constància a través del temps. Passat que sobreviu en l'actualitat i que tendeix a perpetuar-se en el provenir actualitzant-se en les pràctiques estructurades segons els seus principis, (...) el sistema de les disposicions està en el principi de la continuïtat i la regularitat."¹⁵

El concepte de "**model cultural**" aplicat a l'estudi de l'habitat, en Nicole Haumont i Henry Raymond és l'equivalent del concepte d'*habitus* en Pierre Bourdieu: també a partir del model cultural es generen les pràctiques i les representacions socials.¹⁶ En l'àmbit de l'espai habitat Raymond destaca la capacitat d'engendrar pràctiques en l'espai per part de l'habitant, la capacitat d'exercir una acció en l'hàbitat, una "**competència pràctica**" que es deriva d'uns models culturals.¹⁷ Habitar esdevé el conjunt d'accions que executa l'habitant fruit d'una interpretació (d'acord a uns models culturals), que permet la fabricació o *creació* d'un habitat a partir d'un espai dissenyat anteriorment per l'arquitecte, i que ve definida per la competència.¹⁸ Però en el fenomen de l'apropiació de l'espai hi intervé una segona capacitat: la "**competència lingüística**" es defineix per la capacitat de l'habitant d'elaborar un discurs sobre

---

¹⁴ BOURDIEU, 1991, pàg. 99-100.

¹⁵ BOURDIEU, 1991, pàg. 95.

¹⁶ "Habitar és ser allotjat i poder apropiar-se de l'espai segons certs models culturals." (HAUMONT, 1968, pàg.190). "Les pràctiques en l'habitat són l'expressió de models lligats al parentiu, a la sexualitat, al veïnatge, als rols masculins i femenins. Aquest conjunt de models forma part del que anomenem hàbits ('moeurs')." (RAYMOND, 1984, pàg. 55-56)

¹⁷ RAYMOND, 1984, pàg.179-180.

el seu propi habitat. És el que Raymond també anomena “paraula sobre l’habitat” o “paraula social”.¹⁹

Aquesta capacitat creativa de l’habitant aplicada al seu entorn, tal com apunta Amos Rapoport, és duta a terme a través d’un procés de “*disseny*” en el qual intervenen els factors de presa de decisions, preferència i selecció. Sota uns models culturals una sèrie de seleccions sistemàtiques d’entre diferents alternatives possibles, dissenyen o creen un *estil* de vida, un *estil* arquitectònic, un paisatge, o un assentament. Aquesta selecció reuneix tant les preferències que tenen un origen individual (experiència individual anterior) com les que tenen un origen col·lectiu (estadi en el cicle de vida, edat, composició familiar, ocupació, religió, classe, ideologia, ètnia, estil de vida, etc.).²⁰ El disseny doncs és considerat com una selecció entre alternatives, o el que Rapoport anomena “*model de selecció de disseny*” o “*disseny com a selecció*”.²¹ Quan l’habitant tria, altera, personalitza, o dissenya el seu entorn espacial (tant privat com públic), el que fa és adaptar aquest entorn a les seves preferències o necessitats com a individu i com a membre d’un determinat context sociocultural: es tracta d’un mecanisme per incrementar la congruència o per reduir la incongruència entre espai i societat.²² L’aplicació que fa del concepte de *disseny*, concepte propi de l’àmbit de l’arquitecte, a l’àmbit de l’habitant, li serveix per establir un segon paral·lelisme: tant el concepte d’*estil* propi del món de l’estètica, com el concepte d’*estil de vida* propi de la vida social són el resultat de seleccions sistemàtiques entre una sèrie d’alternatives.²³

En la línia d’aquesta capacitat creativa de l’habitant, Michel de Certeau i Luce Giard van una mica més enllà i ens parlen de les “**capacitats poètiques**”

---

¹⁸ RAYMOND, 1973, pàg. 53.

¹⁹ RAYMOND, 1984, pàg. 170-171, 178-179.

²⁰ RAPOPORT, 1976, RAPOPORT, 1980.

²¹ “*Choice model of design*” o “*design-as-choice*” (RAPOPORT, 1985, pàg. 259)

²² RAPOPORT, 1985, pàg. 266-273.

²³ RAPOPORT, 1985, pàg. 273.

dels **habitants-artistes**”, dels “artistes quotidians”, i de la necessitat de que aquests “artistes desconeguts retrobin els seus drets d'**autors** dins la ciutat”. Lo important no són tant els objectes creats, sinó “les capacitats creadores i l'estil d'invenció” resultat d'una pràctica de manipulació, personalització, reutilització i poetització.²⁴

De la mateixa manera, segons Michel Maffesoli l'art també l'hem de buscar en l'àmbit de la vida quotidiana, és a dir, en l'àmbit de la creativitat popular, de la creativitat del sentit comú i de la creativitat instintiva, ja que l'obra d'art és creada per la força de la col·lectivitat: “És a partir d'un art generalitzat que es pot comprendre l'estètica com la facultat d'experimentar en comú.”²⁵ Aquest fenomen és cert sobretot ara, en un moment en que l'estètica està envaint gairebé tots els aspectes de la societat, tant a nivell públic com privat, en un moment en que l'ètica esdevé estètica i a l'inrevés. Es tracta d'un fenomen social global, d'un nou esperit del temps, que qualifica de “procés estètic galopant”, i del renaixement de l'**'homo aestheticus'**.²⁶

“**Poèticament habita l'home**”, són les paraules de Hölderlin en boca de Martin Heidegger. La reflexió sobre l'existència de l'home des de l'essència d'habitar, i la reflexió sobre l'escènica del poetitzar en tant que deixar habitar com un construir, centren l'interès de Heidegger: “Poetitzar és allò que abans que res deixa al fet d'habitar ser un habitar. Poetitzar és pròpiament deixar habitar. Ara bé, per quin mitjà arribem a tenir un habitacle? Per mitjà de l'edificació. Poetitzar, com deixar habitar, és un construir.”²⁷ I construir té dos sentits: el de “tenir cura i abrigar (colere, cultura)” allò que desplega el seu creixement des de sí mateix; i el de “aedificare” o erigir, en el sentit de construcció de les totes les obres elaborades per la mà de l'home, l'arquitectura inclosa.²⁸ “Poetitzar, en tant que el propi fet de prendre la mida de

²⁴ CERTEAU- GIARD- MAYOL, 1994, pàg. 200-201.

²⁵ MAFFESOLI, 1990, pàg. 22.

²⁶ MAFFESOLI, 1990, pàgs. 11-20.

²⁷ HEIDEGGER, 1994b, pàg. 165.

²⁸ HEIDEGGER, 1994b, pàg. 167.

la dimensió d'habitar, és la construcció inaugural. Poetitzar és el primer que deixa entrar el fet d'habitar de l'home en la seva essència. Poetitzar és l'originari deixar habitar.”²⁹

De tot això se'n deriva un acostament de la Societat vers l'Arquitectura a través de del fet creatiu o poètic. En una Antropologia de l'Espai, l'espai intern de l'habitant seria el **lloc**, espai que ha estat construït i que li ha estat lliurat per l'arquitecte, i que experimenta i practica com a individu i com a membre d'una cultura a partir d'uns models culturals o *habitus*. En canvi, l'espai extern, com hem pogut veure, seria l'**arquitectura**, ja que, com l'arquitecte, l'habitant aplica també unes capacitats creatives cultural i espacialment en el seu entorn arquitectònic

---

²⁹ HEIDEGGER, 1994b, pàg. 176.

SOCIETAT	
INTERNALITAT	EXTERNALITAT
<p>TOPONÍMIA <i>LLOC</i></p>	<p>TOPONÍMIA <i>“ARQUITECTURA”</i></p>
<p>METODOLOGIA</p> <p>HABITAR Experiència de lloc + Experiència personal- biogràfica +Experiència socio-cultural</p> <p>HABITUS: models culturals</p> <p>Perspectiva de la societat, com a individu i com a col.lectivitat.</p> <p>HABITANT</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>HABITAR Experiència personal- biogràfica + Procés de disseny + Interpretació estètica</p> <p>HABITUS: models culturals</p> <p>Perspectiva de la societat com a creadora: <i>“homo estheticus”</i></p> <p>HABITANT-POETA</p>
<p>PRÀCTICA</p> <p>Competència pràctica: ACCIÓ espacial ÚS de l'espai</p> <p>Habitant com a ACTOR</p>	<p>REPRESENTACIÓ</p> <p>Competència creadora, poètica: FORMA espacial CREACIÓ de l'espai</p> <p>Habitant com a AUTOR</p>
<p>APLICACIÓ</p> <p>HABITAR</p> <p>Viure EN l'espai que l'arquitecte entrega</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>HABITAR</p> <p>Re-creació DE l'espai que l'arquitecte entrega</p>

Figura 2. Societat: l'habitant com a creador.

I.3.2. Arquitectura: l'arquitecte i la societat.

Un dels fonaments en els que l'Arquitectura Moderna s'ha guiat a l'hora d'establir la relació existent entre arquitectura i societat, ha estat el binomi *forma-funció*: en una relació de tipus causal, la forma ve donada per la funció. El concepte de funció arquitectònica era concebut des del punt de vista organícista de les ciències biològiques, i era aplicat a l'habitatge tenint en compte les necessitats humanes bàsiques d'espai, aire, llum i calor.

Aquesta concepció, però, ha estat objecte de crítica per part de l'Arquitectura Postmoderna i els seus representants. L'obertura de l'arquitectura cap a la societat queda molt ben explicitada per Aldo Rossi en la seva definició: “concebo l'arquitectura en sentit positiu, com una creació inseparable de la vida civil i de la societat en la que es manifesta; ella és, per naturalesa, col·lectiva. (...) Creació d'un ambient més propici a la vida i intencionalitat estètica són els caràcters permanents de l'arquitectura; aquests aspectes emergeixen en cada recerca positiva i il·luminen la ciutat com a creació humana.”³⁰

No es tracta ja de la funció o destí social de l'arquitectura tal com la concebia el corrent funcionalista, sinó que es tracta de reconèixer la seva naturalesa social, *col·lectiva*; no es tracta de la visió de l'arquitectura com a pura creació estètica, sinó que és reconeguda en la seva condició de “**creació humana**” en general. Darrera d'aquesta concepció hi trobem la influència de la definició de la ciutat com “*la cosa humana per excel·lència*”³¹, feta per Claude Lévi-Strauss a ‘*Tristos Tròpics*’, i la influència de Viollet-le-Duc quan diu que “l'arquitectura, aquesta creació humana, no és doncs, de fet, res més que una aplicació de principis que han nascut fora de nosaltres i que ens n'apropriem a

---

³⁰ ROSSI, 1992, pàg. 60.

³¹ C.Lévi-Strauss citat per Rossi (ROSSI, 1992, pàg. 106)

través de la observació.”³² En definitiva Rossi aposta per una visió dual de l'arquitectura a través de la contraposició, no incompatible sinó complementària, entre lo particular i lo universal, entre lo individual i lo col·lectiu, és a dir, entre l'arquitecte i la societat.

Aquesta vessant col·lectiva de l'arquitectura és el resultat de la influència del concepte de “**memòria col·lectiva**” de Maurice Halbwachs en Rossi.³³ L'arquitectura i les ciutats com a cosa humana són el resultat, i són elles mateixes “*permanència*” i “*memòria*”.³⁴ Recupera la història, no en tant que fa referència al passat, sinó pel que es refereix als aspectes del present que responen al passat, els que han estat permanents, els que formen part de la memòria col·lectiva entesa com a la relació i la idea de la col·lectivitat amb el lloc. A la societat, l'exemple més clar és el rite com a element permanent i conservador del mite. En aquest mateix sentit, l'arquitectura seria un dels més clars exemples de permanència de les formes, és a dir, dels signes físics del “*locus*” (el lloc de l'habitant): “la memòria col·lectiva esdevé la mateixa transformació de l'espai per obra de la col·lectivitat (...) La memòria entesa d'aquesta manera arriba a ser el fil conductor de la total i complexa estructura; en això l'arquitectura dels fets urbans se separa de l'art en tant que element que existeix per sí mateix.”³⁵

Serà en el concepte arquitectònic de **tipus** que Rossi veurà reflectida la síntesi entre la forma i el mode de vida, entre arquitectura i societat; la tipologia seria la dipositària de la memòria col·lectiva.³⁶ En la mateixa perspectiva, Robert Venturi considera que la riquesa de l'experiència moderna ve donada

---

³² Viollet-le-Duc citat per Rossi (ROSSI, 1992, pàg. 171)

³³ Quan un grup es troba inserit en una part de l'espai, ell la transforma a la seva imatge, però al mateix temps, es plega i s'adapta a les coses materials que se li resisteixen. Es tanca dins el marc que ell ha construït. La imatge de l'entorn exterior i de les relacions estables que manté amb ell passa a un primer pla de la idea que es fa d'ell mateix.” Fragment de ‘*La Memòria col·lectiva*’ de Halbwachs citat per Rossi. (ROSSI, 1992, pàg. 226).

³⁴ ROSSI, 1992, pàg. 66, 75, 99, 227.

³⁵ ROSSI, 1992, pàg.227.

³⁶ ROSSI, 1992, pàg. 78.

per un sentit històric, no del passat en sí, sinó del “*passat com a present*”, un passat o precedent que es va enriquint a mida que s'actualitza.³⁷

En Venturi seran els conceptes de “**complexitat**” i de “**contradicció**” els que sintetitzaran la dualitat entre arquitectura i societat. El significat de l'arquitectura procediria, segons ell, al mateix temps, de les seves característiques internes i d'un determinat context.³⁸ La filosofia racionalista de la simplificació, de l'ordre, i del “menys és més”, obligava a l'arquitecte a ser selectiu i, per tant, a ser exclusiu en comptes de inclusiu, corrent el risc d'allunyar-se de l'experiència de la vida i les necessitats de la societat.³⁹ Però si la societat del present es caracteritza precisament pel constant augment dels problemes, tant per la seva quantitat com per la seva complexitat, contradicció i ambigüitat, l'arquitectura que li ha de correspondre ha de ser igualment complex.⁴⁰

Una forma de practicar la inclusió, és segons Venturi a través de l'adaptació dels “**elements convencionals**”, és a dir, de tots aquells productes anònims corrents per la seva fabricació, forma i ús, i vinculats o associats amb l'arquitectura i la construcció. Es tracta doncs d'una sèrie d'elements creats per la societat per adaptar-se al seu entorn i satisfer les seves necessitats. Aquests elements no poden ser ignorats per l'arquitecte, i menys encara intentar eliminar-los, ja que no està en el seu poder el substituir-los: la substitució o canvi dels elements convencionals, només es dóna quan paral·lelament hi ha un canvi de les necessitats socials, cosa que no es produeix d'un dia per l'altre ni com a resultat de la influència d'uns quants individus, sinó que requereix temps i un canvi social general.⁴¹ L'arquitecte no només ha d'acceptar els

---

³⁷ VENTURI, 1995, pàg. 21-22.

³⁸ VENTURI, 1995, pàg. 35.

³⁹ VENTURI, 1995, pàg. 27-28.

⁴⁰ “(...) parlo d'una arquitectura complexa i contradictòria basada en la riquesa i ambigüitat de l'experiència moderna, incloent l'experiència que és intrínseca a l'art.” (VENTURI, 1995, pàg. 25)

⁴¹ VENTURI, 1995, pàg. 66-67. L'experiència a ‘*Aprendiendo de Las Vegas*’, és un intent de treballar amb els “elements convencionals” (VENTURI, 1978).

elements que estan a la seva disposició (ja que “l’arquitecte selecciona tant com crea”), sinó que té l’obligació de ser expert en les convencions existents. Però això no vol dir tancar les portes a la innovació, ja que juntament la utilització dels elements convencionals, n’ha d’introduir de nous per tal de crear significats nous, amb una repercussió a nivell de conjunt.⁴²

L’arquitectura de Venturi defensa, com altres postmoderns, el concepte de “**pluralisme**” davant del d’“**universalisme**” defensat pel Moviment Modern. Cal tenir en compte que la pluralitat de gustos o de sensibilitats, la pluralitat de particularitats locals, la pluralitat de cultures, o la pluralitat d’èpoques, tenen totes elles una correspondència amb la pluralitat de vocabularis arquitectònics. La pluralitat esdevé una “obligació intrínseca” a l’arquitectura.⁴³

La relació de l’arquitecte amb la societat també és considerada, no només des d’un punt de vista de correspondència o de correlació, sinó des d’un punt de vista de responsabilitat de l’arquitecte: Robert Stern creu que la seva missió és la recerca d’una identitat col·lectiva, la d’intentar expressar i representar els valors i ideals de la seva cultura, l’americana en el seu cas, i mai d’imposar-los.⁴⁴ No n’hi ha prou amb un programa, una geometria i l’ànima o la personalitat de l’arquitecte per construir. L’arquitectura ha de ser més, ha d’haver-hi una altra part que ha de procedir de fora, del context del lloc, de la cultura en definitiva: l’arquitectura, com qualsevol altre expressió de la cultura, hauria de ser un instrument públic de comunicació.⁴⁵

---

⁴² “A través de l’organització no convencional de les parts convencionals és capaç de crear significats nous dins del conjunt. Si usa la convenció d’una manera no convencional i organitza coses familiars d’una forma poc familiar està canviant el context amb el que es pot usar inclús el clixé per aconseguir un efecte nou. Les coses familiars vistes en un context poc familiar arriben a ser perceptivament tant noves com antigues.” (VENTURI, 1995, pàg. 68).

⁴³ VENTURI, 1982, pàgs. 94-96.

⁴⁴ STERN, a LILLYMAN et al., 1994, pàg. 54.

⁴⁵ “Ha de ser en la seva essència (l’arquitectura) un retrat de llocs, de cultures, de valors, i de somnis. L’arquitectura ha de ser més que la lítica representació de les fantasies privades o dels dimonis interiors de l’arquitecte. No és la versió/il·lustració construïda d’un text escrit. L’arquitectura és la més pública de totes les arts.” (STERN, a LILLYMAN et al., 1995, pàg. 61)

El lligam entre arquitectura i habitant, entre espai i societat, Christian Norberg-Schulz l'estableix a partir del concepte d'"**espai existencial**". Hi haurien dimensions o conceptes diferents d'espai: pragmàtic (activitats a l'espai), perceptiu (percepció de l'espai), existencial (existència en l'espai), cognoscitiu (pensament sobre l'espai), expressiu o artístic (creació de l'espai), i lògic (instrument descriptiu). La reciprocitat entre l'home i l'espai arquitectònic existent té una important repercussió en els esquemes socials i culturals, "l'espai arquitectònic, per consegüent, pot ser definit com una 'concreció' de l'espai existencial de l'home",⁴⁶ "com una 'concreció' d'esquemes ambientals o imatges que són una part necessària de la orientació general de l'home o del seu 'estar en el món'".⁴⁷ Norberg-Schulz recull la idea de Heidegger sobre la relació entre home i espai, que exemplifica a través d'una selecció de cites: "l'existència és espacial", "no pot dissociar-se l'home de l'espai", "els espais reben la seva essència en els llocs i no 'de l'espai'", "la relació de l'home amb els llocs i, a través d'ells, amb els espais, consisteix en la seva residència", "només quan som capaços de residir podem construir", "la residència és la ' propietat essencial' de l'existència".⁴⁸

En general, l'arquitecte dona a l'habitant un espai acabat, i per tant, cal que aquest espai integri l'estructura dels esquemes de l'espai existencial per traduir-los en estructures arquitectòniques concretes. La creació de l'espai arquitectònic és una forma d'integrar els significats i les formes de vida a l'entorn, i ajuda a l'home a habitar si la mateixa arquitectura es constitueix com un "**imago mundi**" o "**microcosmos**", com una síntesi o com una concreció del món.⁴⁹ La significació és un aspecte fonamental en la vida humana, i és a través de la *poètica* que s'atorga aquesta significació, és a través de la *poètica*

---

⁴⁶ NORBERG-SCHULZ, 1975, pàg. 12.

⁴⁷ NORBERG-SCHULZ, 1975, pàg. 7.

⁴⁸ Martin Heidegger citat per NORBERG-SCHULZ, 1975, pàg. 18.

⁴⁹ NORBERG-SCHULZ, 1980, pàg. 17.

que l'home habita. L'arquitectura aporta aquesta *poètica*, l'arquitectura ajuda a l'home a habitar.⁵⁰

L'arquitectura està lligada necessàriament a la societat. D'altra banda, Bernard Tschumi estableix aquest lligam a través del concepte "**event**": "Moment d'erosió, de col·lapse, de posar en qüestió, o d'establir problemes referents a les mateixes suposicions sobre l'escenari en el qual un drama pot tenir lloc- ocasionant la oportunitat o la possibilitat d'un altre escenari diferent",⁵¹ aquesta és la definició d'*event* que Tschumi pren de Michel Foucault. Concep l'arquitectura com una combinació a parts iguals d'espais, *events* i moviments del cos en l'espai, sense cap tipus d'ordre jeràrquic de predomini, i sense cap subjecció determinista de relació causal tipus forma segueix funció; no concep l'arquitectura sense *events*, accions, activitats o funcions.⁵² "L'arquitectura esdevé el discurs dels *events* tant com el discurs dels espais".⁵³ L'arquitectura no és autònoma, no és pura forma, sinó que té a veure amb la relació entre espai i ús, entre el concepte d'espai i l'experiència de l'espai. Aquesta relació es defineix com un fenomen de disjunció i de cohabitació al mateix temps. Mentre els espais són abordats per l'arquitecte a través de la tecnologia o de les estructures, els *events* són abordats a través de les relacions programàtiques, funcionals o socials, és a dir, a través de "l'espectacle de la vida quotidiana".

La relació entre aquests dos elements, espai i ús, a través de l'encontre entre l'edifici i l'habitant es pot mesurar en termes de "violència":⁵⁴ a partir del moment en el qual intervé l'ús, es produeix necessàriament un fenomen d'intrusió del cos humà a l'espai. De la mateixa manera que l'espai viola el cos, el cos viola l'espai; de la mateixa manera que els espais condicionen les

---

⁵⁰ Norberg-Scgluz recull la idea i les paraules de Hölderlin: "poèticament habita l'home".

⁵¹ Michel Foucault, a TSCHUMI, 1997, pàg. 256.

⁵² TSCHUMI, 1997, 'Introduction'.

⁵³ TSCHUMI, 1997, pàg.149.

⁵⁴ TSCHUMI, 1997, pàgs.122-132.

accions que es produiran en el seu interior, aquestes accions condicionen aquests espais. És precisament aquest fenomen de violència arquitectònica el que possibilita que es produeixi el canvi i la renovació, la possibilitat d'un altre escenari diferent. “*Event* és el lloc en el qual repensar i tornar a formular els diferents elements de l'arquitectura (...) pot conduir cap a la seva solució. Per definició, és el lloc de la combinació de les diferències”.⁵⁵ Tschumi, doncs, proposa “que el futur de l'arquitectura reposi en la construcció d'aquests *events*”⁵⁶, en una construcció conjunta de formes i d'accions, d'arquitectura i societat.

De forma molt clara Jean Nouvel pronostica que “el provenir de l'arquitectura no és ja arquitectònic” i que “no és a través del nostre saber intern que ens desfarem de la crisi de l'arquitectura”, sinó que “l'arquitectura ha de sortir de les seves fronteres, empènyer els seus guardians elitistes i acabar de ser un privilegi que cap revolució social no vindrà a abolir.”⁵⁷ L'arquitecte ha de “traduir” una civilització viva, és un mitjà per vehicular idees i significacions espacials. Cal doncs un coneixement del context en el que construeix, un coneixement físic, històric i humà del medi. I no només un coneixement, sinó que cal també una comunicació i un “diàleg previ” o “participació” amb els que viuran en l'espai que l'arquitecte defineix per a ells, el que donarà un sentit social a l'arquitectura.⁵⁸

És en aquestes visions de l'arquitectura que es situa una nova externalitat, l'externalitat respecte la societat, respecte al fet d'habitar. En una Antropologia de l'Espai, l'**espai** intern de l'arquitecte és l'**arquitectura**, un espai de caràcter metodològic en el que es realitza una tasca de creació formal a

---

⁵⁵ TSCHUMI, 1997, pàg.258.

⁵⁶ TSCHUMI, 1997, pàg. 256.

⁵⁷ NOUVEL, 1980, pàg. 88.

⁵⁸ NOUVEL, 1980.

través d'un procés de projecte, i deriva en la construcció. Aquesta tasca creativa és resultat d'una introspecció personal i d'una intencionalitat estètica.

En canvi, l'espai extern de l'arquitecte seria el **lloc**: com per l'habitant, l'espai és concebut com a part d'una totalitat, d'un determinat context sociocultural, i per tant, l'arquitecte du a terme una concreció de la competència pràctica i creadora de la societat: el que es realitza és una tasca de creació cultural a través de la creació formal.

ARQUITECTURA	
EXTERNALITAT	INTERNALITAT
<p>TOPONÍMIA</p> <p><i>“LLOC”</i></p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p><i>ARQUITECTURA</i></p>
<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència de lloc + Experiència personal-biogràfica + Experiència socio-cultural</p> <p>Perspectiva de l'arquitectura com a part de la cultura i com a intèrpret de la societat: <i>“imago mundi”</i></p> <p>ARQUITECTE-HABITANT</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència personal- biogràfica + Procés de disseny + Interpretació estètica</p> <p>Perspectiva de l'arquitectura com a creadora.</p> <p>ARQUITECTE</p>
<p>PRÀCTICA</p> <p>Concretització de la competència pràctica i creadora de la societat: ACCIÓ cultural ÚS cultural</p> <p>Arquitecte com a ACTOR</p>	<p>REPRESENTACIÓ</p> <p>Competència creadora, poètica: FORMA espacial, CREACIÓ de l'espai</p> <p>Arquitecte com a AUTOR</p>
<p>APLICACIÓ</p> <p>ARQUITECTURA Projecte i creació DE cultura</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>ARQUITECTURA Projecte i creació DE l'espai habitat</p>

Figura 3. Arquitectura: l'arquitecte i la societat.

SOCIETAT		ARQUITECTURA	
INTERNALITAT	EXTERNALITAT	EXTERNALITAT	INTERNALITAT
TOPONÍMIA LLOC	TOPONÍMIA “ARQUITECTURA”	TOPONÍMIA “LLOC”	TOPONÍMIA ARQUITECTURA
METODOLOGIA HABITAR Experiència de lloc + Experiència personal-biogràfica + Experiència socio-cultural HABITUS: models culturals Perspectiva de la societat, com a individu i com a col·lectivitat. HABITANT	METODOLOGIA HABITAR Experiència personal-biogràfica + Procés de disseny + Interpretació estètica HABITUS: models culturals Perspectiva de la societat com a creadora: “ <i>homo estheticus</i> ” HABITANT-POETA	METODOLOGIA PROJECTE Experiència de lloc + Experiència personal-biogràfica + Experiència socio-cultural Perspectiva de l'arquitectura com a part de la cultura i com a intèrpret de la societat: “ <i>imago mundi</i> ” ARQUITECTE-HABITANT	METODOLOGIA PROJECTE Experiència personal-biogràfica + Procés de disseny + Interpretació estètica Perspectiva de l'arquitectura com a creadora. ARQUITECTE
PRÀCTICA Competència pràctica: ACCIÓ espacial ÚS de l'espai Habitant com a ACTOR	REPRESENTACIÓ Competència creadora, poètica: FORMA espacial CREACIÓ de l'espai Habitant com a AUTOR	PRÀCTICA Concretització de la competència pràctica i creadora de la societat: ACCIÓ cultural ÚS cultural Arquitecte com a ACTOR	REPRESENTACIÓ Competència creadora, poètica: FORMA espacial, CREACIÓ de l'espai Arquitecte com a AUTOR
APLICACIÓ HABITAR Viure EN l'espai que l'arquitecte entrega	APLICACIÓ HABITAR Re-creació DE l'espai que l'arquitecte entrega	APLICACIÓ ARQUITECTURA Projecte i creació DE cultura	APLICACIÓ ARQUITECTURA Projecte i creació DE l'espai habitat

Figura 4. Societat versus Arquitectura.

I.4. Antropologia versus Arquitectura: interdisciplinarietat.

A l'*espai* les disciplines antropològica i arquitectònica hi accedeixen a través de formes diferents d'acord als respectius objectes. En termes generals, l'antropòleg analitza l'espai com una de les maneres d'arribar a una comprensió més àmplia de la cultura, és a dir que en darrera instància el seu objecte d'estudi és la cultura; en canvi l'objecte de l'arquitecte és projectar i crear un nou espai, i per tant crear cultura. En definitiva, mentre l'un es dedica a l'anàlisi, l'altre es dedica a la creació.

I.4.1. Antropologia: aproximacions antropològiques a l'Arquitectura.

Podríem dir que la disciplina antropològica s'ha acostat a l'arquitectura des de dos punts de vista: en primer lloc, al llarg de la història de la disciplina, molts són els estudis que de forma directa o indirecta s'han dedicat a l'anàlisi de l'espai i de l'arquitectura i l'han constituït com a objecte d'estudi; d'altra banda, crec que l'acostament també s'ha produït a nivell metodològic, a través de les capacitats creatives de l'antropòleg desenvolupades en les seves investigacions.

I.4.1.1. Aproximacions antropològiques a l'arquitectura com a objecte d'estudi.

La majoria de les aproximacions antropològiques a l'estudi de l'espai i l'arquitectura s'han produït des de les diferents branques teòriques i metodològiques de la disciplina, alhora que des de diferents delimitacions

espacials i temporals de l'objecte d'estudi: des de les societats occidentals a les no-occidentals, des de les societats contemporànies a les del passat.⁵⁹

La primera aproximació a l'espai en la història de l'Antropologia s'emmarca en la **tradicció etnogràfica**: des de l'evolucionisme de Morgan i Tylor, passant per l'escola americana de Boas, i continuant per l'estructural-funcionalisme britànic. En aquell moment l'interès es centrava en les cultures *exòtiques* o *primitives* i, per tant, en l'*arquitectura primitiva*. Els estudis eren fonamentalment de caràcter descriptiu, i l'arquitectura constituïa un aspecte més a tenir en compte dins el conjunt de les cultures estudiades.

L'interès es va anar desplaçant geogràficament cap a la pròpia cultura occidental, i més concretament cap a la pròpia cultura "*primitiva*", és a dir cap a la cultura anomenada *folk*, *popular*, *tradicional* o *vernacular*. El tractament de les corresponents arquitectures en aquests estudis de **Folklore** continuava essent bàsicament de caràcter descriptiu.

L'Antropologia va anar derivant cap a una especialització dins els camps d'estudi a l'interior de la mateixa disciplina, donant lloc a l'aparició de subdisciplines, i l'aproximació a l'espai i l'arquitectura com a objectes d'estudi els trobem repartits entre algunes d'elles.

L'**Antropologia Ecològica** o l'**Ecologia Cultural** s'ha ocupat de l'adaptació de l'home a l'entorn, i sobretot al medi natural. La influència entre medi i home és recíproca: mentre que la construcció arquitectònica produeix un impacte sobre el medi, al mateix temps aquest medi és el que condiciona les característiques materials i constructives de l'arquitectura que acull.

L'àmbit de l'**Antropologia Cognitiva**, aprofundeix cap a la relació de l'espai amb l'individu. Les necessitats humanes bàsiques, el concepte de privacitat, els processos d'aprenentatge espacial, la conducta, la territorialitat, o

---

⁵⁹ Una explicació de les aproximacions a l'espai i l'arquitectura com a objecte la trobem en: CASTEX- COHEN- DEPAULE, 1995; ELGENTER, 1992; HUBLIN, 1990;

la percepció i la orientació són alguns dels aspectes estudiats. Els estudis etnosemàntics introdueixen mètodes cognitius i lingüístics d'investigació per interpretar aquests aspectes.

En l'aproximació de caràcter simbolista, l'**Antropologia Simbòlica** considera les formes espacials com un dels instruments que comuniquen el significat dins d'una societat, com a expressió d'estructures i processos mentals culturalment compartits. En els estudis estructuralistes, més en el camp de l'**Antropologia Lingüística**, són unes estructures mentals inconscients les que generen les formes espacials; en els estudis de Semiòtica, l'espai i l'arquitectura són considerats com un sistema de signes, com un llenguatge. En altres estudis són interpretats a través de les funcions metafòriques (metàfora cosmològica, metàfora corporal); i en altres són les pràctiques rituals les que atorguen el significat.

Des de l'**Antropologia Política** o l'Economia Política, l'espai i l'arquitectura són considerats alhora com a instrument i símbol de poder, és a dir, com a element de control social. L'estructura mateixa de l'espai és un reflex de les estructures jeràrquiques socials, polítiques i econòmiques, i la planificació urbanística en garanteix la seva reproducció.

En un àmbit més domèstic, l'aproximació de l'**Antropologia Econòmica** considera l'habitatge com un bé de consum. Les relacions, l'estatus i la diferenciació socials són els factors principals que afecten des a la presa de decisions respecte a la selecció, a la construcció, a la transformació o a l'habilitació de la llar, fins a l'economia domèstica i la distribució de recursos.

En els estudis d'**Antropologia de la Família i del Parentiu**, la relació entre l'organització social i l'espai s'analitza també a partir de l'esfera domèstica. La influència recíproca entre família i habitatge ocupa una part important d'aquests estudis: la variabilitat en la composició familiar (nombre de membres, gènere, estadi en el cicle de vida) i les relacions que es donen entre els membres en el seu interior, produeixen alhora una variabilitat en la

---

LAWRENCE- LOW,1990; PAUL-LEVY- SEGAUD, 1983; PINSON, 1993; SEGAUD,

configuració espacial de l'habitatge i en les conductes que s'hi donen. L'apropiació de l'espai per part de la unitat familiar, però, al mateix temps ve condicionada pel context sociocultural del qual participa, és a dir, per aspectes socials, econòmics, ideològics, simbòlics.

Alguns camps dins de l'Antropologia, però, han acostat el seu interès d'una forma molt més directa a l'anàlisi de l'espai i l'arquitectura, constituint-lo com el mateix objecte d'estudi.

L'**Etnotecnologia** o **Tecnologia Cultural** aplicades a l'hàbitat, com es desprèn del mateix nom, estudia els aspectes tecnològics de la fabricació, és a dir, els aspectes materials, tècnics i constructius de l'arquitectura. Aquests estudis tenen com a objecte l'anàlisi de les arquitectures primitives o vernaculars, i són de caràcter comparatiu.

En un context més global i no tant tecnològic, l'**Antropologia de l'Habitatge** s'ha ocupat de l'estudi de l'evolució de l'habitatge en general a través també d'anàlisis de tipus comparatiu, i al mateix temps ha donat lloc a l'aparició d'estudis més concrets sobre la habitatge de determinades cultures.

Els estudis de l'**Antropologia de l'Hàbitat** o **Antropologia de l'Espai Habitat** queden emmarcats dins un context més ampli, ja que no es limiten a l'espai de l'habitatge, sinó que s'estén al conjunt de l'espai urbà de la ciutat i dels veïnats, i a l'espai natural.

L'**Antropologia Urbana** considera els factors socials, polítics i econòmics com a condicionadors de la producció espacial urbana i, consegüentment, analitza la repercussió social d'aquest espai produït. L'espai esdevé un instrument de producció i reproducció social. Etnicitat, classe, gènere, pluralitat cultural, conflicte, marginació, degradació urbana, planificació, són alguns dels conceptes emprats i dels temes estudiats.

De l'entorn natural humanitzat, se n'ocupa més concretament l'**Antropologia del Paisatge**. Es tracta d'un anàlisi del paisatge des de

---

1973; TORKINIAN, 1973.

l'apropiació social i simbòlica, des de la memòria històrica, des dels continguts ideològics, o des de la percepció visual derivada cap a l'activitat contemplativa o cap a la representació pictòrica.

En la representació estètica i artística s'ha centrat l'**Antropologia de l'Art**, l'**Antropologia Estètica** o l'**Etnologia Estètica**. El vessant artístic de l'arquitectura és analitzat des d'una perspectiva comparativa, tractant des de l'art "primitiu" a l'occidental contemporani, des de l'art popular al culte, des dels significats socials als simbòlics.

Des d'un punt de vista cognitiu, l'**Etnocartografia** estudia el procés de representació de l'espai: percepció de l'entorn espacial real, construcció d'una imatge mental o representació ideal de l'espai, projecció i representació material de l'espai en forma verbal, gràfica o de l'objecte.

Derivada també de l'Antropologia Cognitiva i de l'Etologia, en els estudis de **Comunicació No-verbal** i **proxèmica**, la conducta espacial és concebuda com llenguatge socialment establert i compartit, com una forma de comunicació interpersonal en la que la distància mantinguda entre els individus en les relacions socials és molt important.

Però aquesta aproximació a l'espai i l'arquitectura no només s'ha produït dins l'àmbit específic de l'Antropologia, sinó que altres disciplines també han compartit aquest interès alhora que han adoptat també el punt de vista antropològic. El camp interdisciplinari amb la Història, el formen la **Etnohistòria**, la **Història Antropològica**, la **Història de la Vida Privada**, i la **Història Urbana**. En el camp de l'**Etnoarqueologia** aglutina tant arqueòlegs com antropòlegs, moltes de les vegades en treballs conjunts. Des de l'Antropologia Física, l'**Etologia** s'ha dedicat a l'estudi de l'espai humà a partir de les conductes territorials dels animals. Finalment, des de l'arquitectura tenim l'**Etnoarquitectura**, l'**Arquitectura Comparada**, i l'**Antropologia Arquitectònica**, que comparteixen amb l'Antropologia sobretot la metodologia d'investigació.

Hem vist doncs com els coneixements sobre l'espai i l'arquitectura es troben escampats entre totes aquestes subdisciplines. L'**Antropologia de l'Espai** aleshores sorgeix com un intent de reunir-les a totes sota un mateix sostre. L'any 1973, l'article '*Anthropologie de l'espace catalogue ou projet?*'⁶⁰ de Marion Segaud estableix les bases per a una disciplina fonamentada en l'"espai" com a objecte d'estudi, l'especificitat de la qual prové tant d'aquest objecte com de la mateixa pertinença a la disciplina antropològica; més tard el llibre '*Anthropologie de l'espace*'⁶¹ sorgeix com un primer intent de dur a terme aquest projecte. La intenció de l'Antropologia de l'Espai, tal com diu Françoise Paul-Lévy, és la de "descriure, comprendre i explicar les societats a partir de les seves organitzacions espacials", i "és també una disciplina que permet la comprensió transversal de diferents nivells de realitat a l'interior d'una societat determinada. Aquesta comprensió pot ser la d'un conjunt restringit de nivells de realitat, però en la mesura en que no hi han realitats o nivells de realitat que no puguin ser objecte d'espaiament (compresos els fenòmens físics, psicològics i biològics) l'antropologia de l'espai en un sentit general fa referència a una ciència que busca una totalització dels coneixements a partir dels aspectes espacials o espaiament dels fenòmens."⁶² Tot i que els estudis s'han anat succeint, l'Antropologia de l'Espai com a disciplina encara no ha arribat a un grau suficient de maduresa com a disciplina.

I.4.1.2. Una altra aproximació antropològica: l'antropòleg com a creador.

L'aproximació a l'arquitectura per part de l'Antropologia, tal com he esmentat, no es dona tant sols a través de l'objecte d'estudi, de l'espai, sinó a través de la metodologia. És tant important l'objecte d'estudi com el punt de vista adoptat per l'antropòleg a l'hora d'analitzar-lo i d'interpretar-lo.

---

⁶⁰ SEGAUD, 1973.

⁶¹ PAUL-LÉVY- SEGAUD, 1983.

⁶² PAUL-LÉVY, 1995, pàgs. 25-26.

Com hem pogut veure en l'apartat anterior, l'Antropologia, desenvolupa una metodologia a través d'un procés de treball de camp i d'un procés d'anàlisi que fonamenta mitjançant la dualitat conceptual d'Emic i Etic, garantia d'unes investigacions i d'uns resultats amb una objectivitat científica. Aquest continua essent l'àmbit intern de la disciplina antropològica.

En aquest terreny, però, han anat apareixent una sèrie de postures crítiques respecte als conceptes d'observador i observat, d'Emic i Etic. Es tracta de l'Antropologia Interpretativa i de l'anomenada Antropologia Postmoderna, postura en la que l'antropòleg s'allunyaria de l'antropologia en tant que ciència, i s'acostaria a l'antropologia en tant que ficció, apropant-se d'aquesta manera a l'arquitecte i constituint una nova externalitat. Resulten significatives en aquest punt les paraules de James Clifford, en que exposa que el principi de l'Antropologia és el de “dissociar nítidament lo estudiat dels qui l'estudien, dels qui el representen. Tot un afany quasi ‘arquitectònic’ per la nostra part. Creem coses, doncs, en un món en moviment. No hi ha un lloc al que no puguin accedir els nostres ulls; cap mapa humà, fet a base de formes de viure, que implica la representació, la reinterpretació del món.”⁶³

Clifford Geertz, a *‘L'Antropòleg com a autor’*, recull el que diu Michel Foucault sobre el discurs i l'autoria a *‘Què és un autor’*. Foucault, fa una distinció entre dos tipus diferents de discurs: el discurs científic i el **discurs de la ficció**, de caràcter *literari*⁶⁴. El discurs antropològic en aquest context, segons Geertz s'acostaria més al discurs literari, ja que es tracta d'un discurs en forma de corrent de pensament amb “*nom propi*”, amb “**autor**”. D'acord a aquests dos tipus de discurs, Foucault distingeix dos tipus d'autor: l'autor creador d'un text, i l'autor creador d'una teoria, corrent o disciplina que possibilita la formació d'altres textos d'altres autors dins el seu marc (“l'autor-funció”); l'etnògraf es situaria, segons Geertz, en aquest darrer tipus d'autor.

⁶³ CLIFFORD, 1991b, pàg. 54.

⁶⁴ FOUCAULT, 1969, pàg.77.

Tot i que no pot escapar de lo literari, això no vol dir que l'etnògraf esdevingui un novel·lista, ja que existeix el contrapès científic.⁶⁵

A partir d'aquest punt Geertz fa una reflexió sobre els aspectes que fan de l'antropòleg un “autor” i de l'etnografia un “gènere literari”, aspectes tots ells lligats amb el tipus de relació que l'investigador manté amb la realitat.⁶⁶ Considera que, essent com és de subjectiva l'*experiència* etnogràfica i llur caire biogràfic, no pot donar mai lloc a un text amb l'objectivitat necessària per ser científic. L'etnografia no és només observació, sinó que el treball de camp es fonamenta en la observació participant. La participació fa que el paper de l'observador i el de l'observat es confonguin, precisament degut a la voluntat mateixa de l'etnògraf: intentar posar-se en el punt de vista del seu objecte d'estudi. L'antropòleg s'ha de mantenir en un terreny intermedi entre lo biogràfic i lo científic, entre lo subjectiu i lo objectiu.

Mirant una mica enrere, a '*La interpretació de les cultures*', Geertz ja tractava l'antropòleg com a “escriptor”, i també tractava les etnografies com a *interpretacions* antropològiques, considerades com la suma de la interpretació de l'antropòleg i la de l'informant. És a dir, que les interpretacions esdevenen ficcions, en el sentit de quelcom “*fet, format, compost*”. L'antropòleg, d'aquesta manera, construeix, a partir de la seva pròpia experiència, una interpretació de la realitat estudiada.⁶⁷

Geertz continua reflexionant sobre la impossibilitat de separar el contingut de la forma, de la retòrica, de l'escriptura. En tota etnografia, la realitat a la qual el text fa referència i la pròpia forma del text constitueixen una unitat indissoluble. Són els mecanismes que vinculen les paraules amb el món, els textos amb l'experiència, el que preocupa a Geertz, i es mostra partidari, com Stephen Tyler, de creure que el pas de *l'experiència etnogràfica* al *text etnogràfic*, es produeix a través d'una “**evocació persuasiva**”, i no a través de

---

⁶⁵ GEERTZ, 1991, pàg.17-18.

⁶⁶ SALA, 1995.

⁶⁷ GEERTZ, 1989, pàg. 28.

la representació.⁶⁸ La **textualització** esdevé una construcció amb l'objectiu de persuadir, una estratègia retòrica per tal de convèncer al lector de que el que està llegint és el que més s'acosta a la realitat estudiada, ja que és el resultat del contacte directe de l'antropòleg amb el camp, és el resultat d'haver “*Estat Allí*”.⁶⁹ Tal com observa Tyler, l'etnògraf no pot oblidar les implicacions que comporta el sufix “-grafia”.⁷⁰

La postura de James Clifford va més enllà, tal com observa Paul Rabinow: mentre que Geertz tant sols s'interessava per la descripció i interpretació de l'observat, Clifford s'interessa més (segons Rabinow, de forma excessiva) per la construcció textual de l'autoritat antropològica.⁷¹ Clifford, com Geertz, considera que l'experiència i la interpretació són elements que han d'estar presents en la observació participant. D'altra banda, defensa l'al·legoria com a pràctica de construcció textual, és a dir, que es presenta com a defensor de “**l'evocació al·legòrica**”: no concep l'expressió sense l'al·legoria. Empra el terme “*al·legoria*” en un sentit narratiu: en tot discurs es fa referència a les diferents procedències de les idees o dels esdeveniments desenvolupats.⁷² El discurs o l'escriptura etnogràfica s'adequa doncs a l'al·legoria tant pels mateixos modes de *textualització* com pels continguts que comprenen. L'al·legoria, segons ell, supera a la interpretació, pel què fa referència al seu ajust a lo poètic en cada procés d'escriptura; la narrativa de la representació

---

⁶⁸ “El punt d'inflexió de lo evocatiu, més que de lo representatiu, és aquell en el que l'etnografia esdevé mimesi mentre els més inapropiats modes de la retòrica científica tals com ‘objectes’, ‘fets’, ‘descripcions’, ‘induccions’, ‘generalitzacions’, ‘verificacions’, ‘experiments’, ‘veritats’ i conceptes per l'estil, no troben cap semblança, al capdavall, ni en l'escriptura de texts etnogràfics ni en el treball de camp. Tampoc troben la verificació pretesa (...) Però es tracta d'un realisme il·lusori, que, d'una part, promou l'absurd de la ‘descripció’ de cultures i societats, com si tals fossin coses perfectament observables en la seva plenitud, i a més desmanyotades, trossejades...” (TYLER, 1991, pàg. 193)

⁶⁹ GEERTZ, 1989, pàg. 14.

⁷⁰ TYLER, 1987, pàg. 90.

⁷¹ RABINOW, 1991, pàg. 332-333.

⁷² “L'al·legoria (del grec *allos*, altre, i de *agoreuein*, parlar) denota, en general, una pràctica en la qual una narrativa de ficció continuament refereix una paternitat diferent pel que fa a les idees i esdeveniments referits. És una representació que s'autointerpreta.” (CLIFFORD, 1991a, pàg. 153)

cultural es veu “adornada” per l'al·legoria, la qual cosa fa que les històries es vagin construïnt per sí mateixes mitjançant un procés de representació. La conseqüència que se'n deriva és que resulti incontrolable fins i tot per la voluntat del mateix autor, el significat de la seva etnografia, tal com succeeix també en el camp de la literatura i en el camp de l'art en general.

En darrera instància, el paper creador de l'antropologia ve donat per la paraula, pel discurs. Segons Tyler “**món**” i “**mot**” estan mútuament implicats: “L'Antropologia Postmoderna és l'estudi de l'home ‘parlant’. El discurs n'és el seu objecte i el seu significat. El discurs és alhora un objecte teòric i una pràctica, i és aquesta flexibilitat entre objecte i significat que permet el discurs i que el discurs crea. El discurs és el creador del món, no és el seu mirall, representa el món només en vista de que ell és el món. El món és allò que nosaltres diem que és, i allò que nosaltres parlem és el món.”⁷³ La postmodernitat ha “trencat el mirall”, ha trencat amb la idea que “descripció”, “representació” i “reflex” de la realitat siguin els conceptes que defineixen la tasca de l'antropòleg.⁷⁴

Resultat d'una visió interpretativa de l'antropologia, Geertz i els seus han sintetitzat el paper creador de l'antropòleg en el concepte d'*autor*, concepte prestat de Foucault. Carmelo Lisón l'ha sintetitzat sota el concepte de **poeta**: “l'antropòleg és el poeta de l'etnografia”⁷⁵, ja que la seva tasca s'emmarca sota conceptes com analogia, símil, polaritat, metàfora, símbol, al·legoria, metonímia, donant com a resultat una “re-creació” poètica de la realitat. La “*creació poètica*” (la de l'antropòleg) és comparada amb la “*creació cultural*” (la de l'informant) en el sentit que ambdues procedeixen de la profunda experiència existencial. La interpretació requereix, a més de conèixer el significat de les paraules dels informants, una “reformulació creativa” per arribar a captar els significats latents.⁷⁶ En l'equiparació de l'antropologia i la poesia, Lisón obre una via en la que “la regularitat científica ve reemplaçada

---

⁷³ TYLER, 1987, pàg.171.

⁷⁴ TYLER, 1987, pàgs. 4-7.

⁷⁵ LISÓN, 1993, pàg. 133.

per la creativitat, l'exactitud cartesiana per la referència a l'exterior; la cohort constituïda per l'espontaneïtat, l'ambigüïtat, la dissonància i el sentiment desbarata la sistematització conceptual *spinozeana*. La disposició personal, la circumstància interior i la fragància que brolla de la font de l'experiència etnogràfica viscuda són factors constituents, en la comprensió antropològica, de continguts que no són fàcils de verbalitzar ni senzills de conceptualitzar; d'aquí, repeteixo, la necessitat de la metàfora, de la poetització antropològica.”⁷⁷ Aquest text, eliminant-ne només el vocabulari pròpiament antropològic, semblaria ben bé que es tracta d'un text escrit per un artista, ... per un arquitecte.

L'acostament de l'Antropologia a lo estètic, com podem veure, no només es limita al fenomen de la textualització, sinó que també afecta a la mateixa actitud de l'antropòleg en el procés d'investigació. Mikhaïl Bakhtine, a través de l'anàlisi literari de l'obra de Dostoïevski, estableix dues etapes en tot acte creatiu: en la primera etapa es produeix una identificació amb l'objecte, una experimentació del que ell experimenta i un “posar-se en el seu lloc”; i en la segona etapa es produeix una reincorporació en el lloc propi, en el paper de creador, un retorn a la perspectiva des de fora que permet donar forma al material de la primera etapa. Bakhtine anomena a aquest procés creatiu “*exotopia*”.⁷⁸ Els esdeveniments estètics només tenen sentit com a tals quan es dona una relació entre dos entitats distintes, quan es produeix una relació amb l'altre, quan hi ha “*pluralitat de consciències*”.⁷⁹ El principi d'*exotopia* es fonamenta també en la “comprensió” entre les cultures, per a la qual estableix les mateixes etapes: una primera en la que cal identificar-se amb la cultura

---

⁷⁶ LISÓN, 1983, pàg. 129.

⁷⁷ LISÓN, 1983, pàg. 137.

⁷⁸ BAKHTINE, a TODOROV, 1981, pàg. 153-155.

⁷⁹ “Jo és, estèticament, irreal per sí mateix (...) En totes les formes estètiques, la forma organitzadora és la categoria axiològica de l'altre, la relació amb l'altre. (...) L'element constitutiu i essencial és la relació d'una consciència amb una altra consciència, precisament en tant que altre.” (BAKHTINE, a TODOROV, 1981, pàg.154)

analitzada, “habitar-la”, mirar el món a través dels seus ulls; i una segona sense la qual la comprensió seria parcial, en la qual es produeix el retorn a l'espai i temps propis i a la pròpia cultura, i que fa que esdevingui una “*comprensió creadora*”. Es tracta doncs, d'una *exotopia* espacial, temporal i cultural.⁸⁰ Ens tornem a trobar davant la relació que mantenen l'antropòleg i l'informant durant el treball de camp, i amb el concepte d'*externalitat*.

Resumint, és en l'àmbit d'aquesta visió de l'antropologia com a ficció que es situa una nova externalitat, aquesta vegada respecte l'arquitectura. Si la internalitat de la disciplina antropològica la trobem sota els *conceptes d'objecte, fet, descripció, inducció, generalització, o verificació*, l'externalitat la trobem sota conceptes com *autor, poeta, text, ficció, creació, interpretació, metàfora, símbol, evocació, al·legoria, persuasió*. L'Antropologia, d'aquesta manera, traspasa la barrera que la separava de forma gairebé antagònica de l'Arquitectura, i acosta l'activitat analítica vers l'activitat creativa (el “*fer, formar i compondre*” de Geertz), l'experiència etnogràfica vers el text etnogràfic, l'observador participant vers l'autor. Lisón ens mostra ambdues perspectives a través de les dualitats investigador-actor, ciència-art, teoria-representació, generalització-particularitat.⁸¹

Cal apuntar però, que la postura adoptada per Clifford i els seus seguidors, portada a l'extrem pot generar conseqüències que entrin en contradicció amb el mateix esperit de la disciplina antropològica. D'una banda, es corre el risc que l'antropòleg s'ocupi més d'analitzar els textos antropològics que les pròpies cultures, es a dir, que vagi bandejant l'àmbit de l'experiència etnogràfica, derivant cap a una excessiva estetització, cap a un excessiu

---

⁸⁰ “En la *comprensió creadora* no es renuncia a un mateix, al seu lloc en el temps, a la seva cultura, i no oblida res. La gran tasca de la comprensió és l'*exotopia* del qui compren - en el temps, en l'espai, en la cultura - en relació al qui vol comprendre creativament (...) En el domini de la cultura, l'*exotopia* és el nivell més poderós de comprensió.” (BAKHTINE a TODOROV, 1981, pàg. 169)

⁸¹ LISÓN, 1983, pàg. 95.

textualisme. D'altra banda, com apunta Rabinow, pot produir-se un problema ètic: el qüestionament de la objectivitat i la científicitat de l'antropologia, pot derivar no només cap a un desmesurat relativisme, sinó també cap a una situació d'absoluta arbitrarietat en la que l'antropòleg n'esdevingui l'instrument d'impunitat.⁸² L'externalitat sense la internalitat deixa de tenir sentit: la objectivitat científica ha de continuar essent la fita principal de l'Antropologia.

La resposta adequada a l'Antropologia, i especialment a l'Antropologia de l'Espai, crec que estaria en un espai intermedi, més en la línia del que apunta Geertz: “La connexió textual entre ‘Estar Allí’ i ‘Estar Aquí’ de l'Antropologia, la construcció imaginativa d'un terreny comú entre l'“Escriure En’ i l'“Escriure Sobre’ és la *fons et origo* de qualsevol poder que l'antropologia pugui tenir de convèncer a algú d'alguna cosa.”⁸³

Situats doncs en el terreny d'una Antropologia de l'Espai, aleshores, com s'ha dit anteriorment, l'**espai** intern de l'antropòleg és el **camp**, l'espai de caràcter metodològic en el que es situa l'objecte d'estudi (al que s'acosta a través d'un procés d'anàlisi) i en el qual realitza la tasca d'investigació de *treball de camp*. En realitat podríem dir que es tracta d'una Antropologia En l'Espai, és a dir que l'espai és analitzat simplement com a suport d'una sèrie de fenòmens que es donen en el seu interior. Per tant, l'objectiu, així com la perspectiva adoptada, és el de la *cultura*, essent l'espai només un dels medis a través del qual arribar a la seva comprensió.

En canvi, l'*espai* extern de l'antropòleg seria l'**arquitectura**: l'*espai* arquitectònic esdevé el mateix objecte d'estudi, és considerat en sí mateix. Ara sí que ens trobaríem davant una Antropologia De l'Espai. L'externalitat, però no només la trobem en l'objecte, sinó en la metodologia emprada: l'antropòleg s'acosta a aquest objecte, no ja des del punt de vista analític, sinó des d'un punt de vista creatiu. A través de la interpretació i la textualització

---

⁸² RABINOW, 1991, pàg. 350-351.

⁸³ GEERTZ, 1989, pàg. 154.

antropològica, fruit de l'experiència personal i biogràfica de l'autor així com del context sociocultural en el que està immers, s'acosta al fenomen de la creació, s'acosta a la perspectiva que habitualment adopta l'arquitecte.

ANTROPOLOGIA	
EXTERNALITAT	INTERNALITAT
<p>TOPONÍMIA</p> <p><i>“ARQUITECTURA”</i></p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p><i>CAMP</i></p>
<p>METODOLOGIA</p> <p>TREBALL DE CAMP Experiència personal-biogràfica+ Experiència personal de camp+ interpretació cultural</p> <p>Perspectiva de l'antropòleg com a intèrpret i com a creador: mirada “arquitectònica”</p> <p>ANTROPÒLEG-POETA</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>TREBALL DE CAMP Experiència de camp (observació i participació) + Anàlisi científic</p> <p>Perspectiva analítica EMIC (desde dins) + Perspectiva analítica ETIC (desde fora)</p> <p>ANTROPÒLEG</p>
<p>DISCURS DE LA “FICCIO”</p> <p>Textualització. Creació, ficció, poesia. Retòrica, evocació, persuació.</p> <p>Antropòleg com a AUTOR Resultat: TEXT antropològic</p>	<p>DISCURS CIENTÍFIC</p> <p>Ciència: objectes, fets, descripcions, induccions, generalitzacions, veritats, verificacions, experiments.</p> <p>Antropòleg com a Resultat: ETNOGRAFIA□</p>
<p>APLICACIÓ</p> <p>*ANTROPOLOGIA DE L'ESPAI *PARTICIPACIÓ</p> <p>Anàlisi i creació DE l'espai d'una cultura</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>ANTROPOLOGIA (EN L'ESPAI)</p> <p>Anàlisi EN l'espai d'una cultura</p>

Figura 5. Aproximació antropològica a l'Arquitectura.

I.4.2. Arquitectura: aproximacions arquitectòniques a l'Antropologia.

Com en el cas anterior, podríem dir que l'Arquitectura s'ha acostat a l'Antropologia des de dos punts de vista: en primer lloc, hi ha hagut per part d'alguns arquitectes un interès per la teoria i la metodologia que ofereix la disciplina antropològica a l'hora d'analitzar l'espai i l'arquitectura; d'altra banda, crec que també s'ha de tenir en compte l'acostament des del punt de vista metodològic, a través del desenvolupament d'una tasca de tipus analític i interpretatiu a l'interior de la creació arquitectònica.

I.4.2.1. Aproximacions arquitectòniques a l'Antropologia com a disciplina.

Les aproximacions a l'antropologia com a disciplina s'han produït des de l'arquitectura, tant per un interès teòric i analític com per un interès metodològic i pràctic, tant per un interès per l'arquitectura d'altres cultures com per la de la pròpia, tant per un interès per l'arquitectura tradicional com per la urbana, tant per un interès per l'habitatge com per l'escala urbana.⁸⁴

L'interès per un major coneixement de la relació d'influència mútua existent entre arquitectura i cultura, entre espai i societat, i per un coneixement dels diferents factors que intervenen en aquesta relació, ha dirigit l'atenció de l'arquitecte cap a l'antropologia, ciència que s'ha ocupat de l'estudi d'aquesta relació abarçant des de l'anàlisi de casos concrets fins a un intent d'arribar a conclusions de caràcter general. D'altra banda, a l'arquitecte també li ha interessat la metodologia a través de la qual l'antropòleg desenvolupa aquesta tasca analítica. El treball de camp i l'observació participant comporten un

---

⁸⁴ Per a una explicació de les aproximacions a l'antropologia des de l'arquitectura hi han els treballs de: CHARPENTIER-CLEMENT, 1974 i 1984; ELGENTER, 1992;

contacte directe amb la societat, i concretament amb la que habita l'arquitectura, cosa que s'adapta més a l'interès de l'arquitecte en l'aplicació pràctica dels coneixements.

Les primeres aproximacions a la disciplina antropològica per part dels arquitectes van ser mogudes per un interès per l'**arquitectura sense arquitectes**, i concretament per l'**arquitectura primitiva**, és a dir, per la de les cultures no-occidentals, coincidint sobretot amb el període funcionalista de l'antropologia del qual en va rebre la influència. En aquests estudis trobem des de descripcions de caràcter tipològic i constructiu, fins a una contextualització de l'arquitectura dins la totalitat sociocultural, o a una sèrie d'anàlisis arquitectònics comparatius a nivell intercultural, tractant aspectes ecològics, econòmics, socials, i simbòlics. L'interès estava centrat en la comprensió de l'espai d'altres cultures en la seva globalitat, cosa que comportava tant l'estudi de l'habitatge com l'estudi a nivell urbà. Aquests tipus d'estudis es van anar succeint fins ben bé als anys setanta.⁸⁵

Sota un punt de vista similar, però desplaçat geogràficament, trobem el moviment de l'**arquitectura vernacular**, interessat per les arquitectures populars tradicionals de la cultura occidental. Influenciat pel corrent folklorista, i per l'etnografia i l'arqueologia, els estudis estaven encaminats a la conservació i a la recuperació del patrimoni arquitectònic, a través de l'elaboració de catalogacions, d'inventaris, de classificacions i de tipologies. Els anàlisis per tant, són de caràcter descriptiu, i es centren sobretot en els aspectes tecnològics i constructius, i en la morfologia i la tipologia al nivell de l'habitatge.⁸⁶

HUBLIN, 1990; LAWRENCE-LOW, 1990; PINSON, 1993; *Architectures et Cultures*, 1992; *Espaces des autres*, 1987.

⁸⁵ Dels diversos estudis, en podem destacar els de B.RUDOKSKY, H.FATHY, P.OLIVER, A.RAPOPORT, E.GUIDONI o G.CATALDI.

Més endavant, aquestes dues aproximacions derivarien d'una banda en l'**Arquitectura Comparada**, és a dir en l'estudi d'altres cultures des d'una metodologia de comparació intercultural, i des d'un mètode etnogràfic i d'un treball de camp seguits d'una manera molt més "antropològica" que en el cas anterior de *l'arquitectura primitiva*. Els mètodes de descripció i de representació espacial de l'arquitectura, i els mètodes de recerca i d'anàlisi de l'antropologia es combinen en aquesta via de caràcter interdisciplinari.

D'altra banda, l'**Etno-arquitectura**, segueix aquesta mateixa via metodològica, però amplia el seu interès cap a aspectes més teòrics i analítics, i amplia l'àmbit d'aplicació de les investigacions: s'ocupa tant de l'espai i l'arquitectura d'altres cultures, com de l'arquitectura vernacular, com de l'arquitectura urbana. Pierre Clément argumenta que "si l'arquitecte esdevé 'antropòleg' d'una banda és perquè la seva disciplina ha fet poc lloc a les arquitectures menors sobre les quals dirigeix la seva mirada i d'altra banda perquè l'arquitectura, com a disciplina, deixa poc espai al treball teòric en general."⁸⁷ A l'arquitecte li interessa el coneixement sobre les cultures, així com els mètodes d'investigació emprats per arribar-hi. L'Antropologia aporta encara un altre aspecte molt important que és el *relativisme cultural*. L'espai i l'arquitectura no són homogenis universalment, sinó que les seves característiques i el seu entorn sociocultural són diferents segons el lloc i la cultura, degut a la diversitat de factors econòmics, polítics, socials, religiosos, simbòlics o altres.⁸⁸ Per tant, l'arquitectura d'altres cultures ha de ser compresa des d'aquesta perspectiva i no a partir de prejudicis culturals. No se la pot interpretar a partir del marc de referència que ofereix el model occidental d'arquitectura moderna, ja que aquestes altres arquitectures tenen els seus propis models. Altrament, si situem totes les cultures dins un mateix model, entren en joc judicis de valor que poden derivar en una estructuració cultural, i

---

⁸⁶ El treball de BRUNSKILL a Anglaterra i el de G.H.RIVIÈRE a França, són potser dels més significatius, tot i que aquests tipus d'estudis es van multiplicar per tot Europa.

⁸⁷ CLÉMENT, 1987, pàg. 19.

⁸⁸ CLÉMENT, 1987, pàgs. 20-21.

arquitectònica, de caràcter jeràrquic. En definitiva estem davant un “rebuig de construir per a un ‘home mig’, de substituir l’home, la seva vida i les seves creences per una norma”,⁸⁹ davant un rebuig de la tendència cap a l’universalisme, l’homogeneïtzació i l’estandardització de l’arquitectura funcionalista.

Paral·lelament, també tenim l’**Antropologia Arquitectònica** la qual es constitueix segons Nold Egenter d’una banda “com a marc teòric de l’arquitectura en el qual l’ensenyament pràctic de projectació es nodreix de noves idees sobre l’enorme significació de l’arquitectura per a la vida de l’home”, idees provinents de la disciplina antropològica. I d’altra banda, “la recerca sistemàtica de l’arquitectura en el seu ampli horitzó i en tota la seva profunditat antropològica ens dóna noves respostes sobre qüestions antropològiques importants.”⁹⁰ A l’Antropologia Arquitectònica li interessa el procés de desenvolupament del comportament estètic, constructiu i espacial, que es remet a l’àmbit subhumà, per arribar a explicacions genètiques que permetin una comprensió dels aspectes cognitius, lingüístics, simbòlics, artístics, religiosos, socials o d’altres que formen part de la cultura.⁹¹ Però l’aportació de la disciplina antropològica també es manifesta a nivell metodològic, en el mètode inductiu a través del qual s’arriba a la teorització, en el mètode que va d’allò particular a allò general. L’Antropologia Arquitectònica es constitueix doncs “com a teoria inductiva de l’arquitectura”.⁹²

Un altre tipus d’aproximació arquitectònica a l’Antropologia és el de la **participació**. En aquest cas l’Antropologia forma part del mateix projecte arquitectònic, queda integrada dins del programa. A partir de la consciència de la relació mútua entre espai i societat, entre arquitectura i habitant, un dels objectius de l’arquitecte és que aquestes dues parts no derivin en una relació conflictiva, i facilitar una mútua adaptació. Per tal de conèixer l’habitant i la

---

⁸⁹ CHARPENTIER-CLÉMENT, 1975, pàg. 11.

⁹⁰ EGENTER, 1992, pàg. 162-164.

⁹¹ EGENTER, 1992, pàg. 86.

societat per als qual es projecta, el contacte directe esdevé imprescindible, permetent a la vegada la participació del mateix habitant en la projectació del seu entorn. L'Antropologia, per tant, resulta idònia tant pels coneixements teòrics sobre la relació entre espai i societat, com per la metodologia d'investigació fonamentada precisament en el treball de camp i en l'observació participant. No es tracta en cap moment de que l'habitant prengui el paper de l'arquitecte, o de que decideixi de quin color vol la façana, sinó que es tracta d'una participació amb un caràcter més general. L'arquitecte, a l'hora de projectar, ha de tenir la informació sobre els aspectes socials, culturals, familiars, identitaris, simbòlics, conductius, cognitius, etc. que afecten a la relació entre l'habitant i el seu entorn construït, perquè en el resultat final no entrin en contradicció. Algunes vegades és el mateix arquitecte el que du a terme la observació i les entrevistes del treball de camp, i altres vegades es produeix una col·laboració interdisciplinària amb antropòlegs.⁹³

I.4.2.2. Una altra aproximació arquitectònica: l'arquitecte com a intèrpret.

L'aproximació a l'antropologia per part de l'arquitectura, tal com he esmentat, no es dona només en el nivell de la coincidència d'ambdues respecte l'objecte espacial i arquitectònic, sinó que també la trobem a nivell metodològic. L'arquitecte, de forma similar a l'antropòleg, desenvolupa una tasca de caràcter analític i interpretatiu respecte l'arquitectura, tot i que les propostes adopten diferents perspectives. S'analitzaran aquestes propostes a través de l'arquitectura com a ciència d'Aldo Rossi, de l'arquitecturologia de Philippe Boudon, i de la deconstrucció de Peter Eisenman i Bernard Tschumi.

---

⁹² EGENER, 1992, pàg. 82.

Aldo Rossi a *‘L’arquitectura de la ciutat’*, com hem pogut veure anteriorment, considera que hi ha dues característiques inherents en l’arquitectura: la intencionalitat estètica, i la vida social. És aquesta naturalesa col·lectiva reflectida històricament a nivell urbà, la que el porta a considerar la ciutat com una arquitectura. L’arquitectura, per tant, ha d’analitzar la relació entre forma arquitectònica i vida col·lectiva que s’ha produït a les ciutats a través de la història, entre l’arquitectura i els “fets urbans”. I aquesta és la tasca segons Rossi de la **“ciència urbana”**, ciència amb una autonomia pròpia, però amb una estreta relació amb les ciències humanes degut al nexce d’unió que és l’estudi de lo social.⁹⁴ D’aquesta manera, es nodreix dels coneixements i de les metodologies de ciències com la geografia urbana, la sociologia, l’antropologia o la història fonamentalment.⁹⁵ “Però, ja que dóna forma concreta a la societat i ja que està íntimament relacionada amb ella i amb la naturalesa, l’arquitectura és diferent i té una originalitat respecte a tot art o ciència”.⁹⁶ Si, com també hem pogut veure anteriorment, en la tipologia és on es pot veure reflectida la síntesi entre arquitectura i societat i on podem veure dipositada la memòria col·lectiva, el concepte de *tipus* es converteix en el “moment analític” d’aquesta ciència urbana.⁹⁷ Rossi veu l’arquitectura com a ciència com una forma d’aportar una solució a les relacions entre la tasca analítica i la tasca projectual, i entre l’obra individual i l’obra social; com una forma de potenciar la ciutat com a “creació humana”.⁹⁸

---

⁹³ Com a exemples, del primer cas tenim l’experiència de Philippe Boudon a Pessac (BOUDON, 1972), i del segon tenim l’experiència de l’equip de Lucien Kroll (KROLL, STEFANI, 1994).

⁹⁴ ROSSI, 1992, pàg. 63.

⁹⁵ “M’he vist obligat a citar rarament a arquitectes, i si en moltes ocasions a estudiosos d’altres disciplines (...) Aquesta posició pot semblar estranya, l’assumpció de tesis de camps disciplinaris aliens a l’arquitectura, precisament per part de qui es preocupa de definir els límits del corpus dels estudis arquitectònics. En realitat, mai he parlat d’una autonomia absoluta de l’arquitectura” (ROSSI, 1992, pàg. 47)

⁹⁶ ROSSI, 1992, pàg.61.

⁹⁷ ROSSI, 1992, pàg. 79.

⁹⁸ ROSSI, 1992, pàgs. 190-195.

D'altra banda, Philippe Boudon proposa, com a via diferenciada de l'arquitectura, una **arquitecturologia** entesa com a “aspiració d'un coneixement de l'arquitectura”, d'un coneixement del “fer” arquitectònic o de la “concepció” arquitectònica, com a un “discurs pensat” o “que pensa”, però que en cap moment pretén esdevenir una ciència.⁹⁹ No es tracta d'un “conèixer per fer”, d'un estudi del “*savoir-faire* per fer” d'un anàlisi que serveixi per a l'aplicació directa dels coneixements al projectes arquitectònics, sinó que es tracta d'un conèixer pel saber, d'un conèixer pel “*savoir*”. Mentre que l'espai arquitectònic com a objecte a construir de l'arquitecte s'inscriu dins l'ordre de “*le poétique*”, l'espai arquitecturològic com a objecte de coneixement i com a discurs s'inscriu dins l'ordre de “*le poiétique*”.¹⁰⁰ En definitiva, arquitectura i arquitecturologia es diferencien en que mentre “una es referma sobre els edificis, l'altra s'obre sobre les preguntes”.¹⁰¹

L'arquitecte s'interessa per l'*escala*, ja que la seva funció és la de “donar mesures a l'espai”. L'arquitecturologia també s'interessa per l'*escala*, tot i que no en el seu aspecte formal sinó que en aquest cas és considerada com a “pertinença de la mesura”, ja que la seva funció és la de saber com han estat donades les mesures. Boudon aprofita el caràcter polisèmic del concepte d'*escala*, el qual passa a pluralitzar, ja que segons ell el que es dóna és una *multiplicitat d'escales*: “Pel discurs arquitectònic no hi ha dubte que l'*escala* existeix. Per l'arquitecturologia veurem que no existeix, al menys en singular”.¹⁰² D'aquesta manera, la polisèmia del terme *escala*, el porta a distingir vint escales arquitecturològiques diferents: l'*escala geomètrica*, l'*escala parcel·lària*, l'*escala geogràfica*, l'*escala de visibilitat*, l'*escala òptica*, *escala de veïnatge*, *escala semàntica*, *escala de representació*, *escala cartogràfica*,

---

⁹⁹ “L'arquitecturologia és un discurs des del moment en que la diferència postulada per l'addició del sufix *logia* a *arquitectura* és allà per expressar-lo. Format de manera clàssica a partir d'*arquitectura* i de *logos*, el terme no es refereix a qualsevol discurs sinó fonamentalment a un discurs pensat, a un discurs que pensa. Pertany a una categoria de termes tals com *musicologia*, *iconologia*, *biologia* i d'altres.” (BOUDON, 1992, pàg. 5)

¹⁰⁰ BOUDON, 1992, pàgs. 23-24.

¹⁰¹ BOUDON, 1992, pàg. 65.

escala de percepció, escala de model, escala tècnica, escala simbòlica dimensional, escala simbòlica formal, escala econòmica, escala funcional, escala d'extensió, escala humana, escala global, i escala sociocultural. Aquesta diversitat de modalitats de mesura és la que constitueix l'objecte d'estudi de l'arquitecturologia, i aquestes escales es constitueixen com un instrument d'anàlisi de l'arquitectura: "Les diverses escales, nocions empíriques proveïdes per l'anàlisi de la polisèmia, esdevenen les eines d'investigació per l'arquitectura, no pas en tant que poden constituir l'impuls de les nocions teòriques, sinó més aviat al contrari ja que poden especificar-se a través d'un treball d'anàlisi de la concepció. Es així com cadascuna d'elles constitueix un camp d'investigació possible per a un coneixement de l'arquitectura."¹⁰³

Una altra proposta analítica que intenta superar l'oposició entre teoria i pràctica en l'àmbit de l'arquitectura és la Deconstrucció. L'arquitectura agafa el concepte de **deconstrucció** de la filosofia de Jacques Derrida el qual fa referència a l'anàlisi al que es sotmet un determinat text literari desmuntant-lo conceptualment per tal de resituar-lo en el marc d'unes categories estructurals.¹⁰⁴ Com en el cas anterior, tampoc es tracta d'una proposta de metodologia científica aplicada a l'arquitectura, sinó d'una proposta de rigorositat analítica en la que la predictibilitat i la causalitat no hi tenen cabuda. Peter Eisenman, que prefereix el concepte "*descomposició*" al de deconstrucció per referir-se a l'àmbit concret de l'arquitectura, assenyala com aquest procés de descomposició "intenta descobrir (o deconstruir) les interrelacions espacials inherents a la seva estructura" (la de l'edifici) i com "comença amb la fi per tal de trobar-ne els límits inherents".¹⁰⁵ Per tant, no es tracta del procés de caràcter lineal i transformacional de la idea tradicional de

---

¹⁰² BOUDON, 1992, pàg.120.

¹⁰³ BOUDON, 1992, pàgs. 171-172.

¹⁰⁴ "Aquest terme suggereix una activitat anàloga a la que els crítics literaris anomenen 'deconstrucció', el qual es refereix a l'anàlisi d'un text desmuntant-lo conceptualment per tal de situar-lo dins d'unes determinades categories estructurals. La deconstrucció és bàsicament un instrument analític." (EISENMANN, 1982, pàg.36)

¹⁰⁵ EISENMAN, 1982, pàg. 37.

composició, sinó d'un procés interpretatiu, d'un procés que desmunta l'objecte arquitectònic per tal de comprendre'n la seva naturalesa, per, finalment, donar lloc a una altre objecte diferent: l'objecte "és produït a través de l'anàlisi".¹⁰⁶ Contràriament al cas anterior de l'arquitecturologia, la deconstrucció utilitza la metodologia analítica amb una finalitat pràctica en l'àmbit de l'arquitectura. Això no representa, però, que l'arquitectura deconstructivista tingui una formalització unitària o que derivi en un estil determinat (tot i el perill existent de que aquest fenomen es produeixi), ja que la deconstrucció és un procés de caràcter ideològic.¹⁰⁷

En el projecte del Parc de la Villette de París, Bernard Tschumi, seguint el concepte de deconstrucció, ha intentat demostrar que és possible construir arquitectura sense recórrer a les normes tradicionals de composició, jerarquia i ordre; ha intentat superar l'oposició entre programa i arquitectura i buscar noves convencions arquitectòniques; ha intentat demostrar la falsedat de les interrelacions de caràcter causal entre forma i funció i entre forma i programa; ha intentat demostrar la relació entre arquitectura i teoria. "Deconstruir' un programa vol dir mostrar que el programa pot canviar la ideologia que comporta. I deconstruir arquitectura implica desmantellar les convencions, emprant conceptes provinents tant de l'arquitectura com d'altres disciplines."¹⁰⁸ Deconstruir implica qüestionar, posar en dubte. Els prefixes *de-*, *dis-* (o *des-*) i *ex-* són els que Tschumi utilitza per elaborar els conceptes analítics ex-cèntric, des-integració, dis-locació, dis-junció, de-construcció, des-muntar, dis-sociació, dis-continuitat, des-regulació.¹⁰⁹ La utilització d'aquests conceptes no és només una qüestió interna de la disciplina arquitectònica, sinó que és un reflex del que passa al món, són conceptes provinents de la realitat social actual. Deconstruir, però, implica reconstruir, però no reconstruir la realitat anterior al procés interpretatiu i d'anàlisi, sinó reconstruir-ne una de nova. L'ambició de Tschumi és la de "deconstruir normes arquitectòniques per tal de reconstruir arquitectura

¹⁰⁶ EISENMAN, 1982, pàg. 37.

¹⁰⁷ EISENMAN, 1988, pàg.57.

¹⁰⁸ TSCHUMI, 1997, pàgs. 198-199.

a través de diferents eixos”.¹¹⁰ Es tracta doncs d’una visió dinàmica de l’arquitectura, ja que aquesta està constantment subjecta a la reinterpretació: l’objectiu ja no és el d’una arquitectura estructurada, equilibrada i harmoniosa.

Vegem doncs les implicacions que tot això comporta a nivell de relacions interdisciplinàries: “La disjunció entre espai i *event*, junts amb la seva inevitable cohabitació, és una característica de la nostra condició contemporània. L’arquitectura, aleshores, no només pot importar determinades nocions d’altres disciplines sinó que també pot exportar els seus resultats dins la producció de la cultura. En aquest sentit, l’arquitectura pot ser considerada com una forma de coneixement comparable a les matemàtiques o la filosofia. Pot explorar i expandir els límits del seu coneixement.”¹¹¹ L’arquitectura no pot ser autònoma dins la concepció de Tschumi: “El concepte de disjunció és incompatible amb un punt de vista estàtic, autònom i estructural de l’arquitectura.”¹¹² Les relacions interdisciplinàries van lligades als conceptes d’importació, exportació i reimportació: “La noció d’import-export’ em fascina: en gran mesura, determinades disciplines exporten cap a d’altres disciplines, com una via eventual de la reimportació. És fonamental en el projecte d’avançament de les idees. El gran problema de l’arquitectura durant el moviment modern ha estat de trencar precisament aquesta possibilitat d’importació. O també de decantar-se cap a una situació completament contrària, refugiant-se en la tecnologia o en la sociologia. Això és una altra forma d’aïllament.”¹¹³

Si ens situem en el terreny d’una Antropologia de l’Espai, aleshores, l’**espai** intern de l’arquitecte és el l’**arquitectura**, una forma espacial creada a partir d’una introspecció personal i d’una intencionalitat estètica. Es tracta d’una

---

¹⁰⁹ TSCHUMI, 1997, pàg. 225.

¹¹⁰ TSCHUMI, 1997, pàgs. 185-186.

¹¹¹ TSCHUMI, 1997, pàg. 18.

¹¹² TSCHUMI, 1997, pàg.212.

¹¹³ TSCHUMI, 1987, pàg.87.

internalitat que trobem sota els conceptes de *poètica, ficció, mimesi, retòrica, persuasió*.

En canvi, l'*espai* extern de l'arquitecte seria el ***camp***: l'*espai* arquitectònic esdevé l'objecte d'estudi d'un treball d'investigació, i és estudiat a través de la metodologia i dels coneixements teòrics de l'Antropologia. L'externalitat, però, no només la trobem en l'objecte, sinó que també la trobem a nivell metodològic: l'arquitecte, paral·lelament a la tasca creativa, desenvolupa una tasca analítica i interpretativa respecte la mateixa arquitectura, cosa que fins ara era gairebé exclusiva de l'àmbit científic i no es trobava en l'àmbit creatiu.

ARQUITECTURA	
INTERNALITAT	EXTERNALITAT
<p>TOPONÍMIA</p> <p>ARQUITECTURA □</p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p>“CAMP”</p>
<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència personal-biogràfica + Interpretació estètica</p> <p>Perspectiva de l'arquitecte com a creador.</p> <p>ARQUITECTE</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència de <i>camp</i> (observació i participació) + Anàlisi i interpretació cultural</p> <p>Perspectiva de l'arquitecte com a intèrpret: mirada “antropològica”</p> <p>ARQUITECTE-INTÈRPRET</p>
<p>DISCURS DE LA FICCIÓ</p> <p>Poètica, ficció, creació, mímesi. Retòrica, persuasió.</p> <p>Arquitecte com a AUTOR Resultat: FORMA arquitectònica</p>	<p>DISCURS “CIENTÍFIC”</p> <p>Ciència urbana. Arquitecturologia. Deconstrucció.</p> <p>Arquitecte com a Resultat:</p>
<p>APLICACIÓ</p> <p>ARQUITECTURA</p> <p>Creació DE l'espai d'una cultura</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>*ETNOARQUITECTURA *ANTROPOLOGIA ARQUITECTÒNICA *PARTICIPACIÓ</p> <p>Anàlisi i creació DE l'espai d'una cultura</p>

Taula 6. Aproximació arquitectònica a l'Antropologia.

La comparació entre les dues visions, l'antropològica i l'arquitectònica, més que fer-nos arribar a la conclusió que es tracta de dos punts de vista diferents i antagònics, ens demostra que són diferents però complementaris. La raó principal la trobem en el nexa d'unió existent entre ambdues disciplines: l'espai. L'antropòleg estudia l'espai com una de les maneres d'arribar a la comprensió de la societat, mentre l'arquitecte crea l'espai en el que es desenvolupa la societat.

En paraules de Carmelo Lisón: “Si l'antropòleg fa de poeta, el poeta antropologitza. Els dos coincideixen en que molt del que es té per real no ho és, i els dos bussegen per abastar el significat últim submergit sota la closca de les coses.”¹¹⁴

---

¹¹⁴ LISÓN, 1983, pàg. 136.

ARQUITECTURA		ANTROPOLOGIA	
INTERNALITAT	EXTERNALITAT	EXTERNALITAT	INTERNALITAT
<p>TOPONÍMIA</p> <p>ARQUITECTURA □</p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p>“CAMP”</p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p>“ARQUITECTURA”</p>	<p>TOPONÍMIA</p> <p>CAMP</p>
<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència personal-biogràfica + Interpretació estètica</p> <p>Perspectiva de l'arquitecte com a creador.</p> <p>ARQUITECTE</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>PROJECTE Experiència de <i>camp</i> (observació i participació) + Anàlisi i interpretació cultural</p> <p>Perspectiva de l'arquitecte com a intèrpret: mirada “antropològica”</p> <p>ARQUITECTE-INTÈRPRET</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>TREBALL DE CAMP Experiència personal-biogràfica+ Experiència personal de camp+ interpretació cultural</p> <p>Perspectiva de l'antropòleg com a intèrpret i com a creador: mirada “arquitectònica”</p> <p>ANTROPÒLEG-POETA</p>	<p>METODOLOGIA</p> <p>TREBALL DE CAMP Experiència de camp (observació i participació) + Anàlisi científic</p> <p>Perspectiva analítica EMIC (desde dins) + Perspectiva analítica ETIC (desde fora)</p> <p>ANTROPÒLEG</p>
<p>DISCURS DE LA FICCIÓ</p> <p>Poètica, ficció, creació, mimesi. Retòrica, persuasió.</p> <p>Arquitecte com a AUTOR Resultat: FORMA arquitectònica</p>	<p>DISCURS “CIENTÍFIC”</p> <p>Ciència urbana. Arquitecturologia. Deconstrucció.</p> <p>Arquitecte com a Resultat:</p>	<p>DISCURS DE LA “FICCIÓ”:</p> <p>Textualització. Creació, ficció, poesia. Retòrica, evocació, persuasió.</p> <p>Antropòleg com a AUTOR Resultat: TEXT antropològic</p>	<p>DISCURS CIENTÍFIC</p> <p>Ciència: objectes, fets, descripcions, induccions, generalitzacions, veritats, verificacions, experiments.</p> <p>Antropòleg com a Resultat: ETNOGRAFIA □</p>
<p>APLICACIÓ</p> <p>ARQUITECTURA</p> <p>Creació DE l'espai d'una cultura □</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>*ETNOARQUITECTURA *ANTROPOLOGIA ARQUITECTÒNICA *PARTICIPACIÓ</p> <p>Anàlisi i creació DE l'espai d'una cultura</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>*ANTROPOLOGIA DE L'ESPAI *PARTICIPACIÓ</p> <p>Anàlisi i creació DE l'espai d'una cultura</p>	<p>APLICACIÓ</p> <p>ANTROPOLOGIA (EN L'ESPAI)</p> <p>Anàlisi EN l'espai d'una cultura</p>

Figura 7. Antropologia versus Arquitectura

I.5. Antropologia-Arquitectura-Societat: espai híbrid.

Han estat analitzades les internalitats i externalitats de les tres realitats que participen en la conformació de l'espai, Antropologia, Arquitectura i Societat. Situats en aquest punt, es planteja la qüestió de quins són els mecanismes que han de facilitar i fer possible la creació d'aquest nou espai comú, transcultural i híbrid: síntesi, traducció, diàleg seran els conceptes que actuaran com a mediadors.

I.5.1. Síntesi.

La vocació de síntesi que comparteixen Antropologia, Arquitectura i Societat, és un aspecte important a l'hora de facilitar la comunicació entre les tres realitats. En primer lloc, seria la Societat la que representaria l'exemple de síntesi per excel·lència, ja que es constitueix ella mateixa com una part fonamental de tota totalitat sociocultural. Com ja apuntava la definició de E.B.Tylor de cultura: "La cultura o civilització, en sentit etnogràfic ampli, és aquell tot complex que inclou el coneixement, les creences, l'art, la moral, el dret, els costums i qualsevol altres hàbits i capacitats adquirits per l'home en quan a membre de la societat."¹¹⁵

I és precisament a partir d'aquesta definició com a premissa, que l'antropologia es caracteritza per donar una gran importància al vessant hol·lístic, a través de la noció de **fet social total**, per tal d'assolir una visió totalitzadora de la societat i la cultura. Considera les cultures com un tot, en el que cada element s'explica a través de la seva relació de reciprocitat amb els

---

¹¹⁵ TYLOR, 1871 (KAHN, 1975)

altres ¹¹⁶, i si la societat constitueix una unitat de síntesi, l'anàlisi que d'ella se'n faci també ha de complir aquest requisit. D'aquí que l'antropòleg, en les seves investigacions, hagi de ser a la vegada un especialista en demografia, economia, agricultura, religió i altres camps.

També l'arquitectura comparteix aquesta vocació de síntesi, ja que ella mateixa és resultat de la integració entre forma i mode de vida. La finalitat de l'arquitecte "és unificar l'experiència. Ha de retornar-nos la **unitat de l'experiència** tal com l'home la coneix en la seva pròpia experiència... ja que el poeta... tot i pagant tribut a la seva diversitat, ha de dramatitzar forçosament la unitat de l'experiència (..) està donant-nos un coneixement que conserva la unitat de l'experiència i que, en els seus nivells més alts i seriosos, triomfa sobre els elements aparentment contradictoris i conflictius de l'experiència, al unificar-los en una nova disposició." ¹¹⁷ La pròpia forma arquitectònica és una síntesi, no només a nivell sincrònic, sinó també a nivell diacrònic: tota forma del present, és el resultat sintètic d'un procés evolutiu, sota la forma de memòria col·lectiva i de permanència. ¹¹⁸

I.5.2. Traducció i diàleg: comunicació intersubjectiva.

L'antropòleg desenvolupa una tasca de **traducció**, que porta a Vincent Crapanzano a emprar una analogia amb la mitologia grega, i a comparar-lo amb el déu Hermes, missatger entre el món dels mortals i el món dels déus. Hermes havia d'informar als déus sobre llenguatges, cultures i societats, però no podia limitar-se a repetir el missatge que havia escoltat, sinó que havia d'entendre'l, interpretar-lo, traduir-lo, contextualitzar-lo i elaborar-lo per fer-lo

---

¹¹⁶ "Res pot ser entès excepte en la seva relació amb tota la resta, amb la col·lectivitat completa i no simplement amb les seves parts particulars. No hi ha fenomen social que no sigui una part integrant del tot social." (LEVI-STRAUSS, 1950, pàg. 139)

¹¹⁷ VENTURI, 1995, pàg. 34.

¹¹⁸ ROSSI, 1983, pàg. 52.

rellevant als que l'entrega.¹¹⁹ L'antropòleg, com Hermes, porta un missatge de part de la societat, descriu el seu món, és un hermeneuta.¹²⁰

Aquesta tasca de traducció requereix, per tant, segons Crapanzano, situar-se en el punt de vista de la societat estudiada, però sense intentar arribar a convertir-se en un membre més, cosa que seria totalment irreal i fictícia. Aquest objectiu el resol doncs a través de la conversa. L'antropologia introdueix aleshores el concepte de **diàleg**, el qual ha derivat en el corrent de l'Antropologia Dialògica. El *día* de diàleg significa *a través*, i *logos* vol dir *parlar*. Al contrari que el monòleg, el diàleg esdevé un “**parlar a través**” en el que l'antropòleg i l'informant actuen com a interlocutors, esdevé, en paraules de Dennis Tedlock, “*un còmode passeig interpersonal.*”¹²¹

El monòleg seria propi de les ciències exactes, en les quals l'investigador contempla un objecte d'estudi. En canvi, en les ciències humanes, com en la vida, l'interès es centra en el subjecte, en un subjecte amb veu, i el coneixement esdevé *dialògic*.¹²² La comprensió passa pel diàleg, per la recerca d'una dinàmica entre el *discurs* i el *contra-discurs*.¹²³ El diàleg és l'instrument de comprensió entre una consciència i una altra, entre una cultura i una altra, adquireix el seu sentit a partir de la diferència, a partir de l'“*exotopia*”, a partir de la “*comprensió creativa*”.¹²⁴ El diàleg, doncs, es fonamenta amb el concepte d'“*intersubjectivitat*”: “El treball de camp, aleshores, és un **procés de**

¹¹⁹ “L'etnògraf és una mica com Hermes: un missatger que, mitjançant metodologies per desvelar la màscara, lo latent, obté el seu missatge a través de la cautela. Així presenta llenguatges, cultures i societats, en tota la seva opacitat, la seva foraneïtat, els seus significats; també com un mag, com un hermeneuta, com un Hermes en sí mateix, clarifica allò opac, converteix en familiar allò estrany, dóna significat a allò que no en té.. Descodifica el missatge. Interpreta.” (CRAPANZANO, 1992, pàg.43)

¹²⁰ “L'antropòleg és, per la naturalesa de la seva professió, un intèrpret del significat, de la diferència, un hermeneuta.” (LISÓN, 1983, pàg. 129)

¹²¹ TEDLOCK, 1991, pàg.285.

¹²² BAKHTINE, a TODOROV, 1981, pàgs. 33-34; “La vida és dialògica en la seva naturalesa. Viure significa participar en un diàleg, interrogar, escoltar, respondre, estar d'acord.” (pàg. 149)

¹²³ “Tota comprensió veritable és activa i representa ja l'embrió d'una resposta (...) *Tota comprensió és dialògica* (...) La comprensió busca un *contra-discurs* pel discurs del locutor.” (BAKHTINE, a TODOROV, 1981, pàg.39)

¹²⁴ BAKHTINE, a TODOROV, 1981, pàgs.162-165.

construcció intersubjectiva de formes liminals de comunicació.

Intersubjectiva vol dir literalment més d'un subjecte, però situant-se a cavall entre ells, ni en un lloc ni en l'altre."¹²⁵ El diàleg, crea un coneixement de la diferència entre dos móns, un coneixement intercultural, un món apart, en el que ambdues parts implicades són creadors actius, o autors de representacions culturals. Ens trobem altra vegada davant l'àmbit de l'*externalitat* i d'un sistema compartit de símbols. Els defensors d'aquesta via metodològica "situen l'etnografia en un procés de diàleg en el que els interlocutors negocien activament una **visió compartida de la realitat**. El model de diàleg subratlla precisament aquells elements discursius circumstancials i intersubjectius. Una manera alternativa de representar aquesta complexitat discursiva és comprendre el discurs general de la investigació com una negociació continua."¹²⁶

Però el fet que l'etnografia es fonamenti sobre un procés de diàleg donat entre diversos subjectes, no implica que la forma textual de les etnografies hagi de ser la d'un diàleg literal,¹²⁷ o de la simple transcripció dels diàlegs mantinguts durant el treball de camp: es tracta més aviat d'una eina metodològica, del substrat que ha d'estar present, de forma latent, en tota etnografia. La solució resideix en trobar un equilibri entre la interpretació i el diàleg, per tal que la identitat de l'antropòleg i dels seus informants es preservi i no quedi difosa.

El concepte de diàleg també ha estat utilitzat des del camp de la teoria de l'arquitectura, com una manera de comunicar l'arquitectura amb la societat a partir de l'espai mateix. L'arquitectura, tal com explica Josep Muntañola, no és només la representació del diàleg intern de l'arquitecte, és a dir, d'un monòleg; sinó que també és la representació d'un diàleg extern que l'arquitecte manté amb el context històric-social. Seguint les argumentacions de Bakhtine, arriba a

---

¹²⁵ RABINOW, 1992, pàg.144.

¹²⁶ CLIFFORD, 1995, pàg.63-64; CRAPANZANO, 1992, pàgs. 200-201.

¹²⁷ CLIFFORD, 1991b, pàg.161.

la conclusió que l'arquitecte creador és també un traductor, ja que re-construeix i re-descriu la realitat, o text original, a través del llenguatge que li és propi.¹²⁸ La *mesura lògica*, mitjançant el diàleg, és l'instrument que permet equilibrar la perspectiva de la construcció i la creació amb la perspectiva de l'habitar, la *mesura estètica* amb la *mesura ètica*, és a dir, arquitectura i societat. Es tracta de tres tipus de **mesures topogenètiques**: “És la mesura lògica, (dia-lògica), la que ens oferirà una co-construcció capaç d'equilibrar els objectes i els subjectes, el construir i l'habitar, a través d'una inversió espai-temporal entre la mesura estètica i la mesura ètica”.¹²⁹ El diàleg intenta trobar solucions a algunes qüestions, intenta arribar a una comprensió i a una comunicació d'aquestes; en definitiva, es tracta d'establir un “contracte”.¹³⁰

Però el diàleg no només s'estableix amb la realitat social, sinó que també s'estableix a nivell disciplinar, i tant a nivell sincrònic com diacrònic. Muntañola, seguint les teories de Plató i Derrida, anomena a aquesta naturalesa dialògica de la relació entre arquitectura, ciències socials i situació socio-històrica, “*Khôra*” (o “*topogenesis*”)¹³¹. Es tracta doncs d'un diàleg cultural, transcultural, històric, establert a partir de l'externalitat, i que s'ha de dur a terme en tota construcció i ús de l'espai.

La cultura esdevé d'aquesta manera un diàleg obert, i creatiu a la vegada, de subcultures, de faccions diverses.¹³² Aquesta és precisament la via aplicable a les relacions que es podrien establir, en el cas de l'espai arquitectònic, entre -en aquest cas les parts serien tres- Antropologia, Arquitectura i Societat. El diàleg entre elles crearia aquesta nova realitat

---

¹²⁸ “No hi ha redescrípció sense una ‘poètica intrínseca’, però tampoc hi ha poètica sense una redescrípció ‘extrínseca’. L'equilibri dinàmic entre l'argument poètic i la redescrípció poètica és el motor de l'intertextualitat poètica en l'invenció, la traducció i l'exegesi”. (MUNTAÑOLA, 1996b, pàg.84)

¹²⁹ MUNTAÑOLA, 1996b, pàg. 159.

¹³⁰ MUNTAÑOLA, 1996a, pàg. 2-5.

¹³¹ MUNTAÑOLA, 1996a, pàg. 7.

¹³² CLIFFORD, 1995, pàg.66.

compartida, negociada. L'espai arquitectònic seria a la vegada el *camp* de l'antropòleg, l'*arquitectura* de l'arquitectura, i el *lloc* de la societat.

1.5.3. Liminalitat i *communitas*.

Els rituals de pas, segons Arnold van Gennep són aquells que, tant si es tracta d'un grup com d'un individu, “acompanyen el pas d'una situació a una altra i d'un món a un altre”, d'un estatus a un altre, d'un lloc a un altre. Aquests tipus de rituals estableixen doncs transicions, i estan constituïts de tres fases: en la fase *preliminal* o de separació, es produeix l'allunyament de l'estat original; en la fase *liminal* o de marge, s'atravessa per un estat ambigu; i en la fase *postliminal* o d'agregació, és en la que es produeix la incorporació a un nou estat.¹³³

El pas per aquestes fases del ritual podria ser el cas de l'Antropologia, de l'Arquitectura i de la Societat en el procés de construcció intersubjectiva de formes liminals de comunicació del qual parlàvem anteriorment. Dins d'aquest context, l'antropòleg, l'arquitecte i l'habitant poden ser considerats com a “ser transicional” o “persona liminal”.¹³⁴ En la fase *preliminal* el “neòfit” o “iniciat” és separat dels seus valors, pensaments, normes, sentiments accions i tècniques que fins al moment eren propis de la seva postura. És a dir, que estaríem en el moment en el qual l'antropòleg, l'arquitecte i l'habitant abandonen les seves respectives *internalitats*.

En paraules de Victor Turner, “Durant el període *liminal*, els neòfits són alternativament forçats i animats a pensar sobre la seva societat, el seu univers i els poders que els generen i sostenen a ambdós. La situació liminal pot ser en part definida com un estadi de reflexió. Durant aquesta, les idees, sentiments i fets que, fins aleshores, han configurat el pensament dels neòfits, i que

---

¹³³ VAN GENNEP, 1986, pàg. 20.

¹³⁴ TURNER, 1990, pàg. 106.

aquests han acceptat de manera immediata, es veuen, per dir-ho d'alguna manera, dissolts en llurs parts components.”¹³⁵ I més endavant continua la reflexió dient que aquesta situació “trenca la força de la costum i obre pas a l'especulació (...) La situació liminal és l'àmbit de les hipòtesis primitives, l'àmbit que obre la possibilitat de fer jocs malabars amb els factors de l'existència (...) Es dona una mescla i una juxtaposició promíscues de les categories de l'event, l'experiència i el coneixement, amb intenció pedagògica.”¹³⁶ Les “persones liminals” es troben en un estat de trànsit, d'ambigüitat, no estan ni en un lloc ni en l'altre, i per tant tampoc es troben lligats a les normes i convencions que comporten.

Aquest doncs seria el moment en que l'antropòleg, l'arquitecte i l'habitant adopten el punt de vista de l'*externalitat* o del distanciament cultural. Es el període en el que s'estableix una forma de comunicació intersubjectiva, un sistema compartit de símbols, una negociació compartida de la realitat, a través de la comprensió, de la traducció i del diàleg. Es el període de creació d'un espai comú, liminal, transcultural i híbrid.

Per tant, el període *postliminal* en el que el “neòfit” s'incorpora altra vegada a la situació normal, no és equivalent a la situació del període preliminar, ja que se li han de sumar les noves experiències i els nous coneixements adquirits durant el període liminal. L'antropòleg, l'arquitecte i l'habitant retornen a les seves respectives *internalitats*, internalitats que a partir d'ara ja no seran exactament les mateixes.¹³⁷ En realitat s'haurà produït un fenomen de canvi, de creació cultural.

Turner situa el ritual i la liminalitat en el context general de l'organització i de l'interacció social. Segons ell existirien dos models d'interacció humana: estructura i *communitas*. “El primer és el que presenta la societat com un

---

¹³⁵ TURNER, 1990, pàg. 117.

¹³⁶ TURNER, 1990, pàg. 118.

¹³⁷ “Lo liminal pot ser considerat com el No enfront a totes les assercions estructurals positives, però també al mateix temps com la font de tots ells, i, més encara, com el regne de la possibilitat pura, de la qual sorgeix tota possible configuració, idea y relació.” (TURNER, 1990, pàg. 107).

sistema estructurat, diferenciat, i sovint jeràrquic (...) El segon, que sorgeix de forma reconeixible durant el període liminal, és el de la societat com a *comitatus*, comunitat, o inclús comunió, sense estructurar o rudimentàriament estructurada, i relativament indiferenciada.”¹³⁸ Estem altra vegada davant un model aplicable als punts de vista de l’internalitat i de l’externalitat.

1.5.4. Construir, habitar, pensar.

En la concepció de Heidegger sobre l’existència de l’home sobre la terra, l’habitar és la manera com l’home viu a la terra, ser home significa habitar, “l’home és en la mesura que *habita*”.¹³⁹ Heidegger, en el seu article ‘*Construir, habitar, pensar*’, reflexiona sobre la relació entre *construir* i *habitar*: a l’habitar hi arribem només per mitjà del construir, i el construir té l’habitar com a meta. “Així doncs, l’habitar seria en cada cas el fi que presideix tot construir. Habitar i construir estan l’un respecte a l’altre en relació de fi i mitjà. (...) Però amb l’esquema mitjà-fi estem desfigurant les relacions essencials. Perquè construir no és només medi i camí per l’habitar, el construir és en sí mateix ja l’habitar.”¹⁴⁰ *Construir* i *habitar*, per tant, no són dues realitats separades i independents, sinó que la seva existència està lligada necessàriament a la interrelació de l’una amb l’altra.

Seguidament sorgeix la pregunta “En quina mesura pertany l’habitar al construir?”, que Heidegger contesta a través d’una metàfora de la següent manera: “El pont s’aguanta ‘lleuger i fort’ per damunt del corrent. No ajunta només dues voreres existents. És passant pel pont com apareixen les voreres en tant que voreres. El pont és pròpiament el que deixa que una estigui davant de l’altra. És pel pont per el que l’altra costat s’oposa al primer. Les voreres

---

¹³⁸ TURNER, 1988, pàg. 103.

¹³⁹ HEIDEGGER, 1994a, pàg.129.

¹⁴⁰ HEIDEGGER, 1994a, pàg. 127.

tampoc discorren al llarg del corrent com franges frontereres indiferents de la terra ferma. El pont, com les voreres, porta al corrent les dues extensions de paisatge que es troben rere aquestes voreres. Porta el corrent, les voreres i la terra a un veïnatge recíproc. El pont *coliga* la terra com a paisatge entorn al corrent.”¹⁴¹ Aquest **pont** és el pont que lliga el *construir* i l'*habitar*, és el pont que lliga l'*arquitectura* i el *lloc*, és el pont de l'*internalitat* i l'*externalitat* de l'Arquitectura i l'Habitar. Les *voreres* correspondrien a Arquitectura i Societat, a l'espai en les seves manifestacions d'*arquitectura* i *lloc*. Sense aquest pont no existeix ni una cosa ni l'altra, ni un espai ni l'altre, no existeix ni l'Arquitectura ni la Societat. És el mateix fenomen de la relació, o del *pont*, que condueix a l'aparició d'ambdues realitats, d'ambdós espais, o d'ambdues *voreres*. Sense relació l'existència deixa de tenir sentit.

És precisament el *pont* el que dóna sentit a ambdues parts, són les *externalitats* les que donen sentit a les respectives *internalitats*, ja que segons Heidegger és el franqueig de fronteres el que dóna sentit a l'espai: “Un espai és algo aviat (espaiat), algo al que se li ha franquejat espai, és a dir dins d'una frontera. La frontera és no és allò en el que acaba algo, sinó, com sabien ja els grecs, allò a partir d'on algo *comença a ser el que és* (comença la seva escènica). Espai és essencialment lo aviat (allò al que s'ha fet espai).”¹⁴² L'autonomia de les realitats arquitectònica i social va necessàriament lligada al franqueig de la frontera que les separa, derivant en una inevitable relació intercomunicativa. En els conceptes de *frontera* i *franqueig* tornem a trobar les idees d'Arnold van Gennep sobre els rituals de pas i les idees de *liminalitat* de Victor Turner exposades en el capítol anterior. En Heidegger trobem altra vegada el reconeixement de l'existència d'un espai liminal.

Heidegger tanca el cercle i introdueix el tercer element, el *pensar*, el qual manté també una relació molt estreta amb el *construir* i l'*habitar*. “S'hauria guanyat bastant si habitar i construir entressin en *el que és digne de ser preguntat* i d'aquesta manera quedessin com algo *que és digne de ser pensat*.”

¹⁴¹ HEIDEGGER, 1994a, pàgs. 133-134.

¹⁴² HEIDEGGER, 1994a, pàgs. 135-136.

Però, el fet que el pensar mateix, en el mateix sentit que el construir, però d'una altra manera, pertanyi al habitar és algo del que el camí del pensar intentat aquí pot donar testimoni. Construir i pensar són sempre, cada un a la seva manera, ineludibles per l'habitar. Però al mateix temps seran insuficients per l'habitar mentre cada un dugui el que és Seu per separat en lloc d'escoltar-se l'un a l'altre. Seran capaços d'això si ambdós, construir i pensar, pertanyen a l'habitar, permaneixen en els seus propis límits i saben que tant l'un com l'altre venen del taller d'una llarga experiència i d'un incessant exercici.¹⁴³ L'espai no es pot concebre sense els vessants creatiu (construir), pràctic (habitar) i analític (pensar). I això ens torna a portar a la relació entre Arquitectura, Societat i Antropologia, representatius d'aquestes tres vessants. Ens tornem a trobar davant la construcció d'unes formes liminals de comunicació construïdes a partir de la relació interactiva entre internalitats i externalitats. Estem davant de l'espai liminal, transcultural i híbrid.

I.5.5. *Construir, habitar, projectar.*

Josep Muntañola recull l'esquema *Construir, habitar, pensar* i la idea que *poèticament habita l'home* de Heidegger, per aplicar-los a una reflexió sobre l'Arquitectura: els conceptes que passen a definir la realitat arquitectònica són *construir, habitar i projectar*, i només a través de la seva interrelació l'arquitectura pot arribar a ser *poètica*. Es tracta d'una dialèctica a tres bandes en la que cada una d'elles es desdobla en les altres dues.¹⁴⁴ Muntañola lliga aquest esquema heideggerià amb la classificació aristotèlica de *poètica, retòrica i semiòtica*: "La poètica ens defineix els termes sota els quals es produeix el significat estètic, la retòrica ens ofereix les argumentacions amb les quals l'arquitectura es converteix en verosímil i persuadeix, la semiòtica, per últim, ens ensenya que en les diferents cultures ha pres l'arquitectura com a

---

¹⁴³ HEIDEGGER, 1994a, pàgs. 141-142.

¹⁴⁴ MUNTAÑOLA, 1981, pàgs. 55-60.

mimesi entre el construir, l'habitar i el pensar.”¹⁴⁵ L'arquitectura, doncs, té una triple naturalesa de “fingir”, “persuadir” i “convenir”, ja que la poètica implica ficció, la retòrica implica la construcció d'estratègies de persuasió, i la semiòtica implica una certa sistematització de convencions culturals.¹⁴⁶

Mentre la poètica representa el vessant creatiu de l'arquitectura, la semiòtica esdevé “un camp amplíssim d'anàlisi del significat de l'arquitectura i dels seus *tipus*”¹⁴⁷, esdevé, per tant, l'àmbit analític de l'arquitectura que recull el context històric-geogràfic. No hi ha poètica sense semiòtica: lo poètic es nodreix, conscient o inconscientment, del context científic, i quan no és així es produeix un empobriment de l'arquitectura. L'arquitecte ha de tenir un coneixement de la seva tradició, per derivar després en un procés de transformació a nivell poètic i a nivell retòric, en un procés de transformació el construir, l'habitar i el pensar simultàniament. La retòrica es constitueix com el pont entre la semiòtica i la poètica, actua com a traductora de l'una a l'altra, ja que és ella la que proporciona els instruments o estratègies de transformació. El fet que tant la poètica com la semiòtica no siguin fets estàtics, és el que permet el joc creatiu entre la poètica, la retòrica i la semiòtica, i és on resideix la base de la significació arquitectònica..¹⁴⁸

“L'arquitectura cobra d'aquesta manera valor crític; dissenyar no és una labor defensiva sinó ofensiva; construir, habitar i projectar no són dimensions oposades sinó entrecruades i contraposades com la vida i la mort, i capaces així de produir. Poèticament l'home habita perquè projecta des del construir i des de l'habitar. I projectar no és més que una forma de pensar, o sigui, de fer ‘vero-símil’ l'existència.”¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ MUNTAÑOLA, 1981, pàg. 69.

¹⁴⁶ MUNTAÑOLA, 1981, pàgs. 69-70.

¹⁴⁷ MUNTAÑOLA, 1981, pàg. 90.

¹⁴⁸ MUNTAÑOLA, 1981, pàgs. 91-92.

¹⁴⁹ MUNTAÑOLA, 1981, pàg. 117.

I.5.6. L'espai híbrid: *camp-arquitectura-lloc*.

Resumint, en l'àmbit de l'espai es dóna una relació entre Antropologia, Arquitectura i Societat, a partir de la interrelació entre tres internalitats i sis externalitats. En primer lloc, l'Antropologia manté una relació d'externalitat respecte la Societat i una altra respecte l'Arquitectura; en segon lloc, l'Arquitectura manté una relació d'externalitat respecte l'Antropologia i una altra respecte la Societat; i en tercer lloc, la Societat manté una relació d'externalitat respecte l'Arquitectura i una altra respecte l'Antropologia.

D'aquí que, doncs, l'espai intern de l'antropòleg sigui el *camp*, i l'extern sigui el "*lloc*" i l'"*arquitectura*"; l'espai intern de l'arquitecte sigui l'*arquitectura*, i l'extern sigui el "*camp*" i el "*lloc*"; i l'espai intern de l'habitant sigui el *lloc*, i l'extern sigui l'"*arquitectura*" i el "*camp*". Les internalitats de les tres realitats constitueixen una representació dels vessants analític (Antropologia), creatiu (Arquitectura), i pràctic (Societat) de l'espai.

La coexistència de les respectives internalitats i externalitats, és el que constituïria el domini de l'*espai*, un espai comú, un espai transcultural i híbrid. En aquest espai liminal d'intercomunicació s'estableix un nou sistema compartit de símbols en el que les tres realitats assumeixen el seu paper analític, creatiu i pràctic al mateix temps: l'antropòleg, l'arquitecte i l'habitant en realitat practiquen, creen i analitzen l'espai i, a través d'ell, la cultura.

Des de l'Antropologia, l'existència d'aquest espai híbrid i transcultural a partir d'una interrelació entre internalitats i externalitats (interrelació entre antropòleg i informant durant el treball de camp) ha estat analitzada per Paul Rabinow des de la perspectiva de l'Antropologia Postmoderna com hem vist a la part '*Antropologia versus Societat*'.

Des de l'Arquitectura: Tschumi. "L'arquitectura és l'única disciplina que per definició combina concepte i experiència, imatge i ús, imatge i estructura. Els filòsofs poden escriure, els matemàtics poden desenvolupar espais virtuals,

però els arquitectes són els únics que són presoners d'aquest art híbrid, en el que gairebé mai existeix sense una activitat combinada.”¹⁵⁰

Des de l'Arquitectura, la hibridació també és defensada, en aquest cas per Robert Venturi: “Prefereixo els elements híbrids als ‘purs’, els compromesos als ‘nets’, els distorsionats als ‘rectes’, els ambigus als ‘articulats’, els tergiversats que a la vegada són impersonals, als avorrits que a la vegada són ‘interessants’, els convencionals als ‘dissenyats’, els integradors als ‘excloents’, els redundants als senzills, els reminiscents que a la vegada són innovadors, els irregulars i equívocs als directes i clars. (...) Defenso la riquesa de significats en lloc de la claredat de significats; la funció implícita alhora que l'explícita (...) Una arquitectura vàlida evoca molts nivells de significats i es centra e molts punts: el seu espai i els seus elements es llegeixen i funcionen de varies maneres diferents. Però una arquitectura de la complexitat i la contradicció ha de servir especialment al conjunt; la seva veritat ha d'estar en la seva totalitat o en les seves implicacions. Ha d'incorporar la unitat difícil de la inclusió en lloc de la unitat fàcil de l'exclusió. Més no és menys.”¹⁵¹

El reconeixement d'aquest espai híbrid, però, no suposa la pèrdua de les respectives identitats o de la respectiva autonomia de les tres realitats,¹⁵² sinó al contrari: l'existència d'una sèrie d'àmbits d'externalitat deixaria de tenir sentit sense l'existència dels respectius àmbits d'internalitat. Com en tota conversa, el diàleg es manté a partir de la interacció entre dues o més subjectivitats, o entre dues o més cultures: es tracta, per tant, d'un diàleg intersubjectiu o d'un diàleg intercultural. L'enriquiment cultural es produeix a partir de la diferència i no de la uniformitat.

---

¹⁵⁰ TSCHUMI, 1997, pàg. 257.

¹⁵¹ VENTURI, 1995, pàg. 25-26.

¹⁵² Sobre l'autonomia en l'antropologia: RABINOW, 1992, pàg. 143. Sobre l'autonomia en l'arquitectura: ROSSI, 1983, pàg. 47, 63.

Ni l'antropòleg s'ha de convertir en un arquitecte ni en l'habitant que analitza, ni l'arquitecte s'ha de convertir en un antropòleg ni en l'habitant pel qual projecta, ni l'habitant s'ha de convertir en un antropòleg ni en un arquitecte. L'antropòleg és antropòleg, l'arquitecte és arquitecte, i l'habitant és habitant.

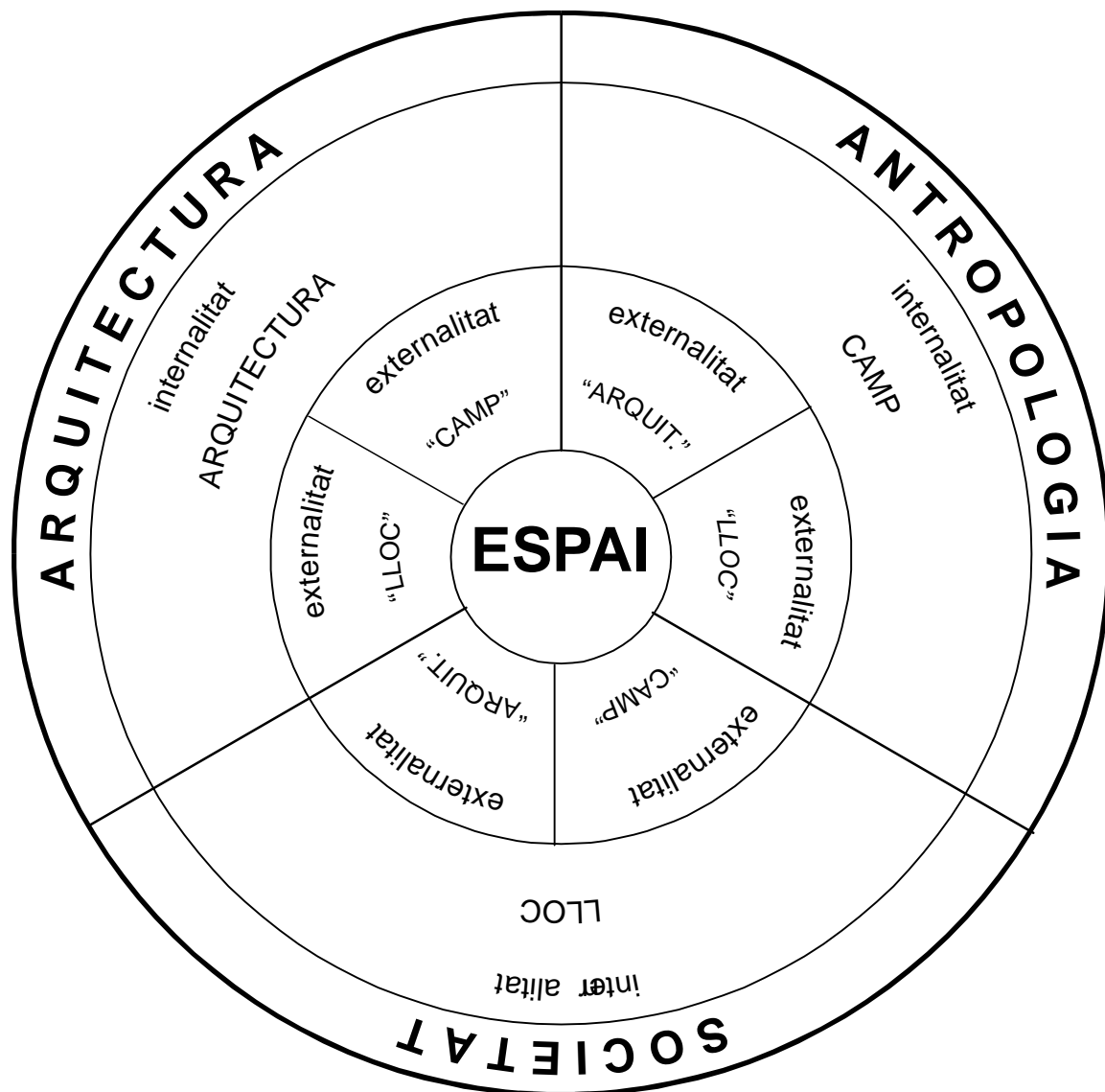

Figura 8. Relació Antropologia-Arquitectura-Societat.

I.6. Bibliografia.

ALEXANDER, Christopher. Notes on a Synthesis of Form. Harvard Univ.Press: Cambridge, M.A, 1964.

BOUDON, Philippe. Introduction à l'Architecturologie. Dunod, Paris, 1992.

BOUDON, Philippe. Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited. Lund Humphries, London, 1972.

BOURDIEU, Pierre. El sentido práctico. Taurus, Madrid, 1991.

CARDÍN, Alberto. “El bazar de lo raro y lo lejano”. Lo próximo y lo ajeno. Icaria, Barcelona, 1990.

CASTEX, J.- COHEN, J.L.- DEPAULE, J.C. Histoire urbaine, anthropologie de l'espace. CNRS, Paris, 1995.

CATALDI, Giancarlo. All'origine dell'abitare. Università degli studi, Firenze, 1986.

CATALDI, Giancarlo. Tipologie primitive. I tipi radice. Università degli studi, Firenze, 1982.

CERTEAU, Michel de. L'Invention du quotidien. Vol.1: Arts de faire. Vol.2 L'habiter. Gallimard, Paris, 1990-1994.

CHARPENTIER, Sophie- CLEMENT, Pierre. L'habitation Lao dans les regions de Vientane et de Louang-Prabang. Memoire de thèse de Ille cycle, Fac. Paris V, 1974.

CHARPENTIER, Sophie- CLEMENT, Pierre. Equipe Ethno-Technologie du CEDRASEMI. Presentation du programme Habitat-Habitation. ASEMI.Paris, 1984, Vol.II.

CLEMENT, Pierre. “Architecture et Anthropologie, quelques réflexions”. VARIS: Espaces des autres. La Villette, Paris, 1987.

CLIFFORD, James. “La alegoría etnográfica”. J.CLIFFORD- G.E.MARCUS (eds): Retóricas de la Antropología. Júcar, Barcelona, 1991.

CLIFFORD, James “Verdades parciales”. J.CLIFFORD- G.E.MARCUS (eds): Retóricas de la Antropología. Júcar, Barcelona, 1991.

CLIFFORD, James- MARCUS, G.E. (eds.). Retóricas de la Antropología. Júcar, Madrid, 1991.

CRAPANZANO, Vincent. Hermes' Dilemma and Hamlets' Desire. On the Epistemology of Interpretation. Harvard University Press, 1992.

EISENMAN, Peter. House X. Rizzoli, New York, 1982.

EISENMAN, Peter- JENKS, Charles. "Peter Eisenman. Interview". Architectural Design. Vol.58, N.3-4, 1988.

ELGENTER, Nold. Anthropologie Architecturale. Structura Mundi, Lausanne, 1992.

FATHY, Hassan. Architecture for the Poor. Chicago Univ. Press, Chicago, 1973.

FATHY, Hassan. Construire avec le peuple: histoire d'un village d'Egypte. Sindbad, Paris, 1970.

FATHY, Hassan. Natural Energy and Vernacular Architecture. Chicago Univ. Press, Chicago, 1986.

FOUCAULT, Michel. "Què és un autor". Els Marges. N.27/28/29, Barcelona, 1983.

GEERTZ, Clifford. La interpretación de las culturas. Gedisa, Mexico, 1991.

GEERTZ, Clifford.- CLIFFORD, James et.al. El surgimiento de la Antropología Posmoderna. Gedisa, México, 1989.

GEERTZ, Clifford. El antropólogo como autor. Paidós, Barcelona, 1989.

GENNEP, Arnold van. Los ritos de paso. Taurus, Madrid, 1986 (1969).

GUIDONI, Enrico. Arquitectura Primitiva. Aguilar, Madrid, 1989.

HAUMONT, Anne. "Habitat et modèles culturels". Revue Française de Sociologie. 1968, IX-2.

HEIDEGGER, Martin. "Construir, habitar, pensar". Conferencias y artículos. Serbal, Barcelona, 1994a.

HEIDEGGER, Martin. "Poéticamente habita el hombre". Conferencias y artículos. Serbal, Barcelona, 1994b.

HUBLIN, Anne. Architecture et Anthropologie de l'habitat, concepts et méthodes. Habitats spontanés dans la Caraïbe Française. Ecole d'Architecture de Paris Villemin, 1990.

JENKS, Charles. Deconstruction: the Pleasures of Absence. Architectural Design. Vol.58, N.3/4, 1988.

JENKS, Charles. What is Post-Modernism ?. Academy Ed., London, 1989.

KROLL, Lucien. "Demolice le 'stecche'? Un progetto per Nîmes-Valdegour". Spazio e Società. N.58, 1994.

LAVIE, S.- NARAYAN, K.- ROSALDO, R. eds. Creativity / Anthropology. Cornell University Press, Ithaca, 1993.

LAWRENCE, D.L.- LOW, S.M. "The Built Environment and Spatial Form". Annual Review of Anthropology. 1990.

LEVI-STRAUSS, Claude. Antropología estructural. Paidós, Barcelona, 1987.

LILLYMAN, W.J.- MORIARTY, M.F.- NEUMAN, D.J. Critical Architecture and Contemporary Culture. Oxford Univ.Press, 1994.

LISÓN TOLOSANA, C. Antropología social y hermenéutica. Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1983.

MAFFESOLI, Michel et al. Espaces et Imaginaire. Ville- Montagne- Carrefours. Presses Universitaires de Grenoble, 1979.

MARCUS, G.E.-FISCHER, M.M.J. "Introduction". Anthropology as Cultural Critique. An experimental moment in the human sciences. Univ.Press of Chicago, Chicago-London, 1986.

MARCUS, G.H.- FISCHER, M.M.. Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences. University of Chicago Press, Chicago, 1986.

MUNTAÑOLA, Josep. "Dialogic Placeness: Architecture, Semiotics and Social Sciences". Seminaire International d'Architecture et Sémiotique: Topogenèse. Barcelona, 28 juny-1 juliol 1996(a).

MUNTAÑOLA, Josep. La Topogenèse. Fondement d'une architecture vivante. Anthropos, Paris, 1996(b).

MUNTAÑOLA, Josep. Poética y arquitectura. Una lectura de la arquitectura postmoderna. Anagrama, Barcelona, 1981.

NORBERG-SCHULZ, Christian. Existencia, espacio y arquitectura. Blume, Barcelona, 1975.

NORBERG-SCHULZ, Christian. Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture. Academy editions, London, 1980.

NORRIS, Ch.- BENJAMIN, A. What is Deconstruction ?. Academy Ed., London, 1988.

NOUVEL, Jean. "L'avenir de l'architecture n'est plus architectural". Les Cahiers de la Recherche Architecturale. N.6-7, 1980.

OLIVER, Paul. Dwellings: The House Across the World. Univ. Texas Press, Austin, 1987.

OLIVER, Paul. Shelter in Africa. Praeger, New York, 1971.

OLIVER, Paul. Shelter, Sign and Symbol. Barrrie & Rocliff, London, 1975.

OLIVER, Paul. Cobijo y sociedad. H.Blume, Madrid, 1978.

PAUL-LEVY, Françoise.- SEGAUD, Marion. Anthropologie de l'espace. Centre de Création Industrielle- Centre Georges Pompidou, Paris, 1983.

PAUL-LEVY, Françoise. "Des possibilités de l'anthropologie de l'espace et du choix que j'en fais; essai d'application a un exemple grec". Anthropologie de l'espace. L.C.U.- U.T.N.A., Atènes, 1995.

PINSON, Daniel. Usage et architecture. L'Harmattan, Paris, 1993.

RABINOW, Paul. "Las representaciones son hechos sociales: Modernidad y posmodernidad en la antropología". J.CLIFFORD-G.E.MARCUS (eds.): Retóricas de la Antropología. Jucar, Barcelona, 1991.

RABINOW, Paul. Reflexiones del trabajo de campo en Marruecos. Júcar, Barcelona, 1992.

RAPOPORT, Amos. Vivienda y Cultura. G.Gili, Barcelona, 1972 (1969).

RAYMOND, Henry.- HAUMONT, Nicole. L'Habitat Pavillonnaire. Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris, 1971 (1966).

RAYMOND, Henry. L'Architecture, les aventures spatiales de la Raison. Centre de Création Industrielle- Centre Georges Pompidou, Paris, 1984.

ROSSI, Aldo. La arquitectura de la ciudad. Gustavo Gili, Barcelona, 1982.

RUDOLFSKY, Bernard. Architecture Without Architects. Museum Modern Art, New York, 1964.

RUDOLFSKY, Bernard. The Prodigius Builders. Secker & Warburg, London, 1977.

SALA, Blanca. "Anthropologie, Architecture et Société: hybridation dans la signification de l'espace". Semiotics and Architecture: Topogenetics. Edicions de la UPC, Barcelona, 1997.

SALA, Blanca. "Methodologie pour une Anthropologie de l'Espace". Anthropologie de l'espace. Laboratoire de la Composition Urbaine U.T.N.A., Atènes, 1995.

SEGAUD, Marion. "Anthropologie de l'espace: catalogue ou projet". Espaces et Sociétés. N.9, 1973.

STEFANI, A. "Valdegour- cité de Nîmes. Anthropologie et architecture: démarche de concertation avec les habitants". Spazio e Societa. N.68, 1994.

STERN, R.A.M. "The Postmodern Continuum". W.J.LILLYMAN et al.:Critical Architecture and Contemporary Culture. Oxford Univ.Press, 1994.

SULLIVAN, W.- RABINOW, P. "El giro interpretativo". J.DUVIGNAUD comp: Sociología del conocimiento. Fondo de Cultura Económica, México, 1982.

TEDLOCK, Dennis. "Preguntas concernientes a la antropología dialógica". C.GEERTZ et.al.: El surgimiento de la Antropología Posmoderna. Gedisa, Mexico, 1991.

TODOROV, T. Mihaïl Baktine: le principe dialogique. Seuil, Paris, 1981.

TORKINIAN, Ginette. "L'anthropologie de l'espace". Espaces des Sciences Humaines. Institut de l'Environnement, paris, 1973.

TSCHUMI, Bernard. Architecture and Disjunction. MIT Press, London, 1994.

TSCHUMI, Bernard. "Entrevista". Arch.Int.Cree. N.197, 1983.

TURNER, J.F.C. Housing by People: Towards Autonomy in Building Environments. Pantheon Books, New York, 1976.

TURNER, J.F.C.- FICHTER, R. eds. Libertad papa construir. el proceso habitacional controlado por el usuario. Siglo XXI, Mexico, 1976 (1972).

TURNER, Victor. “Entre lo uno y lo otro: el periodo liminar en los 'rites de passage’”. La selva de los símbolos. Siglo Veintiuno, Madrid, 1990.

TURNER, Victor. El proceso ritual. Taurus, Madrid, 1988.

TYLER, Stephen A. The Unspeakable. Discourse, Dialogue, and Rhetoric in the Postmodern World. The University of Wisconsin Press, 1987.

TYLER, Stephen A. “Etnografía postmoderna: desde el documento de lo oculto al oculto documento”. J.CLIFFORD-G.E.MARCUS: Retóricas de la Antropología. Júcar, Madrid, 1991.

TYLOR, E.B. “La ciencia de la cultura” (Primitive Culture, 1871). S.J.KAHN: El concepto de cultura. Anagrama, Barcelona, 1975.

VENTURI, Robert. Aprendiendo de Las Vegas. Gustavo Gili, Barcelona, 1978.

VENTURI, Robert. Complejidad y contradicción en la arquitectura. Gustavo Gili, Barcelona, 1995 (1966).

VENTURI, Robert. “Le pluralisme, la pertinence et le figuratif dans l'historicisme ou, plus ça change...”. Architecture d'Aujourd'hui. N.223, Oct. 1982.

**SEGONA PART
ANTROPOLOGIA DE L'ESPAI
A LA VILA OLÍMPICA DE BANYOLES**

Treball de camp a la Vila Olímpica de Banyoles

II. Treball de camp a la Vila Olímpica de Banyoles.

II.1. L'objecte d'estudi: la Vila Olímpica.

II.1.1. Criteris de selecció de l'objecte d'estudi.

L'objecte d'estudi escollit ha estat la Vila Olímpica de Banyoles, ja que reuneix un conjunt de variables que he considerat adequades per a un estudi antropològic de l'Arquitectura.

D'una banda, l'escala espacial i social del barri és molt adient per a fer-hi una investigació antropològica completa i en profunditat: el barri està compost de 9 illes d'edificis, que en total sumen 238 habitatges, en una superfície de 68.228 m², i hi resideixen un total de 487 persones¹⁵³.

A més, al tractar-se d'una intervenció urbanística i arquitectònica compacta en el temps i en l'espai (fou construïda en la seva totalitat l'any 1992 en una zona establerta ja en el Pla General de Banyoles), permet que també pugui ser compacta a nivell analític.

D'altra banda, el fet que tant la construcció com la ocupació dels habitatges sigui recent, permet observar les fases inicials del procés d'adaptació habitant-espai i veure'n de manera molt directa les formes que pren. I el fet que hi hagi diferents tipologies d'habitatges (simplex, dúplex, apartaments, estudis) permet observar diferents tipus d'adaptacions físiques i socials.

La Vila Olímpica és un bon exemple de les intervencions recents de l'arquitectura moderna a Catalunya. Amb un alt contingut estètic, alhora que hi ha una unitat de criteris, ha quedat reflectida una gran diversitat arquitectònica resultat de la personalitat creativa dels diferents arquitectes.

La Vila Olímpica no és una unitat aïllada en l'espai, sinó que forma part d'un projecte urbà més ampli, projecte formal i alhora social. Tampoc és una

---

¹⁵³ Dades extretes del Padró Municipal d'Habitatges de Banyoles de l'any 1996.

unitat aïllada en el temps, sinó que existeixen uns antecedents històrics formals i socials, tant de la mateixa superfície que ocupa el barri com de la mateixa ciutat de Banyoles.

Un element més a tenir en compte ha estat la riquesa de l'entorn natural, del que l'estany n'és una part molt important, i del qual la Vila Olímpica en participa íntimament. Però no només l'estany conforma l'espai públic, sinó també el Parc de La Draga, construït al mateix temps i concebut de forma unitària.

II.1.2. Delimitació de l'objecte d'estudi.

Al tractar-se precisament d'una investigació en el camp de l'Antropologia de l'Espai, en la que l'objecte d'estudi és el mateix espai, la recerca queda, per tant, acotada dins els límits que ofereix la mateixa Vila Olímpica. Aquesta unitat espacial no pot analitzar-se, però, com si es tractés d'un element aïllat, sinó que cal considerar-la juntament amb altres unitats espacials amb les que a la realitat es troba d'alguna manera relacionada: la Vila Olímpica forma part d'un territori i d'una ciutat, i conviu al costat d'altres barris.

L'objecte d'estudi, la Vila Olímpica, és analitzat en tot el període de la seva existència: des de la seva planificació l'any 1989, passant per la seva construcció i inauguració l'any 1992, fins la seva ocupació que encara continua en l'actualitat. Però en aquest cas tampoc podem analitzar aquesta unitat temporal com si es tractés d'un element aïllat, ja que l'espai que avui ocupa la Vila Olímpica té un passat històric amb el qual està lligada espacialment.

II.1.3. Mostra etnogràfica.

La mostra etnogràfica en aquest cas ha vingut donada pel mateix objecte d'estudi, la Vila Olímpica de Banyoles. Al ser l'espai l'objecte d'estudi, ell mateix ens acota l'abast de la mostra: els 487 habitants de la Vila Olímpica.

II.1.4. Preparació del treball de camp: recerca documental.

Abans de passar a la recollida de material de les entrevistes, cal tenir la informació general referent a l'objecte d'estudi, necessària per tal de poder preparar millor la planificació tant en el seu aspecte formal com en el de continguts.

Documentació bibliogràfica:

Bibliografia general sobre Banyoles i el Pla de l'Estany.

Bibliografia específica sobre la Vila Olímpica.

Bibliografia sobre la història urbana de Banyoles.

Documentació gràfica:

Plànols antics de Banyoles i del Pla de l'Estany.

Plànols topogràfics.

Plànols cadastrals.

Fotografies aèries.

Projectes dels arquitectes de la Vila Olímpica.

Projecte del Parc de la Draga.

Pla General de Banyoles, i Pla Especial de la Vila Olímpica.

Planificació urbanística anterior

Altra documentació:

Legislació urbanística de Banyoles

Normativa urbanística i arquitectònica de la V.O.

Documents històrics

Fulletons publicitaris del Consorci de la Vila Olímpica

La documentació en sí, però, no hagués tingut cap utilitat de cara a la recerca si no se n'hagués fet un buidatge i un anàlisi segons els interessos específics de la investigació.

Pel que fa referència a la documentació escrita, l'anàlisi s'ha fet a base de fitxes temàtiques de dos tipus: fitxes amb extractes (tant en forma de resum, com en cites textuais) d'informació útil per l'elaboració de la tesi; fitxes amb unes primeres idees suggerides a partir de la documentació consultada, i que pot resultar útil de cara a la fase analítica d'aquesta informació.

Pel que fa referència la documentació gràfica, després de passar a ser comparada i complementada amb la documentació escrita, ha servit per passar a l'elaboració d'una sèrie de plànols analítics sobre temàtiques específiques segons la unitat espacial.

II.2. Relacions de camp.

II.2.1. Estada al camp.

El tipus i intensitat de contacte i estada al camp ha anat variant segons s'anaven succeint les diferents etapes de la investigació:

Gener 1994. Primera presa de contacte amb la Vila Olímpica.

Gener-Maig 1994. Anades a Banyoles un cop per setmana. Començaren els contactes amb l'Associació de Veïns de la Vila Olímpica i amb alguns dels seus habitants. S'inicia també la tasca de recull de documentació.

Juny-Setembre 1994. Residència a temps complet, instal·lada en un pis llogat del barri antic de Banyoles, a cinc minuts caminant de la Vila Olímpica. Es quan es va produir el vertader gruix de la investigació.

Octubre 1994. Retorn a casa, ordenació i primer anàlisi de la informació recollida del treball de camp fet fins aleshores. Anades a Banyoles els caps de setmana.

Juny-Setembre 1995. Estades intermitents a casa d'un informant de la mateixa Vila Olímpica. Continuació de la investigació.

Juny-Setembre 1996. Estades a casa d'un informant de la Vila Olímpica. Seguiment de l'ocupació dels habitatges.

Juny-Setembre 1997. Estades a casa d'un informant de la Vila Olímpica. Verificacions dels canvis i darreres entrevistes.

II.2.2. Els informants.

Com indica el mateix nom que se'ls dóna, els informants són aquelles persones proporcionen a l'antropòleg la informació en el treball de camp, és a dir, el material de base de la investigació que du a terme.

Hi ha dos tipus d'informants: els que proporcionen la informació a través de les entrevistes, i els que a més la proporcionen a part de les entrevistes i fan un seguiment de la investigació. El segon tipus d'informant és el "padrí" de l'antropòleg, és la persona que actua d'intermediari en el contacte amb els possibles entrevistats. Té un coneixement profund de l'escenari, cosa que permet, per exemple: completar la informació sobre aspectes i situacions anteriors al contacte amb el camp o en les que no hi era present, donar orientacions sobre el caràcter representatiu de fets i de persones, comentar amb l'antropòleg la interpretació del material extret de la documentació o de les entrevistes, o fins i tot obrir nous camins de recerca.

II.2.2.1. Criteris de selecció dels informants.

Es important de cara al valor del material extret dels informants, que a l'hora d'escollir-los hagin estat tinguts en compte una sèrie de criteris bàsics condicionats pels objectius i la temàtica de la investigació. Els informants de la Vila Olímpica han estat seleccionats segons els següents criteris: interès i receptibilitat per a ser entrevistats; ús de l'habitatge com a primera residència, tant pel fet de ser més adequat per la mateixa temàtica, com per la facilitat de contacte que representava; possibilitat d'accés a través d'un intermediari; possibilitat de reflectir i comparar diversos tipus d'unitats familiars (soters, parelles joves, parelles amb fills, separats o divorciats); possibilitat de reflectir la diversitat espacial.

I d'altra banda, el mateix espai és també un element condicionant: les diferents illes; tipologia de l'habitatge (simplex, dúplex, apartament o estudi); localització espacial de l'habitatge dins l'edifici i dins la mateixa Vila Olímpica.

II.2.2.2. Contacte i accés als informants.

En una etapa inicial, la major part dels informants m'han estat presentats per la presidenta de l'Associació de Veïns de la Vila Olímpica, l'informant clau de la investigació. Més tard, a mida que anava avançant la investigació i el nombre d'entrevistes, es produïa un procés en cadena a partir dels informants ja entrevistats: em presentaven al veí, o a un amic. A mesura que la meua presència esdevingué habitual, també ho fou l'acostament a la gent, i sobretot a través de la meua participació directa en la Comissió de Festes per la organització de la primera Festa del barri l'estiu de 1994.

II.2.3. Participació i observació.

El període de participació més intensa foren els quatre mesos d'estiu de 1994 residint a Banyoles. Cal dir que el fet que coincidís amb el període en el que la gent gaudeix de les seves vacances d'estiu, em va facilitar molt les coses. La gent disposava de més hores lliures, i em podia dedicar més temps, tot i que no només eren importants les hores de les entrevistes en sí. A l'estiu la gent viu més abocada vers l'exterior, de cara al carrer, i participa en diverses activitats del barri, i això afavoreix també la participació de l'antropòleg.

El mes de juliol es celebrava la primera festa del barri des de la seva fundació. Es va crear una Comissió de Festes per a la seva organització i, a part d'assistir a les reunions, vaig col·laborar amb la mateixa organització. Totes les qüestions que anaven sorgint van ser una informació molt valuosa per la investigació. A part d'això, la meva col·laboració ajudava enormement a que la gent del barri m'anés coneixent personalment d'una manera informal, i alhora que anés tenint coneixement de la meva investigació. Tot i ser un barri molt novell, la gent es coneix entre sí i la informació corre de seguida, i al cap de poc temps tothom sabia de la meva existència.

La meva participació acabà de ser completa a través de l'amistat amb la Carme, la informant clau del principi al final de la investigació. En les etapes que jo no he pogut estar a Banyoles, ella era els meus ulls i les meves orelles a la Vila Olímpica, i en les temporades que hi he estat, les seves opinions han estat molt valuoses de cara a la interpretació del que jo veia i escoltava.

II.3. Entrevistes.

II.3.1. Mostra dels entrevistats.

En la taula següent es mostren les entrevistes fetes als habitants de la Vila Olímpica (els noms que apareixen no són els reals), i que es veuran reflectides en l'anàlisi desenvolupat als propers capítols.

Nº	NOM	EDAT	HAB.	ILLA	TIPOLOGIA	SUP. M2	OCUPACI Ó	RESID.ANT.
1	AGUSTÍ	36	5	5	DUPLEX	136,24 m2	1993	BANYOLES
2	ALBERT	38	16	10	SIMPLEX	157,84 m2	1995	GARROTXA
3	AURORA	38	17	10	SIMPLEX	165,22 m2	1994	BANYOLES
4	CÈLIA	33	1	7	ESTUDI	54,29 m2	1992	GIRONÈS
5	CLARA	25	7	5	DUPLEX	136,24 m2	1993	GIRONA
6	ENRIC		2	5	DUPLEX	136,24 m2	1992	BANYOLES
7	EULALIA	38	16	10	SIMPLEX	157,84 m2	1995	GARROTXA
8	EVA	32	5	5	DUPLEX	136,24 m2	1993	BANYOLES
9	GEMMA	35	13	6	DUPLEX	121,15 m2	1994	BANYOLES
10	JAUME	36	10	9	SIMPLEX	125,75 m2	1993	BANYOLES
11	JOAQUIM	40	17	10	SIMPLEX	165,22 m2	1994	BANYOLES
12	JORDI	31	12	9	SIMPLEX	125,74 m2	1993	GIRONÈS
13	JULIAN	35	9	7	DUPLEX	112,45 m2	1992	GIRONA
14	LIDIA	37	14	1	SIMPLEX	126,00 m2	1993	GIRONA
14	LÍDIA	37	15	3	SIMPLEX	124,77 m2	1995	GIRONA
15	LLORENÇ	28	7	5	DUPLEX	136,24 m2	1993	GIRONA
16	LLUÍS	42	4	6	DUPLEX	114,62 m2	1992	BARCELONA
17	MANEL	35	13	6	DUPLEX	121,15 m2	1994	BANYOLES
18	MARINA	37	10	9	SIMPLEX	125,75 m2	1993	BANYOLES
19	MIQUEL		3	6	DUPLEX	114,62 m2	1992	GIRONA
20	NEUS	31	12	9	SIMPLEX	125,74 m2	1993	GIRONÈS
21	NÚRIA	26	11	3	SIMPLEX	98,64 m2	1992	PLA DE L'ESTANY
22	ORIOL	46	8	10	SIMPLEX	150,54 m2	1993	BANYOLES
23	POL	9	10	9	SIMPLEX	125,75 m2	1993	BANYOLES
24	ROSA	37	4	6	DUPLEX	114,62 m2	1992	BARCELONA
25	SILVIA	29	9	7	DUPLEX	112,45 m2	1992	GIRONA
26	SÒNIA	40	18	10	SIMPLEX	116,20 m2	1994	BANYOLES
27	XAVIER	28	6	7	ESTUDI	67,50 m2	1993	BANYOLES

II.3.2. Guia temàtica de les entrevistes.

Abans d'estructurar l'entrevista a fer als habitants de la Vila Olímpica, calia pensar quins aspectes havia de tenir en compte. Depenent d'aquest abast temàtic, l'entrevista podia prendre una forma o altra. Hi havia dues variables a considerar a l'hora d'elaborar aquesta guia: una de caràcter formal espacial, i una altra de caràcter temàtic i conceptual. Havien de quedar reflectides de forma diferenciada les diverses unitats espacials, és a dir, habitatge, edifici-illa, barri, ciutat. A més a més, també calia definir i acotar uns blocs temàtics (que es desprenen directament de la reflexió teòrica feta anteriorment). Alguns blocs es repeteixen en les diverses unitats espacials, però altres són específics de cadascuna de les unitats per la seva mateixa naturalesa.

Guia temàtica de les entrevistes:

APROPIACIÓ DEL BARRI. ASPECTES SOCIALS A LA VILA OLÍMPICA

A. Apropiació física de l'espai del barri.

1. Delimitació de l'espai.

2. Arquitectura i urbanisme.

Conceptes d'estètica, modernitat, moda, novetat, qualitat, habitabilitat, diversitat formal, etc.

3. Paisatge.

Apropiació visual, estètica i funcional del Parc i de l'entorn natural. Activitats lúdiques i esportives.

4. Qualitat ambiental.

Conceptes de qualitat de vida, d'estil de vida. Jardins, espaiositat, densitat, serveis, tranquil·litat, etc.

B. Apropiació social de l'espai del barri.

1. Identitat com a barri. Models socials.
2. Percepció de la realitat social del barri.
Grups, tipus família, status socio-econòmic, nivell cultural, procedència, etc.
3. Relacions socials a l'interior del barri.
Tipus, evolució, elements integradors.
4. El concepte de privacitat.
5. Espais de relació.
Diferenciació de les illes a partir de l'espai privat comunitari.

APROPIACIO DE L'ESPAI DELS HABITATGES DE LA VILA OLÍMPICA**A. Criteris d'adaptació als habitatges:**

1. Interior-exterior, intimitat.
2. Públic-privat. Espais de transició.
3. Pur-impur. L'espai corporal.
4. Gran-petit. Espaiositat, amplitud.
5. Funcionalitat-estètica.

B. Models d'adaptació als habitatges:

1. Estètics: conceptes de “modern”, “moda”.
2. Socials: estil de vida.
3. Model ideal d'habitatge: natal, anterior, futur.
4. Criteris de decisió: escollir l'habitatge.

II.3.3. Tipus d'entrevista: l'entrevista *no-directiva*.

L'entrevista *no-directiva* és una entrevista de caràcter obert, flexible, dinàmic, en la que l'important és el punt de vista de l'entrevistat, i en la que l'antropòleg ha de procurar condicionar el menys possible. Encara que hi hagi un guió i una estructura general a seguir, és més un punt de referència a tenir en compte que no un model tancat a seguir. Es tracta gairebé d'una conversa.

L'antropòleg introdueix primer qüestions de tipus general, i la conversa deriva cap a qüestions més concretes i específiques a mesura que l'entrevistat les va introduint. L'explicació d'aspectes generals dona la informació per a poder incidir en els aspectes de detall.

L'especificitat del mateix objecte d'estudi, al tractar-se d'una investigació en el camp de l'Antropologia de l'Espai, afavoreix la *no-directibilitat* de l'entrevista. És el mateix espai que conforma l'escenari de l'entrevista, el que marca el desenvolupament de l'entrevista, deixant a l'antropòleg en una situació menys condicionant cap a l'entrevistat. Precisament per aquest motiu, la primera part de les entrevistes a la Vila Olímpica consisteix en que l'entrevistat faci una visita comentada del seu habitatge.

L'estructura de l'entrevista, en aquest cas ha vingut donada en gran part per la mateixa temàtica, desenvolupada anteriorment a la guia. Per a una major claredat respecte a l'entrevistat, dividir-la per blocs segons les diferents unitats espacials semblava el més adequat. Tot i que moltes vegades, i al tractar-se d'entrevistes *no-directives*, l'ordre ha canviat en benefici de la fluïdesa i del valor de la informació obtinguda.

En general s'ha començat l'entrevista amb el tema de l'habitatge, amb la corresponent visita comentada, perquè en realitat és al que la gent està habituada quan rep una visita a casa seva: l'entrevistat va parlant de l'espai de la seva llar a través d'un recorregut a través dels mateixos espais que la conformen.

Posteriorment a l'entrevista, la tasca és la transcripció a ordinador de l'enregistrament d'aquesta, juntament amb una explicació, si cal, de part de la conversa que no hagi pogut ser gravada, així com observacions i impressions personals que podrien ser importants per a la interpretació de l'entrevista. Finalment, també és important anotar tot allò que ens hagi fet veure nous aspectes a tenir en compte en entrevistes posteriors.

II.3.6. Guió de les entrevistes.

El guió de les entrevistes respon a l'estructura anterior, i és una concreció de la guia temàtica. En realitat no es tracta d'un guió a seguir literalment durant l'entrevista, sinó que més aviat serveix com a punt de referència per l'entrevistador.

EL BARRI

CRITERIS DECISIÓ

Habitatges, preu habitatges, entorn urbanístic i arquitectònic, entorn natural, entorn social, qualitat vida, altres...

DELIMITACIÓ

Descripció dels límits de la V.O.

ARQUITECTURA I URBANISME

MODERNITAT: És arquitectura moderna la V.O.?

Què és l'arquitectura moderna?

Models de modernitat i d'arquitectura moderna?

Habitatge anterior ?

NOU: La V.O. com a barri nou

Habitatge anterior ?

QUALITAT: Criteris de la qualitat ambiental.

MATERIAL: qualitat materials.

VISUAL: espaiositat, no densitat, alçades, diversitat, netedat.

AUDITIVA: tranquil.litat, silenci, poc tràfic.

OLFACTIVA: poc tràfic, poca contaminació.

ESP AIS: piscina, jardí, verd públic, etc.

Qualitat de vida?

Habitatge anterior?

Valoració en la decisió per la V.O.

Valoració de l'arquitectura moderna i dels arquitectes en general.

PAISATGE

El Parc de La Draga, l'estany, vistes.

Descripció de l'entorn natural.

Qualitats d'aquest entorn? estètiques, de salut, lúdiques, esportives, ecològiques, etc. ?

Tipus d'ús d'aquest entorn?

Habitatge anterior: paisatge urbà?

Valoració en la decisió per la V.O.

REALITAT SOCIAL

Descripció social del barri. Quin tipus de gent viu a la V.O.?

Grups socials?

Status social?

Nivell cultural ?

Lloc de procedència?

"Moderna"?

Grups conflictius?

Homogeneïtat social?

Barri anterior?

Valoració en la decisió per la V.O.

RELACIONS SOCIALS

Es mantenen relacions socials amb els veïns? Caràcter? Freqüència?

Amb quins veïns? illa, barri, tipus, grup social, etc.

En quins espais? jardí, piscina, bar, plaça, etc.

En quines circumstàncies? esporàdic, reunions, activitats, sortides, etc.

La gent és oberta? Rapidesa d'integració amb la gent del barri?

Què ho facilita? Elements integradors. Associació Veïns, festa barri,

problemes barri, veïns nous, diversitat de procedència, crítica externa, etc.

Com han evolucionat aquestes relacions?

Barri anterior?

VILA OLÍMPICA - BANYOLES

Percepció de Banyoles per la gent de la V.O.?

Percepció de la V.O. per la gent de Banyoles?

HABITATGES

CRITERIS DE DECISIO

Criteris a l'hora de triar l'habitatge: tipologia, superfície, espais, distribució, qualitats tècniques, situació de l'edifici, preu, estètica, etc.

TRANSFORMACIONS

Cronologia de les transformacions dels diferents espais de l'habitatge.

ESPAI: rebedor, cuina, rebost, etc.

SISTEMA: Addició - Transformació - Eliminació - Manteniment - Higiene.

OBJECTE: Elements estructurals - Mobiliari - Decoració - Conducta.

TEMPS: Evolució (criteris, prioritats), projectes de futur.

ADAPTACIO ALS CRITERIS DE:

Interior-exterior, intimitat

Públic-privat: a l'interior de l'habitatge, respecte els veïns.

Pur-impur, espai corporal, higiene.

Gran-petit, amplitud, espaiositat.

Espais de transició.

ADAPTACIO ALS MODELS DE:

MODERNITAT: De quin estil és el seu habitatge?

Quin estil li agrada?

NOVETAT: Aprofitament o compra del mobiliari i la decoració?

MODA: Està al dia? Li agrada el que es porta ara?

Segueix les modes?

FUNCIONALITAT: Funciona el seu habitatge?

Té una bona distribució?

Li sobren o li falten espais?

Els espais estan adequats a les funcions que s'hi han de desenvolupar?

QUALITAT- QUANTITAT: Model de qualitat d'un habitatge

Model de comoditat i confort

Criteris: llum, ventilació, tecnologies, materials

Li falta o li sobra espai? Valora l'espaiositat?

MODEL IDEAL D'HABITATGE:

Descripció dels models i valoració respecte la situació actual.

Habitatge natal.

Habitatge anterior.

Habitatge futur.

II.3.5. Anàlisi de les entrevistes.

Després de cada entrevista arriba una etapa d'estructuració i d'anàlisi del material extret. En primer lloc, cal fer la transcripció literal de l'entrevista i, si cal, la redacció d'alguna part prèvia, o de la mateixa, que no hagi pogut ser enregistrada. En segon lloc, cal anotar totes les observacions fetes durant l'entrevista i que poden ser útils de cara a la completa comprensió d'aquesta.

Cal elaborar també una cronologia de la planta de l'habitatge, a base de quatre tipus diferents de plànols: planta de l'estat en que es va lliurar l'habitatge

als actuals propietaris; planta actual de l'habitatge amb tots els seus detalls; planta, o plantes, amb les etapes intermèdies de transformació (si és que n'hi ha hagut), entre el lliurament i l'estat actual; planta del projecte de transformació de l'entrevistat.

Finalment, cal comparar i complementar la informació recollida, gràfica i oral, entre ella: elaborar plànols analítics a partir del discurs de l'informant, elaborar plànols analítics a partir dels plànols de l'informant, elaborar un discurs sobre els plànols de l'informant i elaborar un discurs sobre el discurs de l'informant.

La còpia (separada de les transcripcions originals) de les transcripcions de les entrevistes en un arxiu indexat segons les unitats espacials que han anat apareixent en totes les entrevistes, facilita l'anàlisi de la informació.

II.4. Etapes de la investigació.

Les etapes que s'han anat seguint en la investigació es divideixen en sis blocs principals: contacte amb el camp, documentació, participació, entrevistes, anàlisi, redacció.

Contacte amb el camp:

Primera presa de contacte: desplaçament a la Vila Olímpica a Banyoles.

Contacte amb ambdues parts del Consorci de la Vila Olímpica de Banyoles: l'Institut Català del Sòl i l'Ajuntament de Banyoles (van proporcionar la informació general que permeté prendre una decisió respecte a l'escenari).

Obtenció d'informació sobre els edificis d'habitatges de la Vila Olímpica i sobre els seus habitants.

Contacte amb l'Associació de Veïns de la Vila Olímpica, i a través d'ella, i poc a poc, amb els mateixos veïns.

Contacte amb diversos estudiosos locals.

Consulta i anàlisi de documentació:

Consulta de diferents tipus de documentació, principalment bibliogràfica, gràfica (plànols), urbanística, i històrica.

Treball analític a partir de la diferent documentació obtinguda: fitxes temàtiques i plànols analítics, amb un abast territorial comarcal, municipal, i de barri (Vila Olímpica).

Participació:

Participació en la vida dels habitants de la Vila Olímpica, sobretot en una estada intensiva de quatre mesos.

Preparació i execució de les entrevistes: elaboració d'una guia temàtica per les entrevistes, estructuració de les entrevistes, i elaboració del guió de les entrevistes.

Entrevistes:

Entrevistes de tipus *no-directiu*, enregistrades amb cinta magnetofònica i complementades amb material gràfic, plànols, fotografies, dibuixos.

Anàlisi:

Anàlisi de tot el material recollit al llarg de tot el treball de camp.

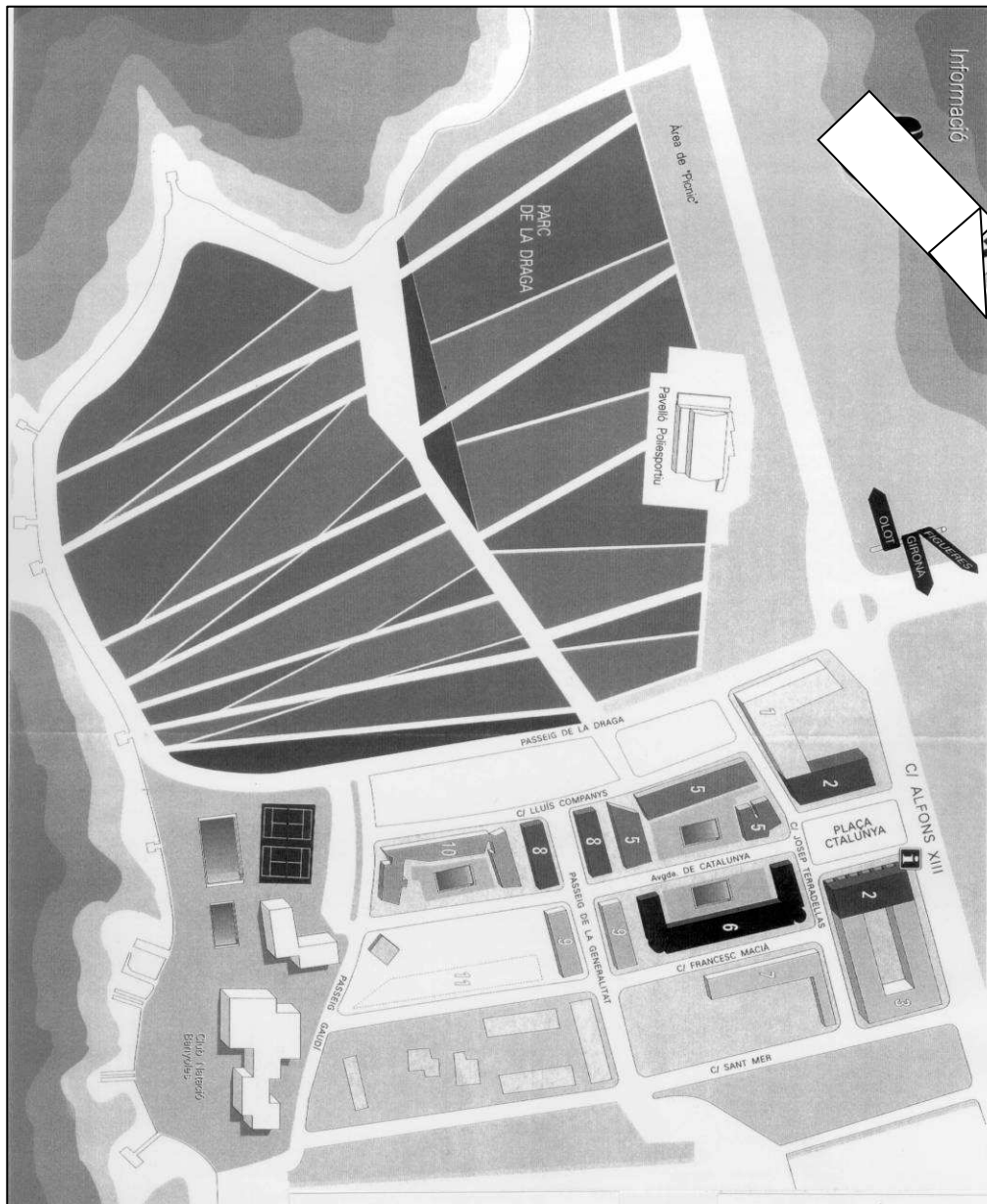
Redacció:

Redacció de la tesi i elaboració final de plànols, dibuixos i gràfics.

En realitat moltes d'aquestes fases es superposen, segons el ritme de la investigació, i segons les possibilitats reals d'accés als elements que intervenen en cadascuna d'elles. Sobretot les fases de consulta de documentació i d'entrevista, no permeten fer un seguiment lineal i compacte en el temps. A més, al llarg de l'investigació van apareixent qüestions que

requereixen començar una nova etapa de consulta de nova documentació. I pel que fa a les entrevistes, estan completament condicionades a la disponibilitat de temps de l'entrevistat i, per tant, s'aprofita, entre l'una i la següent, per dedicar-se a altres tasques de recerca.

La Vila Olímpica de Banyoles

Figura 9. Plànol de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga.
(Consorci de la Vila Olímpica i Parc de la Draga)

Arquitectes:

- ILLA 1- Benet Cervera i Assumpció Alonso.
- ILLA 2- Oriol Clos i Maria Rubert.
- ILLA 3- Joaquim Español i Francesc hereu.
- ILLA 5- Joaquim Vayreda.
- ILLA 6- Josep Riera, Jordi Crous i Jaume Grabuleda.
- ILLA 7- Carles ferrater, Alex da Costa i Jonathan Caplan.
- ILLA 8- Joan Escribà i Dolors Nadal.
- ILLA 9- Joan Iglesias i Xavier Romaní
- ILLA 10- Josep Fuses i Joan M.Viader

III. La Vila Olímpica de Banyoles.

III.1. Localització de la Vila Olímpica i el Parc de La Draga.

La Vila Olímpica de Banyoles està situada al límit Nord-Est de la ciutat. Queda delimitada a llevant per la carretera C-150, a migdia pel carrer de Sant Mer, a ponent per les aigües de l'estany, i al nord amb el Parc de La Draga. El Parc de La Draga queda delimitat a llevant per la carretera C-150, a migdia per la Vila Olímpica, i a ponent i al nord per les aigües de l'estany.

III.2. Projecte i construcció de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga

El Pla General de Banyoles de 1983 ja preveia la urbanització de la zona de la Draga. L'any 1986, fou nominada la ciutat de Barcelona com a seu dels Jocs Olímpics de 1992, i Banyoles com a subseu olímpica per a les proves de rem i piragüisme. Calia aleshores el planejament i la construcció de la Vila Olímpica, que durant els Jocs de 1992 acolliria els atletes, i després esdevindria una nova zona residencial de la ciutat.

Per gestionar la seva construcció es formà el juliol d'aquell mateix any el Consorci de la Vila Olímpica i Parc de La Draga, constituït d'una banda per l'Ajuntament de Banyoles, i de l'altra per l'Institut Català del Sòl, de la Direcció General d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya.

El Pla Especial de la Vila Olímpica:

El març de 1988 els serveis Territorials d'Urbanisme de Girona redacten el Pla Especial de la Vila Olímpica. Però l'octubre de 1989, i després el febrer

de 1990, es torna a redactar per tal d'adaptar-lo als projectes d'edificació dels arquitectes guanyadors del Concurs. El Pla Especial permetia desenvolupar una part del Pla General de 1984, redactat per l'equip de Manuel Solà Morales.

El Pla preveu l'edificació d'onze illes d'edificis. Tres illes (1, 2 i 3) d'ordenació tancada, cinc illes d'ordenació oberta (5, 6, 7, 10, 11), una de front del parc (4), i dues de front de passeig central (8 i 9). Les illes 4 i 11 no s'han arribat a construir.

El Pla preveu a més diversos usos en les diferents illes: habitatge, hotelier (anulat), comercial, magatzems, oficines, públic-administratiu, sanitari-assistencial, docent, esportiu, recreatiu, socio-cultural, aparcaments.

El projecte del Parc de La Draga:

D'acord amb les pautes que estableix el Pla Especial de la Vila Olímpica, el juliol de 1990 es redacta la memòria del projecte del Parc de La Draga després que l'arquitecte Peter Eisenman hagués guanyat el Concurs.

Les expropiacions:

Per dur a terme el planejament previst calgué procedir als sistemes de compensació i d'expropiació amb els propietaris dels terrenys afectats. L'any 1989 fou un seguit de conflictes entre aquests propietaris i l'Administració.

Els propietaris afectats, no estaven d'acord amb les condicions de l'expropiació (sobretot en el preu de valoració del terreny) i presentaren dos recursos d'alçada a la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques contra el Pla Especial de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga. Tot l'any fou protagonitzat per manifestacions, queixes, i fins obstrucció de les obres, tot i que mica a mica s'anà arribant a acords en cada cas particular.

El Concurs de Projectes:

L'abril de 1989 l'Institut Català del Sòl convocà el Concurs d'avantprojectes d'edificació de la Vila Olímpica de Banyoles. Vint equips d'arquitectes competiren per les 10 illes, tots ells amb la comú característica de

ser de les comarques gironines. Un dels equips, el de Jordi Masgrau i Jeroni Moner van renunciar a participar-hi ja que no estaven d'acord amb els criteris del Pla Especial.

El Consorci convocà un segon concurs restringit per a la construcció d'un hotel de cinc estrelles. Es convocà a tres arquitectes de nivell internacional: l'alemany Hans Kolhoff, el nord-americà Peter Eisenman i el japonès Kenzo Tange. Peter Eisenman guanyà el concurs, i també s'encarregà del projecte del Parc de La Draga.

L'execució:

L'abril de 1989 es procedí a l'ocupació de les finques. El maig del mateix any es començaren les obres d'urbanització, i el juny de 1990 les de la construcció dels edificis: la Vila Olímpica s'acabà el desembre de 1991. Les obres les realitzaren constructores locals.

L'illa 11, l'edifici d'habitatges que havien projectat els arquitectes Fortet, Aranda, Pigem i Vilalta, es decidí de no construir-la. El COOB considerà que el nombre d'habitatges necessaris pels Jocs era inferior al demanat anteriorment. De 271 habitatges previstos, només en feien falta 238. Tampoc s'arribà a construir l'illa 4, l'hotel de Peter Eisenman, al no haver-hi cap promotor interessat en la seva construcció.

L'ocupació:

El novembre de 1991 es van realitzar unes "Jornades de Portes Obertes" a la Vila Olímpica per tal de donar-la a conèixer, iniciant-se oficialment la campanya de venda dels habitatges. Per primer cop el públic podia veure directament l'interior de la Vila. Els interessats en la compra quedaven inclosos dins una llista d'espera, i més tard entrarien en el sorteig dels habitatges.

A partir de gener de 1992 es pogueren ocupar els habitatges de les illes 1 i 3 (hi residiren 13 famílies), ja que eren els que quedaven exemps de

l'ocupació dels atletes durant els Jocs. A partir de del mes d'octubre de 1992 es pogueren ocupar la resta dels habitatges, al finalitzar el conveni de cessió amb el COOB.

III.3. L'arquitectura de la Vila Olímpica.

En una superfície total de 225.212 m², la Vila Olímpica la conformen vuit illes d'edificis, de les onze que estaven previstes (veure Figura 9). Hi ha una illa tancada amb pati interior i piscina, tres illes obertes en forma de U amb jardí i piscina, dues illes en forma de L, dues illes que conformen un front de cases a banda i banda del passeig, i una illa formada per dos blocs a banda i banda de la plaça. Aquestes illes inclouen un total de 238 habitatges, 46 locals comercials, 30 oficines i 450 places d'aparcament.

Illa 1: Arquitectes Benet Cervera i Assumpció Alonso

L'illa 1, amb un edifici forma de L i una superfície construïda de 8.038m², té una façana que dóna al Parc de La Draga i a l'estany i una altre que dóna al carrer Josep Tarradellas, i la part interior l'ocupa una estació de servei.

L'edifici té una alçada de tres plantes: la planta baixa compta amb 10 locals comercials, i les tres plantes superiors sumen un total de 30 habitatges de tipologia simplex, de 3 a 5 habitacions i amb una superfície que va dels 130m² als 166m².

Illa 2: Arquitectes Maria Rubert i Oriol Clos

L'illa 2, amb una superfície construïda de 4.534m², la conformen dos blocs amb façana porticada a banda i banda de la Plaça Catalunya. Els

darreres queden units amb l'illa 1 i l'illa 3. Ambós edificis tenen una alçada de tres plantes, contenint un total de 15 oficines i 5 locals comercials en el seu interior. Es tracta doncs d'una illa exclusivament destinada a oficines i serveis.

Illa 3: Arquitectes Joaquim Español i Fransesc Hereu

L'illa 3, amb una superfície construïda de 9.480m², l'edifici té forma de U i les seves façanes donen al carrer Alfons XII, al carrer Sant Mer i al carrer Josep Tarradellas. A la part interior de la mançana hi ha un pati comunitari tancat amb piscina, ja que la U queda tancada per un dels blocs de l'illa 2.

L'edifici té una alçada de tres plantes: la planta baixa té 7 locals comercials, i la resta el constitueixen 42 habitatges de tipologia simplex de 3 a 4 habitacions i amb una superfície que oscila entre els 99m² i els 130m².

Illa 5: Arquitecte Joaquim Vayreda

L'illa 5, amb una superfície construïda de 6.336m², el conjunt edificat els conformen tres blocs en forma de U. Les façanes donen al carrer Lluís Companys, al carrer Josep Tarradellas i a un passatge existent entre aquesta illa i un bloc de l'illa 8; a la seva part interior queda situada una zona comunitària de jardí amb piscina.

A part d'un local comercial a la planta baixa, la resta està dedicat a habitatges. L'alçada dels blocs és de 2 plantes, que reuneixen un nombre de 31 habitatges, 17 dels qual són de tipologia simplex (planta baixa) i 14 de tipologia dúplex (primera i segona planta), amb un nombre de 3 a 4 habitacions i amb unes superfícies que van dels 115m² als 177m².

Illa 6: Arquitectes Josep Riera, Jordi Crous i Jaume Grabuleda

L'illa 6, amb una superfície construïda de 6.177m², el conjunt edificat també té forma de U. Les façanes donen al carrer Josep Tarradellas, al carrer

Fransesc Macià i a un passatge existent entre aquesta illa i un bloc de l'illa 9, i a la seva part interior queda situada una zona comunitària de jardí i piscina.

L'alçada del conjunt és de 2 plantes, que amb 10 simplex a la planta baixa i 10 dúplex a la primera i segona planta, sumen un total de 30 habitatges de 4 habitacions d'entre 114m² i 157m² de superfície.

Illa 7: Arquitectes Carles Ferrater, Alex da Costa, Jonathan Caplan

L'illa 7, amb una superfície construïda de 4.185m², la forma un edifici en forma de L amb façanes al carrer Fransesc Macià i al carrer Josep Tarradellas. A la part interior, la qual queda tancada per altres edificis preexistents a la mançana, es troben petits patis individuals dels habitatges de la planta baixa.

L'edifici consta d'una planta baixa en la que hi ha 2 locals comercials i 6 habitatges simplex, i d'una primera i segona planta amb 12 dúplex i 8 petits estudis. En total es tracta de 26 habitatges d'entre 1 i 4 habitacions, i amb superfícies que van des dels 46m² als 117m².

Illa 8. Arquitectes Joan Escribà i Dolors Nadal

L'illa 8, amb una superfície total construïda de 2.744m², la conformen dos blocs d'edificis iguals amb llurs façanes confrontades al Passeig de la Generalitat. Els darreres, doncs, donen a uns passatges privats tocant amb les illes 5 i 10.

Cada un dels dos blocs, de 3 plantes, té 4 locals comercials situats a la planta baixa, i 11 habitatges de tipologia simplex i 2 estudis a la resta. Entre ambdós blocs hi han 26 habitatges de 2 a 4 habitacions i d'entre 58m² i 122m² de superfície.

Illa 9: Arquitectes Joan Iglesias, Xavier Romani

L'illa 9, amb una superfície total construïda de 2.571m², la conformen també dos blocs d'edificis iguals amb les façanes confrontades al Passeig de la

Generalitat. Un dels darreres dóna a un passatge i a un pati privat tocant amb l'illa 6, i l'altre dóna al terreny corresponent a la no construïda illa 11.

Cada un dels blocs és de 3 plantes, amb 4 locals comercials a la planta baixa, i 12 habitatges de tipologia simplex a la resta. Entre ambdós blocs sumen un total de 24 habitatges de 4 habitacions que oscilen entre els 121m² i els 125m².

Illa 10: Arquitectes Josep Fuses i Joan M. Viader

L'illa 10, amb una superfície construïda de 5.266m², el conjunt edificat té forma de U, amb façanes a l'Avinguda Gaudí, al carrer Lluís Companys i al passatge privat tocant a l'illa 8. A la part interior queda situada una zona comunitària de jardí amb piscina.

L'edificació té un total de 29 habitatges de 2 a 5 habitacions amb superfícies que van dels 81,8m² als 171m², 22 habitatges dels quals són de tipologia simplex, 5 dúplex i 2 estudis, tots ells repartits en les 2 plantes d'alçada.

En la taula següent apareixen les diferents tipologies d'habitatges que estan repartides entre les diferents illes: 175 simplex, 51 dúplex, i 12 estudis.

Taula 1. Tipologia dels habitatges a la Vila Olímpica.

Illa	Simplex	Dúplex	Estudi	Total hab.
1	30			30
3	42			42
5	17	14		31
6	10	20		30
7	6	12	8	26
8	22		4	26
9	24			24
10	22	5	2	29
TOTAL	175	51	12	238

III.4. Composició social a la Vila Olímpica

III.4.1. Estructura de la població.

En la composició social del barri de la Vila Olímpica podríem dir que destaca el fet que es tracta d'una població jove (veure Taula 2 i Gràfic 1). Els nens (0-14 anys) representen un 28,32%, i els joves (15-24 anys) representen un 9,23%; junts tenen un pes demogràfic del 37,55%. El grup d'adults (25-64 anys) representa el 62,19% de la població total del barri, pertanyent la majoria al grup comprès entre 25 i 44 anys. Tant sols un 0,20% de població té més de 65 anys.

Les raons d'aquesta homogeneïtat demogràfica les hem de buscar en el fet que la Vila Olímpica reuneix dos característiques importants: en primer lloc, es tracta d'un barri nou, de construcció recent; i en segon lloc, aquesta construcció es produí de cop, és a dir, que tots els edificis que la componen estigueren acabats al mateix moment, l'any 1992. La població que s'hi ha instal·lat són majoritàriament parelles joves sense fills o amb fills petits, i per veure un envelliment hauríem d'esperar encara uns quants anys. És significatiu el fet que l'11,49% del total dels habitants del barri correspongui al grup d'edat menor de 4 anys, és a dir als nens nascuts entre l'any 1993 i el 1997: la major part d'aquests nens ja han nascut a la Vila Olímpica.

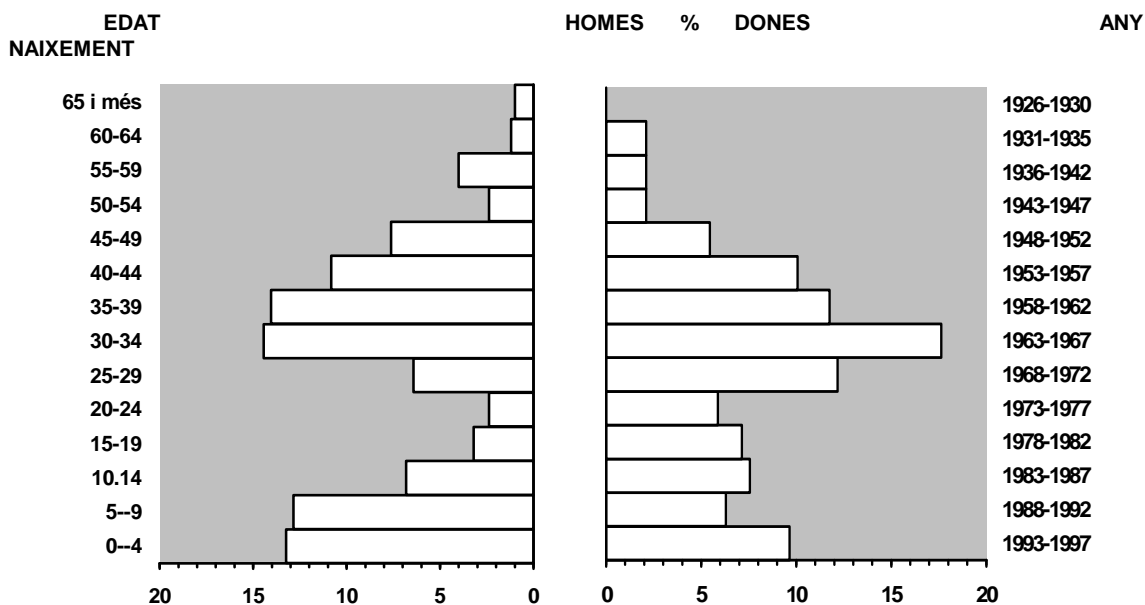
Un altre factor a tenir en compte és el fet que els pisos de menys de 90 metres quadrats tenien uns ajuts del Departament de Joventut i del Departament d'Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya, destinats a compradors menors de 30 anys. Aquests habitatges es varen vendre ràpidament.

Taula 2. Estructura de la població a la Vila Olímpica.

Edats	Homes	%	Dones	%	Total	% Homes	% Dones	% Total
0-4	33	58,8	23	41,0	56	13,25	9,66	11,49
5-9	32	68,0	15	31,9	47	12,85	6,30	9,65
10-14	17	48,5	18	51,4	35	6,82	7,56	7,18
15-19	8	32,0	17	68,0	25	3,21	7,14	5,13
20-24	6	30,0	14	70,0	20	2,40	5,88	4,10
25-29	16	35,5	29	64,4	45	6,42	12,18	9,24
30-34	36	46,1	42	53,8	78	14,45	17,64	16,01
35-39	35	55,5	28	44,4	63	14,05	11,76	12,93
40-44	27	52,9	24	47,0	51	10,84	10,08	10,47
45-49	19	59,3	13	40,6	32	7,63	5,46	6,57
50-54	6	54,5	5	45,4	11	2,40	2,10	2,25
55-59	10	66,6	5	33,3	15	4,01	2,10	3,08
60-64	3	37,5	5	62,5	8	1,20	2,10	1,64
+ 65	1	100	0	0	1	1	0	0,20
TOTAL	249	51,1	238	48,8	487	100	100	100

Elaboració a partir del padró municipal d'habitants de Banyoles l'any 1996.

Gràfic 1. Piràmide d'edats a la Vila Olímpica.

Elaboració a partir del padró municipal d'habitants de Banyoles de l'any 1996.

III.4.2. Estructura familiar.

Tal com he esmentat en l'apartat anterior, al barri de la Vila Olímpica trobem parelles joves sense fills, o bé parelles amb fills petits: per a molts es tracta de la primera vivenda familiar. Per a altres es tracta d'una segona família: hi ha un 2,2% de divorciats i un 2,8% de separats (veure Taula 4). Veiem doncs (veure Taula 3), com un 17,96% dels habitatges estan ocupats per dues persones, un 32,33% per tres persones i un 25,74 % per quatre persones. Les famílies nombroses estan molt poc representades: tant sols un 7,08% dels habitatges estan constituïts per cinc persones o més. És significatiu el fet que un 16,76% dels habitatges estiguin habitats per una sola persona, les raons del qual trobem en l'existència d'estudis o de pisos de reduïdes dimensions. Cal tenir en compte, però, que el fet que el barri tingui una

presència majoritària de població jove, pot fer canviar la composició i l'estructura familiar en no massa temps.

Taula 3. Número de persones per habitatge a la Vila Olímpica

Nº persones per habitatge	Nº habitatges	% sobre total habitatges
1 persona	28	16,76
2 persones	30	17,96
3 persones	54	32,33
4 persones	43	25,74
5 persones	8	4,79
6 persones	3	1,79
8 persones	1	0,5
TOTAL	167	100

Elaborada a partir del padró municipal d'habitants de Banyoles de l'any 1996.

Taula 4. Estat civil a la Vila Olímpica.

Estat civil	Total	% Total
Solter/a	228	46,81
Casat/da	232	47,63
Vidu/Vidua	2	0,41
Divorciat/da	11	2,2
Separat/da	14	2,8
TOTAL	487	100

Elaborada a partir del padró municipal d'habitants de Banyoles de l'any 1996.

III.4.3. Nivell d'instrucció.

Al padró municipal d'habitants no hi consten cap tipus de dades que facin referència a les categories socio-professionals dels habitants, de manera que les úniques dades que ens hi poden aproximar són les que recullen el grau d'instrucció. Cal dir també, que s'han elaborat dos tipus de percentatges: un de total; i un altre en el qual, al grup dels que no saben llegir ni escriure o hi tenen dificultat, se li ha restat el grup d'edat dels menors de 9 anys (veure Taula 5).

És significatiu el nombre de titulacions superiors, situades en un 20,5%, i les mitjanes, situades en un 11,4%, que sumades donen gairebé un 32%. Al Batxillerat superior, BUP o COU hi ha arribat un 14,3%, i a la formació professional un 10%. A nivell global, doncs, podríem dir que el nivell cultural del barri és força elevat, cosa que també explicaria la proporció equilibrada en cada grau existent entre ambdós sexes.

Taula 5. Nivell d'instrucció a la Vila Olímpica.

Titulació	Total	% Total	% Total	%	%
			exc. 0-9 anys	Homes	Dones
No sap llegir ni escriure o hi té dificultat	107	21,9	1,0	0,5	0,5
Sense estudis	16	3,2	4,1	1,8	2,3
Primària o EGB 1a etapa completa	36	7,3	9,3	4,6	4,6
Batxillerat elemental o EGB 2a etapa o ESO	111	22,7	28,9	13,0	15,8
Formació professional, 1r grau o oficialia	18	3,6	4,6	1,5	3,1
Formació professional, 2n grau o mestratge	21	4,3	5,4	2,6	2,8
Batxillerat superior, BUP o COU	55	11,2	14,3	5,9	8,3
Diplomatura o altres titulacions mitjanes	44	9,0	11,4	5,4	5,9
Llicenciatura o doctorat	79	16,2	20,5	12,2	8,3
TOTAL	487	100	100	100	100

Elaboració a partir del padró municipal d'habitatges de Banyoles de l'any 1996.

III.4.4. Nivell socioeconòmic.

A través del valor dels habitatges i la seva correspondència amb metres quadrats (veure Taula 6), podem intuïr el nivell socio-econòmic dels habitants de la Vila Olímpica. Com hem esmentat anteriorment, els habitatges de menys de 90 m² han rebut ajuts econòmics institucionals destinats a compradors joves menors de trenta anys: aquests són els que oscilen entre els 4 i els 8 milions de pessetes. La resta, doncs, van dels 12 milions i mig als gairebé 20, depenent dels metres quadrats i d'altres variables com la tipologia (simplex o dúplex) o la planta en la que es troba. Cal destacar també el fet que els preus més elevats els trobem a les illes que des d'un començament tenen jardí i piscina, com són les illes 5, 6 i 10 (la piscina de la illa 3 és construï posteriorment, l'any 1995). El nivell socio-econòmic, doncs, se'ns presenta majoritàriament en un grau mig-alt.

Cal esmentar també que hi ha dues tipologies més de sistema compra, diferents en el fet que en realitat es tracta de lloguers amb opció de compra, uns amb un preu de 70.000 i una altres amb un de 100.000 pesetes mensuals, als quals s'hi han adherit un 11% i un 56% respectivament, i la major part dels quals ja han optat per la compra.

Taula 6. Preus i superfícies dels habitatges de la Vila Olímpica.

Illa	Superfície hab.	Preu hab.
1	119- 166 m ²	12.800.000- 15.400.000 ptes.
3	99- 130 m ²	8.000.000- 17.300.000 ptes.
5	115- 177 m ²	13.200.000- 18.300.000 ptes.
6	114 -157 m ²	12.600.000- 19.100.000 ptes.
7	46- 117 m ²	4.000.000- 13.200.000 ptes.
8	58-122 m ²	5.200.000- 14.900.000 ptes.
9	121- 125 m ²	13.900.000- 15.500.000 ptes.
10	81- 171 m ²	7.300.000- 19.700.000 ptes.

Elaborada a partir del llistat de finques del Consorci de la Vila Olímpica.

III.4.5. Lloc de procedència.

El Pla de l'Estany, amb Banyoles com a capital, és una comarca que queda envoltada per les comarques del Gironès, la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Baix Empordà. Banyoles, i en aquest cas la Vila Olímpica, ha estat un pol d'atracció de població provinent d'aquestes (veure Taula 7): prop d'un 18% procedeixen d'aquestes quatre comarques, i un 8,4% procedeixen de Girona ciutat. És important també el fet que un 17,2% vingui de la ciutat de Barcelona i un 6,9% vingui de la resta de la província de Barcelona. Tant sols un 2% prové de la resta de Catalunya i un 5,5% de la resta de l'Estat. Al barri de la Vila Olímpica un 33,6% dels seus habitants són de la mateixa ciutat de Banyoles, i un 7,8% de la resta de la comarca del Pla de l'Estany.

El cert és que aquest fenomen és un exemple més de la pèrdua de població de les grans ciutats en favor de ciutats més petites, sobretot amb la millora de les comunicacions. La prova és que un 25,6% prové de les ciutats de Girona i Barcelona. Als fulletons de propaganda del Consorci de la Vila Olímpica per la venda dels habitatges, es destaca el fet que "Hom pot arribar-hi en escassament una hora des de Barcelona, per l'autopista A-7" i que "En menys de 12 minuts des de Girona per la nova autovia de la C-150". Això ha portat també a que hi hagin algunes segones residències.

Taula 7. Població segons el lloc de procedència a la Vila Olímpica.

Lloc de procedència	Total	% Total
Banyoles	164	33,6
Pla de l'Estany	38	7,8
Girona ciutat	41	8,4
Girona província	89	18,2
Barcelona ciutat	84	17,2
Barcelona província	34	6,9
Resta de Catalunya	10	2,0
Resta de l'Estat	27	5,5
TOTAL	487	100

Elaboració a partir del padró municipal d'habitants de Banyoles de l'any 1996.

III.4.6. Ocupació dels habitatges.

Per tal d'establir una evolució cronològica de l'ocupació dels habitatges del barri de la Vila Olímpica a partir de la data de l'acabament de la seva construcció, l'any 1992, les dades s'han extret a partir del seguiment del Consorci sobre les vendes i els lloguers (veure Taula 8 i 9), ja que l'actualització del padró municipal no es produí fins l'any 1996. Tot i que el fet que l'habitatge s'hagi venut no implica necessàriament que estigui ocupat, en aquest cas sí que en general qui se l'ha comprat s'hi ha instal·lat.

L'any 1992, primer any en que els habitatges es posaren a la venda, trobem una ocupació total molt petita d'un 18,9%, éssent l'illa 5 la més plena amb un 48,3% dels seus habitatges. El barri es trobava realment buit. L'any 1993 l'ocupació total augmenta tant sols fins a un 37,3%, éssent les illes 5, 7 i 10 les més plenes. L'any 1994 s'arriba al 50,8% de l'ocupació total del barri, amb un 90,3% a l'illa 5, un 79,3% a l'illa 10, seguides per un 46% a l'illa 6 i un 38% a l'illa 7. L'any 1995 l'ocupació total tant sols augmenta fins a un 56,3%, però l'illa 1 s'omple bastant ràpid fins a un 73,3%. Fins l'any 1997 no es pot dir que la Vila Olímpica estigui realment ocupada, amb un total d'un 97% dels habitatges finalment venuts.

És significatiu el fet que les illes on més habitatges han estat ocupats de forma més ràpida, han estat les illes 5, 6 i 10, és a dir, les illes en les quals hi ha jardí i piscina comunitària. L'illa 3, és precisament a partir de la construcció de la seva piscina l'any 1995, que s'ompla de forma espectacular.

Taula 8. Vendes i lloguers dels habitatges a la Vila Olímpica.

Illa	Vendes	Vendes 1993	Vendes 1994	Vendes 1995	Vendes 1996-	Lloguer	Lloguer	Total hab.
1	4	-	5	3	5	9	3	30
3	6	1	1	-	4	22	10	42
5	15	12	1	-	1	-	-	31
6	4	2	8	1	1	12	-	30
7	5	4	1	-	1	5	5	26
8	3	2	-	-	2	5	12	26
9	3	-	3	-	4	14	-	24
10	5	5	13	2	3	1	-	29
Total	45	26	31	6	21	68	30	238

Elaborada a partir dels llistats de finques del Consorci de la Vila Olímpica.

* Tipologia de lloguer amb opció de compra fins l'any 1997.

** Tipologia de lloguer fins l'any 1997.

Taula 9. Evolució de l'ocupació dels habitatges de la Vila Olímpica.

Illa	% 1992	% 1993	% 1994	% 1995	% 1996-97
1	13,3	13,3	30	73,3	97
3	14,2	16,6	19,0	33,3	100
5	48,3	87,0	90,3	90,3	100
6	13,3	20	46,6	50	100
7	19,2	34,6	38,4	38,4	85
8	11,5	19,2	19,2	42,3	97
9	12,5	12,5	25	37,5	100
10	17,2	34,4	79,3	86,2	100
Total	18,9	37,3	50,8	56,3	97

Elaborada a partir dels llistats de finques del Consorci de la Vila Olímpica.

III.5. Fonts bibliogràfiques i documentals.

Bibliografia

“Banyoles ‘92”. Dossier de la Revista de Girona, març-abril 1992, N.151.

“Banyoles es projecta”. Butlletí del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, 1992, N.37.

Revista de Banyoles. 1987-1992.

Altra documentació

Llistat de Finques, 1992-1998. Consorci de la Vila Olímpica de Banyoles.

Padró Municipal d'Habitants de Banyoles, 1996

Pla Especial de la Vila Olímpica i Parc de La Draga, 1990.

Vila Olímpica de Banyoles. Projectes de les illes. Consorci de la Vila Olímpica de Banyoles.

Evolució de l'espai a Banyoles i a La Draga

IV. Evolució de l'espai a Banyoles i a La Draga.

IV.1. Antecedents: assentament neolític de La Draga.

L'abril de 1990, mentre es construïa el parc de La Draga, s'hi descobrí un jaciment neolític a la zona nord-oest.¹⁵⁴ L'assentament ha estat datat pels arqueòlegs a mitjan o finals de l'any 5000 A.C., és a dir, al Neolític Antic Cardial. Es tracta doncs d'un dels jaciments lacustres més antics d'Europa. L'assentament es va construir damunt les sorres travertíniques en una època de regressió de les aigües de l'estany (el nivell de l'aigua estava uns dos metres per sota de l'actual), aigües que tornaren a inundar la zona poc després de l'abandonament del poblat per part dels seus habitants. Es calcula la seva vida en un mínim de quinze anys. No es desestima, però, la possibilitat que hi hagi hagut diferents assentaments durant el Vè mil·lenni A.C., en un espai d'un o dos segles, ja que aquest tipus de comunitats acostumaven a ser itinerants i canviaven de lloc cada 20-30 anys.

El poblat ocupava uns 10.000m², 1.000m² dels qual actualment estan submergits sota l'aigua de l'estany. És provable que el poblat quedés dins una mena d'illa o península a la qual s'hi accedís a través d'un istme estret, degut al problema de les inundacions

Les cabanes, en una o dues rengleres, formaven una franja d'uns 40 metres de fons per una longitud de més de 100 metres situada a uns 10 metres de la vorera de l'estany. Aquestes cabanes no haurien estat construïdes damunt de plataformes elevades, sinó directament sobre el travertí, tot i el perill d'inundacions. Per la profunditat en que van estar clavades les estaques de roure (entre 1, 5 i 2 metres), s'ha deduït que la part exterior devia tenir una mesura de 3 a 4 metres més, cosa que ens dóna una idea de l'alçada de les construccions. Possiblement eren gran edificis rectangular, d'una superfície de

15 per 5 metres. Les parets es bastien amb pilars de roure entrelligats a base de fang i branques, i les cobertes devien ser a base de canyís. Segurament es tractava d'un assentament amb un mínim de 10 habitatges, ocupades per grups familiars de 5 a 10 persones, la qual cosa fa pensar en una població total de la comunitat entre 50 i 100 persones.

Darrera les cabanes, a l'extrem nord-est del jaciment, s'han trobat tres plataformes enllosades, de forma ovalada i amb una superfície aproximada de 3 per 4 m, les quals haurien estat el lloc on s'emmagatzemava el gra de la comunitat. S'ha trobat a més, una elevada concentració de focs a la part est, cosa que fa pensar en una zona destinada específicament a la cocció dels aliments. També a l'extrem nord-oest s'ha trobat el que devia ser l'abocador de residus orgànics de la comunitat.

L'activitat econòmica es basava en l'activitat agrícola i ramadera. Cultivaven cereals, principalment blat i ordi, en camps una mica allunyats de les immediacions de l'estany, ja que precisaven terres seques. Les lleguminoses, com ara faves i pèsols, en canvi es situaven en la zona humida de la vorera de l'estany, just al costat d'on la comunitat feia vida. El cultiu era complementat amb la recol·lecció, sobretot de fruites silvestres. L'activitat ramadera era basada en el bou, l'ovella, la cabra i el porc. Provablement, els bous i els porcs es trobaven al mateix assentament, per poder alimentar-se en els prats i rouredes del voltant, i les ovelles i les cabres, en canvi, devien pasturar en zones més llunyanes.

Les tasques d'excavació, però, no s'han finalitzat, la qual cosa fa que no es pugui disposar encara de tota la informació completa sobre l'assentament, ni tampoc, per tant, de conclusions definitives.

---

¹⁵⁴ TARRÚS- CHINCHILLA- BOSCH, 1993; TARRÚS, 1997 .

IV.2. Dels ibers als romans: dels turons a l'estany.

Els ibers instal·laren els seus poblats en els turons del Pla de l'Estany com a estratègia de defensa: turó del Mas Castell, Porqueres, Mas Oliveres, Puig Surís, Puig Castellar d'Espasens, Forn Cremat de Riudellots de la Creu, Puig de Sant Martíà. Les vil·les romanes, en canvi, les trobem repartides a Vilauba i Porqueres, Can Morgat, Lió, i Mas Palau, és a dir, en zones de mitja altura. L'oli era un dels productes més importants en la seva economia, cosa que fa pensar en feixes d'olivera als turons que envolten l'estany. Una via romana passava pel que més tard seria l'eix a partir del qual es desenvoluparia el creixement de la vila de Banyoles: procedia de Girona i Cornellà de Terri i es dirigia cap a Porqueres i Santa Pau.

Segons Mossèn Constants l'àrea de Banyoles era utilitzada com a balneari pels ciutadans romans que provenien de les zones d'Empúries, Girona i Vic. L'etimologia ajuda a recolzar aquesta teoria: el topònim de Banyoles provindria del llatí "**balneum**" (bany) i "**balneolae**" (petits banys).¹⁵⁵

IV.3. L'Edat Mitjana: aprofitament de les aigües de l'estany.

En època de Carlemany començà la repoblació de les terres del Pla de l'Estany. L'any 812-813, l'abat Bonito fundà el monestir de Sant Esteve de Banyoles. Entorn al monestir, i en direcció a ponent, seguint el camí de Porqueres, anà sorgint una activitat agrícola. Fou aleshores quan el monestir començà a atorgar, en règim enfitèutic, les cases amb el pati i hort corresponent. Durant els segles IX i X la vila s'anà engrandint, alhora que els monjos anaven engrandint el seu patrimoni.

En un document de principis del segle XI (Butlla de Benet VIII, 1017) apareix una descripció del territori i les propietats del monestir de Banyoles:

---

¹⁵⁵ CONSTANTS, 1981, pàg. 16-17.

"et confirmem per mitjà d'aquest nostre privilegi apostòlic totes les propietats i possessions d'aquest terme, els límits i els termes, amb les adjacències dels predis principals, amb totes les esglésies, parròquies, viles, finques, cases, casals, terres, vinyes, camps, prats, pastures, boscos, garrigues, arques, trulls, aigües, conductes d'aigua, vinyes, molins, amb les seves preses d'aigües, amb els seus llocs de pesca, el que és conreat i el que és erm i tot allò que sembla que reté Sant Esteve."¹⁵⁶

Les parròquies de Santa Maria i de Guèmol, comprenien l'església del monestir de Sant Esteve, la de Santa Maria dels Turers (construïda l'any 1017), la de Sant Benet a les afores (construïda el segle IX i desapareguda al segle XVIII), i la de Sant Pere a la vila de Guèmol. Pel què fa als veïnats, en el document apareix la vila de Guèmol, la de Lió, el vilar de Puigpalter, i Usall.

La vila sorgí entorn el camí que anava cap a Porqueres, i l'expansió es produí d'est a oest. Així, la Vila Vella la trobem entorn els actuals Carrer de Baix, plaça Vella, carrer Escribanies. Al segle XI es construí l'església parroquial de Santa Maria dels Turers, reflex del continuat creixement. El monestir anava adquirint més poder i més terres, i Banyoles anava creixent.

Sobretot a partir del segle XIII, l'economia gaudí d'una etapa d'expansió: importants indústries es desenvoluparen en el camp de l'adobat, el teixit, la llana, el cànem. Es construí la plaça porxada, i la Vila Nova s'afegia a la Vila Vella entorn el carrer Major, Plaça Major, Plaça Nova, i Porta dels Turers. L'obra realment important, però, fou la construcció de les muralles amb les seves set portes, i amb un fossar que s'omplí d'aigua de l'estany, materialitzant-se d'aquesta manera un nou instrument de delimitació. Sembla a més que l'interior d'aquestes muralles es densificà ràpidament i la construcció deixava poc espai pels horts, ja que el 1279, es consignen diverses hortes i

---

¹⁵⁶ Butlla de Benet VIII, 1017, a CONSTANTS, 1985, pàg. 297-306.

peces de terra situades "fuera de las murallas"¹⁵⁷, algunes d'elles possiblement situades al Puig de Sant Martirià, prop de la zona de La Draga.

L'aigua, com es desprèn del mateix text, fou un element molt important per la vila, sobretot per la seva repercussió econòmica: els monjos del monestir iniciaren la tasca de l'aprofitament de les aigües de l'estany. Segons E.Sanz la verdadera causa de la canalització de l'aigua fou la intenció de protegir la vila de les inundacions que provocaven els successius desbordaments de l'estany.¹⁵⁸ Segurament protecció i economia foren tots dos els factors que impulsaren al monestir a emprendre l'obra.

Entre els segles X i XIII es construí una gran xarxa de recs (veure Figura 10). El primer rec aniria seguint el carrer dels Valls, fins a l'inici del carrer de la Canal. Un segon rec, la Riera Vella, que es bifurcava en dos de paral·lels (els Recs Palaus), el Rec de Can Hort i el Rec d'en Teixidó. Era evident, que per tal que aquests dos recs complissin la seva funció, calia construir dues motes, és a dir, un terraplè de terra i estagues, perquè fes un dic que permetés conduir l'aigua de l'estany cap als recs. Una de les motes tenien una mida de 40 a 50 metres d'allargada, i d'1 a 1,50 metres alçada, i aniria des de l'actual carrer Bons Aires al carrer de les Rotes. L'altra tenia una mida de 30 a 40 metres d'allargada i continuava des del carrer de les Rotes al carrer Sant Mer. Més tard es construïren el Rec Major, i el Rec de Guèmol. Aquests recs desguassaven a la Riera de Canaleta i al Riu Terri.

L'aprofitament, i per tant, l'activitat humana (des de petites explotacions agrícoles, d'altres de ramaderes, molins, trulls, i diverses indústries), es concentrava a l'interior de l'àrea delimitada per aquests recs, per la Riera de Canaleta, i pel mateix estany. El territori de Banyoles, doncs, quedava definit a partir dels límits que marcava la xarxa de canalització de les aigües.

---

¹⁵⁷ Capbreu L'Avi, citat a CONSTANTS, 1981, pàg.93.

Figura10. La xarxa de recs de Banyoles.
Plano de Bañolas, Ramon Gussinyer, 1905 .

¹⁵⁸ SANZ, 1986.

IV.4. Els segles XIV-XVII: regulació legal de les aigües de l'estany.

El 1303 es redactà la Carta Municipal, que suposà l'emancipació de la vila de la dependència senyorial del monestir. Després d'un període de decadència durant els segles XIV i XV, la recuperació arribà al segle XVI, i comportà que es reedifiquessin les cases i s'obrissin nous carrers a l'interior del recinte emmurallat, que es repoblés la vila de gent procedent de diversos punts de la comarca i, fins i tot, de la resta del país, i que la indústria s'anés recuperant.

I és precisament al segle XVI, que comencem a trobar alguns documents que ens permeten aproximar-nos al usos i a la toponímia de la zona de La Draga. En el **cens del monestir**,¹⁵⁹ de l'any 1581, apareix un llistat de la gent i les propietats vinculades a la Porta de Sant Martirià:

"... una vinya prop la capella de Sant Martirià que és del Mas Bou fa 2s"
(de Pere Duran)"

D'aquest fragment ja en podem deduir l'existència en aquesta època del desaparegut Mas Bou, la localització exacta del qual és desconeguda, però que deuria estar als voltants del Puig o *Costa de Sant Martirià*.

"... un tròs de terra plantat de oliveres de 15 vessanes envers la capella de Sant Martirià 2s" (de Pere Prat)

"... pessa de terra en la Costa de Sant Martirià" (de Barnat Clarà)

De tots tres fragments, se'n desprèn que l'activitat agrícola es desenvolupava ja fora muralles, i concretament al Puig de Sant Martirià. Es tractava d'un conreu de secà, concretament dedicat a l'olivera i a la vinya.

"... pessa de terra en la parochia de Guèmol en lo lloch dit Lo Drach fa 4s y mitg delme y tasca" (de Pere Prat)

El fet que aquesta referència es trobi a través dels censos agrupats sota la Porta de Sant Martíà, que el topònim *Lo Drach* sigui tant similar a l'actual *Clot del Drac* o al mateix *La Draga*, i que al cadastre de 1740 trobem una propietat a la zona del Clot del Drac a nom precisament d'un tal Joan Prat, fa pensar que es tracta d'aquesta mateixa peça de terra (tot i que podria ser casualitat). L'element que introduiria un petit dubte, és el fet que aparegui localitzada a la parròquia de Guèmol. Segons E.Sanz, en aquella època aquesta parròquia era molt important i tenia més territori que la de Santa Maria dels Turers. A partir d'aquí crec que és molt provable que les possessions de Guèmol arribessin fins a La Draga, limitant per llevant amb el Puig de Sant Martíà. Seria potser la primera referència explícita de l'ús que se'n feia de l'espai a la zona de La Draga.

En un **cadastre** de l'any 1737,¹⁶⁰ tot i que molt més incomplet que el posterior de 1740, apareixen citats la major part dels propietaris anteriors. El fet que ja no s'incloguessin al cadastre de 1740, només tres anys després, i que en el mateix 1740 els propietaris anteriors citats remetessin a 1716, sembla que pugui respondre al fet que aquells propietaris anteriors del cadastre de 1737 en realitat ho fossin almenys al segle XVII, o fins i tot abans. Així, podem fer una reconstrucció aproximada d'aquest espai abans del segle XVIII.

Cal tenir en compte que l'àrea que avui constitueix la Draga Deprimida, en aquells moments estava inundada, ja que el nivell de l'aigua estava a dos metres per sota de l'actual.¹⁶¹ La franja nord-oest de la zona seria el Prat Comú, delimitada per l'aigua de l'estany al nord i a l'oest, pel camí de La Draga a l'est, i per prats i erm al sud. Segurament ja existia un petit tram del Rec de La Draga. La zona est i la sud estaria ocupada per tres dels grans masos de la Vila que eren propers a aquells terrenys: Mas Palau, Mas Hort i Mas Sala. A través del cadastre de 1737, podem saber doncs que principalment era una

---

¹⁵⁹ Cens del monestir de Banyoles, 1581, a CONSTANTS, 1985.

¹⁶⁰ Cadastre de Banyoles, 1737.

¹⁶¹ SANZ, 1991.

zona de prats i erms, inclòs el Prat Comú, zona bastant sovint sotmesa a inundacions. (veure Figura 11)

Pel que fa referència a la relació de la vila amb l'estany, de 1685 data un dels documents més importants de la història de Banyoles: la **Concòrdia sobre les aigües de l'estany**. Es tracta d'una cessió emfitèutica de les aigües del Monestir al municipi, com a resultat dels conflictes al voltant de la propietat i de l'ús, ja que ambdues parts es consideraven com a posseïdors legítims de les aigües. La Concòrdia regula l'aprofitament econòmic de l'aigua dels recs (veure Figura 12) sobretot per a conreus i molins (fariners, drapers, paperers, principalment), i estableix que l'administració de les aigües estarà a càrrec del "Batlle d'Aigües".¹⁶² Però el document regula també un aprofitament de caràcter més lúdic per part dels monjos del monestir:

"Item és pactat que dit Convent pugui tenir en dit estany per pescar, per llur recreo i per passejar-se i no altrament, una barca o llahut."¹⁶³

La importància que tenien les aigües, s'entén a partir de l'abast que tenia a Banyoles el concepte "aigües de l'estany", el qual incloïa el mateix estany, els estanyols, les rieres i els recs, tal com queda ben explicat en aquest document:

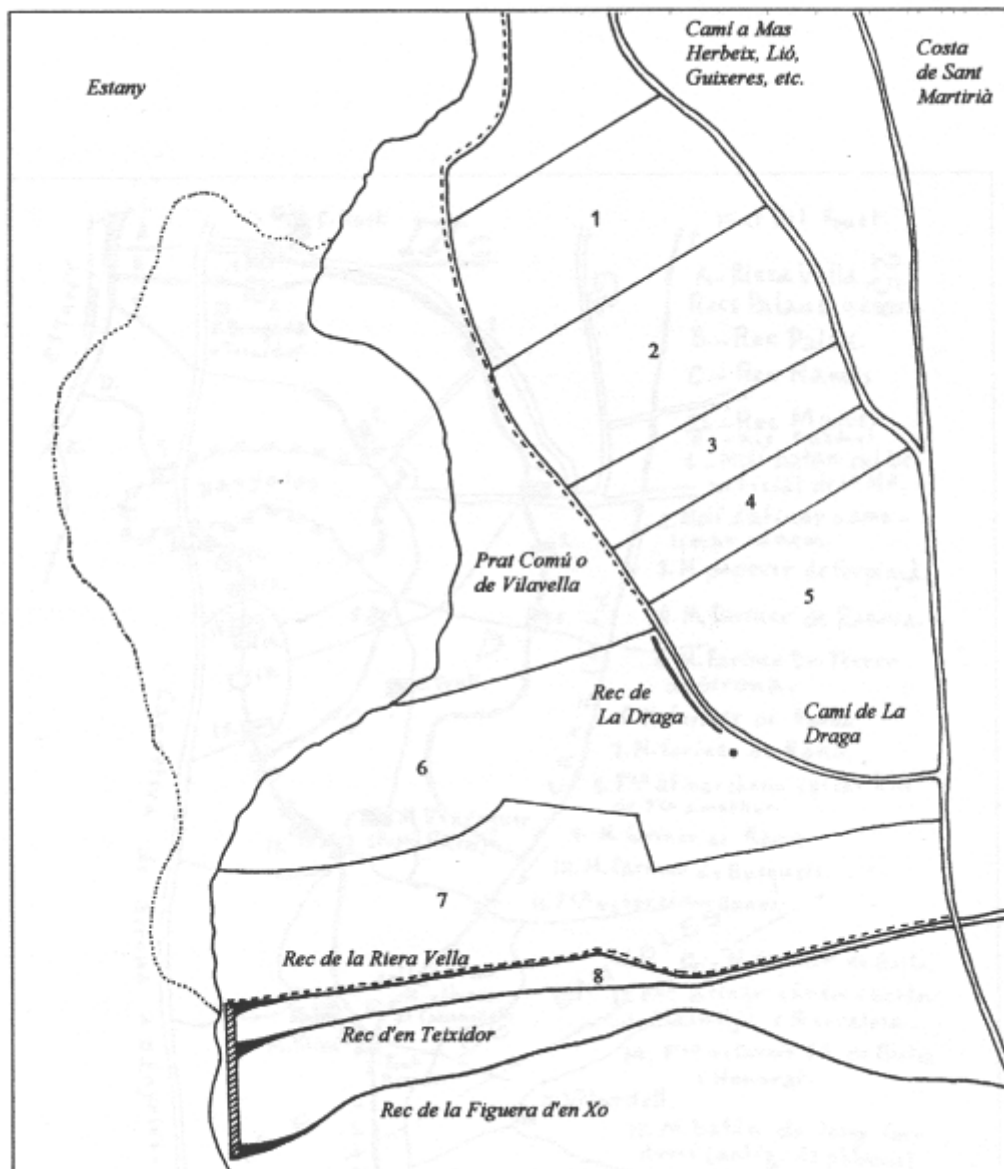
"... las ayguas del estany nomenat de Banyoles, en lo dit terme de Banyoles situat, y de las ayguas que ixen de dit estany, no sols en dit terme de Banyolas però encara en lo terme de Porqueras y també las que troben en dit estany com també aquellas que ixen y van de dit estany que fan algunas bassas dins dit terme de Banyolas i de Porqueras..."¹⁶⁴

---

¹⁶² Concòrdia sobre les aigües de l'estany, 1685, pàg. 22.

¹⁶³ Concòrdia sobre les aigües de l'estany, 1685, pàg. 29.

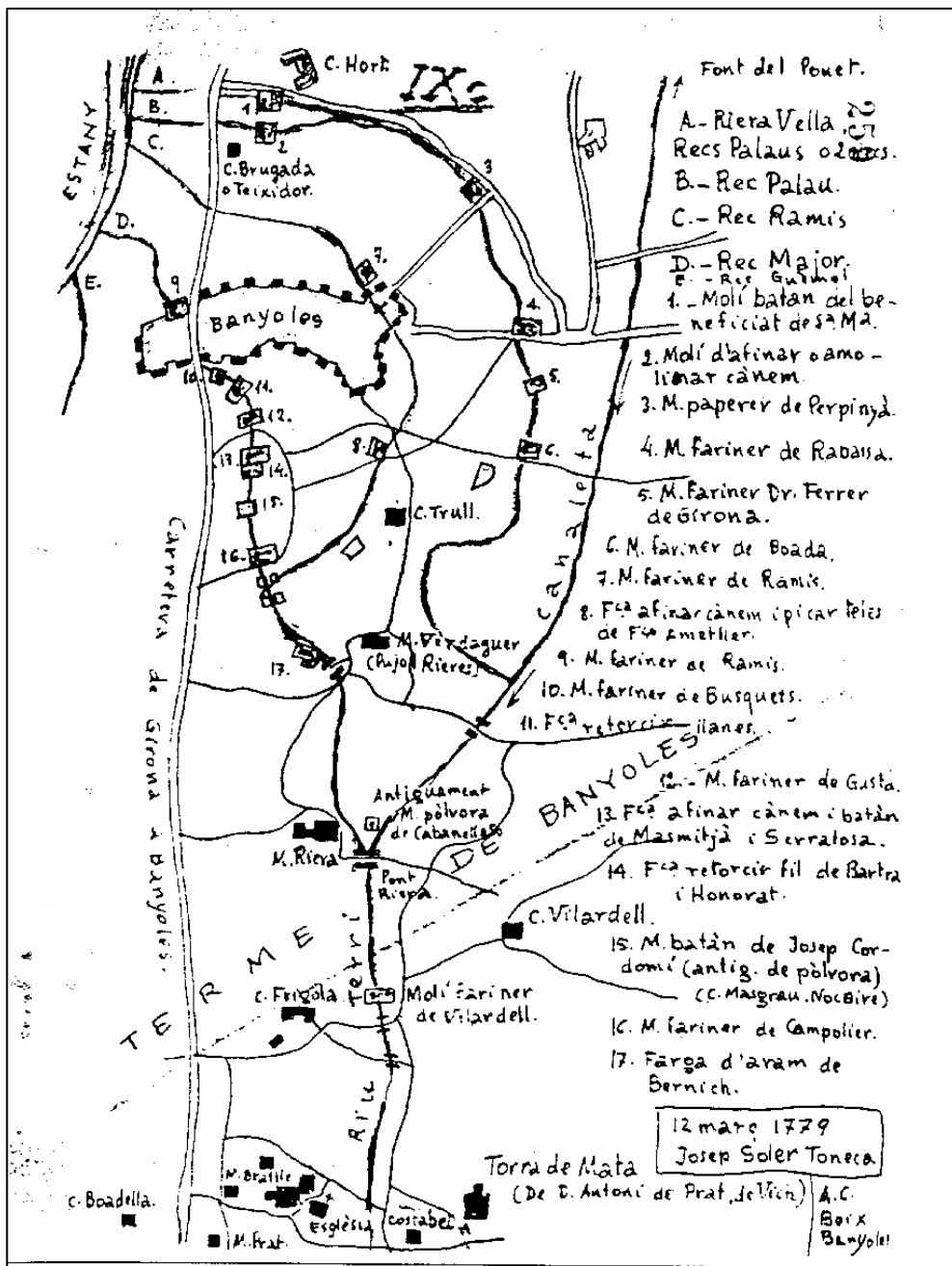
Figura 11. La Draga abans del segle XVIII.

Elaborat a partir de les dades del Cadastre de Banyoles de l'any 1737.

Parcel·les i propietaris:

1. J.Brugada; **2.** J.Palau; **3.** J.Brugada; **4.** J.Sala (prat i herm); **5.** M.Hort ("sembraduria"); **6.** M.Hort (prat i herm); **7.** J.Palau (prat); **8.** J.Brugada.

¹⁶⁴ Concòrdia sobre les aigües de l'estany, 1685, pàg. 21.

Figura 12. Molins en funcionament l'any 1779.
Còpia de Mn.Lluís G.Constants del plànol original.
(Arxiu Històric Comarcal de Banyoles)

IV.5. El segle XVIII: apropiació de les terres de l'estany.

Al segle XVIII si que podem dir que s'ha donat una autèntica recuperació econòmica i demogràfica a Banyoles. El nombre d'habitants es triplicà, es produí un important desenvolupament industrial gràcies a la xarxa de recs entorn els quals es multiplicaren els molins i les fabriques (veure plànol). S'inicià també un període de creixement urbà, i s'obriren nous carrers fora de la muralla com el de Sant Martirià, Sant Antoni, J.Verdaguer, Divina Pastora, Sant Esteve, etc.

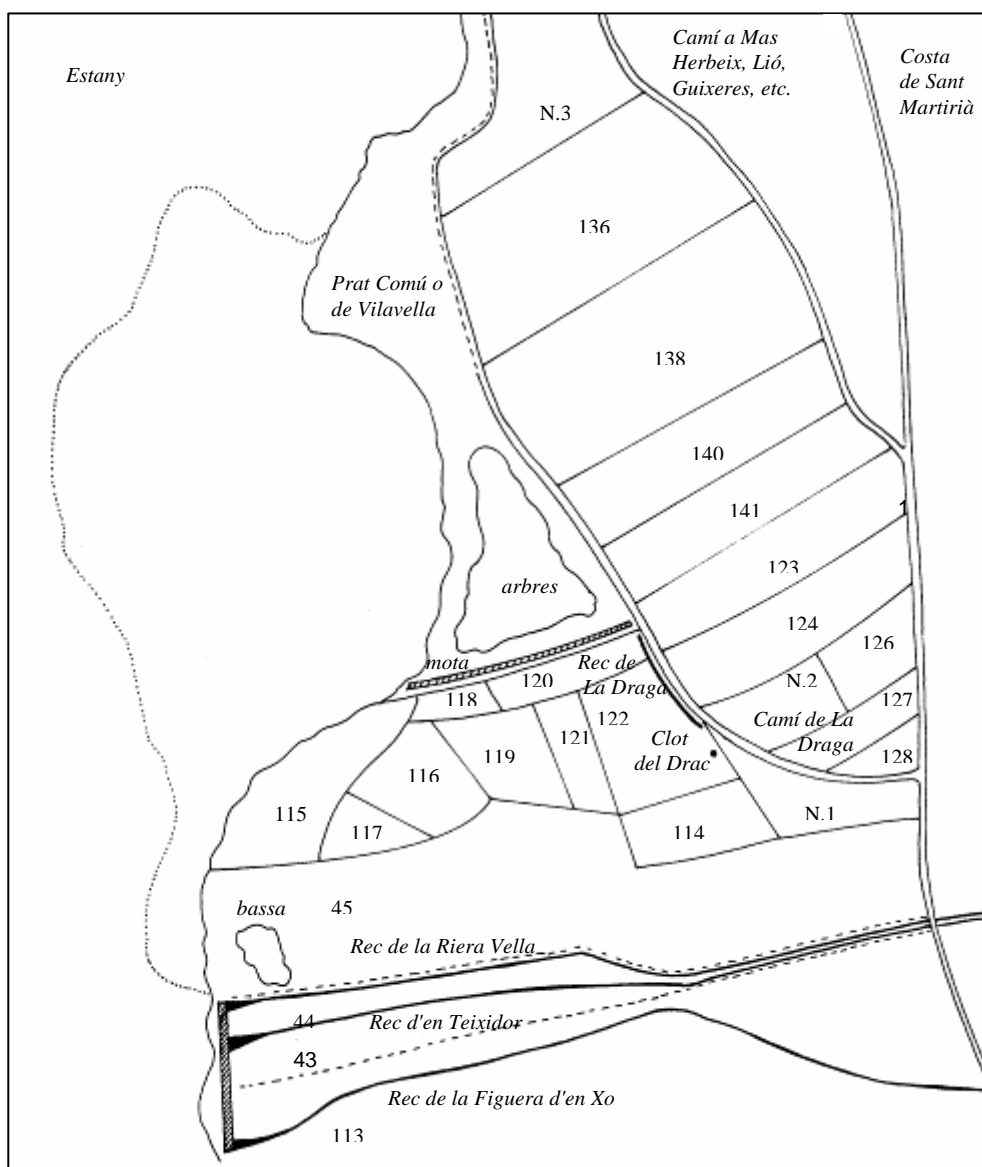
Són d'aquesta època els documents que ens permeten reconstruir de forma detallada l'espai de La Draga. No fou fins el 1740 que Banyoles tingué un **cadastre** complet, amb una descripció detallada de les propietats.¹⁶⁵ A cada finca s'hi feia constar el nom del propietari, si havia estat subjecte a vendes o herències, l'extensió (en quarteres), l'ús agrícola (“prado”, “hiermo”, “sembraduría de secano”) i la qualitat de la terra, i els afrontaments (segons els cardinals: “levante”, “poniente”, “tramontana”, “mediodia”).

Els usos han canviat radicalment. De prats i d'erm només queden les terres més properes a l'aigua de l'estany, entre elles el Prat Comú.¹⁶⁶ La resta de terres han esdevingut de cultiu de secà. Al cadastre de 1740, ja queda ben reflectida la forta fragmentació de la propietat que es produí, sobretot a la part sud, i concretament a les terres de Mas Hort. (veure Figura 13)

---

¹⁶⁵ Catastro de la Vila de Bañolas, 1740.

¹⁶⁶ “Común de Bañolas. Piessa de tierra nombrada lo Prat Comú, posehida por el expresado Común, consiste en treinta quarteras de Hiermo de la primera calidad. Confronta a Levante con el Camino, a Madiodía con Raymundo Roig, Rafel Masjoan, y Francisco Prat, y a Poniente y Tremontana con el estany.” Cadastre de Banyoles, 1740. Treta quarteres tenen una equivalència actual d'unes vint hectàrees aproximadament.

Figura 13. La Draga al segle XVIII.

Elaborat a partir de les dades del Cadastre de 1740, i de la documentació "Sobre Plantius de Arbres" de 1758-1768.

Parcel·les i propietaris:

(Els nombres de les parcel·les corresponen amb els que apareixen al cadastre)

43. S.Joals (secà 3a)	N.1. L.Argelés.
44. P.Prat (herm 1a, secà 3a)	123. M.Torrent (secà 2a i 3a)
45. J.Palau (herm 1a, secà 2a i 3a)	124. P.Prat (secà 2a i 3a)
113. J.Brugada (herm 1a, secà 2a i 2a)	125. Prat Comú o de Vilavella (herm 30 q.1a). També anomenat Prado de la Plantada (centenars d'àlbers).
114. C.Besalú (secà 3a)	126. P.Prat (secà 3a)
115. P.Prat (herm 1a, secà 3a)	127 M.Torrent (secà 3a)
116. M.Dorca (secà 3a)	N.2. M.Torrent
117. S.Soler (secà 3a)	N.3. Mas Herbeix
118. R.Masjoan (secà 3a)	136. J.Brugada (herm 1a, secà 2a i 3a)
119. L.Argelés (secà 3a)	138. J.Palau (secà 2a i 3a)
120. R.Roig (secà 3a)	140. J.Brugada (secà 2a i 3a)
121. T.Masmitjà (secà 3a)	
122. M.Masó (secà 3a)	

Si bé el cadastre m'ha proporcionat l'estructura de l'espai a partir de les propietats, i l'ús econòmic, falta per veure aspectes de caràcter més social. Aquests aspectes apareixen en una carpeta titulada **Sobre Plantíus de Arbres**,¹⁶⁷ en la que hi ha recollits tota una sèrie de plets precisament sobre la zona que ocupaven els Prats comunals, que anirien des de l'any 1758 al 1768, i que també ens ajuden a acabar de definir l'espai de la zona de La Draga.

Anualment, cada veí de Banyoles havia d'aportar a l'Estat el nombre de tres arbres, tres àlbers, i/o pollancrea a partir de 1760 (sembla que anteriorment eren roures i noguers), és a dir, que tenia la obligació de plantar-los i de tenir-ne cura. Els veïns que no tenien terra pròpia i els que no volguessin emprar la seva per a aquest fi, l'Ajuntament de la vila oferia una part dels Prats Comunals o Prat Comú.

"deberá concurrir el Común de este Pueblo con el annual Plantío de tres por cada uno de los vecinos de su Jurisdicción plantando en las tierras mas a proposito Alamos Blancos. De cuyo genero de Arboles deveran suplir el Plantío annual ynterin que los Robles y Nogales del Vivero esten en estado de trasplantarse (...)"¹⁶⁸

Així l'Ajuntament, anualment, feia un pregó per avisar a la gent, i més tard, els mateixos regidors eren els que estructuraven l'espai per plantar els arbres i el distribuïen entre els veïns. A més de plantar-los, calia prendre precaucions per protegir aquests arbres del bestiar; es tractava d'envoltar-los d'esbarzers.

"Todos los Vecinos que son avisados para plantar Alamos Blancos lo ejecuten luego segun Reglas del Labrador Arrimandolos espinos para qué el Ganado no los mueve ni Destroze, y que si alguno de los Vecinos no quiere o no tuviere terreno para Plantar los Arboles los lleve al **Prado Común dicho de Vilavella** con Instrumentos para plantarlos, y espinos

---

¹⁶⁷ Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

para animales donde Asistirán los Magcos. Regidores para destinar-les el terreno y distancia."¹⁶⁹

L'any 1767, en el pregó anual apareix un nou element: els arbres també es podien anar a plantar als Prats del Sr.G.Prat, aleshores regidor de l'Ajuntament de Banyoles.

"los que no tubieran terreno a propósito para plantarlos, o no quisiesen plantarlos en su propia tierra, los llevan al Prado del Señor Gerónimo Prat y Gomis Boticario que lo tiene a la orilla del Estanque, en medio del Prat de Joseph Palau, y del Prado Común dicho de Vilavella"¹⁷⁰

Sembla però, que aquest espai esdevingué objecte d'un seguit de conflictes entre diversos propietaris de la zona i l'Ajuntament, conflictes que desembocaren en una sèrie de plets. Tot i que el primer document que he trobat data de l'any 1763, aquest mateix remet a 1722, any en que hi hauria hagut un plet de les mateixes característiques.

En un principi, foren els agricultors J.Palau i J.Brugada els que varen ser acusats per part de l'Ajuntament de fer un mal ús dels Prats Comuns: hi cultiven i, a més, hi pasturen el bestiar, cosa que fa malbé els arbres plantats aquell any, tot i haver-los intentat protegir amb els esbarzers. La situació devia ser tant desesperada que van demanar permís per tancar una part del Prat Comú amb una tanca.

"por mas que se hayan tapado con espinos y echo otras quantas precauciones han considerado como hacerlos vivir no lo han conseguido.... no solamente originando de moverlos el ganado mular y vacuno pues que como en el referido Prado pretenden tener derecho de apacentar sus ganados Joseph Palau y Juan Brugada y Teixidor labradores del término

---

¹⁶⁸ Copia autentica de la Visita de Montes y Plantíos de la Villa y Termº de Bañolas, 1758. Sobre Plantíos de Arbores, 1758-1768.

¹⁶⁹ Resolución del pregón, març de 1759. Sobre Plantíos de Arbores, 1758-1768.

¹⁷⁰ Resolució del pregó, 1767. Sobre Plantíos de Arbores, 1758-1768.

de dicha Villa... con supuesto Derecho quieren apropiarse del referido Prado habiendo reducido a cultura parte de el llevandose los frutos contra el procesorio (...) y que el Pleyto donde intentaron el año de 1722 (...) apacentan su ganado en dicho Prado."¹⁷¹

"no obstante el taparlos con espinos ... no han... para que en el dia se halle un solo Arbol vivo de los muchos centenares que se han plantado en el mencionado Prado Común ocasionando que los muebe y destroza el ganado mayor y los cerdos de dos otras casas de labrador del termino de la misma villa que pretenden tener derecho de apacentar sus ganados en el mencionado Prado (...) Manden hacer mota, o, cerco que Cerque un pedazo del referido Prado Común."¹⁷²

J.Palau, com a resposta, va fer una instància a l'Ajuntament, defensant els drets de pas i demanant que no es construeixi cap tipus de tancament. Pretenia fer passar el bestiar a través dels Prats per conduir-los a la seva propietat entre aquests i els recs, zona anomenada Les Tries¹⁷³ que segurament s'utilitzava per a la selecció del bestiar i les seves cries.

"como Joseph Palau Labrador del termino de dicha Villa tiene y posehe un Prado contiguo a la **Balsa** de masas canyamo sito en el termino de dicha villa por razón del qual de tiempo immemorial está en la posesion de passar desde el Prado nombrado Domenech á esse su Prado dicho y Balsa con carros para recoger la yerva que allí se coge y apacentar el ganado suyo sin contradicción alguna (...) que con resolución... se construiria una **mota o cerco** a continuación de la que se halla a la mano la que posehe Geronimo Prat y Gomis..., y que la tal mota de nuevo construida impide el paso de carros y ganado y aun a las personas que por

---

¹⁷¹ Carta de l'Ajuntament al Señor Intendente de Marina, 1763. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷² Carta de l'Ajuntament al Señor Intendente de Marina, 1767. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷³ SANZ, 1991.

sus labores y trabajos de labranza se ofrece passar allí (...) que desagan y demolinen dicha mota como de tiempo immemorial estaba antes."¹⁷⁴

L'Ajuntament manté la seva postura en la resposta a J.Palau:

"es preciso hacerse una mota impediria el ingreso de todo Ganado al menos por el tiempo de tres o quatro años. Que por tanto tenía de mandar, y mando, que los Regidores de esta Villa inmediatamente (...) hagan formar una mota o Cerco de correspondiente altitud en el pedazo ú pedazos de tierra que fuere menester, y se nezesite del insinuado Prado para Consecución de la referida conservación de Arboles."¹⁷⁵

Però J.Palau continua amb la seva oposició.

"sabiendose que Josep Palau Labrador del Termino de dicha Villa continuando su tenacidad afectaba ... motivos para impedir que no ..., y haun facilitaba a los que llebaban hazes de Canamo de su Balsa a que passassen por esse pedazo de Prado sin embargo de prever que al Ayuntamiento seria notorio, y evidente, que con los hazes de Canamo malbaratarian los arbolitos allí plantados, y de que los que llevaban canamo de su Balsa tienen otro camino para hir a esa, sin necessitarse passar por el predicho Prado de la Plantada, pagasen dichos reg. de su propio dinero la composición de una mota que cercase el Prado."¹⁷⁶

Finalment la mota s'acaba construint:

"devant una semmanada de treballaduras del ... netejant y adobant al **Rech y Mota** per conservansa dels Arbres del Rey (...) Altre semmanada

---

¹⁷⁴ Instància de J.Palau a l'Ajuntament, 27 agost 1767. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷⁵ Contesta a la petició de l'Ajuntament, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷⁶ Punt 12 de la reunió dels regidors de l'Ajuntament, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

per Neteja dit Rech y entrar las tarregades (...) que correspongan a darme satisfacció de Deu Sous Cada dia de Mon treball."¹⁷⁷

J.Palau insisteix:

Josep Palau "no dudó requerir al Bayle... para que desistiessen y demoliessen la expressada mota o cerco... siendo assi que de nada le sirve ni necessita del passo en el indicado."¹⁷⁸

L'Ajuntament es manté ferm i es recolza en el fet de l'anterior existència d'aquest tancament, que es destruï a causa d'una inundació.

"el hazer o continuar la relatada mota o cerco no es novedad porqué se conocía muy bien que existía mota o cerco... en el mismo parage que ahora se se ha construido, y que la Avenida de la Agua del Estanque la ha desecho."¹⁷⁹

El plet acaba amb l'absolució dels propietaris, al·legant que en darrera instància la culpa era del Comú i de les circumstàncies que envolten les mateixes terres:

"(...) aver no solo permitido, sino tambien instado a los particulares, y vecinos que apacentasen sus ganados y el de la Villa en el mismo Prado."

"deveran usar de su Derecho (sin perjuicio del plantío) en donde y como les convenga y competa."

"debe atribuirse principalmente a la Calidad y poca proporción del terreno."¹⁸⁰

El seguiment d'aquest plet, ha permès d'una banda obtenir la primera descripció detallada de l'espai de La Draga, amb molts dels topònims, i amb

¹⁷⁷ El Zelador de Montes als Regidors, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷⁸ Punt 13 de la reunió dels regidors de l'Ajuntament, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁷⁹ Els regidors, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

¹⁸⁰ Comissari Ordenador i Intendent General Interí de la Marina, al Comú, 1768. Sobre Plantíus de Arbres, 1758-1768.

els seus usos (veure plànol). D'altra banda, també ens ha permès observar el gran interès que a partir d'aquesta època adquireixen les terres properes a les aigües de l'estany, en aquest cas per part de diversos propietaris de Banyoles. L'interès per l'aigua continua essent bàsicament de caràcter econòmic, com demostra també la forta industrialització que es produeix entorn els recs.

IV.6. Finals del segle XIX i principis del XX: apropiació de les aigües de l'estany.

El 1852, la reconstrucció de la carretera de Girona a Olot al costat de l'estany, obligà a construir una segona mota des del carrer Sant Mer fins al Cap de Bou, per tal de contenir definitivament l'aigua de l'estany. La Draga, per tant, recuperà terra a l'estany i tornà a ser una zona seca, i això repercutí en l'abast de la seva ocupació. Es multipliquen els propietaris i les parcel·les, estenent-se cap a l'estany (paral·lelament, també s'estén el Rec de La Draga), i fins a la mateixa vora de l'aigua, i ocupant els antics Prats Comuns. Sembla, doncs, que els propietaris, que començaren a empènyer cap a l'estany i a voler apropiat-se d'aquestes terres al llarg del segle anterior (com hem pogut veure a través del seguit de plets), acaben per aconseguir els seus objectius en el següent.¹⁸¹ En el plànol de Ramon Gussinyer de l'any 1905 elaborat per regular l'aprofitament de l'aigua de l'estany i dels recs, es pot veure com quedà l'estructura de la propietat a principis del segle vint, la qual es mantingué gairebé intacta fins a la construcció de la Vila Olímpica (veure Figura 15).

Aquesta transformació en l'estructura i l'ús de l'espai es fa palesa en l'**Amillament** de 1862 (veure Figura 14). Però aquest document és important també perquè ens aporta informació sobre l'evolució toponímica de la zona: La Draga queda delimitada al sud per *Les Rotes*, i a l'est per la *carretera de*

---

¹⁸¹ No hem d'oblidar la desamortització de principis del segle XIX. No s'han trobat documents, però sobre com es produí a la zona de La Draga ni de com els nous propietaris s'instal·laren a l'àrea fins aleshores ocupada pels Prats Comuns.

Besalú i per la *Costa de Sant Martíà*. La localització de les possessions ve donada ja pel nom de *La Draga*,¹⁸² tot i que la primera referència la trobem en una relació de rendes i propietats de l'any 1821.¹⁸³ Aquest nom adquireix el seu sentit al tractar-se d'un terreny subjecte de constants inundacions provocades per corrents subterranis i pel desbordament de l'aigua de l'estany en períodes de fortes pluges¹⁸⁴, aigua que era absorbida pel *Clot del Drac*, una esquerda natural del sòl que funcionava com a sobreeixidor.

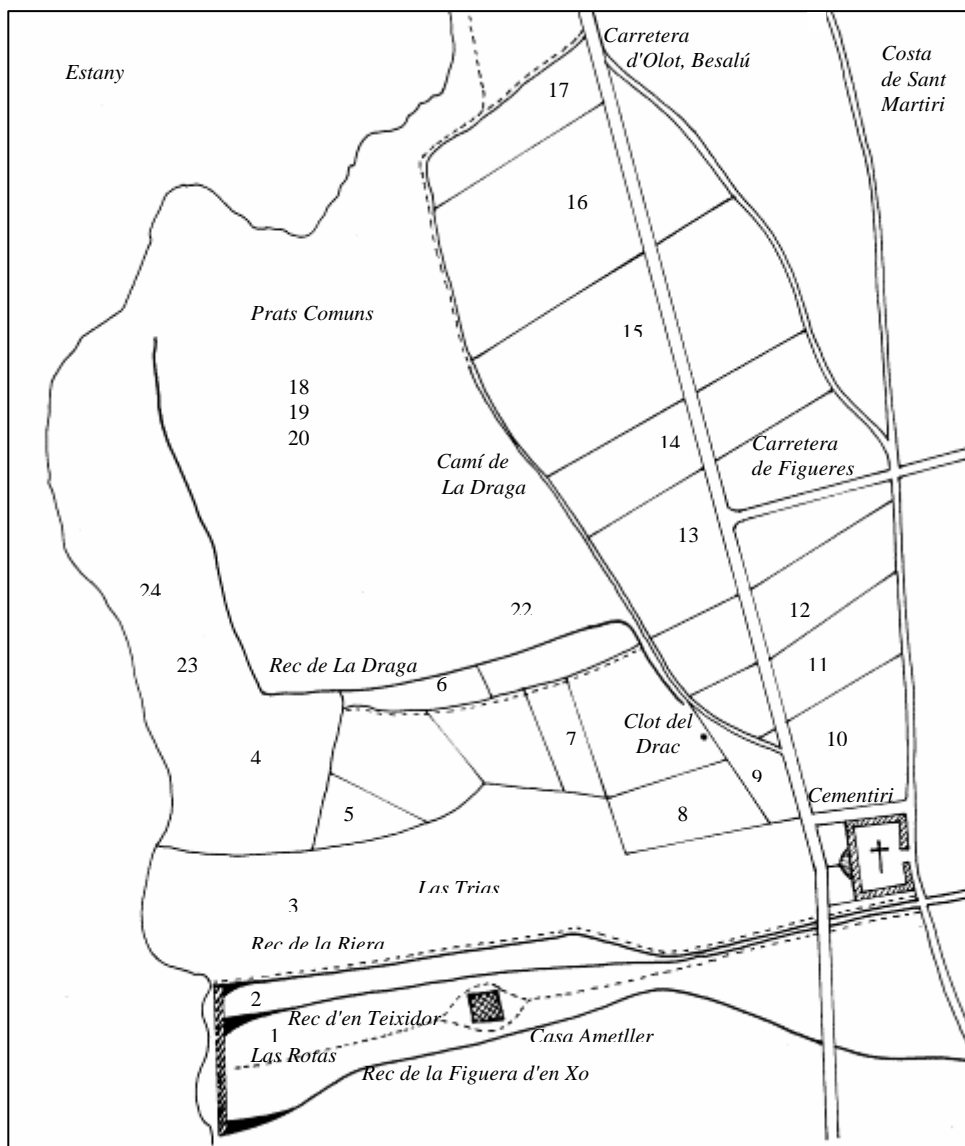
L'acostament de l'home a l'aigua, no només el trobem en l'àmbit agrícola, sinó que també el trobem en un àmbit completament diferent. Cap a finals del segle XIX i principis del XX, l'estany comença a adquirir un nou caràcter, sota els conceptes de paisatge, lleure i salut. La influència dels corrents romàntics europeus porta a la valoració de la naturalesa des d'un punt de vista estètic i recreatiu. Banyoles, un lloc privilegiat en ambdós aspectes, esdevingué un important centre d'atracció de gent de diversos llocs de Catalunya.

---

¹⁸² El document localitza les propietats com a “posession sita en la Draga” (Amillament 1862)

¹⁸³ La relació de rendes i propietats parla de “Una porción de tierra en el lugar llamado La Draga, arrendada a varios” (Relació de rendes i propietats de l'abadia del monestir de Banyoles, 1821)

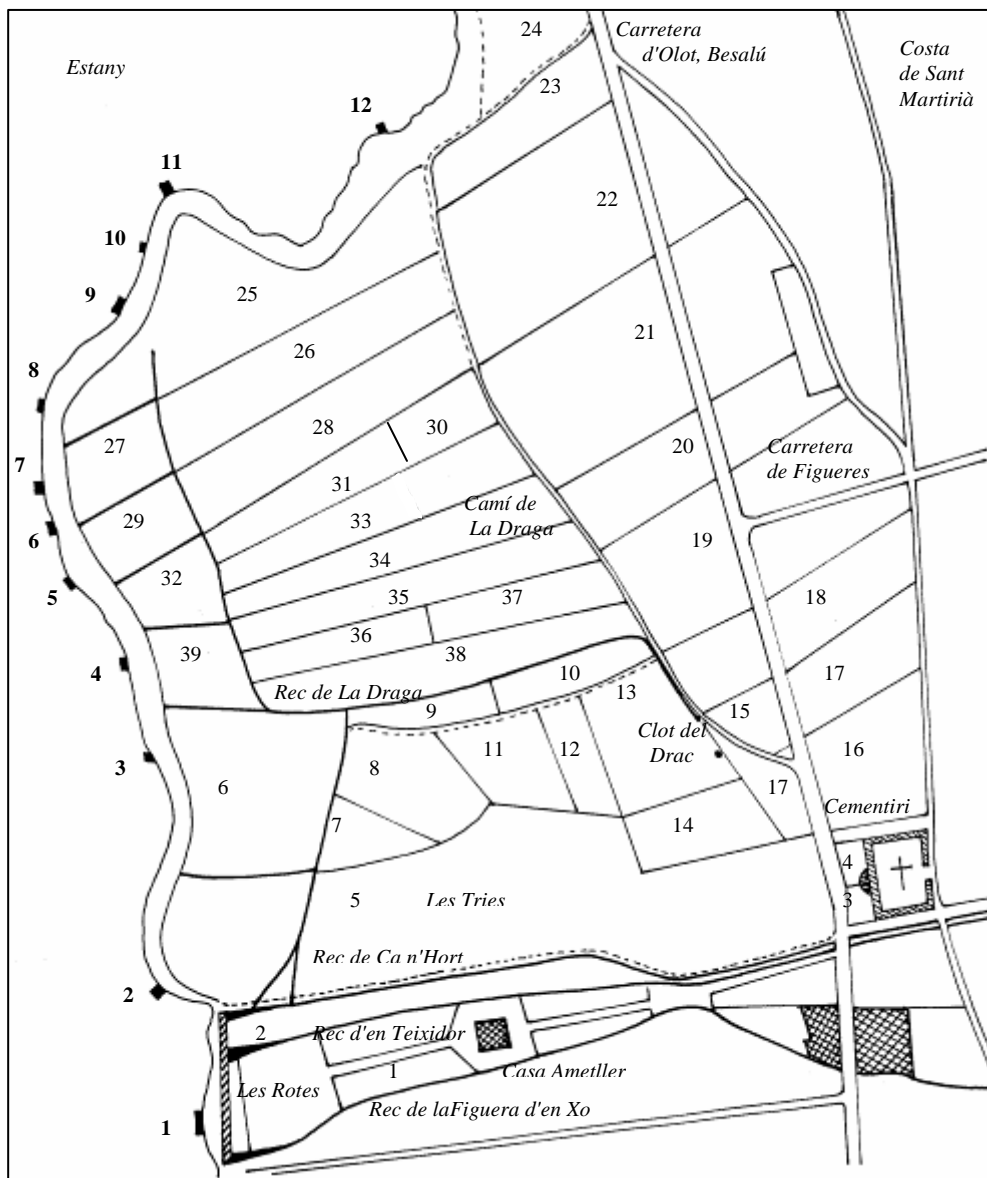
¹⁸⁴ Aquest fenomen queda registrat en la descripció de l'Estany de Banyoles com a entitat jurídica: “Al Oeste del casco de la primera población alimentado por poderosas corrientes subterráneas que en el vierten sus aguas y en periodos de grandes aguaceros y persistentes lluvias aumentan el nivel natural hasta alcanzar la altura de los terraplenes inundando los terrenos del llano conocido por la Draga, los situados entre la orilla y el lago, ...” (Registre de la Propietat de Girona, 1919, Llibres de Banyoles i Porqueres. a GELI, 1985, pàg. 41)

Figura 14. La Draga al segle XIX.
Elaborat a partir dels Amillaraments de 1862 i 1873.

Parcel·les i propietaris:
(l'ubicació toponímica de les parcel·les)

1. A.Ametller	13. T.Sala (Draga)
2. J.Brugada	14. J.Brugada Teixidó (Draga)
3. A.Morgat Palau	15. A.Morgat Palau (Draga)
4. Prat (Draga)	16. J.Brugada Teixidó.
5. F.Coll (Draga)	17. F.Manresa (Draga)
6. L.Masjoan (Draga)	18. B.Seguí (Prats Comuns)
7. M.Teixidor (Draga)	19. D.Vila (Prats Comuns)
8. A.Torrent (Draga)	20. P.Puig (Prats Comuns)
9. P.Bosch / J.Xavé (Draga)	21. J.Brugada (Prats Comuns)
10. A.Torrent.	22. Vila / Roset (Draga)
11. M.Cordomí (Draga)	23. M.Mas (Draga)
12. A.Torrent (Draga)	24. A.Fornells Aurich (Draga)

Figura 15. La Draga a principis del segle XX.
Elaborat a partir del plànol de R.Gussinyé de l'any 1905.

Parcel·les i propietaris:

- 1. J.Ametller.
- 2.3. J.Brugada.
- 4.5. Mas Palau.
- 6. Hereus F.Prat.
- 7. F.Coll.
- 8. J.Pla.
- 9. F.Pagès.
- 10. J.Xargay.
- 11. P.Coderch.
- 12. Vidua de M.Teixidor.
- 13. P.Coderch.
- 14.15.16. Hereus J.Torrent.
- 17. M.Cordomí.
- 18. Hereus J.Torrent.
- 19. Srs. Figa i Sala.
- 20. J.Brugada.

- 21. Mas Palau.
- 22. J.Brugada.
- 23.24.25. A.Pineda.
- 26.27. M.Palau.
- 28.29. S.Garcia.
- 30. Hereus J.Torrent.
- 31. A.Pineda.
- 32. J.Aurich.
- 33. Mas Palau.
- 34. S.Garcia.
- 35. Srs. Figa i Sala
- 36. Hereus J.Torrent.
- 37. F.Roset.
- 38. J.Puigdemont.
- 39. J.Angelats.

Pesqueres:

- 1. La Minela (abans P.d'en Gomis)
- 2. P.de l'Oca.
- 3. P.Agustí.
- 4. P.Barceló.
- 5. P.Saguer.
- 6. P.Hostench.
- 7. P.Gimferrer (abans P.de l'Ametller).
- 8. P.Hostench.
- 9. P.Planas.
- 10. P.Parés.
- 11. La Carpa d'Or.
- 12. P.Manresa.

A partir de la segona meitat del XIX, Banyoles es nodria sobretot de la gent que per raons de salut acudia a la Font Pudosa situada al sud de l'estany, font d'aigües sulfuro-carbonatades de propietats medicinals, i que l'any 1862 es convertiria en un balneari. Però ben aviat, l'interès de la gent s'anà ampliant cap a altres possibilitats que oferia l'estany.

La pesca adquireix un caràcter lúdic i passa a ser una activitat destaca a les aigües de l'estany. L'Ajuntament de Banyoles concedia permís a alguns veïns ben situats econòmicament, per a la construcció en un principi de petits coberts o casetes, i més endavant de **pesqueres**, d'entre 20 i 60 metres quadrats, i endinsades en l'aigua de l'estany (veure Figura 16). Les pesqueres eren utilitzades per a la pesca amb canya sense que els seus propietaris poguessin ser molestats,¹⁸⁵ i més tard també s'utilitzaren per a guardar-hi una o dues barques, i fins i tot per a poder banyar-se i prendre el sol en el seu interior. Moltes vegades, es convertiren en negocis de lloguer de barques i de bany, sobretot orientada a la gent de fora. A partir de 1860 se'n comencen a construir algunes, l'any 1905 ja n'hi havia deu, i el 1928 vint, fins que l'any 1931 l'Ajuntament en prohibí l'edificació de noves, permetent només la transformació o la substitució de les existents. A la zona de La Draga, se'n construïren 12 a partir de l'any 1874 (veure Figura 15), tot i que sembla que anteriorment a aquesta data ja n'hi havien hagut.

Aquesta afecció a la pesca va fer que l'Ajuntament de Banyoles encarregués al veterinari i zoòleg Francesc Darder la repoblació piscícola de les aigües de l'estany. El 1910, durant la Festa Major, es celebrà la Primera Exposició de Piscicultura o Festa del Peix (que es repetí durant diversos anys), la qual consistia en el llançament d'alevins a l'estany, i en un concurs de pesca.

Les aigües de l'estany, però, eren objecte d'altres activitats de lleure, i la gent acudia per practicar diversos esports: regates de rem, natació, waterpolo,

---

¹⁸⁵ Sol.licitud per construir la pesquera La Minela: "... para construir una casilla para pescar con caña en la laguna y sitio denominado la Minela lindante a una pieza de tierra del solicitante, así como y con el objeto de que ninguna persona le moleste ni le inquiete la pesca en dicho punto con redes, (...) se le concede el derecho de plantar espinos a diez metros de uno y otro lado donde se establezca la casilla u otra cosa

salts. La creixent afecció derivà l'any 1925 en la fundació del Club Natació Banyoles, just entre la zona sud de La Draga, sobre la de Les Rotes, on hi havia situada la pesquera de l'Oca.

Aquest acostament de l'home a l'estany queda reforçat amb la urbanització del seu entorn natural, resultat de l'influència de la concepció romàntica de la naturalesa i dels jardins i parcs anglesos vuitcentistes. Es plantaren plàtans al llarg de la carretera d'Olot i la de Mieres, al Passeig de la Font Pudosa, i al Passeig Dalmau; i de 1905 a 1925 es creà el passeig de circumval·lació de l'estany, seguint el perímetre de l'aigua, construït aprofitant la mota o dic de contenció de l'aigua construït anteriorment pels monjos del monestir. Es creà el Parc del Vilar. Es tractava en definitiva de facilitar l'accés i l'ús de l'estany, i de crear un espai de passeig segons uns ideals estètics romàntics.

La importància de l'estany des del punt de vista estètic queda reforçada per la seva constitució com a objecte artístic. Des de l'àmbit literari de la Renaixença, tenim a Jacint Verdaguer, Marià Prat i Hostench, o Prudenci Bertrana, com a més destacats. Molts pintors anaven per Banyoles a pintar el paisatge de l'estany, en un principi de forma aïllada, els quals provenien bàsicament de Barcelona. Joan Llimona, Xavier Nogués, Eliseu Meifrèn, Modest Urgell, Santiago Rusiñol, Francesc Gimeno, són alguns dels pintors del modernisme, del noucentisme, de l'impressionisme, o del simbolisme que passaren per Banyoles.

---

que impida acercarse a dicho punto persona alguna". (Sol·licitud de construcció de La Minela, 27 agost 1874. Les pesqueres de l'estany 1870-1992)

Figura 16. la pesquera d'Or.

Les pesqueres de La Draga.

Elaborat a partir de la documentació de "Les pesqueres de l'estany" 1870-1992.

Nº	Nom pesquera	1er propietari	Construcció	Sup.m2
1	La Minela (abans P.de'n Gomis)	N.Ametller	*1883	
2	P.de l'Oca	J.Malagelada	**1923	
3	P.Agustí	M.Masoliver	ant.1923	27,64
4	P.de Barceló	M.Barceló	1912	45
5	P.Saguer	R.Juncà Brugada	1914	19,97
6	P.Hostench	R.Hostench	1915	45,60
7	P.Gimferrer (abans P.de l'Ametller)	R.Fontané	1874	64,67
8	P.Hostench	R.Hostench Prat	1923	20,91
9	P.Planas	J.Aulina	1922	21,56
10	P.Parés	Srs.Parés	ant.1923	11
11	La Carpa d'Or	J.Casellas	1917	27,30
12	P.Manresa	Sr.Manresa	1883	

* Desapareguda.

** Desapareguda l'any 1959, quan es construí el Club Natació Banyoles.

IV.7. Segona meitat del segle XX: urbanisme a La Draga.

A La Draga a principis de segle no havien variat gaires coses: s'havia traslladat el cementiri, en el seu lloc es construï l'escorxador, i tocant a la carretera, a la zona sud, s'hi va establir una caseta de cites. No fou fins després de la Guerra Civil, que es començà a urbanitzar el carrer Sant Mer amb la construcció d'habitatges, i sobretot de fàbriques i tallers. A la vora de l'estany, cal destacar també la construcció del Club Natació Banyoles.

L'estany i el seu entorn es veieren afectats pel planejament urbanístic, que intentava preveure l'ordenació de l'eixample de la ciutat, tot i que no sempre s'acabaven duent a terme els projectes. La Draga també se'n veié afectada.

L'any 1936, l'**Avantprojecte d'eixamplis i reforma interior**, de Francesc Figueras i Ametller (veure Figura 17), incloïa La Draga com una zona més de Banyoles en la ordenació de l'eixample de la ciutat, preveient-la com un espai de zona verda pública a la part nord i com un espai edificable la part sud. En aquell moment La Draga encara no estava urbanitzada i seguia essent principalment d'ús agrícola. Però aquest projecte no s'arribà a oficialitzar, com tampoc l'**Anteproyecto de Ensanche y Reforma Interior** que el mateix arquitecte presentà l'any 1950, i en el qual elimina la zona verda. És amb l'adveniment del franquisme després de la guerra civil que es produeix un desenvolupament industrial, que comença a ser important la immigració, que s'inicia un procés d'especulació del sòl, i que l'estany i el seu entorn esdevenen un centre turístic important, sobretot després de la declaració de l'estany com a *Paraje pintoresco* l'any 1951 dins el marc de la Llei del Patrimoni, i la creació del *Patronato del Lago de Bañolas*.

El primer planejament oficial arribà amb el **Plan General de Ordenación Urbana** de 1956 (veure Figura 18). El Pla segueix la mateixa línia d'edificació

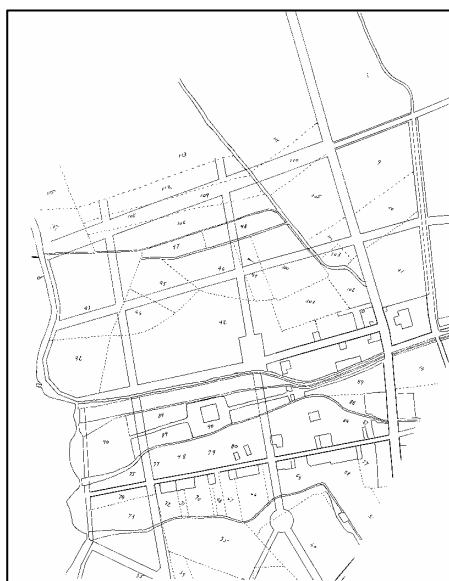
anterior que inclou els terrenys entorn l'estany, i conserva com a única zona verda de Banyoles la part nord de La Draga. Les àrees que llinden amb aquesta zona verda i amb l'estany es convertirien en ciutat jardí, i en l'àrea interior es concentraria una edificació intensiva. Però les expectatives de creixement demogràfic, econòmic i urbà no es van complir del tot, i l'edificació prop de l'estany tingué un impacte real bastant reduït.

El creixement econòmic i les grans inversions a la construcció començà a partir dels anys seixanta. L'any 1962-63, el Patronato del Lago de Bañolas presenta una nova proposta d'enjardinar de la part nord de La Draga en l'**Anteproyecto de trazado y plantación paisajística del perímetro del lago** de Joan Mirambell (veure Figura 19). La proposta tampoc arribà a materialitzar-se.

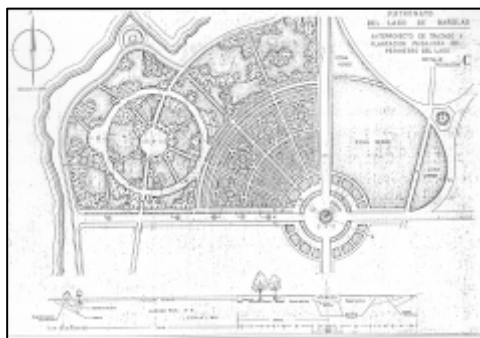
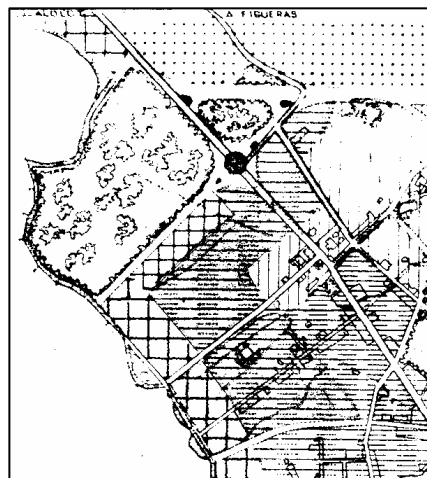
L'any 1965 la societat immobiliària PROGEIN S.A. proposa **Plan de Ordenación del paraje pintoresco del lago de Bañolas** (veure Figura 20) en el qual es preveu un enorme complex turístic a la part sud de La Draga, amb hotels, bars, restaurants, residències col·lectives, habitatges, zones esportives, aparcaments, amb una petita part de zona verda pública: la majoria d'edificacions de quatre o cinc plantes, i dues grans torres de catorze i divuit plantes. Com en els casos anteriors, la proposta tampoc arribà a materialitzar-se, com tampoc un projecte de característiques similars com el del **Plan de Ordenación del Paraje Pintoresco**, de Josep Claret Rubira l'any 1967. Dos anys més tard, el 1969 s'intentava augmentar el límit de les alçades dels edificis amb el **Proyecto de modificación del Régimen Urbanístico del Plan General** (veure Figura 21). La zona de La Draga continuava quedant com una zona residencial turística, urbana intensiva, esportiva i amb una petita zona verda al nord. No es dugué a terme a La Draga, però sí que tingué un gran impacte urbanístic a altres zones de Banyoles. L'any 1978 encara es produí un darrer intent frustrat d'augmentar la permissibilitat en l'edificació amb la Revisió del Pla General de Banyoles.

Amb l'adveniment de la democràcia, l'objectiu fou el d'acabar amb aquesta política urbanística duent a terme un projecte de reestructuració que proposava el ***Pla General de Banyoles*** de 1983 realitzat per l'equip de Manuel de Solà-Morales (veure Figura 22): integrar els barris amb l'estructura de la ciutat, omplir buits i establir noves comunicacions, regular el creixement, estructurar els usos del sòl, unificar les tipologies i les alçades dels edificis. La zona de La Draga conservaria a part nord com a zona verda pública amb una petita àrea esportiva, i la part sud com a zona urbana de baixa densitat. A Aquest Pla el succeïren dues propostes de planejament que no s'arribaren a dur a terme: un **avantprojecte** proposat per Joaquim Pujol i Simon el qual reduïa la zona verda i ampliava la zona esportiva, i un de ***Pla Especial de La Draga*** proposat per l'arquitecte municipal Lluís Tobella i Farran.

La celebració de les proves de rem a Banyoles pels Jocs Olímpics de 1992 fou el desencadenant d'una darrera proposta que finalment es materialitzà. L'any 1990 es redactà el ***Pla Parcial de la Vila Olímpica i Parc de La Draga***, el qual seguia les directrius del Pla General de 1983 (veure Figura 24).

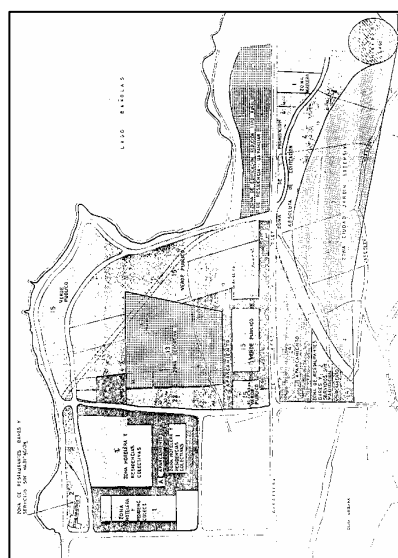

17 18

19

20

21

22

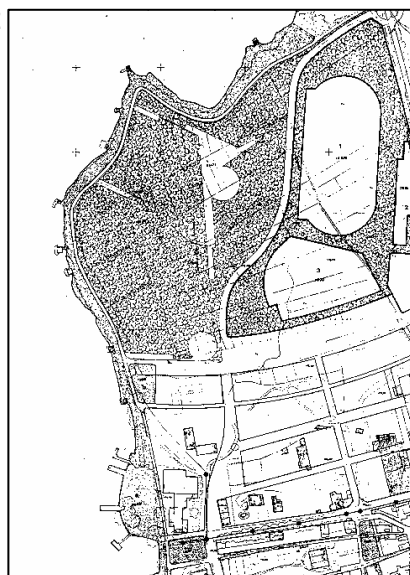

Figura 17. Avantprojecte d'eixamplis i reforma interior, F.Figueras i Ametller, 1936.

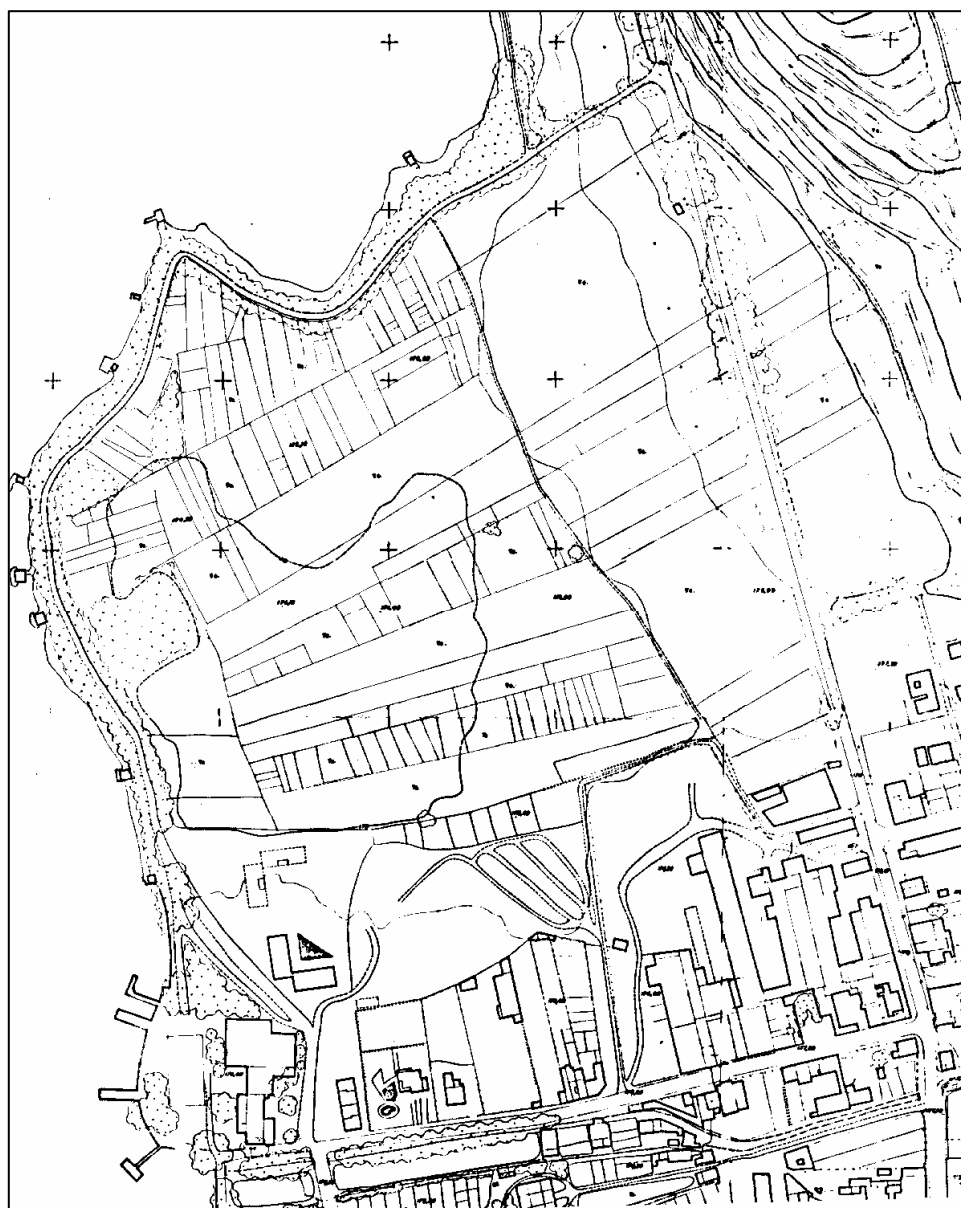
Figura 18. Pla General, 1956.

Figura 19. Anteproyecto de trazado y plantación paisagista del perímetro del lago. Detalle Rosaleda, J.Mirambell, 1962.

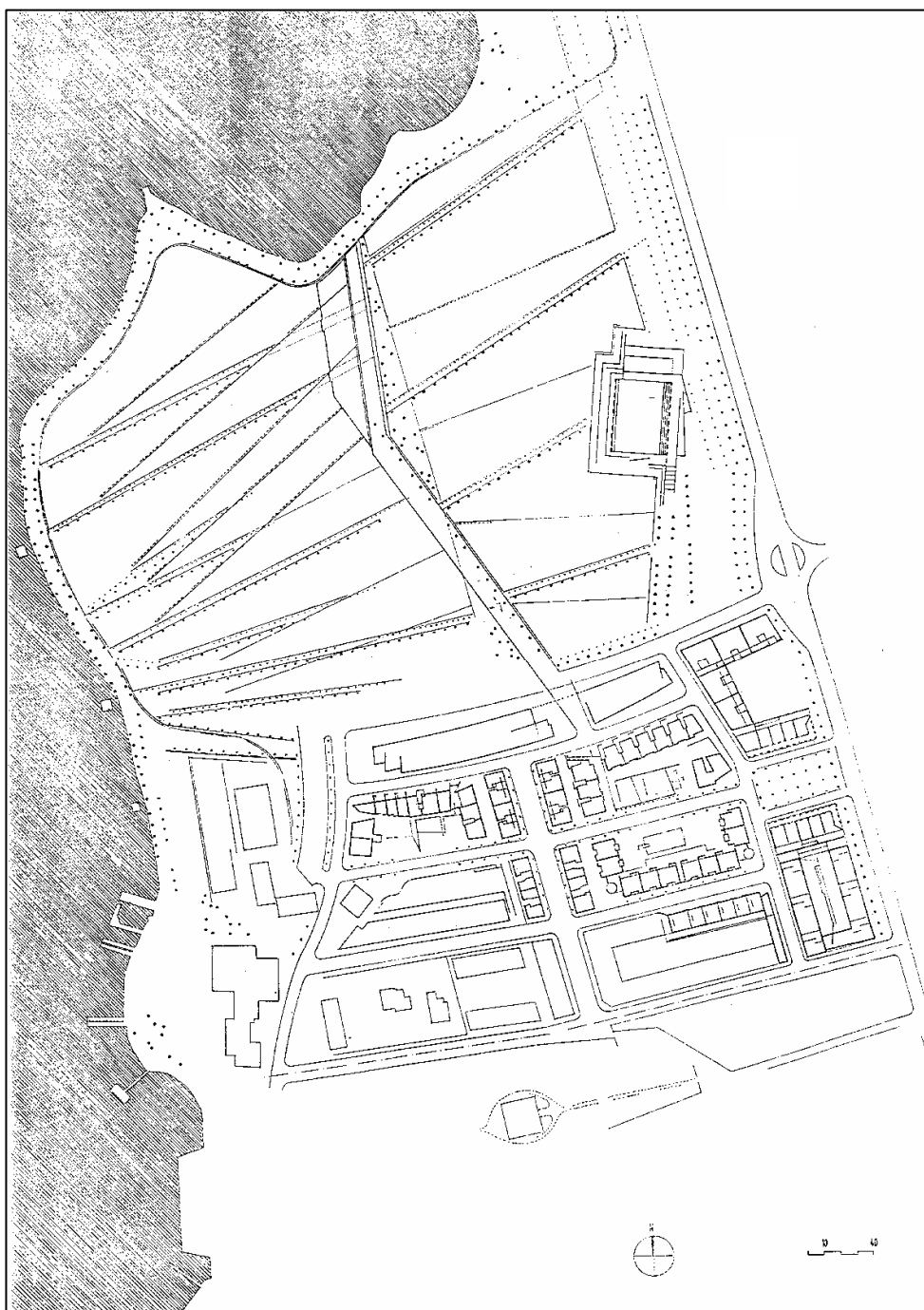
Figura 20. Plan de Ordenación del paraje pintoresco del lago de Bañolas, Progein, 1965.

Figura 21. Proyecto de modificación del régimen urbanístico del Plan General, 1969.

Figura 22. Pla General, M.Solà Morales, 1983.

Figura 23. La Draga abans de 1992.
(Arxiu Municipal de Banyoles)

Figura 24. Pla Parcial de la Vila Olímpica i Parc de La Draga
(ConSORCI de la Vila Olímpica I Parc de La Draga)

IV.8. Una història de la relació Home-Natura.

Com hem pogut veure, la història de la vila de Banyoles ha estat molt lligada a l'estany, és a dir a l'aigua i a la natura. Al neolític, l'aigua de l'estany estava lligada a la subsistència d'una comunitat agrícola i ramadera. L'**agricultura** adquireix més importància en època romana. L'aprofitament econòmic de forma intensiva de les aigües de l'estany, però, arriba a l'edat mitjana amb la construcció d'una xarxa de recs per part dels monjos del monestir de Sant Esteve. Entorn aquests recs es desenvolupà l'agricultura, la ramaderia, molins, trulls i altres tipus d'**indústries**. Si bé la vila queda situada una mica allunyada de l'estany, l'aigua d'aquest arriba a l'interior mateix de Banyoles a través dels recs.

La importància de l'aigua pel desenvolupament econòmic de la vila va augmentant, fins que la seva propietat i el seu ús són motiu de disputa entre el monestir i el municipi. L'any 1685 la Concòrdia estableix que l'estany passi a ser propietat del municipi: es tracta d'un grau més de proximitat de la gent a l'aigua. La Concòrdia regula els usos d'aquestes aigües, i estableix la figura del Batlle d'Aigües. De l'apropament de l'home a l'estany n'hem vist un bon exemple a la Draga del segle divuit, on els propietaris es van multiplicant i van ocupant progressivament les terres més properes a l'aigua.

Fou al segle dinou quan la relació de l'home amb la natura adquireix un nou caràcter. L'aigua ve lligada al concepte de **salut**, amb les aigües sulfuroses de la Font Pudosa. I és també en aquest moment que adquireix un caràcter **lúdic**: l'home entra en contacte directe amb l'aigua a banyant-se a l'estany o practicant-hi la natació; i hi entra en contacte indirecte a través de la pesca, del passeig en barca o del la pràctica del rem. Per a aquestes activitats aparegueren les pesqueres, el primer element material fix, i concretament arquitectònic, que s'endinsa en l'aigua de l'estany. Vinculat a l'influència de la concepció romàntica vuitcentista de la naturalesa, apareix el concepte de **paisatge**. A partir d'aquest moment, ja no són només els recs els que uneixen

la vila amb l'estany, sinó que es construeixen diversos passeigs arbrats de comunicació. I ja no només en gaudeixen la gent de la vila, sinó la gent de fora que ve expressament: el turisme. La naturalesa esdevé un espai per al gaudi **estètic**, i al mateix temps esdevé un espai inspirador de la creativitat artística en els vessants literari i pictòric.

Al la segona meitat del segle actual, aquestes atractives característiques deriven en la declaració de l'estany com a Paraje Pintoresco. L'home no s'ha allunyat gaire, però, dels aspectes econòmics que comporta l'aprofitament d'aquest entorn natural: especulació del sòl al voltant de l'estany, i negocis de cara al turisme, són una realitat que comportà un procés de degradació de la natura i del paisatge.

No és fins a l'era democràtica que s'adopta una postura crítica respecte a aquesta realitat de degradació i contaminació, i que la natura adopta un nou caire amb les tendències **ecologistes**: l'estany i el seu entorn és considerat com un ecosistema que s'ha de restaurar i recuperar.

Com es podrà comprovar en el capítol següent¹⁸⁶, aquesta relació entre home i natura, deriva a la Vila Olímpica, en el concepte de **qualitat de vida**, en el qual s'entén com el conjunt harmònic entre paisatge, estètica, salut, tranquil·litat, activitat, recreació.

IV.9. Antecedents mítics: Sant Mer i el Drac.

“A les darreries del segle VIII una bèstia fantàstica, descomunal, tenia aterrits els pobres banyolins. El seu cau era una pregona caverna oberta arran de terra entre l'estany i el poble de Banyoles, situada en el lloc conegut encara avui per 'Clot del Drac', que en realitat no era sinó un fenent o clivella del subsòl, per on s'escorrien les aigües de l'estany, que en aquells temps reculats fins allí s'estenia. Amb els anys aquest veral fou assecat i convertit en un extens conreu,

---

¹⁸⁶ Veure Capítol V.1.2. *La Vila Olímpica al costat de l'estany*, i Capítol V.3. *Qualitat ambiental a la Vila Olímpica*.

conegut també popularment per ‘La Draga’ a l’extrem nord de l’actual ciutat i a mà esquerra de la carretera de Besalú.

El monstre semblant als animals prehistòrics per les seves proporcions colossals, era extraordinàriament horrible. Li cobria tot el cos una escata d’afilades pues d’os, que el feia invulnerable. Tenia llargues ales i arpons arquejats, i una espina dorsal eriçada de burxes se li estenia des de bescoll a la cua. Diuen que dels ulls li sortien espurnes com brandons flamejants i que tenia un alè tant pestilent que en bufar assecava les plantes, ...”¹⁸⁷

Els habitants de la vila sortejaven cada dia un infant que portaven a la boca del Clot del Drac, per apaivagar la fam i la fúria del drac. La notícia s’estengué, i molts dels cavallers de l’emperador Carlemany, i ell mateix, van anar fins a Banyoles i es van batre amb el drac, però no culminaren amb èxit. Un dia, de camí cap a Girona seguint l’host franco-catalana, arribà a la vila un anacoreta o monjo narbonès anomenat Mer.

“Amb una estola al damunt i amb l’oració a flor de llavi l’home venerable anà a trobar la bèstia al Clot del Drac. Li tirà l’estola i, davant l’astorament de tots, el monstre, perduda tota ferotgia, seguí el sant, com un cadell manyac, fins a la plaça del poble, on fou degollada enmig d’uns alegrois sense fi ni compte. (...) En agraïment a Déu per tant singular favor, els banyolins, per iniciativa del seu alliberador, aixecaren el Monestir de Sant Esteve, que l’emperador Carlemany dotà de grans rendes i privilegis.”¹⁸⁸

A La Draga trobem els orígens mítics de la vila de Banyoles, a través de la llegenda del Drac de l’estany. La lluita entre el Drac i Sant Mer, no és res més que una lluita simbòlica entre el bé i el mal, entre el cristianisme i el paganisme, en el marc històric de la lluita contra els sarraïns a l’època de la reconquesta.¹⁸⁹ Es tracta d’un mite de fundació, d’un mite d’origen, però de l’origen cristià de la vila de Banyoles: Sant Mer guanya al Drac i erigeix el monestir de Sant Esteve.

¹⁸⁷ CONSTANTS, 1981 pàg. 145.

¹⁸⁸ CONSTANTS, 1981, pàg. 149.

¹⁸⁹ PRAT CARÓS, 1984, pàgs. 244-247.

Hi ha però una segona interpretació a fer, i és la de la lluita simbòlica entre la naturalesa i l'home. La naturalesa ve representada pel Drac, aglutinant dels quatre elements: terra, aigua, foc i aire. El domini del Drac inclou l'aigua de l'estany i les terres que el circumden. El mateix cau queda situat en una esquerra sota terra enmig de la zona de La Draga, per on s'escola l'aigua de l'estany, i del qual se n'ha conservat la toponímia: el Clot del Drac. L'home, representat en aquest cas per Mer, guanyant al monstre venç la naturalesa, una naturalesa amenaçadora. Hem de tenir en compte el conjunt de misteris i perills que comportava l'estany: la procedència de l'aigua era d'origen desconegut, el seu entorn immediat era font de malalties, moria gent a l'estany engolida per xucladors, i sovint era la causa de fortes inundacions.

Quan a l'època medieval s'instal·laren els monjos benedictins, començà el primer intent de domesticació de les aigües de l'estany per al seu aprofitament amb la construcció de la xarxa de recs. No pretenien acabar amb la naturalesa sinó que la volien domesticar, i en realitat Mer aconseguí guanyar al Drac només amansint-lo, és a dir, domesticant-lo. Es tracta d'un procés de cosmització de la naturalesa: l'origen del Cosmos el trobem en la transformació del Caos, l'origen del món humanitzat es produeix quan es domina al no-humanitzat, quan lo desconegut esdevé conegut, quan lo perillós es domestica.¹⁹⁰ Amb el temps, aquest procés d'humanització de la natura es produirà, com hem vist a l'apartat anterior, a través dels conreus a les dragues, de la pesca, de les activitats esportives i lúdiques, dels passeigs, dels banys de salut, del gaudi estètic, de l'art, de l'urbanisme. Actualment es pot donar la volta a l'estany a peu, en bicicleta, o en cotxe. A través del mite es va recordant i renovant aquesta necessitat humanitzadora de la natura.

Aquest procés de cosmització deriva en la construcció de la Vila Olímpica i del Parc de La Draga. L'home ocupa literalment, construint i

---

¹⁹⁰ “Un territori desconegut, estranger, sense ocupar, continua participant de la modalitat fluida i larvària del ‘Caos’. A l'ocupar-lo i, sobretot, al instal·lar-se en ell, l'home el transforma simbòlicament en Cosmos per una repetició ritual de la

habitant, un domini que havia estat de la naturalesa, ocupa el domini del Drac: s'acaben les inundacions, s'acaba la insalubritat, i s'acaba el monstre. Fins i tot el topònim Clot del drac ha quedat enterrat sota la illa 5, mentre que el topònim que s'ha conservat és el de carrer Sant Mer. L'home transforma simbòlicament el Caos, és a dir La Draga, en Cosmos, és a dir la Vila Olímpica, a través d'una repetició ritual de la cosmogonia, a través de la creació d'una nova organització de l'espai. L'acte creatiu de l'arquitecte ve a recordar i renovar l'acte creatiu diví. Però l'home només pot fer seu un territori a través de diversos actes de consagració: el 17 de Març de 1990 el president de la Generalitat col·locava la primera pedra a La Draga; el Novembre de 1991, i coincidint amb les Festes de Sant Martirià, la Vila Olímpica es va obrir al públic en unes "Jornades de Portes Obertes", inici oficial de la campanya de venda dels habitatges; finalment, l'11 de Juliol de 1992 s'inaugurà oficialment la Vila Olímpica amb parlaments, hissada de les banderes, i himne olímpic. Els mesos de Juliol dels anys 1994 a 1997, se celebrà la Festa del Barri de la Vila Olímpica: ho podem interpretar com un intent de retorn ritual als orígens de la fundació del barri i a la renovació i reactualització anual del Cosmos.

IV.10. Fonts bibliogràfiques i documentals.

Bibliografia

ALSIUS, P. Ensaig historich sobre la vila de Banyoles. Estampa de L.Obradors y P.Sulé, Barcelona, 1872.

"Banyoles 92". Revista de Girona, març-abril 1992, n.151.

"Banyoles es projecta". Butlletí. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, D.Girona, 1992, n.37.

---

cosmogonia. El que ha de convertir-se en el 'nostre món' ha d'haver estat 'creat' prèviament, i tota creació té un model exemplar: la Creació de l'Univers pels déus".

CONSTANTS, M. Banyoles. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1981 (1951).

CONSTANTS, M. Diplomatarí de Banyoles. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1985.

CONSTANTS, M. Rondalles. Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1981.

CREHUET, E. "Notes a l'escriptura de la Concòrdia". La Concòrdia sobre les aigües de l'estany. Ajuntament de Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1985.

ELIADE, Mircea. Lo Sagrado y lo Profano. Labor, Barcelona, 1985 (1967).

ENTRENA, R. "Aspectos históricos y jurídicos del lago de Banyoles". Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

GELI, J. "La Concòrdia de 1685 i la seva significació en el domini de l'estany". La Concòrdia sobre les aigües de l'estany. Ajuntament de Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1985.

GELI, J. "L'estany empriu del poble de Banyoles". Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

GRABULEDA, J.- TARRÚS, J. Banyoles. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona, La Caixa de Girona, Girona, 1993.

La Concòrdia sobre les aigües de l'estany. Ajuntament de Banyoles, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1985.

MASCARÓ, J.M. Topografía médica de Banyoles. D.Torres, 1914.

MONER, J. "El paratge de l'estany: entre l'ús i l'abús". Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

MONER, J.- RIERA, J.- ABELLÀ, C.- GARROFÉ, T. Banyoles a l'ombra dels JJ.OO.92. Eds.Periòdiques de les comarques de Girona, 1987.

PRAT CARÓS, J. La mitologia i la seva interpretació. Els Llibres de la Frontera, Barcelona, 1984.

SANZ, E. “El borde oriental del lago y el asentamiento de Banyoles”. Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

SANZ, E. “La Draga. Quatre estampes retrospectives”. Cartipàs de Festa Major, Banyoles, 1991.

SOTO, F. “El lago de Banyoles bien comunal del Ayuntamiento de la Ciudad”. Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

TARRÚS, J.- CHINCHILLA, J.- BOSCH, A. “La Draga (Banyoles): un hàbitat lacustre vora l'estany, ara fa 7000 anys”. Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1993.

TOBELLA, L. “La ciutat i l'estany. Procés d'ocupació de les Dragues. Previsions del Pla General d'Ordenació Urbana”. Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

VV.AA. Antologia de l'estany. Els llibres del Tint, Banyoles, 1989.

VV.AA. Primeres jornades sobre l'estany de Banyoles. Diputació de Girona, Ajuntament de Banyoles, Girona, 1986.

VIDAL, J. L'estany de Banyoles (Llibre recreatiu, científic i històric). Palahí, Banyoles, 1993 (La Económica, Girona, 1925).

Documents

Aguas de Bañolas. Ordenanzas de aprovechamiento de las aguas del lago, 1907. (Arxiu Històric de Banyoles).

Amillament, Banyoles 1862. (Arxiu Històric de Banyoles).

Butlla del Papa Benet VIII, 1017. (M.CONSTANTS. Diplomataris de Banyoles).

Cadastre de Banyoles, 1737. (Arxiu Històric de Banyoles).

Cadastres de Banyoles, 1750, 1814, 1821, 1838. (Arxiu Històric de Banyoles).

Catastro de la Vila de Bañolas y Terma, del Corregimiento de Girona, 1740. (Arxiu Històric de Banyoles).

Concòrdia sobre les aigües de l'estany, Banyoles, 1685 (Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Ajunyament de Banyoles, 1985).

Cens del Monestir de Banyoles, 1581-principis del s.XVII. (M.CONSTANTS. Diplomatarí de Banyoles).

Les pesqueres de l'estany, Banyoles 1870-1992. (Arxiu Històric Municipal de Banyoles).

Relació de les rendes i propietats de l'abadia de Banyoles, 1821. . (M.CONSTANTS. Diplomatarí de Banyoles).

Sobre Plantíu de Arbres, Banyoles 1758-1768. (Arxiu Històric de Banyoles).

Plànols

Molins en funcionament l'any 1779. M.Constants (Còpia de l'original de J.S.Toneca). (Arxiu Històric de Banyoles).

Plano de Bañolas, 1905. R.Guissinyer. (Arxiu Històric de Banyoles).

Arquitectura i urbanisme

Adaptació de l'ordenació física del Pla Especial de la Vila Olímpica als projectes d'edificació resultants del concurs. L.Berenguer. Octubre 1989.

Anteproyecto de Ensanche y Reforma Interior. Fr.Figueras i Ametller. 1950.

Anteproyecto de trazado y plantación paisajista del perímetro del lago. (Detalle "Rosaleda". Patronato del Lago de Bañolas. J.Mirambell.

Avantprojecte d'Eixample i Reforma Interior. Fr.Figueras i Ametller. 1936.

Pla General de Banyoles. M.de Solà Morales. 1983.

Pla Parcial de la Vila Olímpica i Parc de La Draga. 1990.

Plan Comarcal de Ordenación de Bañolas y Porqueras. Patronato del Lago de Bañolas. Josep M. Pla Torras.

Plan de Ordenación del Paraje Pintoresco. J.Claret Rubira. 1967.

Plan de Ordenación del paraje pintoresco del lago de Bañolas. PROGEIN. S.A. 1965.

Plan General de Ordenación Urbana. 1956.

Proyecto de Modificación del Régimen Urbanístico del Plan General. 1969.

Ordenació Física del Pla Especial del Parc de La Draga. R.Forcada. Juliol, 1990.

Revisió del Pla General de Banyoles. J.Pla i Torras i J.Pérez Borràs. 1978.

Apropiació del barri de la Vila Olímpica de Banyoles

V. Apropiació del barri de la Vila Olímpica.

V.1. Apropiació física de l'espai del barri.

L'apropiació de l'espai del barri de la Vila Olímpica per part dels seus habitants és abordada a partir de dos nivells: l'arquitectònic i el paisatgístic. Continguts de caràcter estètic i social els trobarem mitjançant els conceptes de modernitat, d'habitabilitat, d'uniformitat i diversitat, d'unitat i separació, de natura, de paisatge, o de qualitat ambiental.

V.1.1. Delimitació espacial de la Vila Olímpica: arquitectura i urbanisme.

La delimitació és un dels principals instruments a través dels quals la societat s'apropia de l'espai que habita. L'establiment de límits és una forma de qualificar els espais delimitats i d'atorgar-los diferents significacions: constitueix una forma d'ordenació física, social i simbòlica de l'espai. La delimitació és una estratègia per tal de fer patent, de recordar, de mantenir, de reforçar o de reivindicar una determinada estructura i organització de l'espai. "És perquè en la mesura que el dispositiu simbòlic no pot 'funcionar' sense la noció de discontinu, sense la noció d'un límit, i en la mesura també que tota organització espacial necessita la discontinuïtat, necessita l'ús i el joc dels límits, que es proposa considerar la delimitació com un element fonamental en la constitució i la representació dels sistemes espais de les societats."¹⁹¹

En la delimitació de l'espai del barri de la Vila Olímpica per part dels seus habitants, veurem com no és possible separar els criteris físics o estètics, dels criteris socials, ja que estan íntimament lligats. D'acord a aquests criteris,

---

¹⁹¹ PAUL-LÉVY- SEGAUD, 1983, pàg. 35.

els arguments seran de dos tipus: respecte a les àrees limítrofes, uns tindran un caràcter inclusiu, i uns altres en canvi tindran un caràcter exclusiu. A través d'aquests arguments, a més, veurem quina és la percepció i la definició estètica i arquitectònica del barri des del punt de vista de l'habitant.

V.1.1.1. El concepte d'arquitectura moderna.

La part nord queda delimitada per l'espai del Parc de La Draga, la banda oest queda delimitada per l'àrea esportiva del Club Natació, i la banda est queda delimitada pel carrer Alfons XII i la carretera d'Olot. La part més ambigua és la que uneix el barri amb la vila de Banyoles, és a dir, la zona entorn el carrer Sant Mer.

Limitant amb la Vila Olímpica, just davant de la illa 3, a la cantonada del carrer Sant Mer amb el carrer Alfons XII, hi ha situat un edifici d'habitatges d'un estil de caràcter neoclàssic (veure Figura 25). En aquest cas, el criteri d'exclusió és bastant generalitzat:

Crear un barri de nou, pensat ja com a barri, això és un luxe. No vol dir que els edificis siguin de luxe, són edificis pensats per l'espai que ocupen, i amb poques alçades, amb carrers que podrien ser més amples però que són suficients. Llavors això és un condicionant, és molt clar, o sigui, té una estructura d'edifici modern i amb el concurs de projectes que van fer va quedar molt definit i tota la història. Llavors, a davant tinc un edifici escarós, per mi de mal gust, que han volgut jugar una mica amb que està al costat de la Vila Olímpica, però han fet un edifici de fades que no m'agrada gens. No sé com és per dintre però m'és igual, estèticament per fora no m'agrada. (Cèlia)¹⁹²

---

¹⁹² La llista de les persones entrevistades es troba al Capítol II.3.1. Mostra dels entrevistats.

Figura 25. Edifici del carrer Sant Mer
Vista des del carrer Alfons XIII

Aquest edifici, el qual queda fora dels límits de la Vila Olímpica, respondria a uns criteris estètics del “mal gust”. És percebut com una arquitectura “de fades”, és a dir d’una arquitectura que pertany a un món intemporal, un món imaginari; es tracta doncs d’una arquitectura que està fora de lloc, o sigui, fora del barri de la Vila Olímpica, i que al mateix temps està fora de la història, o sigui, fora de la modernitat. El criteri en aquest cas no té en compte l’interior dels habitatges, sinó que només es fonamenta en l’aparença estètica exterior dels edificis, criteri a partir del qual es defineix la unitat del barri.

En una situació oposada es trobaria la Vila Olímpica, pensada com a una unitat arquitectònica i urbanística, i que es caracteritza per tenir una arquitectura “pensada”, “actual” i “moderna”. Aquest criteri de qualitat arquitectònica no és només una percepció subjectiva dels habitants del barri -la majoria dels quals reconeixen que no hi entenen gaire, i les seves descripcions adopten un caràcter d’ambigüitat-, sinó que és un criteri que estaria “avalat” pel Concurs de projectes que va convocar el Col·legi d’Arquitectes, en el qual les

diferents illes van ser creades per diferents arquitectes. No es tracta d'una arquitectura anònima, la qual podria passar desapercebuda, sinó que estem davant d'una arquitectura de "firma", d'una obra d'autor amb noms i cognoms, d'unes obres que fins i tot podrien haver estat, o han estat, premiades. No es tracta d'una arquitectura qualsevol o *démodé*, sinó d'una arquitectura reconeguda, que està a la moda, "en voga".

L'edifici considerat majoritàriament com a més representatiu de la Vila Olímpica en aquest sentit, és l'edifici projectat per Josep Fuses i Joan Viader a l'illa 10: es constitueix com a l'"emblema" de modernitat de la Vila Olímpica (veure Figura 26).

- No són altes. L'alçada de tres pisos és molt correcta. (Gemma)
- Construcció moderna, i que no és agressiva amb l'entorn. (Manel)
- I tot ho han fet arquitectes diferents. Home, l'illa 10 desde luego destaca amb diferència, no. Jo, l'illa 10 em pensava que era la de l'Amulatori, o, pensava que si no feien un nou Ajuntament. Però jo no veia la piscina, no l'havia vist mai no, i cada vegada que passava per allà pensava, mira aquests. És a dir, tenia claríssim que allò era un edifici d'oficines. I quina va ser la sorpresa quan em van dir que no, que allí hi vivia gent. (Gemma)
- Jo hasta et diré que té un toc de distinció, no. Les demás són potser més normals, i aquella se surt de la d'això. Suposo que a la llarga, la Vila Olímpica de Banyoles, l'emblema serà segurament aquella illa. (Manel)
- Perquè és diferent? (BS)
- Home, perquè és un disseny més "modernillo". Postmodernista, o una cosa així. Vull dir, aquesta casa la firma un dels arquitectes suposo d'aquests que estan en voga, pues seria... segurament seria un premi nacional, i hasta potser un d'internacional. (Manel)

Figura 26. Modernitat i arquitectura a la Vila Olímpica (Illa 10)
Vista des de l'Avinguda de Catalunya

L'edifici escollit com a més “modern”, és el més rar, el més diferent dels altres, el que sobresurt, el que “destaca amb diferència”, és el que té “un toc de distinció”. És aquell en el qual el seu aspecte exterior s'adequa menys a la seva funció: s'assembla més a un hospital, a un edifici d'oficines o a un ajuntament, és a dir un edifici públic, que no pas a un edifici d'habitatges. És un d'aquells edificis en els quals l'aparença estètica “no et deixa indiferent”, que crea polèmica, i certament produeix dues reaccions oposades: amors i odis.

Aquest bloc (l'illa 10) és molt especial: o t'agrada o no t'agrada, no et deixa indiferent. I no ho sé, suposo que buscàvem alguna cosa d'aquest tipus (...) I aquest ens va agradar, la forma ... l'exterior el vam trobar molt... (Albert)

Un dels aspectes que contribueix en aquesta percepció són els materials exteriors de l'edifici, i concretament el metall, que tot i ser present a gairebé tots els edificis de la Vila Olímpica, a l'illa 10 destaca àmpliament per la superfície que ocupa. Un altre aspecte és que les obertures són molt petites: els arquitectes han donat prioritat a l'estètica de la façana front a les vistes exteriors des de l'interior dels habitatges. I un altre aspecte és el fet que la piscina comunitària de l'illa sigui de color negre: en aquest cas també s'ha donat prioritat als aspectes estètics front als funcionals (l'aigua s'escalfa més que en una altra piscina).

És un altre concepte. No sé, hi ha gent ... la imatge que segurament dóna aquest bloc (illa 10), amb la planxa metàl·lica, sembla una mica una fàbrica, un hospital. I no sé, jo ho veig bastant diferent. No és allò d'una caseta: una teuladeta, una xemeneia i fum. (Joaquim)

El model d'arquitectura moderna que ofereix la Vila Olímpica s'allunya, no només estèticament sinó conceptualment, del model d'habitatge tradicional, del model de la caseta que en Joaquim descriu d'una manera molt gràfica. La "modernitat", doncs, no és només un concepte estètic sinó un concepte social, constitueix un estil de vida, una manera de ser i de veure les coses.

És des d'aquest punt de vista que és percebuda l'arquitectura del barri i diferenciada d'aquella que no ho és. Un altre discurs sobre l'edifici neoclàssic del carrer Sant Mer:

No, que va. Aquest no. És que és totalment diferent. Tant..., tant els pisos com la gent. No ho sé, jo de la gent que viu aquí els veig diferents, bueno diferents... no sé, mai han ... Jo a vegades els veig, no?, pel balcó i així. Però si me'ls trobo per baix, poc que te saluden ni res, no? No ho sé, ja no són de la Vila Olímpica, són diferents. I a més els pisos tampoc..., canten molt aquests pisos. Massa... barroc això, massa carregat. De dintre no sé com són, però de fora, això rosa, i tot tant... Es veu clarament que no és Vila Olímpica. I la gent que hi ha anat a viure suposo que tampoc. (Núria)

Com en el cas anterior, estèticament hi ha la percepció que es tracta d'una arquitectura d'un estil diferent, centrant-se bàsicament en l'aparença exterior de l'edifici: "barroc", "carregat", que "canta", amb color rosa a la façana, són conceptes que adopten un sentit negatiu. Al barri en diuen "la casa de la Barbie", donant a entendre que pertany al grup del que podríem anomenar *kistch*. A l'arquitectura dels edificis de la Vila Olímpica en canvi no s'hi troben aquests conceptes.

La diferència també és percebuda des d'un punt de vista social: la diferència en aquest cas és més ambigua, difícil de descriure. Així doncs, l'exclusió és més aviat atribuïda a la voluntat de distanciar-se dels mateixos veïns que hi habiten, que sembla que ni tant sols saluden: el fet de saludar és considerat com un costum social entre la gent d'un mateix barri.

V.1.1.2. Tradició i Modernitat entorn la construcció de la Vila Olímpica.

A La Draga, com s'ha pogut veure en capítols anteriors, hi trobem els orígens mítics de la vila de Banyoles¹⁹³. La Draga, terreny limítrof a l'estany en el qual quedava situat el Clot del Drac, simbolitzava la Naturalesa que l'home havia de domesticar. Tot i haver estat subjecte a un procés d'humanització utilitzant-la com a àrea de conreu bàsicament, fins a la construcció dels edificis que conformen la Vila Olímpica no arriba realment un impacte important a La Draga.

Tot just es comença a parlar de la possibilitat de celebrar a Banyoles les proves de rem en els Jocs Olímpics de 1992, i del projecte de construir la Vila Olímpica a La Draga, ja començaren a sorgir les primeres veus en contra. A banda dels propietaris afectats per les expropiacions, molts sectors de Banyoles es manifestaven a favor de la conservació de La Draga pel seu valor paisatgístic i simbòlic, per tractar-se d'un terreny a primera línia de l'aigua de l'estany, i per considerar que havia d'esdevenir un espai verd públic. En tot

aquest panorama, calia sumar-hi tot un sector que simplement estava en contra de la mateixa celebració de les Olimpíades, tant a Banyoles com a Barcelona, i per tant de tot allò que comportés.

Fou aleshores quan des d'actes reivindicatius, i des de diversos articles i tires humorístiques, sobretot de la Revista de Banyoles, es recuperà la figura mítica del drac de l'estany.

La perspectiva de les obres fa que la gent es planyi que Sant Mer matés el Drac: “l arribaran les excavadores i ens arrasaran a tots. Oh, que en va fer de mal en Mer matant el drac! Drac! drac! perquè no tornes?”, diu un petit cuc de La Draga¹⁹⁴. Si antigament fou Sant Mer el que va matar el drac, el mite es sotmet a un procés d'actualització en el qual es produeix una identificació simbòlica entre la Vila Olímpica i Sant Mer, i una identificació entre el Drac i La Draga: “- Perquè ‘Vila Olímpica Sant Mer?; - Perquè Sant Mer va matar el Drac, i ara estant matant la Draga”, és la conversa que mantenen dos senyors davant la zona d'obres¹⁹⁵. La Draga s'identifica amb el Drac, ja que ha estat des de sempre la seva llar i el seu domini (veure Figura 27), i és al Clot del Drac on assetja el perill per als obrers i excavadores de la Vila Olímpica.

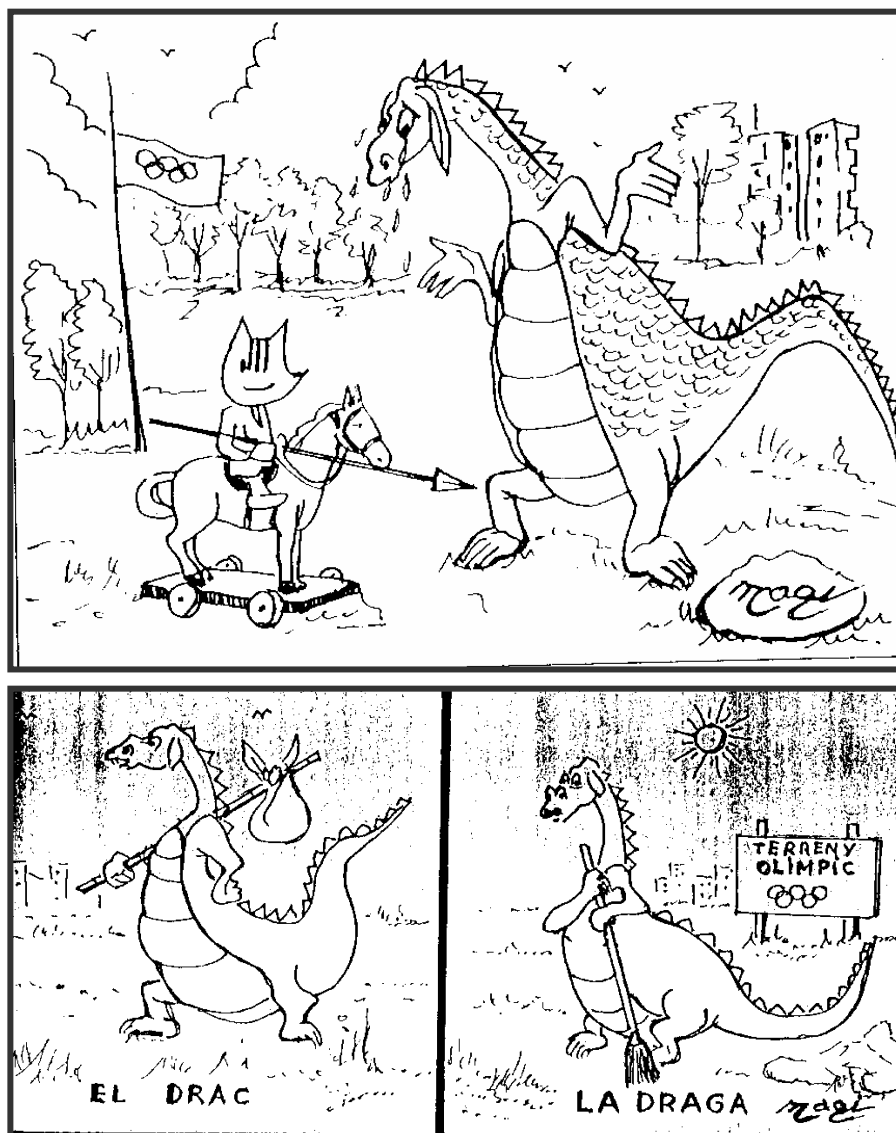
---

¹⁹³ Veure Capítol IV.9. Antecedents mítics: Sant Mer i el Drac.

¹⁹⁴ BUNYOLADES, 1988.

¹⁹⁵ BUNYOLADES, 1989.

Figura 27. El Drac i La Draga
 Revista de Banyoles, N.668-1988 i N.698-1989

La identificació de la Vila Olímpica amb Sant Mer, la trobem també a través de la lluita entre el Cobi, és a dir la mascota olímpica, i el Drac (veure Figura 27), lluita narrada mitjançant una cançó¹⁹⁶:

¹⁹⁶ BUNYOLADES, 1989.

El mariscal Cobi
quan se'n va a la draga
damunt del seu cavall,
fa tremolar la terra,
damunt del seu cavall,
galopa que galopa,
damunt del seu cavall, galopa amunt i avall.

El cavall és de cartró
(ai, Coi, quines destrosses!)
el cavall és de cartró, que no es cansa ni té poooooor.

Ram pa ta plam,
tere, te te,
patapim, patapum,
matarem la Draga,
Ram pa ta plam,
tere, te te,
patapim, patapum, matarem la Draga
ai Coi de Coi, Bum Bum!

La Draga és plena d'excavadores, grues, camions, així com d'obriers i observadors. Davant aquest panorama el Drac plora, treu foc pels queixals, espanta als polítics que es banyen a la Draga, i fa pintades com "Salvem la Draga" per les parets de Banyoles¹⁹⁷ (veure Figura 27). El Drac es plany del passat: "Ai, senyor, quin trist passat!, que tot ens queda esborrat!"¹⁹⁸. La Vila Olímpica és concebuda com un element representatiu del món modern, mentre que la Draga i el Drac representen el món tradicional, un món que pertany al mite i al passat. La lluita, per tant, no és només entre Olimpíades sí i Olimpíades no, entre expropiacions sí i expropiacions no, entre Vila Olímpica sí i Vila Olímpica no; sinó que també es tracta d'una lluita simbòlica entre els conceptes de Natura i Home, i al mateix temps entre els conceptes de Tradició i Modernitat. Resultat de la lluita: el Drac se'n va (veure Figura 27) i es construeix la Vila Olímpica.

A l'interior de molts dels habitatges del barri podem trobar-hi diversos elements decoratius de la simbologia olímpica com ara banderoles amb els anells olímpics o Cobis.

---

¹⁹⁷ BUNYOLADES, 1989.

El rebuig d'alguns sectors cap a la Vila Olímpica continuà encara una cop fou acabada i els habitatges es posaren a la venda: els arguments, bàsicament feien referència als problemes constructius dels edificis deguts a les característiques del sòl de la Draga, i a la probabilitat que es produïssin inundacions com des de sempre havia anat succeint. Fins el moment no s'ha produït cap d'aquests problemes, però el cert és que en un primer moment costà molt que la gent es decidís d'anar-hi a viure.

Això si, vem ser dels primers arriesgats a venir, eh. Quan tothom ho criticava... nosaltres, bueno... Hasta inclús a mi em feia cosa dir que anava a viure a la Vila Olímpica, perquè la gent t'avassallava, no. (Cèlia)

Molta gent de Banyoles ara s'arrepenteix de no haver comprat cap pis a la Vila Olímpica. Deien que si s'inundaria, que si les cases caurien... (Pilar)

Entre alguns dels habitants del barri també hi havia la percepció que darrera d'aquest rebuig, el que hi havia en realitat era un rebuig a una arquitectura "de disseny" com a una manifestació de modernitat.

Que quan la gent de Banyoles va fer despreci inicialment del barri de la Vila Olímpica, mira, allò que "Ai mira, això , tal , naps i cols, ai aquests pisos tant de disseny". Mira, perquè eren pisos macos de disseny. (...) En fi, una mica de perjudicis. Perquè la gent de poble, per mi sempre en té de perjudicis. (Lídia)

V.1.1.3. El concepte d'habitabilitat.

Al carrer Sant Mer hi han unes quants edificis (veure Figura 28 i 29): també aquests estan sotmesos a un criteri d'exclusió del barri.

---

¹⁹⁸ BUNYOLADES, 1989.

Jo tot allò ho trobo molt 'xungo'. És una cosa que no he entès mai, com una persona que es fa una vivenda pot no pintar la vivenda per fora i deixar el ciment. No la poden pintar per fora?, amb l'alegria que dóna una casa pintada. És igual del color que la pintin. Allí jo no hi viuria. Per això aquelles cases a mi em deprimeixen. Jo allò no ho considero Vila Olímpica. Inclús ho considero una zona trista de Banyoles. Xoquen molt on estan. (Gemma)

L'estètica exterior de l'edifici és una altra vegada allò que marca la diferència entre l'arquitectura de la Vila Olímpica i la que no ho és. Façana de ciment, edificis tristos i depriments, "xungos", o deixadesa són els conceptes que s'utilitzen per descriure aquestes casetes, i que es contraposen a la idea de façana pintada, i de d'edificis alegres, "cuidats". S'estableix una dualitat conceptual que defineix el que és un espai i una arquitectura desitjable i habitable, i el que no ho és. Per tant, en realitat el que s'estableix és un límit, no només conceptual sinó físic, espacial. Aquestes habitatges no tenen cabuda dins els límits de la Vila Olímpica, un espai percebut com a estèticament agradable i desitjable per viure-hi.

Veiem doncs, la relació que estableixen els habitants de la Vila Olímpica entre el factor estètic i el d'habitabilitat en l'arquitectura. En el cas dels tallers i les naus industrials, construïts des del principi de l'urbanització de la zona, i sense deixar el carrer Sant Mer, trobem que la voluntat d'exclusió s'aguditza: la valoració estètica dels edificis cau en picat, i el grau d'habitabilitat desapareix completament.

Potser lo que és lo altre, lo que són naus industrials, la Nissan i tot allò, potser ha no ho voldries, no. Et diria doncs, que dins el carrer Sant Mer, la meitat si i la meitat no, aixís de clar. (Llorenç)

Figura 28. Edifici d'habitatges del carrer Sant Mer

Figura 29. Tallers del carrer Sant Mer

V.1.1.3. L'estructura de l'espai.

L'edifici de l'illa 7 comparteix la l'espai amb una sèrie de cases unifamiliars adossades, les façanes de les quals donen al carrer Sant Mer, al Passeig de la Generalitat i al carrer Francesc Macià (veure Figura 30). Pel que fa a la delimitació del barri, es tracta segurament de la zona més ambigua. Alguns dels arguments d'exclusió els podem observar en el següent diàleg mantingut entre una parella durant una entrevista:

- La gent del Carrer Sant Mer no es considera Vila Olímpica perquè ja hi era d'abans. (Neus)
- També, jo crec, que una mica el tipus de gent que viu a la Vila Olímpica, és com a mínim diferent que la gent que viu a aquestes cases unifamiliars. Jo al menos ho veig, veig que la gent és una mica diferent. Es difícil d'explicar-ho, però crec que la manera de viure que tenen és una mica diferent. Aquí el que veus és que també ells es fan la seva colla. (Jordi)
- És que és com si fos un grupet, perquè ells tots ens coneixen, saben que vivim aquí, passen mil vegades per aquí amb els nanos o el que

sigui, no? Però no ens acabem d'integrar a dintre d'ells, o sigui, amb la gent de la Vila Olímpica si, però amb ells... Si, et saludaran i el que vulguis, però jo sé que han fet sopars aquí al carrer i s'han ajuntat tots ... No t'han dit 'mira, vols venir o'... una mica ajudar a integrar a la gent, no? (Neus)

- Per qüestions d'aquestes, dius, mira són una mica diferents. (...) Però a la festa del barri van venir tots. (Jordi)

- Però van fer la seva taula també. No es pot explicar així, però són petits detalls que vas ajuntant, i al final et dona la sensació aquesta, no? (Neus)

- Ells fan el seu grupet i no volen, o potser és que tampoc els hi volem nosaltres. Però que estan una mica al marge. (Jordi)

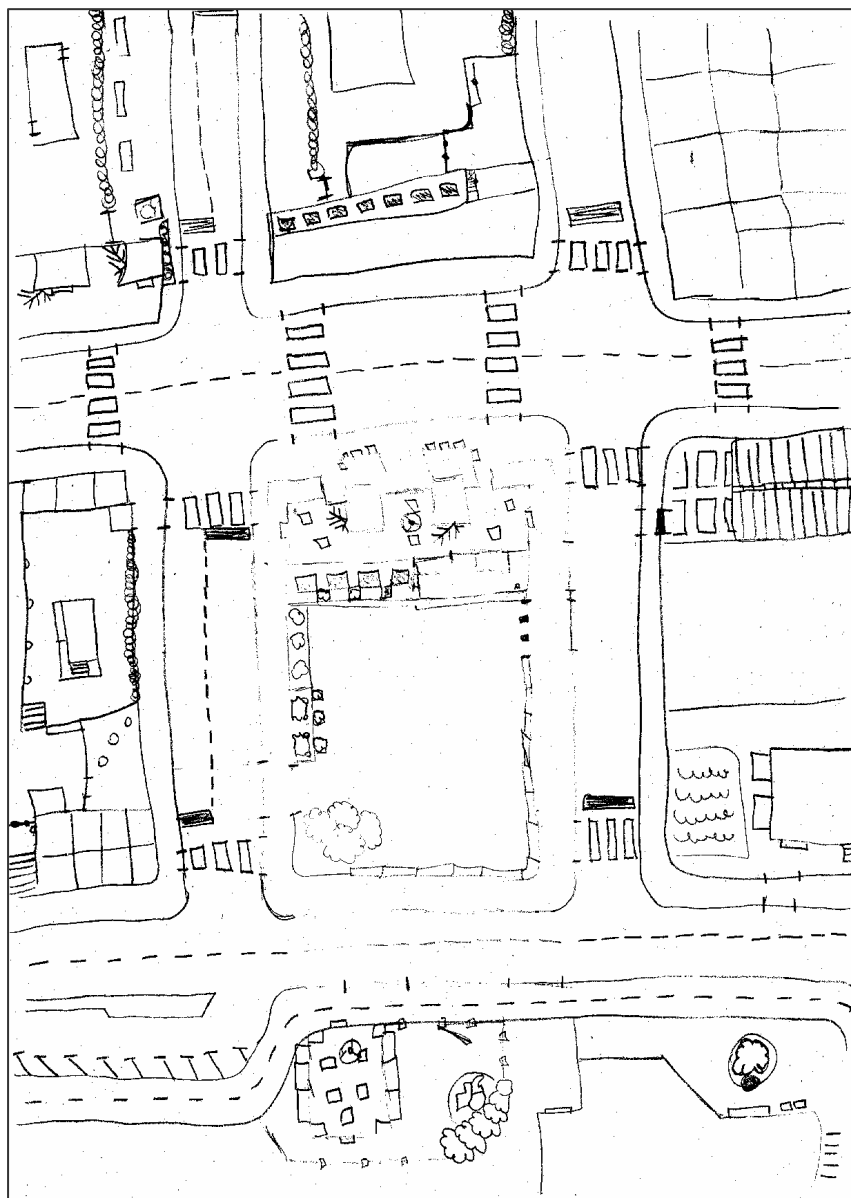
En aquest cas els arguments d'exclusió tenen un caràcter social. Es considera que el "tipus de gent" que viu en aquests habitatges unifamiliars és "diferent" de la que viu a la Vila Olímpica, tot i que la dificultat que representa explicitar-ne les raons, les quals semblen quedar resumides en que la seva "manera de viure" és diferent. Es té la percepció que ells mateixos s'han conformat com una comunitat veïnal apart, a la manera de "grupet" o "colla", i que no mostren una voluntat integradora. D'altra banda, quan aquesta voluntat es mostra, com és el cas del sopar que es celebra cada juliol durant la festa del barri de la Vila Olímpica, és criticada argumentant que mantenen el seu grup a l'hora de seure a taula. La realitat és que en aquests sopars, gran part de la gent s'agrupa segons el grau de coneixença, i de moment aquest grau es dona bàsicament entre la gent d'una mateixa illa. També se'ls critica el fet d'haver organitzat sopars a part i de no haver dit res a ningú del barri. No es critica en canvi el fet que molt sovint s'organitzin sopars a les diverses illes.

Figura 30. Habitatges unifamiliars
Vista des del Passeig de la Generalitat

En Pol, un nen de dotze anys de l'illa 9, en el seu dibuix del lloc on viu (veure Figura 31), ha situat el seu edifici al centre del paper i ha dibuixat els del voltant força detallats. En l'espai ocupat pels habitatges unifamiliars, simplement ha dibuixat les parcel·les:

I això serien aquelles cases, que les he fet així perquè no són Vila Olímpica. (Pol)

Figura 31. Dibuix de la Vila Olímpica (Pol, illa 9)

La perspectiva canvia quan parlem amb alguns veïns de la illa 7, és a dir, la única illa de la Vila Olímpica que comparteix el seu espai amb aquestes cases adossades.

-Yo, a estos señores de aquí al lado los considero tan vecinos como estos. (Silvia)

- Si, es que la Vila Olímpica para mi ... es que no sería la Vila Olímpica. Los vecinos del barrio donde vives, pues yo... Porque claro, es que yo

no veo normal que la gente esta, esta gente que nosotros vivimos hasta aquí, son vecinos de aquí también. (Julián)

En aquest cas les relacions socials venen condicionades per l'estructura espacial: és la mateixa estructura de l'illa la que emmarca les relacions de veïnatge en el seu interior, tal com es produeix a la resta d'illes de la Vila Olímpica. En el criteri de proximitat espacial trobaríem un primer nivell de relació social. L'única diferència de l'illa 7 respecte a les altres, és que no ha estat edificada ni habitada en el mateix període de temps i que no ha estat concebuda de forma unitària per un mateix arquitecte.

Si bé hem pogut veure com a nivell social es produeix tant una reacció d'exclusió com d'inclusió dels habitants d'aquests habitatges, a nivell estètic i arquitectònic la percepció és de caràcter inclusiu i integrador.

Y es que además, como tienen una construcción así baja también. Yo lo veo como muy integrado a aquí. (Silvia)

Potser del carrer Sant Mer, la part de les cases d'obra vista, sí que podríem dir que està totalment harmonitzada, i podria integrar-se perfectament a aquest conjunt arquitectònic. (Llorenç)

La identificació estètica dels dos tipus d'arquitectura es produiria a partir de dos conceptes: l'alçada de l'edificació, i el tractament de façanes (les illes 8 i 9 tenen façanes d'obra vista). Les façanes ens tornen a definir el grau d'habitabilitat dels habitatges: aquestes cases unifamiliars s'acosten més a la idea d'habitatge "cuidat", alegre i que convida a viure-hi.

V.1.1.4. Uniformitat versus diversitat formal.

La Vila Olímpica és percebuda com un "conjunt arquitectònic", com una unitat "harmònica" d'edificis, com un barri amb una coherència estètica. Anteriorment hem vist que la qualitat arquitectònica i el concepte de modernitat

són els criteris que es troben darrera d'aquesta unitat. La uniformitat de les alçades dels edificis (dues o tres plantes), els materials de les façanes (metall, obra vista), o el sistema de tancaments (.....), són altres aspectes que hi contribueixen.

Els edificis tenen molta armènia, perquè juguen molt amb la rajola. Tot lo que sigui obra vista, els materials són molt d'alumini, tots els tancaments més o menys els han fet similars, i l'alçada més o menys. (Lídia)

Un dels aspectes que fa de la Vila Olímpica un barri diferent dels altres és que fou projectada com una unitat i que fou construïda d'una vegada. El que es produeix a la majoria d'espais urbans és que van prenent forma d'una manera gradual en el temps, permetent que els diferents projectes es vagin acoblant els uns als altres i que es puguin anar introduint les rectificacions que calguin. A la Vila Olímpica els projectes han hagut d'integrar-se els uns amb els altres des d'un bon principi, i fer els ajustaments des de la previsió.

“La reproducció de la diversitat del paisatge urbà que es perseguia amb la intervenció de diferents arquitectes dins d'un mateix tros de ciutat, característica de les propostes per a la Vila Olímpica, tant la de Banyoles com la de Barcelona, és un procés projectual que es produeix en el seu conjunt tot de cop, cosa que no passa en el context urbà que es vol reproduir. Així, mentre que aquest permet les rectificacions i els acoblaments entre els diferents projectes que apareixen un darrera l'altre en el temps, en la Vila Olímpica no es poden donar aquestes condicions d'entorn.” (Joaquim Vayreda)¹⁹⁹

D'altra banda, sembla que una de les característiques definitòries del barri, i distintives respecte a la majoria d'espais urbans, sigui precisament la diversitat arquitectònica garantida per la intervenció de diferents arquitectes. Tot i uns elements comuns d'identificació, no es cau en la homogeneïtat formal o en la monotonia, en la reiteració o en la repetició. La homogeneïtat arquitectònica és percebuda d'una manera negativa, amb connotacions d'anonimat i densitat urbanes, i és considerada poc adequada per a habitar-hi:

són espais en els quals el concepte de “concentració” substitueix el concepte d’habitar. A la Vila Olímpica en canvi, la diversitat formal garanteix la seva habitabilitat i el seu estatus de barri.

I estèticament, doncs ja ho veus passejant per Banyoles: a part de la Vila Olímpica i d’uns quants blocs més, la resta és com a pertot. (Albert)

Home, està bé. Almenys no han fet allò... tots els blocs iguals, no. No sé, tots els blocs que fossin tots iguals i de les mateixes característiques, iguals de fora, no sé, han variat. Amb això si que m’agrada... que tots són diferents. Això està bé, perquè almenys no, no fa la sensació de que estiguis... no sé, allà concentrat en una... com dir-te... No, és diferent, no. Cada illa té ... un espai diferent, una estructura diferent, l’exterior és diferent. Això m’agrada, perquè sembla, mira, que estàs en un barri, però que, no sé... (...) Imagina que tots els blocs fossin iguals. No, no. (Núria)

V.1.1.6. Consciència estètica.

Del conjunt d’aspectes que els habitants de la Vila Olímpica han tingut en compte a l’hora de triar el seu habitatge, en general no hi figuren els aspectes estètics de l’edifici.²⁰⁰ El que es valora és l’espai interior de l’habitatge en termes de lluminositat, obertures, superfície, distribució, número d’habitacions, i es valora la presència o no d’espais comunitaris a l’espai interior de l’illa. Si en algun moment es pensa en l’exterior de l’edifici, és en termes econòmics, de manteniment.

Hombre, aquí hay edificios que eran, por fuera eran mucho más bonitos que este, cualquiera de ellos, yo creo que casi todos. Quizás en, en la vista externa del edificio, quizás este sea el más, el más así, no. Pero vamos, no lo miramos mucho. Nada más miramos por dentro. (Julián)

¹⁹⁹ VAYREDA, 1992, pàg. 156.

²⁰⁰ Potser l’illa 10, per la seva singularitat arquitectònica, n’és una excepció: els habitants de l’illa eren molt conscients de la opció estètica que escollien.

- Què en penses de la façana de l'edifici? (BS)
- Bé, està bé. Mira, no... no m'hi havia pas fixat mai. Podé m'agraden més els que tenen els totxos vermells... o pintat tot blanc, no ho sé. Mira, m'han dit que els que tenien aquests toixos així que es veuen, paguem més de contribució. (Núria)

D'altra banda, com hem pogut veure, els criteris estètics i arquitectònics sí que emergeixen en el moment que es tracta de delimitar espacial i socialment el barri. L'estètica esdevé un element legitimador de la identitat del barri i, per tant, de la diferència respecte a les àrees urbanes veïnes. És un aspecte, doncs, que adopta un paper important a nivell global i que és percebut en el seu conjunt. Quan la gent parla sobre arquitectura des d'un punt de vista estètic, parla de l'arquitectura de la Vila Olímpica en general. La Vila Olímpica no és percebuda com una suma d'edificis sinó com un conjunt arquitectònic.

V.1.2. La Vila Olímpica *al costat de l'estany*: paisatge.

L'apropiació del barri per part dels seus habitants, va més enllà de l'espai ocupat estrictament pels carrers o per les illes d'edificis de la Vila Olímpica. En un segon nivell tenim un entorn format pel Parc de La Draga, per l'estany, i per la vista de les muntanyes pirinenques. Aquest entorn és percebut com una unitat territorial i estètica, és a dir, com a un conjunt paisatgístic. És un conjunt amb tots els ingredients necessaris per a ser un paisatge complet: els elements d'aigua (l'estany), aire (cel), terra (vores de l'estany i muntanyes) i foc (sol reflectint-se damunt l'aigua) són presents a gairebé totes les fotografies, postals o pintures (veure Figura 32). En realitat, com hem pogut veure en el capítol històric, aquesta visió no és nova, i fins ara l'estany i el seu entorn es constituïen com un símbol de la vila de Banyoles.

Amb la construcció de la Vila Olímpica aquest paisatge passa també a ser un element identitari del barri. De fet, sembla que és allò que la fa un espai privilegiat per a viure, és allò que la fa "Única", i que la distingeix de la resta de llocs possibles (veure Figura 33). La publicitat del Consorci va aprofitar aquest

entorn per a la venda dels habitatges. El text d'un dels fulletons comença d'aquesta manera:

A Banyoles, al costat de l'estany.

LA VILA OLÍMPICA

A Banyoles acaba de néixer un nou barri: la Vila Olímpica. Es tracta d'un barri projectat en un marc privilegiat, al costat de l'estany i a tocar del Parc de La Draga.

V.1.2.1. El Parc de La Draga.

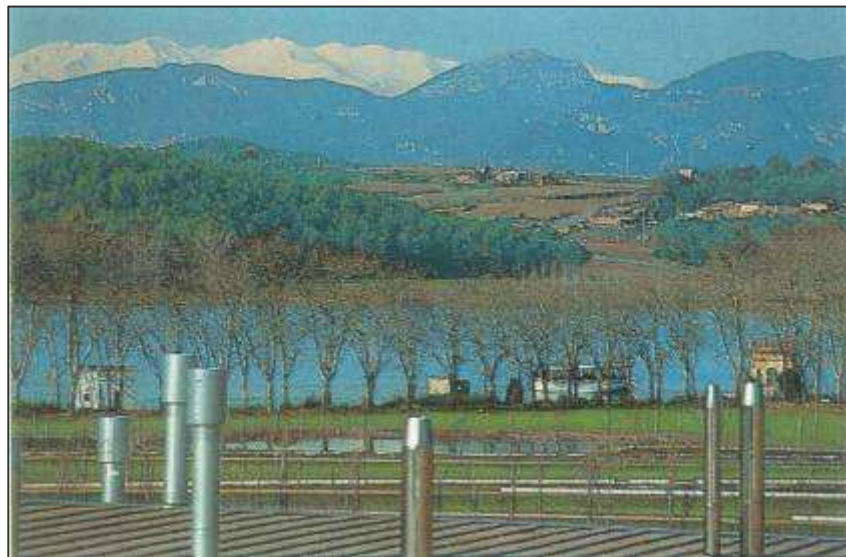
El Parc de La Draga fou projectat i fet de forma conjunta amb la Vila Olímpica. Aquest, per exemple, és un dels factors que contribueixen a que els habitants del barri el considerin com a propi i que es produeixi un procés d'apropiació d'aquest espai. De fet, en el capítol anterior ja s'ha pogut veure com la circumstància que el barri fos projectat com una unitat arquitectònica i urbanística construïda de forma conjunta en l'espai i el temps, ha contribuït en la percepció unitària del barri.

Ho veus una mica com un tot, pel fet que es van construir en la mateixa ocasió. (Jordi)

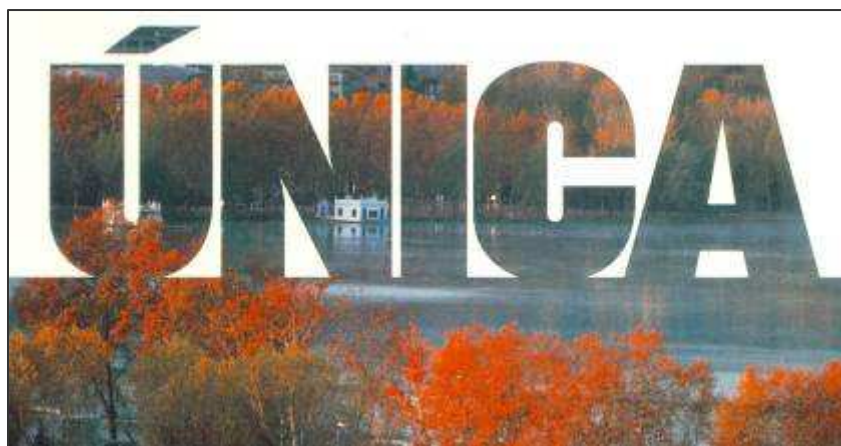
El Parc (dissenyat per l'arquitecte Peter Eisenman), i la Vila Olímpica, van ser projectats en una continuïtat espacial lligada a través de l'illa de l'hotel, ideada també pel mateix arquitecte. La intenció era fusionar l'espai edificat i l'espai natural, era que cada un d'ells esdevingués part de l'altre. És a dir, que hi havia la voluntat d'unificar els conceptes d'arquitectura i paisatge. La memòria del projecte és ben explícita:

“En la presentació del projecte bàsic de l'hotel ja es feia esment de la relació estreta existent, a nivell conceptual, entre l'edifici i l'espai obert

que s'hi enfronta. La voluntat que l'edifici esdevingui part i conseqüència del lloc preexistent s'estén a l'espai públic. Així, les traces del paisatge es perllonguen a l'hotel amb l'ambició que aquesta transcendència sigui no solament formal, sinó també funcional.” (FORCADA, 1990, pàg.3)

Figura 32. Vista panoràmica de l'estany i el seu entorn.
(Consorti de la Vila Olímpica i Parc de La Draga)

Figura 33. Imatge publicitària de la Vila Olímpica
(Consorti de la Vila Olímpica i Parc de La Draga)

Tot i no haver-se construït l'hotel -i per tant, l'espai que havia d'ocupar és una illa buida- la percepció de continuïtat per part dels habitants del barri

sembla que es manté, tant pel factor de la proximitat espacial com el de l'accessibilitat al Parc.

El considero com part del barri nostre, si si. Jo considero que el Parc és, és ... no és exclusiu nostre, no, però és un parc nostre diguem, no, que va dintre del nostre barri. La prova és que marxés d'aquí casa, i no necessites pas res... i res, dos caminades de cinquanta metres i ja ets al Parc de La Draga. (Jaume)

El carrer d'Alfons XII, un dels límits del barri, actua com a barrera arquitectònica transformant la proximitat espacial objectiva respecte el Parc (és tant o més a prop del parc que moltes illes de la Vila Olímpica), en una percepció de llunyania. Val a dir que el carrer, antiga carretera d'Olot, no és gaire més ample que l'Avinguda Catalunya o el Passeig de la Generalitat, i la circulació ha disminuït moltíssim des de la construcció de la variant. L'Eva i l'Agustí, abans de traslladar-se a la Vila Olímpica vivien a l'altra banda del carrer d'Alfons XII, a l'alçada de l'actual plaça Catalunya:

No és que ens haguem mogut gaire de lloc, però el fet d'estar a l'altre banda de la carretera canviava molt. Segur que si preguntes a la gent d'aquell cantó de carrer si van gaire al Parc, no te'n sortiran gaires. I és només pel fet d'haver-hi la carretera enmig. En canvi, des d'aquí, és només sortir de casa i trobar-t'hi, no has de travessar res, no hi ha res enmig. Segur que per exemple el meu fill, que patina, i que aquí a la VO és molt propici, si encara visquéssim a l'altre banda no ho faria tant. Sembla com si ho tinguessis més lluny. (Agustí)

Però en realitat, el que sembla haver canviat també és la qualitat paisatgística de l'entorn de La Draga: semblava una zona "abandonada" i "deixada", quan de fet era una zona amb una activitat agrícola i industrial. La distància o llunyania era establerta per un espai poc atractiu estèticament, i amb unes possibilitats de gaudi no gaire estimulants. Era un espai que quedava fora dels límits de l'àrea urbana.

Abans tot això eren camps. També hi havia un abocador. Era una zona bastant abandonada. Quedava a les afores. Abans fins i tot hi havia una casa de barrets, al costat dels camps. Hi havia gent que hi venia a

passeig, o a pescar. Era una zona tradicional però a la vegada molt deixada. (Agustí)

La situació canvia amb la nova urbanització de la zona i amb el canvi d'ús: passa a ser un espai públic amb una qualitat estètica. El Parc de la Draga, en el *continuum* que s'estableix entre home i natura, entre arquitectura i paisatge, queda situat ben bé a mig camí entre l'un i l'altre: és la part més humanitzada del conjunt paisatgístic.

D'una banda el projecte reflecteix l'empremta de l'home en el territori. Eisenman recull l'estructura de l'espai preexistent a La Draga, recordant unes formes que històricament responien a uns usos agrícoles. El projecte recupera l'estructura bàsica de la xarxa de les traces de l'antiga parcel·lació de conreus (a partir del plànol de Banyoles de 1905), sotmetent-les a diverses deformacions i desplaçaments, generant alhora en el territori noves xarxes més abstractes. Així mateix, recupera l'antic camí de La Draga desplaçant-lo lleugerament cap a ponent: el camí comunica les dues parts de l'espai del Parc, i es consolida com a l'espina central a partir de la qual parteixen diversos camins transversals. L'eix del camí, a més, coincideix amb l'eix del passeig central de la Vila Olímpica (el Passeig de la Generalitat), fent palesa d'aquesta manera la unió conceptual, i alhora física, entre home i natura.

Eisenman recull també un ús tradicional, però de caràcter més lúdic, com és el de la navegació en barca per l'estany: utilitza les traces que descriuen els remes d'una embarcació de vuit remers darrera seu quan es desplaça per l'aigua. El resultat és una superposició d'ambdues xarxes de traces.

D'altra banda, el projecte reflecteix la realitat natural del territori, i recull alguns dels elements vegetals propis de la zona. Alguns sectors per exemple són de prada natural, uns a base de prada segada, i altres de prada natural sense segar en els quals la vegetació s'hi deixa créixer. En els passeigs transversals hi ha plantada una doble filera de pollancre i verns. En un sector que segueix l'eix central hi ha situat l'estany interior, una zona d'aiguamoll amb

la vegetació pròpia dels terrenys humits de l'estany. Recordem l'antiga existència d'aiguamolls i de basses a la zona de La Draga, de prats, i de planters d'àlbers i pollancre.

La dualitat conceptual que reuneix el Parc, és concebuda en forma de continuum i límit, de fusió i separació, d'equilibri i de tensió al mateix temps. Està situat entre la ciutat i el paisatge, entre l'home i la natura: no és ni una cosa ni l'altre, sinó que es troba en un espai intermedi anomenat “parc” o “jardí”, resultat d'un procés d'apropiació de l'espai natural.

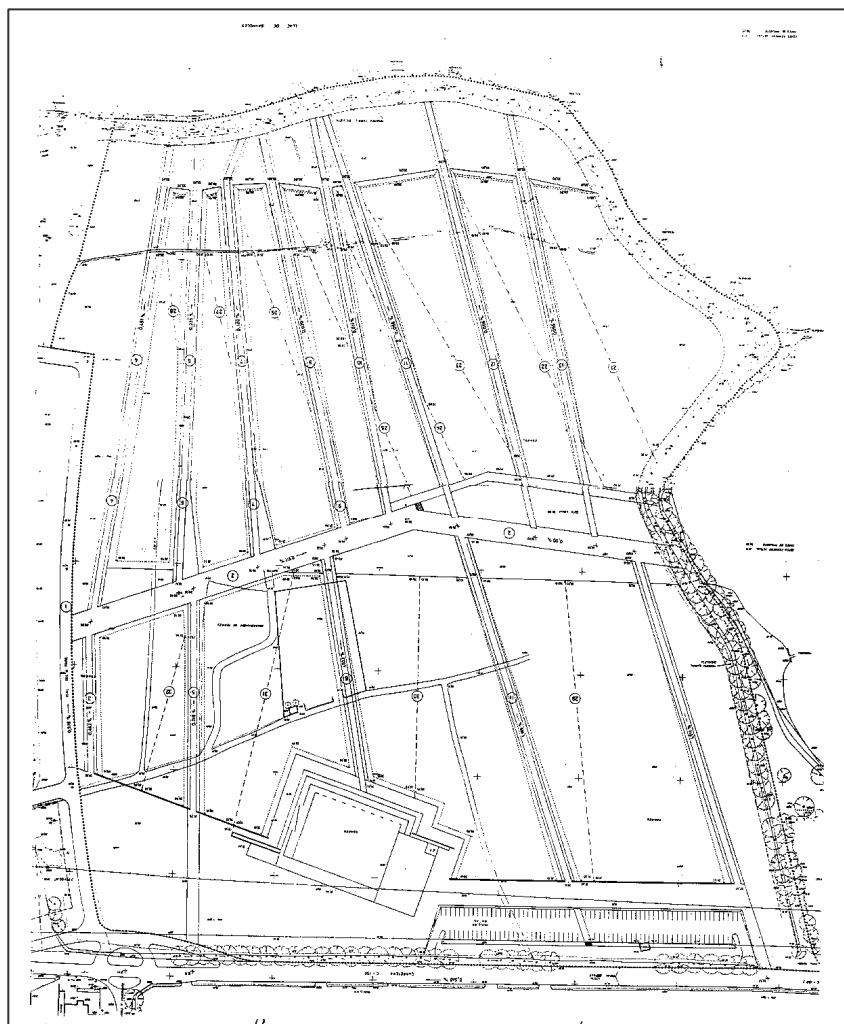

Figura 34. Projecte del Parc de La Draga (Peter Eisenmann).

“L’ocasió històrica de construir l’acabament definitiu de la ciutat cap al nord mitjançant un nou eixample va permetre d’imaginar un jardí que fos enllaç i frontera; en part una extensió de l’arquitectura, un fragment de ciutat i, en part, un paradís natural. Les possibilitats d’un nou parc suggerien la recerca d’un equilibri i, perquè no, d’una tensió entre el creixement natural i l’artifici humà. La seva situació és privilegiada per l’existència d’un perímetre important que aboca a l’estany i al paisatge obert més enllà.” (FORCADA, pàg.198)

V.1.2.2. Paisatge a través d’una finestra.

En la percepció de l’entorn paisatgístic com a un espai propi per part dels habitants de la Vila Olímpica, un element important a tenir en compte és el domini visual. La mirada constitueix un instrument de delimitació i, per tant, d’apropiació de l’espai. I no podem parlar de paisatge sense l’existència d’uns límits, uns límits que l’home posa a l’espai natural per humanitzar-lo, per qualificar-lo i per atorgar-li una sèrie de significats.

A la Vila Olímpica la visualització és possible des de l’interior del mateix barri, o més encara, des de l’interior dels mateixos habitatges: la mirada d’un paisatge exterior llunyà des de l’espai de l’interior domèstic, porta a una percepció que apropa aquest paisatge fins a poder-lo abastar. La mirada requereix un distanciament respecte a allò que és mirat; és a dir, que la distància apropa. Vegem-ho, per exemple, en el text que apareix en un dels fulletons publicitaris del Consorci per a la venda dels habitatges:

Des d’aquest complex es pot abastar l’horitzó retallat de verds i blancs en contrast amb el blau de les plàcides aigües de l’estany.

En molts casos és la mateixa arquitectura la que aporta els límits en la visualització de l’entorn paisatgístic. “El marc talla i retalla, venç ell sol l’infinít del món natural, fa recular allò massa ple, allò massa divers. El límit que posa és indispensable per a la constitució d’un paisatge com a tal. La seva llei regeix la relació entre el nostre punt de vista (singular, infinitesimal) i la ‘cosa’ múltiple

i monstruosa.(...) I sens dubte la finestra, pel fet de ser allà preparada per rebre la imatge emmarcada d'un paisatge, és l'instrument paisatgístic per excel·lència, l'instrument perfecte de la seva mateixa possibilitat.”²⁰¹ La finestra, però, no pot abastar el conjunt paisatgístic complet, i el que fa es retallar-ne una part. Aquest fragment és una representació de la totalitat: el tot i la part són una mateixa cosa, participen l'un de l'altre, allò que és gran existeix a l'interior d'allò que és petit. La imatge vista des de la finestra té una continuïtat fora del marc que aquesta ofereix. La finestra ve a ser una representació miniaturada del paisatge: “Posseeixo el món en la mesura que tingui una major habilitat per miniaturar-lo. Però també cal comprendre que en la miniatura els valors es condensen, s'enriqueixen”²⁰². “Així, allò minúscul, porta estreta, si n'hi ha, obre el món”.²⁰³

A vegades, però, aquesta porta és considerada massa estreta. Aquest és el cas d'alguns habitants de la Vila Olímpica que reclamen un domini visual més ampli de l'entorn paisatgístic:

Em preguntaves perquè havia canviat la distribució dels sofàs: doncs per provar de quina manera m'agradava més. M'agrada més així. Perquè així puc sortir per la finestra aquesta, i contemplar el paisatge. (...) Em sembla que al final, és l'única, és quasi l'única finestra accessible en tota la casa. Un fallo molt gros en aquesta casa és que estant on està, en un entorn tant maco, i amb vistes a l'estany, i en mig de la naturalesa quasi, no, al mig, ben bé al mig no, però, ... doncs les finestres que donen a l'estany són petitíssimes. (Oriol)

En altres casos la imatge representada a través de la finestra és equiparada a la representació pictòrica, realçant-ne d'aquesta manera el valor estètic i paisatgístic:

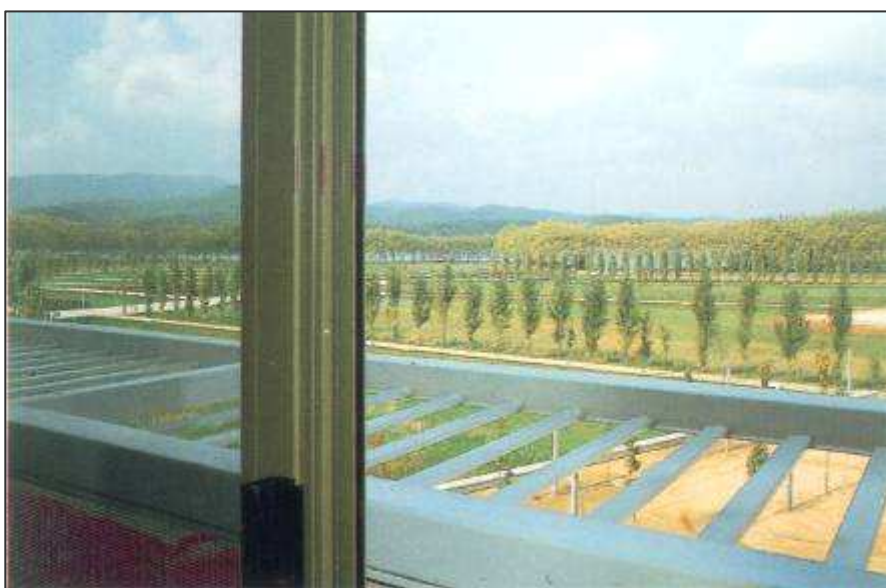
Aquesta és l'habitació de l'Irene, que dona al parc. Inicialment, una de les pegues que veiem en aquest bloc són les finestres tant petites. Perquè la vista aquí és preciosa. Però un cop hi ets, llavors te n'adones que des de dintre no està mal, perquè la vista la tens igual, i en canvi és com si tinguessis tres quadres. (Albert)

²⁰¹ CAUCQUELIN, 1989, pàg. 122-123.

²⁰² BACHELARD, 1991, pàg. 186.

²⁰³ BACHELARD, 1991, pàg. 192.

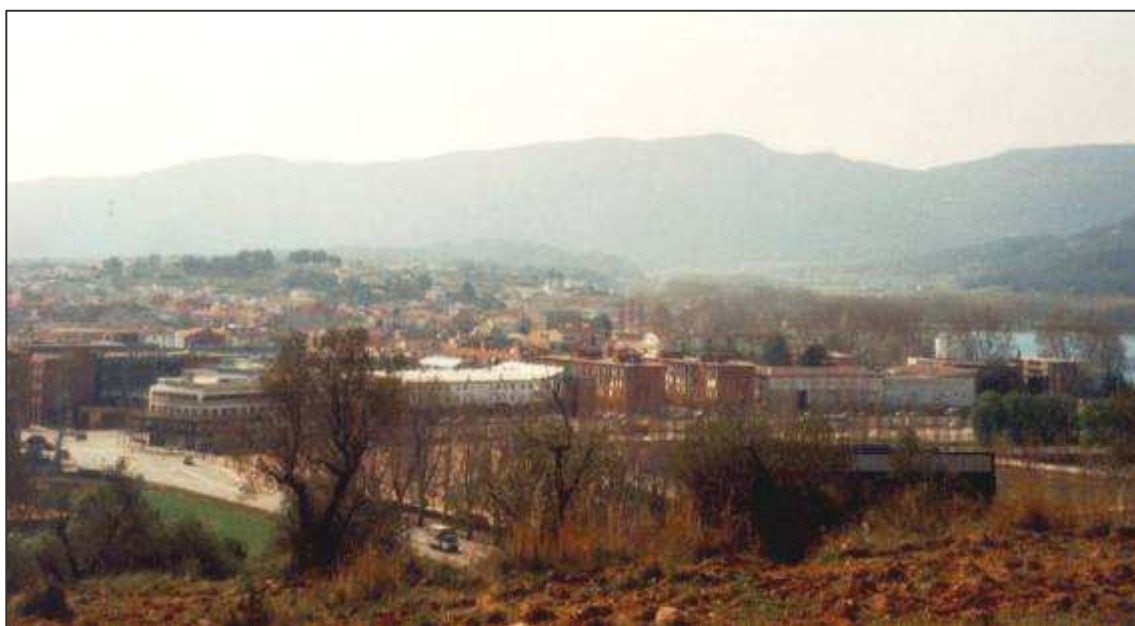
La finestra, doncs, constitueix un instrument d'apropiació de l'entorn natural, convertint aquest espai en paisatge. L'arquitectura, concretada a través del marc de la finestra, permet una mirada humanitzadora a la natura. L'espai natural exterior entra a l'interior dels habitatges només a través d'una domesticació estètica. En la finestra tornem a trobar un espai situat entre arquitectura i paisatge, entre home i natura: un nexa de comunicació, entre el *continuum* i el límit, entre la fusió i la separació.

Figura 35. Paisatge a través d'una finestra (Illa 1).
(ConSORCI de la Vila Olímpica i Parc de La Draga.)

V.1.2.3. Arquitectura i paisatge.

A la línia fronterera de la Vila Olímpica amb el Parc de La Draga estava prevista la construcció de dos edificis: l'hotel projectat per Peter Eisenman a l'illa 4 el qual no s'arribà a materialitzar, i l'edifici projectat pels arquitectes Benet Cervera i Assumpció Alonso a l'illa 1. Ambdós projectes es situen en una línia limítrofa entre l'arquitectura i el paisatge, participant de les dues realitats a la vegada, i constituint-se per tant en espai de transició. Ens tornem a trobar davant d'una forma espacial i estètica que actua com a nexa d'unió entre dues realitats, amb la doble funció de *continuum* i límit, de fusió i separació. Ambdós projectes es mouen entre una voluntat humanitzadora de la natura, i una voluntat de naturalització de l'arquitectura. L'entorn natural exterior és assimilat des de l'arquitectura d'una manera completament intencionada.

Figura 36. Façana de la Vila Olímpica al Parc de La Draga.

L'assimilació d'aquest entorn passa per un procés de traducció al llenguatge arquitectònic, tal com exposen els arquitectes Cervera i Alonso en la

seva proposta de caràcter mimètic i naturalista de l'edifici de l'illa 1 (veure Figura 37 i 38).

“Així doncs, quan tinguérem l'oportunitat de fer una proposta d'edifici per a aquest indret, en el marc de la Vila Olímpica de Banyoles, veiérem la possibilitat de traduir al nostre llenguatge- l'arquitectura- el suggeriment d'un lloc i la sensació d'un entorn, que ens era particularment grat i del qual n'havíem fruit moltes vegades.” (Benet Cervera)²⁰⁴

L'explicació d'aquesta opció és la convicció de la pertinença de l'edifici al conjunt paisatgístic de l'estany.

“Del primer nivell de referència (el paisatge natural existent) en deduïrem el convenciment que l'edifici formava part d'un paisatge molt concret. Teníem present l'aigua de l'estany, l'herbassar de l'aiguamoll, les terres grisoses i els plàtans i els pollancre.” (Benet Cervera)²⁰⁵

La traducció, tant a nivell formal com conceptual, és duta a terme pels arquitectes Cervera i Alonso a través de diverses analogies i metàfores. La continuïtat entre l'espai de l'edifici i l'espai natural està representada per diferents referències materials i estètiques als colors del territori, a diversos elements vegetals, a l'aigua de l'estany, o al cel. Els límits exteriors de l'edifici - paviment, façana i coberta- queden fusionats amb l'entorn més pròxim.

“Els paviments de pedra de Banyoles, de la planta baixa, volen ésser la continuació fins a l'interior del color del territori.

La sobreestructura metàl·lica lleugera i enjardinada es fa actuar com un embolcall de l'edifici, de la mateixa manera que les fileres de plàtans i pollancre contornegen els espais del parc.

La vidriera contínua i reflectida de la planta baixa i els elements de coure lluent són un record de l'aigua de l'estany i un retorn dels seus reflexos.

Els elements de fusta mineralitzada que en forma de llates es refereixen a l'antiga vegetació d'aiguamoll, i a la imatge del brancatge dels arbres propers.

La planxa metàl·lica irisada i lluent com un mirall que defineix la coberta dels habitacles, ens explica com l'edifici s'acaba sense acabar-se, és a dir, com incorpora el cel a la seva entitat.” (Benet Cervera)²⁰⁶

²⁰⁴ CERVERA, 1992, pàg.138.

²⁰⁵ CERVERA, 1992, pàg.139.

²⁰⁶ CERVERA, 1992, pàg.139.

És precisament la línia corbada que conforma la frontera entre l'espai edificat de la Vila Olímpica i l'espai obert del Parc, la que explicita al mateix temps la idea de continuïtat i de separació entre ambdós espais. Les illes frontereres segueixen l'estructura de l'espai topogràfic preexistent a la zona de La Draga, el qual mostrava dos graus d'humanització de la natura: la zona deprimida representava un espai de difícil domesticació a causa de les incontrolables inundacions a les que constantment estava sotmès, i en canvi la zona alta en quedava protegida. La diferenciació doncs, es manté: l'espai de zona verda del Parc a la zona deprimida, i l'espai habitat de a Vila Olímpica a la zona alta.

“En el cas del Parc de La Draga, la línia de fixació de la frontera ha estat particularment afortunada ja que, ultra emfatitzar la lleugera falla que separa la terra ferma de l'aiguamoll històric, la seva posició lleugerament encorbada reforça la voluntat d'enfocar l'espai exterior vers l'estany, i magnifica el paisatge que el conforma. Així doncs, aquest criteri d'encorbament, l'hem incorporat i potenciat en la concreció de la façana del nostre edifici al parc.” (Benet Cervera)²⁰⁷

Figura 37. Illa 1.

Vista des del carrer Josep Tarradellas.

²⁰⁷ CERVERA, 1992, pàg.140.

Figura 38. Illa 1.
Vista des del carrer Josep Tarradellas.

No podem deixar de banda però, l'hotel projectat per l'arquitecte Peter Eisenmann a l'**illa 4** (veure Figura 39), el qual no s'ha arribat a construir, quedant en el seu lloc un solar. Juntament amb l'illa 1, ambdues formaven la línia encorbada fronterera amb el Parc. L'estany, el Parc i l'Hotel estaven units a través de la metàfora de la barca lliscant damunt l'aigua, la unió entre natura i home, entre paisatge i arquitectura, metàfora que l'arquitecte traduïa formalment damunt l'espai. Aquesta significació es reforçava amb la direcció del camí de La Draga, que travessant el Parc arribava a l'edifici de l'Hotel i en definia l'estructura en dos blocs diferenciats.

" El disseny integra el tractament de la massa de l'edifici i el paisatge. (...) El paisatge del Parc, les terrasses del qual baixen des del front de l'estany, es deriva en part de l'estructura agrícola antiga existent a la zona. A més, la parcel·lació geomètrica del Parc i les divisions de l'edifici fan al·lusió al moviment d'una barca de vuit remers: el seu avançament a través de l'aigua, la forma arquejada dels remes que la propulsen, i les formes del moviment lliscant entre els remers." (Programa projecte Hotel Peter Eisenmann)²⁰⁸

²⁰⁸ "Banyoles Hotel", 1990.

En el límit de la banda oest de la Vila Olímpica i darrera l'illa de l'hotel, hi ha situada l'illa 10, projectada pels arquitectes Josep Fuses i Joan Viader. Tot i que l'illa està encarada al sud, i per tant d'esquena al Parc (ja que, d'acord al projecte inicial de la Vila Olímpica, quedava situada darrera l'edifici de l'hotel, com també és el cas de les illes 5 i 8), es manté una clara intencionalitat de connexió amb l'entorn natural. S'estableix el *continuum* entre arquitectura i paisatge a partir d'una solució formal en els accessos principals al pati, que permet una permeabilitat visual i funcional de l'una a l'altre.

“Els accessos principals al pati, situats a les dues cantonades, són de doble alçada, el que permet una permeabilitat visual i funcional màxima entre la zona interior i el Parc de La Draga i l'estany.” (Josep Fuses i Joan Viader)²⁰⁹

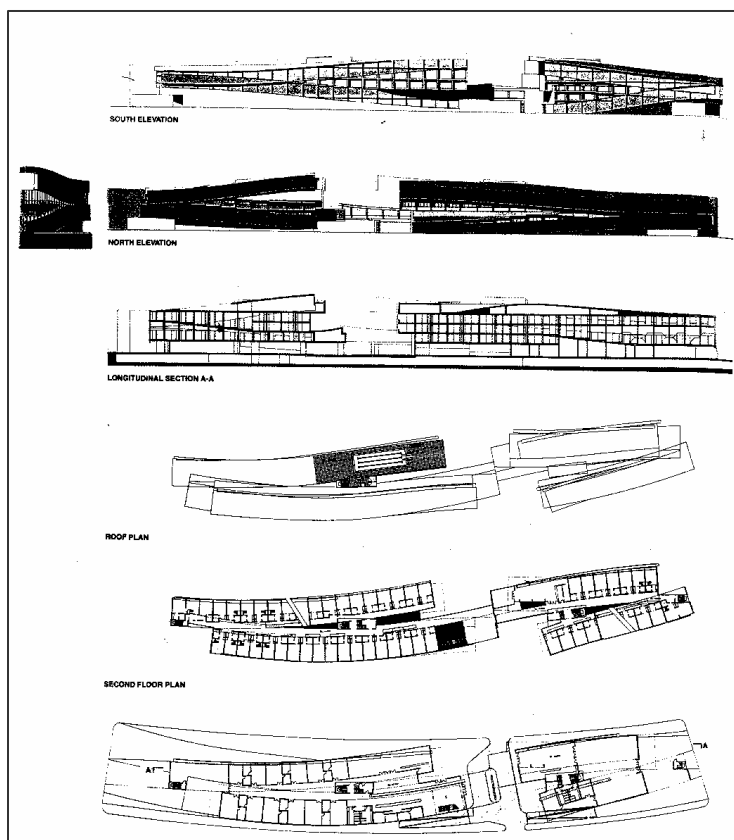

Figura 39. Projecte d'hotel (Peter Eisenmann).

²⁰⁹ FUSES- VIADER, pàg. 171.

La voluntat d'allunyar-se d'una connotació massa urbana es tradueix a un nivell estructural, volumètric, material i estètic. Les diverses solucions arquitectòniques reben un tractament diferenciat, en un intent d'allunyar-se de la homogeneïtat formal, fortament associada a l'entorn de caràcter urbà.

“El volum general es fragmenta en plans homogenis, lleugerament reculats els uns respecte als altres, de manera que les façanes tinguin un tractament diferenciat tot defugint les solucions massa unitàries que confereixen a l'edifici una connotació excessivament urbana. Aquest plantejament s'utilitza també a la coberta i en l'elecció dels materials diversos: pedra, estucat blanc i planxa lacada.” (Josep Fuses i Joan Viader)²¹⁰

El mateix edifici és una representació simbòlica de l'adaptació de l'home a l'entorn natural. Els arquitectes han aprofitat el material arqueològic, gràfic i escrit, del *Catálogo Monumental de la Provincia de Gerona, comarca de Bañolas* de Josep M. Corominas i Jaume Marquès. Tradueixen al llenguatge arquitectònic diverses formes de la cultura material (puntes de fletxa, objectes ornamentals) de les cultures paleolítiques de la comarca. El projecte incorpora aquests estris per la qualitat de ser instruments d'adaptació a l'entorn, com ho pretén ser també l'edifici de la Vila Olímpica: la distància la posa el temps (veure Figura 40 i 41).

Figura 40. Illa 10.
Vista des del carrer Lluís Companys.

Figura 41. Illa 10.
Vista des del Passeig Gaudí i des de l'Avinguda de Catalunya.

²¹⁰ FUSES- VIADER, pàg. 171.

Seguint el *continuum* entre arquitectura i paisatge, darrera l'illa fronterera que marcava l'illa de l'hotel, a banda i banda el Passeig de la Generalitat en l'encreuament amb l'Avinguda de Catalunya, hi ha situats els edificis de l'**illa 8** projectats pels arquitectes M.Dolors Nadal i Joan Escribà, i els de l'**illa 9** per Joan Iglesias i Xavier Romaní. L'encarament del Passeig en direcció nord, és a dir cap al Parc, dóna forma al *continuum* entre arquitectura i paisatge, establint una via de comunicació entre ciutat i natura, i obrint els edificis vers l'entorn natural de l'estany. El fet que l'hotel no s'hagi construït, juntament amb l'alçada dels blocs (planta i tres pisos), afavoreix el domini visual del paisatge. D'altra banda, la funcionalitat comercial del Passeig acosta aquest espai a un entorn de caràcter urbà.

“És pensat en un espai no axial, sinó central (a la intersecció amb Cervantes) i obert a La Draga - l'estany - els Pirineus, que hem elaborat el nostre projecte. L'hem mirat des de la cruïlla i hem considerat que els blocs, a banda i banda del Passeig, havien de formar una unitat simètrica respecte l'eix del vial. No ens ha interessat la singularitat de cadascun dels edificis, sinó que hem volgut la complementaritat, que conformessin l'espai del passeig, i en marquessin subtilment el final amb una discreta reverència al Pirineu.” (M.Dolors Nadal i Joan Escribà)²¹¹

També darrera l'illa on s'havia d'ubicar l'hotel, trobem l'**illa 5**, de l'arquitecte Joaquim Vayreda, i l'**illa 6** dels arquitectes Josep Riera, Jordi Crous i Jaume Grabuleda. En elles les referències a la natura i al paisatge no estan incorporades en la mateixa arquitectura dels edificis, sinó que les hem de buscar en la zona comunitària privada de jardí i piscina.

En ambdós projectes veiem més aviat la voluntat de crear un conjunt arquitectònic integrat dins l'estructura urbanística de la Vila Olímpica. La façana principal de l'illa 5 s'obre en forma de U amb l'encarament al sud, és a dir, a l'Avinguda Catalunya i en direcció a la ciutat. La façana posterior defineix una línia contínua donant l'esquena a l'illa 4 i a l'entorn del Parc de La Draga, ja que inicialment estava pensada per donar a un carrer i no al Parc tal com ha

---

²¹¹ NADAL- ESCRIBÀ, 1992, pàg. 179.

succeït al no construir l'hotel. L'illa 6 s'obre també en forma de U i s'encara amb la façana de l'illa 5.

A l'espai on la Vila Olímpica limita amb la zona urbana de Banyoles, és on trobem l'arquitectura amb una concepció més allunyada respecte l'entorn natural i paisatgístic; en canvi, com a contrapartida, és on trobem més proper el concepte de ciutat. Aquest és el cas de l'illa 2 i l'illa 3, frontereres a l'est amb el carrer d'Alfons XIII, i el cas de l'illa 7, frontera al sud amb el carrer Sant Mer. Es tracta d'uns espais de transició entre el barri i la ciutat, d'uns espais que participen de les dues realitats a la vegada aglutinant el doble paper de continuum i de límit.

Amb un caràcter clarament urbà, l'**illa 2** conforma la plaça de Catalunya amb dos edificis enfrontats, projectats pels arquitectes Oriol Clos i Maria Rubert de Ventós. Com a la plaça Major de Banyoles, les façanes dels edificis estan porxades. La plaça pren la funcionalitat de centre urbà, i concentra comerç, oficines, serveis i equipaments no només per a ús del barri sinó amb un abast social més ampli: el Centre d'Atenció Primària o la Biblioteca en són un exemple. La plaça queda oberta a la ciutat pel carrer d'Alfons XIII, i constitueix el principal accés al barri.

“La nova plaça de Catalunya s'estableix com a element d'accés al nou barri. És un espai buit, permeable a les circulacions que concentra usos específics i organitza la relació amb el centre històric. Els edificis que la defineixen són regulars, porxats i repetitius.” (Oriol Clos i Maria Rubert de Ventós)²¹²

D'altra banda, l'edifici de l'**illa 3**, projectat per Joaquim Espanyol i Francesc Hereu, és el que concentra més nombre d'habitatges a la Vila Olímpica, acostant-lo d'aquesta manera amb la densitat residencial dels edificis del carrer d'Alfons XIII.

---

²¹² CLOS- RUBERT DE VENTÓS, 1992, pàg. 141.

L'edifici de Carles Ferrater a l'illa 7, realment és el que queda més integrat a la ciutat, ja que comparteix l'illa amb edificis preexistents. Tot i aquesta integració en l'estructura urbanística, continua havent-hi la necessitat d'establir una certa delimitació, en el marc de les reduïdes possibilitats que ofereix aquest espai. L'accés als habitatges de la planta baixa es situa en un carrer privat a l'interior de l'illa, al llarg del qual s'ha col·locat un seguit de parets de color damunt les mitjeres dels antics edificis, creant d'aquesta manera un contrast estètic i un límit.

“Contra les mitjeres apareixen unes falses finestres, també una llarga avinguda, d'un sol arbre, i un seguit de parets de colors que llisquen per les velles construccions formant un *skyline*. Les *papiroflèxies* blaves resolen el lliurament amb les mitjeres desalineades, configurant un espai de proporcions dramàtiques que es fa servir com un dels accessos.” (Carles Ferrater)²¹³

---

²¹³ FERRATER, 1992, pàg. 150.

Figura 42. Illa 8.
Vista des del Pg. de la Generalitat.

Figura 43. Illa 9.
Vista des del Pg. de la Generalitat.

Figura 44. Illes 8 i 9. Vista des del Pg. de la Generalitat.

Figura 45. Illa 5.
Vista des del carrer Josep Tarradellas.

Figura 46. Illa 6.
Vista des del carrer Josep Tarradellas.

Figura 47. Illes 5 i 6.
Vista des del carrer Josep Tarradellas.

Figura 48. La Plaça de Catalunya i illa 2.
Vista des del carrer Josep Tarradellas.

Figura 51. Illa 7.
Vista des del carrer Francesc Macià.

Figura 52. Illa 7.
Vista des de l'interior d'illa.

Figura 49. Illa 3.
Vista des de l'interior de l'illa.
(Consorti de la Vila Olímpica i Parc de La Draga)

Figura 50. Illa 3.
Vista des del carrer Alfons XIII.

V.1.3.4. Un espai de lleure.

Un important instrument d'apropiació de l'espai, és el conjunt d'activitats que s'hi desenvolupen. L'ús social de l'entorn natural contribueix a la seva humanització i a la seva legitimació com a paisatge. Els habitants de la Vila Olímpica s'apropien del conjunt paisatgístic que conforma l'estany i el seu entorn, mitjançant una sèrie d'activitats de caràcter lúdic. La major part de la gent, durant el dia treballa fora de Banyoles, i per tant la seva vida al barri es limita al cap del dia, al cap de setmana, o a les vacances. Per tant, el tipus d'activitats que desenvolupen vindran condicionades pel caràcter d'aquests espais de temps: passejar, banyar-se a l'estany o a la piscina i prendre el sol, jugar a pilota, patinar, anar en bicicleta, córrer, fer excursions. Fins i tot, les nits d'estiu, quan instal·len la carpa de Les Veles al Parc de La Draga, hi ha la possibilitat d'anar a prendre alguna cosa i ballar al costat de l'estany. En un espai urbà, en el qual la gran majoria de gent tenien el seu habitatge anterior, això tot això no és possible. Precisament, aquest ventall de possibilitats fou un dels principals factors que van fer decidir molta gent per comprar o llogar un habitatge.

Va ser l'any noranta-un quan ens en vam assabentar que hi havia aquesta promoció aquí a la Vila Olímpica, i concretament doncs ho vam vindre a visitar abans que es posés a la venda qualsevol pis. Ens va agradar molt la proposta, no tant sols per lo que és el pis, que no l'havíem vist, sinó per l'entorn. Vull dir, nosaltres, independentment de que considerem doncs que la qualitat-preu d'aquest pis és correcte, lo que ens va interessat és l'entorn. L'entorn, la possibilitat de fer esport per la meua part, la possibilitat de sentir-te relaxat, o la possibilitat de sentir-te que estàs fent vacances en un cap de setmana, doncs, quan una altra parella estaria en un cap de setmana, estarien en un pis tancats, i potser sense cap tipus d'activitat. (Llorenç)

Aquí, justament, la gent que ve aquí ve a disfrutar de la vida, diguem-ho així. Que si va en bicicleta, que si va amb patins, que si a donar un volt, que si porta el nen a passejar. Vull dir, cosa que a dintre Banyoles mateix, aquestes coses no les veus, no les veus. (Jaume)

Viure a la Vila Olímpica dóna la sensació d'estar de vacances, amb totes les avantatges que això comporta: activitat i relaxació a l'aire lliure. Però a la vegada, els inconvenients que en altres circumstàncies es produirien, com poden ser els desplaçaments, en aquest cas són inexistents per la proximitat de l'habitatge.

És que és com tenir un xalet a la platja. Te'n vas a peu a l'estany, te banyes, prens el sol, te'n tornes. Vull dir, no has de fer cua de cotxe, ni... (Núria)

L'accés immediat a aquest entorn permet poder-lo gaudir a estones, fins i tot combinar-lo amb els horaris laborals: és com tenir unes mitges-vacances.

Un diumenge a la tarda, que no tens res a fer, 'Nois, les bicicletes. Cap a La Draga'. És aquí mateix. Si t'has de desplaçar des de l'altra punta de Banyoles, no ho fas. Ho he pogut disfrutar molt aquest estiu: tot i amb la feina, jo arribava al migdia de treballar, agafava la bicicleta, dos o tres voltes a l'estany, me n'anava a banyar a la piscina, em reconfortava, i llavors anaves directe a treballar amb una altra il·lusió, amb la sensació d'haver-te mogut. (Gemma)

Per molta gent, realment és el seu espai de vacances. Es pot fer la vida pròpia d'unes vacances, però com aquell qui diu sense sortir de casa, sense haver d'anar fora.

Que no pots sortir a fora, bueno, vull dir, això ja no és una ciutat. Tenim un entorn, que això, bueno és mitja vida, perquè precisament vàrem venir aquí per això, no: tens el llac, et pots banyar al llac, pots anar a córrer, pots anar en bicicleta, pots fer excursions a la comarca, podem anar aquí, podem anar allà. Fas coses diferents. Que vols anar a la platja, també te n'hi vas. És diferent. En canvi Girona, si no surts, allò és una ciutat, són carrers, carrers i carrers, llavors ja necessites sortir. Però aquí, si no surto, si vull sortir fora de casa, vaig allà per l'estany a passejar o qualsevol cosa i ja torno refeta. És molt diferent eh. Això és el més important d'aquí, això, el llac i l'autovia. (...) Ha sigut això, molta gent també t'ho dirà, l'autovia i l'entorn natural, l'entorn natural que val molt, està molt buscat. (Lídia)

Figura 53. Un espai de lleure
(Imatges publicitàries del Consorci de la Vila Olímpica).

De fet, l'habitant de la Vila Olímpica respon més aviat a un tipus d'apropiació de l'espai propi del turista o de l'estiuejant. Michel Marié distingeix entre l'*habitant* i el *resident*. l'*habitant* és aquell que està lligat al territori a través d'una història familiar, d'uns lligams socials, d'una identitat local, d'una implicació política, o d'una activitat econòmica; i en canvi el *resident* és aquell que mira des de la distància, aquell a qui els seus vincles amb el territori venen

donats només per la residència, pel temps lliure i pel consum.²¹⁴ En aquest cas, doncs, potser hauríem de parlar més aviat dels *residents* de la Vila Olímpica que no pas dels *habitants*. Una de les causes d'aquest fenomen la trobem en el fet que la majoria de gent no és originària de la vila de Banyoles, sinó que provenen de la ciutat de Girona o rodalies, i de l'àrea de Barcelona. En realitat, el barri ha esdevingut una zona residencial de Girona. D'altra banda, i com a conseqüència, es produeix un desconeixement dels antecedents de La Draga i de la seva significació anterior pels banyolins. Podem afirmar, per tant, que la concepció de l'entorn natural com a paisatge passa pel distanciament del qual parteix el *resident*.

Al Consorci hi han unes fotos de com era abans de fer-hi la Vila Olímpica. La veritat és que un dia, per gràcia, vaig anar-ho a mirar, a veure que collons hi havia, no. I la veritat és que no m'estranya que no hagués vingut, perquè només eren camps.(Llorenç)

V.2. Apropiació social de l'espai del barri.

L'apropiació de la Vila Olímpica per part dels seus habitants no només es produeix a través de l'espai físic -és a dir, arquitectònic, urbanístic i paisatgístic- tal com hem vist fins ara, sinó que al mateix temps es produeix a través de l'espai social. L'espai físic i l'espai social es reforcen i s'influencien mútuament, i no es pot analitzar l'un sense l'altre. La percepció de la identitat social del barri, o les relacions socials que es produeixen en el seu espai seran aspectes importants a tenir en compte.

---

²¹⁴ MARIÉ- PARISIS- VIARD, 1976.

V.2.1. Identitat social.

La realitat social del barri és percebuda pels habitants de la Vila Olímpica a partir de conceptes com l'estructura familiar, els grups d'edats, el nivell socio-econòmic, o el nivell cultural. La delimitació física de l'espai del barri es correspon amb una delimitació social: de la mateixa manera que la homogeneïtat arquitectònica era considerada com un element d'identitat del barri, també ho és la homogeneïtat social del seu interior, com ja es va començar a veure en capítols anteriors.²¹⁵

Crec que l'està agafant (identitat pròpia), per la homogeneïtat més o menys de tipologies de persones, no. De l'edat, inclús de l'estat econòmic: tothom va amb l'ai amb lo de la hipoteca, però algunes possibilitats econòmiques té, no. (...) Quan vas passejant per aquí ja ho vas veient, saps qui són els que viuen aquí i els que segurament no hi viuen.(Joaquim)

La composició social de la Vila Olímpica, tal com apareix a les dades de població²¹⁶, mostra el següent: una presència majoritària de parelles joves sense fills o amb fills petits, un nivell socio-econòmic de grau mig-alt, un nivell d'instrucció força elevat amb una presència destacada de titulacions superiors, una majoria de població procedent de fora de Banyoles, i l'ocupació de diversos habitatges com a segona residència.

Entre els habitants del barri es parla de gent "d'un cert nivell" referint-se a un nivell elevat, tant de *capital econòmic* com del *capital cultural*.²¹⁷ "Per explicar millor les diferències de l'estil de vida entre les diferents fraccions caldria tenir en compte la seva distribució en un espai geogràfic socialment

²¹⁵ Veure Capítol V.1.1. Delimitació espacial a la Vila Olímpica: arquitectura i urbanisme.

²¹⁶ Veure Capítol III.3. Composició social a la Vila Olímpica.

²¹⁷ " Les diferències primàries, aquelles que distingeixen les grans classes de les condicions d'existència, troben el seu principi en el *volum global del capital* com a un conjunt de recursos i poders efectivament utilitzables, capital econòmic, capital cultural i capital social: les diferents classes (i fraccions de classe) es distribueixen així desde les que estan més ben provistes simultàniament de capital econòmic i de capital cultural fins a les que estan més desprovistes en aquests dos aspectes." (BOURDIEU, 1991, pàg. 113)

jerarquitzat. En efecte, les probabilitats que un grup pot tenir d'apropiar-se una classe qualsevol de béns singulars depenen, d'una banda, de les seves capacitats d'apropiació específica, definides pel capital econòmic, cultural i social que pot utilitzar per apropiat-se material i/o simbòlicament els béns considerats, és a dir, de la seva posició en l'espai social, i d'una altra part de la relació entre la seva distribució en l'espai geogràfic i la distribució dels béns singulars en aquell espai.”²¹⁸

El cost econòmic que suposa comprar-se un pis a la Vila Olímpica actua com a instrument de selecció social. La “qualitat” social sembla d'altra banda estar garantida pel Consorci de la Vila Olímpica, que va desenvolupar i utilitzar aquesta imatge en el seu discurs publicitari, i que també la premsa va ajudar a difondre sobretot en les etapes inicials de la venda d'habitatges.

El Consorci ens va dir que el tipus de gent que triaven aquí, doncs era una gent, pues bueno, d'un cert nivell, una mica de tot. No penso que sigui... no era qüestió de que fos alt, sinó un cert nivell, pues no sé, adquisitiu, de poder adquisitiu, de cultura. Normalment era gent jove la que anava vinguent, de la meua edat, uns trenta i pico; i aleshores hi havia gent més gran, de segona residència. En fi, gent normal. (...) És el barri més nou. Es un barri que segons la gent de Banyoles és un barri de gent, no te diré selecte, sinó de gent que ve amb un cert poder adquisitiu, gent jove, molta gent de fora de Banyoles, de Girona sobretot, i de Barcelona. (Lídia)

Però evidentment no tots els habitants del barri responen a aquest model. Hi ha diversos habitatges de lloguer repartits entre les illes 1, 3, 7 i 8 amb un preu de 50.000 pessetes mensuals. El baix cost econòmic, per tant, ha permès ampliar el ventall social: però aquest fet és percebut negativament pels habitants “normals” del barri, ja que implica abaixar el llistó social permetent accedir al barri gent fora de la categoria de “cert nivell”. Aquest grup de gent són considerats com a no representatius de la població de la Vila Olímpica i són exclosos mitjançant diferents tipus d'argumentació.

Alguns dels arguments utilitzats en el discurs de legitimació de l'exclusió són: no respecten les normes de convivència, “no tenen miraments socials i

---

²¹⁸ BOURDIEU, 1991, pàg. 120.

cívics”, “es passen tot el dia cridant”, no tenen nivell cultural, no tenen criteris estètics. A més, no respecten les normes d’higiene: els criteris de “netedat”, “pulcritud” o “polidesa” de la gent “normal”, són contraposats als de “brutícia” i “deixadesa” associats a una gent que, no és que no rentin, sinó que no estenen adequadament la roba. En realitat el que es contraposa són els conceptes de netedat i ordre als de brutícia i desordre respectivament. “La brutícia és matèria posada fora del seu lloc. És un producte secundari d’una sistemàtica ordenació i classificació de la matèria, en la mesura en que l’ordre implica el rebuig dels elements inadequats.”²¹⁹ A la Vila Olímpica, doncs, la roba estesa al balcó és un element inadequat, està fora de lloc, i no té cabuda dins el concepte d’ordre del barri. De fet, no és només a roba allò que està fora de lloc, sinó la gent que l’ha estesa. Es produeix una associació entre l’ordre material i l’ordre social: s’introdueix un desordre no desitjat en l’ordre establert al barri, i per tant és rebutjat automàticament.

Vaig venir a un barri net i tal, i el vull mantenir. Em fa molta ràbia que hi hagi gent que no el respecti. Com també hi ha gent que hi viu de llogaters, que foten el que volen, parlant clar. A mi no me sembla bé que hi hagi gent que estengui la roba aquí a la barana, i que els llençols pengin, eh, que quasibé els puguis agafar. Això fa molt lleig. Això, amb una barriada, a veure si et diré, pues mira, si tothom ho fa, són d’aquests barris que vale. Però això és un barri. Jo diferencio molt lo que és un barri d’una barriada. (...) Una barriada és que ja té una connotació negativa per mi. A veure, no és que vulgui catalogar, però és que si tu vas a Girona en una certa zona, o aquí Banyoles, per exemple, doncs que són gent molt treballadora, que és que es nota molt amb la cultura. Llavors ja no tenen mirament socials i cívics, tant els hi és penjar la roba aquí o penjar la roba allà, fer una cosa així fer una cosa aixà. Vull dir, llavors tothom comença a fer-ho, i llavors allò es converteix en una cosa normal. Però que els que venim de fora, que ens atenim a les ordres i normes que ens imposa l’Ajuntament, doncs llavors ho trobem lleig. Tu imagina’t que tothom d’aquí estengués la roba a fora. Seria horrorós, és molt lleig,... és una falta d’ètica. Que no hi ha lloc per roba, ho reconec. No sé perquè en els pisos s’obliden moltes vegades del lloc per estendre la roba, tant important que és. Pues, oïta tu, tothom es compra la sisi, eh, al safareig es monten un cordilllets, baixes la persianeta, i oïta, ja està, queda més pulcre i més polít. Sinó fa com un toc de deixadesa. I això és lo que es dóna a les barriades, les barriades diguem-ne de gent una mica més proletària.

²¹⁹ DOUGLAS, 1991, pàg. 34-35.

Que tenen tot el meu respecte, simplement no tenen aquesta cultura suficient per dir, oïta això és lleig. (...)

L'illa 7, que té pisos més petits, de lloguer... aquests són els únics de la Vila Olímpica que han quedat una mica desplaçats. Perquè els lloguers els han posat tant baixos, que ha vingut gent, una mica, bueno, vull dir, clar, 50.000 ptes. si treballen dos persones, això està tirat de preu. Llavors, aquí ha vingut gent, inclús vull dir, a veure, no sé com dir-te, que tu ni et va ni et ve, ni la seva manera de ser, ni la seva manera de fer, i ja ho veus, es passen tot el dia cridant, una mica incívics, per dir-ho d'alguna manera. Són bona gent, però són una mica deixats de la mà de Déu. Si, no sé com dir-te, no saben més que cridar..., i o sigui, hi ha coses que no fan, eh. I no ho dic jo, ho diu molta gent. Però què vols, allà on vivien ho han fet tota la vida, per moltes vegades que els hi diguis, no, m'entens (...) saps, allò, una mica peixaters. (Lídia)

Aquest tipus de discurs és utilitzat com a instrument de legitimació de la identitat de la Vila Olímpica com a "barri". L'estatus de barri coincideix amb un estatus social, i els habitants de la Vila Olímpica responen al tipus de gent que s'espera que visqui en un barri: l'estatus social és el que garanteix l'estatus com a barri. En canvi, quan es parla de gent amb un nivell social, econòmic i cultural baix ("gent molt treballadora", "gent proletària"), es fa referència als habitants de "barriada". La "barriada" o el "barri baix" s'associa a la presència de problemàtica social, familiar i laboral, inseguretats ciutadana, i s'associa també a una heterogeneïtat o "barreja" social i ètnica i a la presència d'immigració.

Moltes vegades, alguns dels habitants actuals de la Vila Olímpica han viscut anteriorment en un "barri baix". La dificultat d'accedir a una primer habitatge familiar per motius econòmics és el seu argument principal de justificació. De fet no s'hi trobaven gens bé enmig d'aquell "ambient", perquè estaven fora de lloc, perquè no era el tipus de barri que els pertocava socialment. El trasllat a la Vila Olímpica per ells no respon a un fenomen d'ascensió social, sinó que tant sols els ha permès tornar al seu lloc, a l'espai físic i a l'espai social que els pertoca, a l'espai que tenien quan vivien amb els seus pares.

- Vulguis o no és un ambient molt diferent. Salt és, és un barri baix, és un barri baix de Girona. Això..., has de portar el nen allà a l'escola, doncs, ja pots comptar que... (Jordi)
- Hi ha molta problemàtica. (Neus)
- Al cap de dues setmanes et sabrà tots els tacos, i això amb dos anys. (Jordi)
- Si, i els veïns que teníem, tot el dia es barallaven. Molta problemàtica social. Molts de separats, molta gent sense feina. Corria droga, vui dir... (Neus)

- I més que res, doncs, l'ambient que hi havia allà. Clar, un nivell de gent més baix. (Marina)
- El que vivia allà era gent treballadora, el treballador diguem-ho així,... és clar, vull dir... (Jaume)
- No hi ha res a dir, no, de la gent aquesta, no. (...) Cada vegada anava venint gent més baixa. (Marina)
- Tenies fins i tot por. (Jaume)
- Si. Hi havia un ambient, ...(...) Van anar-hi molt..., molts de negres. (Marina)
- No hi ha res en contra, però... (Jaume)
- Era un ambient, no sé, molt, molt barrejat... (Marina)
- Hi havia de tot. Molta gent era igual que nosaltres (...) Tothom ha acabat marxant. (Jaume)
- Jo no hi tinc res a dir de la gent, però l'educació es nota, es nota. ... Parlant a crits, i .... nanos mal educats. (Marina)

La identitat de la Vila Olímpica com a barri ve reforçada precisament per la consciència de pertinença a aquesta unitat espacial i social per part dels seus habitants. L'intent de formació de l'Associació de Veïns n'ha estat una manifestació: tot just un any després de la construcció dels edificis, el novembre de 1993, es va encaminar la creació l'Associació, elaborant un estatuts, escollint president i constituint una junta. I a finals dels mesos de juliol dels anys 1994, 1995 i 1996 es celebrà la festa major del barri, commemorant la data d'inauguració dels Jocs Olímpics. Tot i que l'Associació va anar funcionant, organitzant activitats i solucionant diverses qüestions referents al barri, sembla però que el projecte va quedar estancat més o menys a partir de l'any 1996 i que la festa ja no s'ha tornat a celebrar. La necessitat de reactivar l'Associació i tornar a celebrar la festa és expressada per molta gent, però no hi ha ningú que vulgui agafar el relleu. Les funcions que assumia l'Associació han

quedat traspassades a les comunitats de propietaris de cada illa, i les trobades festives entre veïns s'organitzen de forma individualitzada a cada illa, sobretot a la 5, 6 i 10, és a dir, les menys denses i les que tenen espais comunitaris.

- Hi ha una identitat pròpia, externa i interna diria jo. Des de la resta de la ciutat, des de fora, parlar de la Vila Olímpica és parlar d'un barri amb una certa identitat: el barri de Gràcia, el barri de..., o un altre barri de Banyoles mateix. I internament també: la gent té consciència de pertànyer a un barri. El que no ha funcionat tant, precisament és el tema més formal, és a dir, d'Associació de Veïns no n'hi ha pròpiament.(...) Cada bloc, a la seva manera, funciona. L'únic que falta és una associació que aglutini el que inicialment va fer molt bé la Presidenta, però que després doncs s'ha deixat. I llavors es fa a nivell de bloc, i es repeteixen iniciatives per alguns temes. (Albert)

- Si, falta això. Hi ha gent amb potencia per fer-ho, perquè està comprovat que a nivell de bloc resulta. O sigui, no s'ha fet la festa, però en canvi cada bloc ha fet la seva festa, aniversaris, naixements, etc. (Eulàlia)

V.2.2. Les relacions socials i els seus espais.

Hi ha dos aspectes que afavoreixen la relació social entre els habitants de la Vila Olímpica: un és la homogeneïtat social exposada en el capítol anterior, i l'altre és l'existència d'uns espais privats comunitaris. (veure figures 54, 55, 56 i 57).

La relació entre veïns a la Vila Olímpica s'allunya del model urbà en el qual la gent viu només de portes endins, totalment aïllada del seu entorn social més immediat; i aquest model és percebut negativament. Més aviat s'acosta al model que anomenen "de poble": la gent es coneix, es saluda, xerra, la gent coincideix a les botigues o es troben al bar, hi ha un sentiment de comunitat, hi ha una solidaritat veïnal, i fins i tot s'estableixen llaços d'amistat.

- Nosaltres vulguis o no estàvem acostumats a viure a Palafrugell, una mica dels anys d'estar visquent allà al final et coneix tot el poble. Després una temporada vaig estar a Cerdanyola. A Barcelona vaig estar un any. A Sabadell, a Sabadell vam estar quatre anys. Coneixia en prou feines el veïns, i encara no tots. Molts te'ls trobaves per l'escala i no et saludaven, passaven per on sigui i no et saludaven. Coneixies,

si, els de les botigues perquè els interessava vendre, i els quatre amics de la feina. I el fet de... de no conèixer a ningú, de saber que estàs allà amb 200.000 persones i que totes et passen pel cim... o et passen pel cim o pel costat, però sense saludar-te, sense..., ignorant-te totalment. No m'agradava. (...) Tampoc és allò de que, de que hagis de ser amic de tot el poble, però... La gent la coneixes, la saludes, fas alguna petita xerrada, potser amb alguna o molts ni tant sols això. Però el fet de saber que no estàs sol, doncs a mi la veritat és que m'agrada. I realment aquí a Banyoles, és que només fa dos anys que hi som i conec quatre vegades més gent que no tots els anys que vaig estar visquent a Sabadell. (Jordi)

- Jo crec que en un cas, que sempre que ens passés qualsevol cosa, o que haguéssim de menester algú que ens cuidés dels nanos -que no tenim família aquí ni res-, trobaríem molta gent. (...) (Neus)

- No som un tipus de gent així, de conèixer tothom. Però bueno, lo que ens agrada és viure una mica l'ambient de poble... i un ambient que no sigui tant distant com... (Jordi)

- Hem tingut molta més relació aquí, en els tres mesos, que no pas en el pis en tants anys. (Manel)

- És la primera vegada des de que estic casada, que un dia necessito un ou i vaig a demanar-lo, cosa que no havia fet mai, mai. (Gemma)

Hi ha també el fet que la Vila Olímpica, ja des d'abans de la seva construcció, va patir moltes crítiques per part de la població de Banyoles. Sobretot al principi de l'ocupació dels habitatges, això contribuï a aglutinar la gent una mica per fer front comú i legitimar la seva elecció d'hàbitat. Pensem, a més, que al tractar-se d'un barri completament nou, la gent que s'hi va anar instal·lant no es va trobar amb unes relacions socials assentades de forma gradual al llarg del temps, tal com passa en un barri normal. El fet és que tothom estava en situació de nouvingut, que la majoria de gent procedia de fora de Banyoles, i que per tant, no hi havien llaços de relació establerts.

- Gent de Banyoles n'hi ha molt poca. Això ha fet potser que la Vila Olímpica s'hagi sentit hasta diria una mica desplaçada, no, per la gent de Banyoles. (...) La gent de Banyoles, què ha pensat sempre? "si venen de fora, és que qui vindrà, qui m'emprenyarà, qui no sé què, ja estem bé com estem". Ja va néixer rebutjada. (...) La gent de Banyoles ha rebutjat, ha tingut un sentiment una mica de, una certa animadversió a lo que era la Vila Olímpica (Manel).

- Si si, te'n diuen de moltes. Et diuen "Prou humida és Banyoles, encara te'n vas a una de les zones més humides". Tota Banyoles és humida. (...) Amb els veïns bé, vull dir, hem baixat tots a la piscina. A més, curiosament, hi ha una cosa que em fa gràcia: al ser tots de fora, hem portat a les nostres famílies aquí .... amics d'on tu procedeixes (...) Es una relació d'harmonia. (Gemma)

La pertinença a un mateix grup d'edat i la similar situació familiar, han afavorit també la comunicació entre els veïns.

- Una cosa que també ajuda molt, vull dir que la gent que ha vingut a viure a la Vila Olímpica és jove, al voltant dels trenta. El prototipus, diguem, de família que ve a viure aquí és de trenta a trenta-cinc anys, amb un o dos fills petits. Llavors, vol dir que d'aquí uns deu anys hi haurà un caliu de joventut entre quinze anys i així. (Manel)

On les relacions socials són més estretes i més freqüents, és en els espais comunitaris de les illes. Per tant, hi ha força diferència entre les illes que en tenen i les que no en tenen: els edificis de la 5, la 6 i la 10 són els que aglutinen aquestes relacions. A més, la disposició dels edificis en forma de U encerclant l'espai de jardí amb piscina, afavoreixen l'accessibilitat funcional i visual tant d'aquest espai com de la resta d'habitatges de l'illa. De tota manera, la relació està condicionada pel calendari anual, ja que la utilització dels espais a l'aire lliure es veu afavorida durant la temporada de primavera-estiu, tant pel clima com per la disponibilitat de temps lliure de la gent: prenen el sol i es banyen a la piscina, els nens juguen al jardí, s'organitzen festes i sopars. Fins i tot han comprat mobiliari comú: bàsicament taules i cadires, i un pim-pom a l'illa 5.

Ho dona la mateixa forma de l'edifici i la disposició de les vivendes. Hi ha molta relació, per bé i per mal. Sobretot a l'estiu, amb la piscina. Quan surts amb els nanos, els has de vigilar junts, ja que juguen entre ells. (Luís)

Aquí hi ha dues etapes, l'etapa d'hivern, que més o menys amb els veïns ens veiem poc, o et veus lo que et veus en qualsevol bloc d'habitatges, et trobes per l'escala, xerres. Llavors hi ha l'etapa de primavera. Es una mica com el cercle solar, que quan canvien l'hora,

no. Quan canvien l'hora per l'estiu hi ha molta més relació entre veïns, per l'espai comunitari i tal. En general no hi ha masses problemes de moment, i ens portem bastant bé, la veritat. És una mica com allò d'abans, dels carrers, que la gent sortia a fora a parar la fresca, no. Al tenir la piscina, l'espai comunitari i tal, doncs tens molta més relació. De tant en tant muntem algun sopar, algun dinar, algunes festetes. Sempre està bé per acabar-se de relacionar una mica més. (Joaquim)

Aquestes relacions socials entre els veïns d'aquestes illes i els espais privats comunitaris en els quals es desenvolupen, reforcen el concepte de privacitat. És significatiu el fet que des d'un bon principi elaboressin una normativa per tal de regular l'accés a aquests espais: es van trobar que venien a la piscina sobretot amics dels nens i gent d'altres illes.

D'altra banda, paral·lelament a aquesta privacitat existent a nivell de comunitat, hi ha una voluntat de privacitat també a nivell individual, de mantenir un grau d'intimitat dins d'aquest marc.

Saps que pots comptar molt amb els veïns, però alhora hi ha aquesta discreció de no agobiar. Doncs aquí és agradable, és ben curiós, fins ara trobo que s'ha sabut mantenir aquest punt. (Eulàlia)

Els fulletons publicitaris del Consorci prenien aquesta mateixa direcció per a la venda dels habitatges. La política de vendes anava encaminada a vendre primer els habitatges de les illes amb jardí i piscina, i realment són els que es van vendre més ràpid.

Així mateix, un seguit de racons acollidors i piscines comunitàries facilitaràn les bones relacions amb la resta de veïns.

Sens dubte, s'ha vetllat per al perfecte equilibri entre els ambients públics i els privats, procurant en tot moment aconseguir un ambient de caire familiar.

A l'illa 3, en la qual posteriorment també s'hi ha construït una piscina al pati interior, la situació és una mica diferent. Les relacions no són tant estretes, segurament degut a que es tracta d'un edifici tipus bloc de pisos en el qual hi ha una major quantitat d'habitatges i de gent. La gent que s'hi va instal·lar inicialment, tenia un concepte de privacitat més fort, i la tria es va veure condicionada precisament pel fet que era una illa sense piscina. D'altra banda, no hi ha una homogeneïtat social com a les altres illes, ja que hi ha molts habitatges de lloguer.

Veus, aquest és el pati. Hi baixem molt poc. Va haver-hi una temporada que teníem un gos, i després si, baixàvem aquí baix a passejar el gos. Ara hi baixen uns nens que hi ha aquí, els pisos que tenen llogats, baixen a vegades amb patins, o a jugar a pilota o així. Però nosaltres no baixem. (Núria)

La necessitat de conservar un cert grau de privacitat individual és més acusada a les illes sense espais comunitaris. La relació social, en general es limita a trobar-se a l'escala o a l'ascensor, a saludar-se o a fer la xerrada. Sinó, aleshores ja s'estableixen llaços d'amistat entre veïns concrets. Però no es produeix un tipus de relació a nivell més ampli, a nivell de comunitat.

Jo crec que és positiu que et trobis algú a l'escala i sàpigues qui és i puguis dir 'bon dia'. Tampoc crec que pel fet de ser veïns hagis de

forçar una relació, o sigui, que si a tu no et cau bé el teu veí, que es quedi ell a casa seva i tu a casa teva. Per mi ser veïns vol dir això, obrir les portes a tothom, o sigui, si volen venir que vinguin, m'entens, però no pel fet de ser veïns. En tot cas seran veïns i potser per casualitat amics. (Cèlia)

- Us relacioneu amb els veïns? (BS)
- Si, si. Però bueno ... (Jaume)
- Cadascú a casa seu, eh. (Marina)
- Cadascú a casa seu, i si ens trobem, si algú baixa, o jo pujo, ... (Jaume)
- Cadascú a casa seu, i cada un fa la seva vida. (Marina)

Precisament, la privacitat va ser un aspecte a tenir en compte a l'hora d'escollir l'illa on anar a viure. Molta gent no va voler una illa amb piscina pels problemes de convivència amb els veïns, que acostumen a sorgir en aquest tipus d'espais comunitaris.

- No volíem piscina perquè és problemàtica. (Neus)
- Si realment vols nedar, tens el Club aquí a quatre passes, i tens una piscina grossa, que de manteniment saps lo que et costarà. (...) A part de que és una font de sorolls. És una font moltes vegades de problemes de convivència. Depèn de qui et toca. Pots tenir molta sort amb els teus veïns o que per exemple un veí que a les deu de la nit es banyi i no fes merder. Però a la que et toca un veí que sigui una mica..., que es vulgui saltar les normes, o que a la comunitat aquella no hi hagin normes... (Jordi)

Vam dir, bueno si, estan molt bé, la piscina que hi havia- hi ha una piscina, tenen piscina. Que també és una altra: una piscina comunitària és un altre inconvenient, perquè és una sèrie de problemes. Si, problemes perquè, per exemple, aquí la gran majoria que viu a d'això... tothom té un gosset, un gos, o el que sigui. Bueno, ells que fan? deixen el gos allà, un que s'hi pixa, l'altre que s'hi caga, que ha sigut aquell, que ha sigut l'altre, que si aquell nano ve amb els seus amics, que no vingueu amb els amics, que... Ho sé perquè ho diuen. M'ho ha comentat algú que viu allà. "Escolta- diu- si fos ara, la piscina la treuria". (Jaume)

Figura 54. Espai comunitari de l'illa 6.
(ConSORCI de la Vila Olímpica).

Figura 55. Espai comunitari de l'illa 10.
(ConSORCI de la Vila Olímpica).

Figura 56. Espai comunitari de l'illa 5.
(ConSORCI de la Vila Olímpica).

Figura 57. Espai comunitari de l'illa 3.

V.2.3. Privacitat de l'espai del barri.

El concepte de privacitat a la Vila Olímpica no es limita als àmbits de l'espai individual de l'habitatge i de l'espai comunitari de les illes, sinó que s'estén a tot el que seria l'espai que ocupa el mateix barri.

- Doncs és això, vull dir, vam valorar molt i molt l'entorn. L'entorn ens agrada molt, ens sentim molt còmodes. I una de les avantatges -de vegades ho comentem amb la Sílvia- és que nosaltres passejant per fora de casa tenim la sensació que estem dins a casa. O sigui, passejant per aquí els jardins comunitaris, i no tant sols dins el jardí comunitari, sinó per dins dels carrers de la Vila Olímpica, ens ho sentim una mica nostre. No estem en un carrer, podríem dir, un carrer totalment, doncs, aliè, que tens la sensació que és una cosa que no és teva, no, sinó que t'ho sents una mica teu. O sigui, considerem de que tota l'arquitectura d'aquesta Vila Olímpica està molt harmonitzada ... Mentre que per exemple en llocs tens molt clar on és casa teva i on no és casa teva, aquí ens dona la sensació, doncs, de que quan estem fora el carrer continuem estant a dins a casa. (Llorenç)
- Com que tenim el gos i sortim a passejar, doncs, et lledes al matí i som nosaltres i el gos, és com si traïessis el gos al jardí. Suposo que si estigués molt més poblat, hi hagués molta més gent i així, seria més diferent. Però com que no hi ha massivitat ni de trànsit, ni de gent, ni així, doncs, potser per això dona més sensació de que és més nostre. (Clara)

És a dir, que l'espai públic de la Vila Olímpica seria concebut com a privat o semi-privat pels seus habitants. Si bé, d'una banda, es desitja que la gent de la resta de Banyoles vagi al barri -per passejar, per fer ús dels serveis que hi ha o que compri en els seus comerços-, d'altra banda es pretén tenir un control sobre quin tipus de gent hi accedeix, en quin moment, en quina intensitat, i el tipus de conductes i d'activitats.

L'explicació la podem trobar en la forta identificació amb l'espai arquitectònic i l'espai social del barri, i en un nivell de qualitat ambiental i de qualitat de vida²²⁰ que es vol mantenir. Per tant, de fet, el que es vol mantenir, controlar i protegir, és el que l'habitant considera com a la identitat física i social pròpia de la Vila Olímpica. Es tracta d'una estratègia per tal de no perdre els elements diferenciadors que conformen aquesta identitat: la privacitat representa un important element distintiu de les àrees residencials amb un estatus elevat.

---

²²⁰ Veure Capítol V.3. Qualitat ambiental a la Vila Olímpica.

V.3. Qualitat ambiental a la Vila Olímpica.

La qualitat ambiental la conformen l'entorn físic i l'entorn social, i fins ara hem pogut veure com ambdues són difícilment separables. “La selecció (de l'hàbitat), entesa com un procés d'augmentar la congruència o de reduir la incongruència, generalment implica que es produeixi una correspondència en algun sentit, entre un determinat perfil de qualitat ambiental i individus o grups específics. La qüestió és aleshores, com es corresponen determinades característiques d'una persona o d'un grup amb determinats components d'un perfil de qualitat ambiental. La resposta més adequada és en termes d' *estil de vida*”²²¹. La percepció de la qualitat ambiental a la Vila Olímpica per part dels habitants que hi resideixen, es tradueix en termes d'estil de vida, i per tant, de qualitat de vida.

Qualitat i estètica dels edificis, novetat i modernitat, diversitat arquitectònica, tipologia dels habitatges, densitat, espais privats. Qualitat visual, entorn natural, paisatge. Zones enjardinades, espaiositat, privacitat, netedat, manteniment del barri. Contaminació, tràfec, tranquil·litat, soroll. Proximitat de serveis, comunicacions. Possibilitat d'activitats d'oci i esportives. Estatus social, homogeneïtat social, possibilitat de relació. Tal com hem pogut veure, tots aquests ingredients conformen la qualitat ambiental i la qualitat de vida a la Vila Olímpica: és l'entorn i l'estil de vida que els seus habitants buscaven i que han trobat.

- Quan dius ‘Prou, hem de comprar algo. Llavors, anirem a comprar algo que tinguem qualitat de vida’. I qualitat de vida a Banyoles, on n'hi ha més, deixant a part les grans mansions mansions, era la Vila Olímpica. Pel sentit de que és un barri modern, que hi ha molt espai, hi ha molta zona verda, tens un parc al cantó fantàstic, tens l'estany al cantó. Pots tenir totes les ventatges de lo nou, i no tens els inconvenients de lo vell, per dir-ho d'alguna manera. (Manel)
- Estem molt bé, estem molt contents d'haver vingut aquí, per la gent que hi viu, de l'ambient que hi ha, de lo bé que ens ho hem passat aquest estiu quinze dies de vacances sense sortir d'aquí, a part de les excursions, i bueno, estem encantats. (...) (Gemma)

---

²²¹ RAPOPORT, 1985, pàg. 273.

- Qualitat de vida? Jo, per exemple, que senti els ocells a la nit, com ara he sentit. Que obri la porta i tingui una piscina i un jardí privat és qualitat de vida. Que obris la finestra i no vegis un cable elèctric, això és qualitat de vida. Que tens un parc amb una extensió increïble de metres quadrats (no sé pas els que hi han) verd, això per mi és qualitat de vida. (Manel)

- Per mi la qualitat de vida, és anar i venir cada dia caminant, no agafant ni metros ni autobusos. Per mi és també qualitat de vida.... no sé, aquesta tranquil·litat que respira un poble. (...) Que vagis a un bar i que et coneixin, per exemple. (Gemma)

Buscàvem tenir més qualitat de vida, més tranquil·litat, gaudir d'una serie de coses que... (...) A nosaltres ens agrada l'esport, ens agrada no se, sortir, estar a l'aire lliure. I llavors vam veure que bueno, tot això d'aquí del llac (...) Total, que bueno, anar en bici, footing, a mi m'agradava molt. (Lídia)

- La qualitat de vida són moltes coses alhora: un espai visualment agradable, tranquil·litat, falta de molèsties, de soroll, del què sigui... (Albert)

- Un espai per poder estar... (Eulàlia)

Aquí ens va atreure doncs el fet de que era un barri nou, un barri tot tot sencer, amb tot una sèrie d'acondicionaments nous per la ciutat com era el gas, gas ciutat, (...) i també doncs aquests serveis, com no, doncs una piscina comunitària, uns jardins, un pim pom, etc, doncs, ens va fer decantar. (...) Ben segur que nosaltres, treballant doncs com fem doncs fora de Banyoles, si no hagués set perquè per motiu dels Jocs es va construir l'autovia de Girona a Banyoles, nosaltres no haguéssim vingut a viure aquí per molt maco que fos, eh. Estem a quinze minuts de la feina, en el meu cas. (Llorenç)

Per tal de garantir i protegir aquest nivell de qualitat i que el llistó no s'abaixi, són els mateixos veïns els que se n'encarreguen, sigui des de l'Associació de Veïns en un principi, sigui des de les comunitats de propietaris, sigui des de particulars. Hi ha diverses ocasions en les que s'han anat a queixar a l'Ajuntament: el soroll nocturn de la música de la carpa Les Veles instal·lada al Parc de La Draga, el soroll i la brutícia que comportava la instal·lació de les Fires de Sant Martíà al Parc. La Vila Olímpica és el barri de Banyoles des del qual l'Ajuntament rep més queixes amb diferència: la majoria són trucades de veïns referents a sorolls, brutícia, motos, enllumenat, etc.

- Aquí potser ho notem més, perquè teòricament molts han vingut per un altre tipus de vida, i a més es va vendre aquest espai amb aquest missatge. I llavors te n'adones que si no vigiles, doncs estàs igual o que pots acabar igual que ... (Albert)
- Nosaltres reconeixem que som exigents amb les coses, no som com la majoria de la gent. (Eulàlia)
- Llavors reacciones més..., perquè tu has vingut aquí perquè t'han promès una sèrie de coses. (Albert)
- La gent de Banyoles ho veu tot fantàstic, eh, i en canvi nosaltres ens hi trobem molt bé, és molt maco, però pensem que hi ha moltes coses a fer. (Eulàlia)

V.4. Bibliografia.

General.

ALTHABE, Gérard et.al. Urbanisation et enjeux quotidiens. Terrains ethnologiques dans la France actuelle. L'Harmattan, Paris, 1993.

BACHELARD, Gaston. La poética del espacio. Fondo de Cultura Económica, México, 1991.

BOUDON, Phillipe. Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited. Lund Humphries, London, 1972.

BOURDIEU, Pierre. La distinción. Criterio y bases sociales del gusto. Taurus, Madrid, 1991.

CAUCQUELIN, Anne. L'invention du paysage. Plon, Paris, 1989.

DAGOGNET, François dir. Mort du paysage? Philosophie et esthétique du paysage. Champ Vallon, Seyssel, 1982.

DOUGLASS, Mary. Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú. Siglo XXI, Madrid, 1991.

FERNANDEZ DE ROTA, José a. "Antropología simbólica del paisaje". J.A.GONZÁLEZ ALCANTUD- M.G.MOLINA: La Tierra. Mitos, ritos y realidades. Anthropos, Barcelona, 1992.

MARIÉ, Michel. "Territori i identitat social. El país de Verdon". Quaderns de l'ICA. Barcelona, 1981.

MARIÉ, Michel- PARISIS- VIARD. Habitants et résidents. 1976.

MICOUD, André ed. Des hauts-Lieux. La Construction Sociale de l'Exemplarité. CNRS, Paris, 1991.

PAUL-LÉVY, Françoise. Anthropologie de l'espace. Centre de Création Industriel, Centre Georges Pompidou, Paris, 1984.

RAPOPORT, Amos. Aspectos humanos de la forma urbana. Hacia una confrontación de las Ciencias Sociales con el diseño de la forma urbana. Gustavo Gili, barcelona, 1978.

RAPOPORT, Amos. "Thinking about Home Environments. A Conceptual Framework". I.ALTMAN- C.WERNER eds.: Home Environments. Plenum Press, New York, 1985.

RAYMOND, Henry. L'Architecture. Les aventures spatiales de la Raison. Centre de Céation Industrielle, Centre Georges Pompidou, Paris, 1984.

SANSOT, Pierre. "Identité et paysage". Des Paysages. Les Annales de la Recherche Urbaine. N.18-19, Juin 1983.

SILVANO, Filomena. "Paysage et revendication spatiale". Anthropologie de l'espace. 1ère Rencontre Internationale de Syros. Laboratoire de la Composition Urbaine, U.T.N.A., Atènes, 1995.

VV.AA. Crise du paysage?. Ethnologie Française. Vol.XIX-3, 1989.

VV.AA. Paysage au pluriel. Pour une approche ethnologique des paysages. Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 1995.

Vila Olímpica.

"Banyoles '92". Dossier de la Revista de Girona, març-abril 1992, N.151.

"Banyoles es projecta". Butlletí del Col.legi d'Arquitectes de Catalunya, Demarcació de Girona, 1992, N.37.

"Banyoles Hotel. Eisenmann Architects". Progressive Architecture, January 1990.

"BUNYOLADES". Revista de Banyoles. Números de 1988 a 1992.

"Camps de La Draga". Revista de Banyoles, 1990, N.708.

CERVERA, Benet. "Conformant el Parc. L'illa 1". VV.AA., 1992.

CLOS, Oriol- RUBERT DE VENTÓS, Maria. "Institucionalitzant la relació amb la ciutat històrica. L'illa 2". VV.AA., 1992.

"De l'hotel de La Draga i les seves circumstàncies". Revista de Banyoles, 1990, N.704.

DdeG. "L'associació de veïns de la Vila Olímpica es crearà aviat a Banyoles". Diari de Girona. Diumenge, 28 de novembre de 1993.

ESPAÑOL, Joaquim. "Arquitectura sense estil. L'illa 3". VV.AA., 1992.

FORCADA, Ramon. "Jardí, ciutat i territori. El Parc de la Draga". VV.AA., 1992.

FORCADA, Ramon. Memòria del projecte del Parc de La Draga. Barcelona, 1990.

FUSES, Josep- VIADER, Joan. "Preeminència simbòlica i context natural. L'illa 10". VV.AA., 1992.

"Habitaciones con vistas al lago". La Vanguardia. Martes, 20 julio 1993.

LI.B. "El segon any de les Viles Olímpiques. Girona és ara el futur de Banyoles". Avui. Diumenge, 3 d'abril de 1994.

MONER, Jeroni. "La Draga i els dragons". El Bagant, 1982, N.10.

NADAL, M.Dolors- ESCRIBÀ, Joan. "Pensant sense massa rigor els eixos cívics comercials als nous eixamples. L'illa 8". VV.AA., 1992.

PASTELLS, Josep. "La plaça de Catalunya es perfila com un futur centre neuràlgic de Banyoles". Diari de Girona. Dimecres, 13 d'octubre de 1993.

PASTELLS, Josep. "És el millor que s'ha fet a Banyoles". Diari de Girona. Diumenge, 5 de juliol de 1992.

PLANELLS, Joan. "La cua del Drac encara belluga". Revista de Banyoles, 1988, N.687.

RIBAS, Clara. "Un barri com els altres". El Punt. Dimecres, 20 de juliol de 1994.

RIERA, Josep. “Enterrant el xalet adossat. L’illa 6”. VV.AA., 1992.

VAYREDA, Joaquim. “Un nou model d’eixample. La nostra proposta per a Banyoles. L’illa 5”. VV.AA., 1992.

VV.AA. El Canal del Piragüisme. El Parc de La Draga i L’actuació urbana de Banyoles per als Jocs Olímpics. Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Direcció General d’Urbanisme, Barcelona, 1992.

Apropiació dels habitatges de la Vila Olímpica de Banyoles

VI. Apropiació dels habitatges de la Vila Olímpica.

VI. 1. Delimitació espacial als habitatges.

La delimitació de l'espai és un important instrument d'apropiació de l'habitatge per part de l'habitant i , per tant, és una forma d'ordenar-lo física, social i simbòlicament. L'establiment de límits és una forma de qualificar els espais delimitats i d'atorgar-los diferents significacions. Com s'ha esmentat anteriorment, la delimitació és una estratègia per tal de fer patent, recordar, mantenir, reforçar o reivindicar una determinada estructura i organització de l'espai.

Sovint, els límits existents en l'espai dels habitatges projectats pels arquitectes no s'acaben d'adaptar a les necessitats de l'habitant. Aquest fet comporta aleshores una transformació d'aquest espai per part de l'habitant, sigui mitjançant la supressió de límits existents, sigui mitjançant l'addició de límits nous. A través de les transformacions dutes a terme pels habitants de la Vila Olímpica, veurem com s'ordena l'espai de l'habitatge a partir dels conceptes interior-exterior, públic-privat, pur-impur, o gran-petit.

VI.1.1. Interior-exterior: intimitat entre veïns.

Com hem pogut observar en apartats anteriors, paral·lelament a la necessitat de relació social entre els veïns de la Vila Olímpica, hi ha també la necessitat de preservar la intimitat. Aquesta necessitat es manifesta al nivell de l'espai de l'habitatge, i concretament en els espais de transició entre l'interior i l'exterior, com poden ser finestres, balcons i terrasses. Aquests espais de

transició actuen com a filtre i regulen la comunicació dins-fora: han de permetre l'accessibilitat funcional i visual de l'interior a l'exterior, però al mateix temps han d'impedir l'accessibilitat visual de l'exterior a l'interior.

En alguns casos, la mateixa arquitectura ha tingut en compte aquest aspecte. És el cas de les terrasses interiors, i de les terrasses amb persiana.

La terrassa, és una terrassa que està força bé, m'agrada molt perquè està coberta. Està coberta en quan a toldo, té llum, i a més la pots tancar amb la persiana perquè no et mirin de fora. Tu estàs en una galeria oberta, toca l'aire, però a més estàs cobert en el sentit de que no et mirin. (...) No és pas que hi fem vida a la terrassa, però sempre he dit que en un pis sense terrassa sembla que estigui tancada. Jo vull sortir a fora a que em toqui l'aire, encara que siguin deu minuts. (Lídia)

Aquesta terrassa interior em va agradar molt també. (...) O sigui, que et pots estar aquí, estàs a fora i quedes més protegit. No veus el veí d'aquí davant. Que a lo millor és una persona fantàstica. Vull dir, no sé, estàs tranquil·lament fent lo que sigui i no t'emprenya ningú. (Oriol)

Però moltes vegades, l'arquitectura no ha tingut en compte aquesta necessitat, o no l'ha resolt de la forma adequada. És aleshores quan la necessitat es tradueix en una sèrie de modificacions d'aquests espais, i concretament en l'addició de diferents formes de delimitació, com una estratègia de preservació de la intimitat per part de l'habitant. Alguns cops n'hi ha prou amb la col·locació d'unes cortines i d'unes jardineres amb plantes per impedir l'accessibilitat visual respecte als veïns de l'edifici del davant o respecte la gent que passa pel carrer (veure Figura 58).

- I m'hi vaig posar això (jardineres) perquè ho faci més acollidor. (Marina)
- Més que res, això és per reservar una mica la intimitat, no. Les cases d'allà depèn com, vull dir, si tens alguna cosa en allà...(Jaume)

Figura 58. Exterior habitatge illa 6.
Vista des del carrer Francesc Macià.

En altres casos, la necessitat d'intimitat és respecte a la terrassa contigua, és a dir, la del veí que viu al costat. Aleshores s'opta per la col·locació de tanques de bruc o de fusta.

- Bueno, esto estaba sin separar, eh, del vecino. Esto lo hemos separado nosotros. (Sílvia)
- Esto en realidad lleva una valla de esta misma altura, entonces tu estabas apoyado aquí y tu podías estar hablando con el vecino. (Julián)
- Pensamos que así quedaba más cerrado, más... (Sílvia)
- No se trataba de lo bonito o lo feo que pudiese quedar eso, sino para estar un poco más independientes. (Julián)
- Más aislados. Si, porque estás aquí, está comiendo y estás viendo lo que come el vecino, y él te está viendo a ti, no. No sé. Es mejor así. (Sílvia)

La necessitat és més acusada quan es tracta de terrasses que donen al dormitori, i per tant, a un dels espais més íntims de l'habitatge.

Aquesta separació, o sigui, hi fa falta intimitat, diguem, amb el veí, no. (...) Jo em penso que aquí, a lo millor dius, mira, la clàssica persona, no. A mi no se'm va ocórrer mai posar res, però ell (el veí) va ser el primer comentari que va fer quan el vaig conèixer. I ens vam conèixer aquí a la terrassa, i tot parlant, ell de seguida va dir "Aquí hi hauríem de posar un seto o algo, no", per separar-ho. Va dir això. I vaig callar. Vaig pensar: per un costat té raó, habitual, no me coneix, no. I ell pot pensar: qui m'ha tocat de veí, no. Ell pot pensar malament. Més que res, saps què passa, que això és un dormitori (la porta del veí). O sigui, que puguis accedir aquí, aquest és el dormitori d'ells, i si faig així,estic mirant el dormitori, i trobo que no està bé. O sigui, la distribució, arquitectònicament parlant, no està ben resolta, penso jo. No sóc arquitecte, però tu, és de sentit comú. Si on dóna és a la sala, diria, bueno, no sé. Però, que doni directament al dormitori. Cadascú també fa el que vol. (Oriol)

Fonamentalment es tracta d'una qüestió d'impedir l'accessibilitat visual a la intimitat. El que es veu des de l'exterior pertany a l'exterior de l'edifici i forma part de l'estètica de la façana. En canvi, el que es veu des de l'interior pertany a l'interior de l'edifici i forma part de l'estètica de l'habitatge. Alguns habitants de la Vila Olímpica han trobat una solució en la col·locació d'una doble cortina a les finestres. Les cortines interiors són les que formen part de la vida privada que es desenvolupa a l'interior de l'habitatge i responen al gust personal dels seus habitants. I d'altra banda, les cortines que es veuen des de l'exterior són les que realment tenen un paper de protecció de la intimitat, i per tant han d'allunyar-se de la diversitat estètica resultat dels gustos individuals, a través d'una homogeneïtat a totes les finestres de l'edifici. La finestra, com a espai de transició, s'estructura -tot i que d'una forma molt condensada- d'acord a una ordenació seqüencial de l'espai mitjançant una superposició de filtres -les cortines-, que connecta l'espai interior i l'espai exterior.

Una altra cosa que no m'agrada, però que no m'afecta a mi, és els ventanals grossos que ha fet, mal resolta per mi, que donen al carrer Fransesc Macià. No estan resolta i per mi provoquen un problema d'estètica- i no és que sigui una neures de l'estètica- però jo és una batalla meua que tinc, que és que no m'agradaria que els dels ocupants

d'aquests dúplex fossin una exposició. Perquè, doncs perquè el veí de sota meu que viu al meu davant, que té un gran ventanal, hi tenia unes cortines de color lilós. El del fons no en té, però imagina't que un posa topos, l'altre ratlles, l'altre taronja, l'altre verd i l'altre lila, les finestres una al costat de l'altra. Jo vaig fer una proposta d'unificar-ho i no em van fer cas. O sigui, que aquesta illa pot quedar super lletja quan estigui ocupada. Això em preocupa. (...) Jo quan he decidit quines cortines posava, he pensat en que per mi lo ideal seria que el senyor de baix posés la mateixa, i no he buscat unes cortines que a mi només m'agradessin, he buscat color beix, llises, que per a mi això quedaria bé a tot l'edifici. Em sembla que el 99% de la gent estaria d'acord. Són discretes, i en tot cas a dintre casa, les cortines que em falten puc posar-hi les que vulgui, si vull posar-hi topos liles amb vermell, i barrejats amb taronges, no és problema meu: A mi aquesta estètica no m'agrada, però... En canvi això és discret i és relativament econòmic per tothom, però això no s'ha acceptat perquè és posar-te a dintre de casa dels altres. Però afectarà a l'estètica global de l'edifici.(...) La decoració de dintre el teu pis és problema teu, però jo aquí lo que vaig pensar era això, jo aquí no podia posar-hi res estrany, hi vaig posar una cosa beix. Si que ho podia haver posat d'un altre color, però em sembla que és un color d'aquells que no afecta la decoració de ningú. Si tu poses un blau que a mi em pot agradar molt, aquest blau - per més que hi ha el blau de l'edifici, per exemple, jo ho havia pensat- doncs jo ja em condicionava i no podia comprar aquest sofà verd. Penso que no puc condicionar els altres. (Cèlia)

VI.1.2. Públic-privat: el rebedor, un espai de transició.

El rebedor és un espai de transició que organitza la divisió i el pas entre l'espai públic i l'espai privat de l'habitatge, i que participa d'ambdues realitats alhora. El franqueig del límit entre l'espai públic i el privat es produeix a través d'aquest espai de transició: actua com a filtre i regula l'accessibilitat funcional i visual a la resta d'espais de l'habitatge. L'accessibilitat també és regulada mitjançant el conjunt de conductes que s'hi desenvolupen, és a dir, el ritual de pas. Al rebedor hi trobem els abrics, les sabates, els paraigües, les claus, el mirall, la catifa, elements vinculats amb l'espai públic. Hi trobem també algun moble, quadres, fotografies, plantes i altres objectes decoratius, com a representació de l'espai privat de l'habitatge i dels seus habitants.

El rebedor és un espai que l'arquitectura ha anat deixant de banda, i que ha desaparegut en molts habitatges substituït per un petit espai d'entrada. La Vila Olímpica no n'és una excepció. Moltes vegades l'entrada esdevé un espai buit, o altres només hi cap un petit moble, un petit penjador i una petita planta.

- Aquí la mini-entrada... (Núria)
- Què vols dir? (BS)
- Si, perquè no hi quep res aquí. No hi quep ni rebedor, ni res. Només les quatre plantes que tinc aquí, i ja està. (Núria)

Quan la gent es troba en aquesta situació, traslladen algunes de les funcions d'aquest espai a d'altres espais propers a l'entrada, sobretot en els dúplex. A casa en Lluís i la Rosa, per exemple, pengen els abrics darrera la porta del bany petit i deixen les sabates al safareig.

Perquè un altre fallo que hi ha és que ho saps on guardar els abrics, perquè no hi ha rebedor. No hi cap armari pels abrics. Et passes el dia pujant i baixant escales. (Lluís)

Molts habitatges de l'illa 5 han optat per obrir el sota-escala per tal de col·locar-hi un armari, i altres ho tenen en projecte.

Aquí hi ha dues idees, no. La primera idea és d'obrir això, obrir lo que és l'escala. Això és buit de sota. Moltes vegades arribem, i tenim els abrics, i no sabem que fer amb els abrics, no. Tenim la mala costum, almenos fins ara, de deixar-ho sobre les cadires del menjador. I si això ho obrim i ho fem un armari, doncs tindriem aquí els abrics per entrar i sortir, no. (...) Veuràs que hi ha algunes cases, si vas a algun altre pis de l'illa 5, que això ja està obert, per posar-hi les sabates, o el que sigui. (Llorenç)

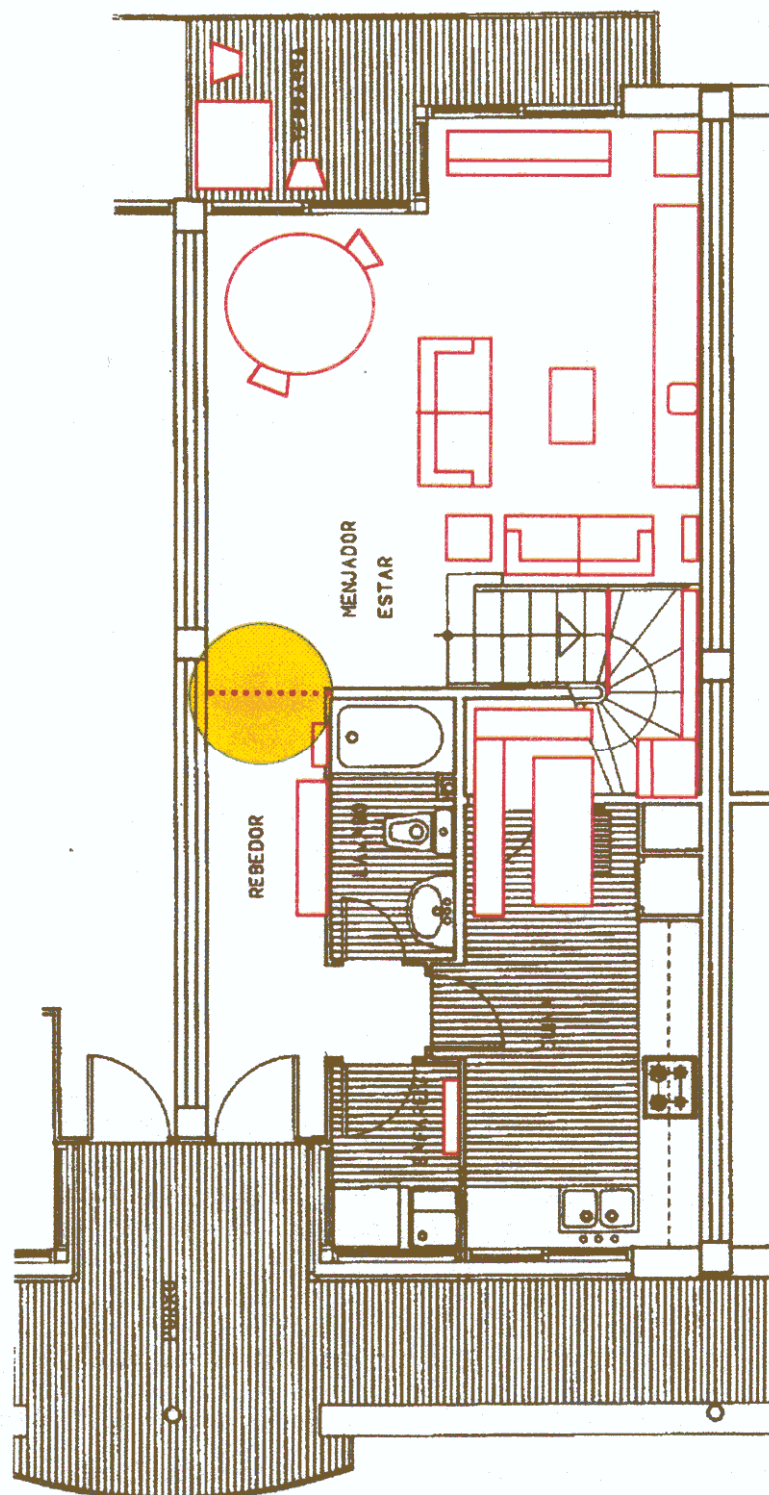

Figura 59. Habitatge illa 6.

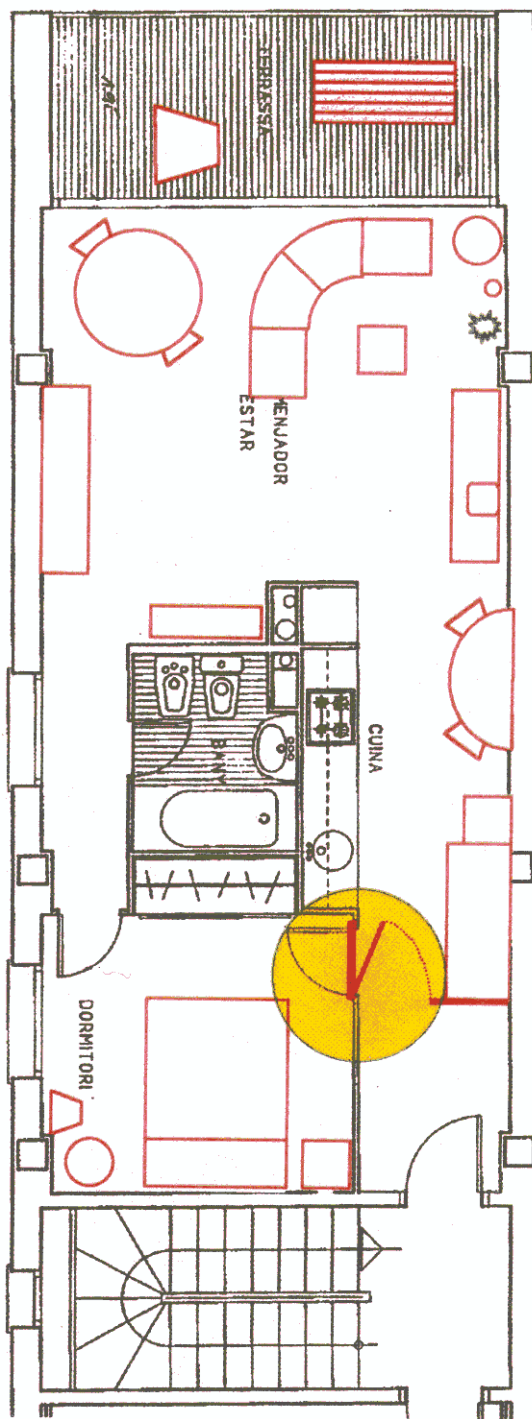

Figura 60. Habitatge illa 7.

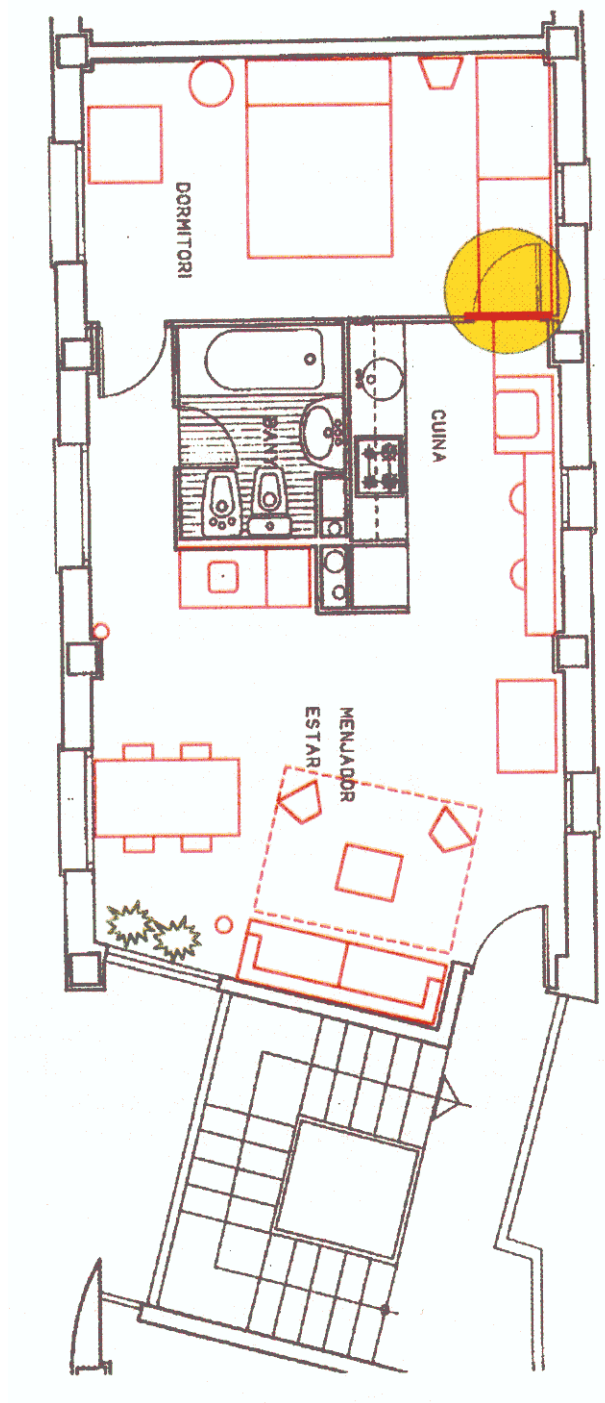

Figura 61. Habitatge illa 7.

La necessitat del rebedor com a espai de transició porta a la modificació de l'espai d'entrada. Als dúplex de l'illa 6, l'entrada forma part d'un passadís que va a parar en línia recta directament a la sala-menjador i a la terrassa. No hi ha, per tant, cap tipus de separació entre l'espai públic i l'espai privat de l'habitatge: l'accés és tant visual com funcional. Amb la col·locació d'un límit que separi l'entrada de la sala-menjador, i per tant que reguli aquest accés, es crea l'espai del rebedor (veure Figura 59).

El que passa, un altre fallo, és que és una casa sense rebedor. Entres i veus un llarg passadís fins a la terrassa. el que han fet és col·locar una barra amb una cortina una mica per fer un rebedor. I aquest moble i penjador de mimbre, que ens agrada, no ocupa lloc i és barat. (Lluís)

El volem partir en dos, una part que sigui més rebedor, i l'altra part que sigui... que s'integri més amb lo que és el salon, no, perquè no sigui tot passillo. Trencar una mica la ... La solució de les cortines a mi no m'acaba d'agradar ... Tens moltes idees, però com que no és la zona que més pressa ens corre. (Manel)

Altres vegades, el problema no té solució, com és el cas d'alguns apartaments de l'illa 7, en els quals no tant sols no hi ha l'espai del rebedor, sinó que s'entra directament a l'habitatge per la cuina, és a dir, accedint de ple a un espai privat habitualment fora de l'abast de qualsevol visita (veure Figura 60). Conseqüentment, es produeix una desestructuració funcional i conceptual de l'espai de l'habitatge: un espai privat (la cuina) esdevé un espai públic i alhora un espai de pas.

Mira-t'ho com vulguis, l'entrada no hi es. El primer que trobes és la cuina. Quan lo guapo seria que la cuina fos en aquest costat (al del bany), on hi tinc la finestra. I aquest passillo que va a l'habitació fos a l'altre costat (al de la cuina). Tot aquest quadro d'aquí al mig està al revés. La cuina quedaria, osti, aquí tancada. No tindria que entrar pel mig de la cuina, i amb una finestra aquí de puta mare a fora. (...) No sé, entrar a les cases per la cuina... (Xavier)

VI.1.3. Pur-impur: l'espai corporal.

El cos humà constitueix ell mateix un espai, i com a tal té els seus límits a partir de la relació interior-exterior. Hi ha un paral·lelisme, per tant, entre l'espai de l'habitatge i l'espai corporal, i concretament entre els límits d'un i altre: els espais de l'habitatge són considerats purs o impurs, nets o bruts, segons la seva relació amb les funcions corporals i els seus límits. Els límits de l'espai corporal, a partir de la comunicació interior-exterior, tenen a veure amb els seus orificis i marges externs, i amb les entrades i sortides de les diferents substàncies. És a dir, que es tracta d'aspectes com la higiene, la sexualitat i l'alimentació fonamentalment. I com a aspectes vinculats a la marginalitat el perill de contaminació és inherent. Per tant, cal que estiguin separats els uns dels altres, i a cada un d'ells els correspon el seu propi espai delimitat, en el qual es duren a terme diferents rituals de purificació com poden ser la neteja o la preparació dels aliments. Són els espais de l'habitatge considerats impurs: el bany, el dormitori, la cuina, o el safareig.

VI.1.3.1. Separació dels espais impurs.

Quan la separació entre els diferents espais considerats impurs no és prou forta, es produeix un perill de contaminació. Aquest és l'exemple de la comunicació entre la cuina i el dormitori d'uns apartaments de l'illa 7 a la Vila Olímpica (veure Figures 60 i 61). D'una banda, la manipulació de la matèria destinada al consum alimentari que es produeix a la cuina, no pot sortir dels seus límits. I de l'altra, el dormitori, l'espai vinculat al repòs i a la sexualitat, és l'espai considerat com a més íntim, i no és permesa cap intrusió aliena. La solució adoptada ha estat aïllar completament aquests dos espais tapiant la porta de comunicació que hi havia en un principi.

Mira, la porta (de la cuina al dormitori) anava a parar aquí. I l'altra (la porta que dona al passadís) no era de la mida legal. Si si, n'hi havia dos. Clar, partia tot l'espai.... I a més, allà (el dormitori), si a la cuina cuinava sardines, ja hi havia pudor de sardines. (Xavier)

I llavors, tot aquest cantó no hi era (armari del final de la cuina). Aquí hi havia una porta que donava a l'habitació, eh, la flor del pis. I la vaig tapar. Perquè no volia anar a l'habitació des d'aquí, volia evitar les males olors. Ho trobo absurd, i a més a més a l'habitació era l'única manera de que hi hagués armari. (Cèlia)

VI.1.3.2. Unificació d'espais: la intimitat de la parella.

Un dels espais privats per excel·lència de l'habitatge és l'espai de la parella, és a dir, el dormitori conjugal. Però en molts casos, hi ha la voluntat d'ampliar aquest àmbit amb la incorporació de l'espai de bany a l'interior dels seus límits. Aquests dos espais, vinculats a la sexualitat i a la higiene i considerats com a impurs, són concebuts com una unitat espacial. Es tracta d'un àmbit considerat com a exclusiu de la parella, el més íntim, i per tant es pretén al mateix temps evitar l'accés d'altres membres de la família.

En alguns habitatges de la Vila Olímpica el bany ja està incorporat a l'espai del dormitori.

- Este es nuestro cuarto de baño. (Sílvia)
- Aquí no entra nadie más que nosotros. (Julián)
- Como está dentro de la habitación, pues este ya es el nuestro. Aquí no entra nadie. (...) Esto está así distribuido: este es nuestro cuarto de baño y ese es el de ella (de la filla), no. (...) Sí, si si, es más cómodo. (Silvia)

En d'altres no.

Una de les coses que vem trobar a faltar en aquest pis és que l'habitació de matrimoni no tingués bany, bany integrat. Per efectes de conveniència. (Llorenç)

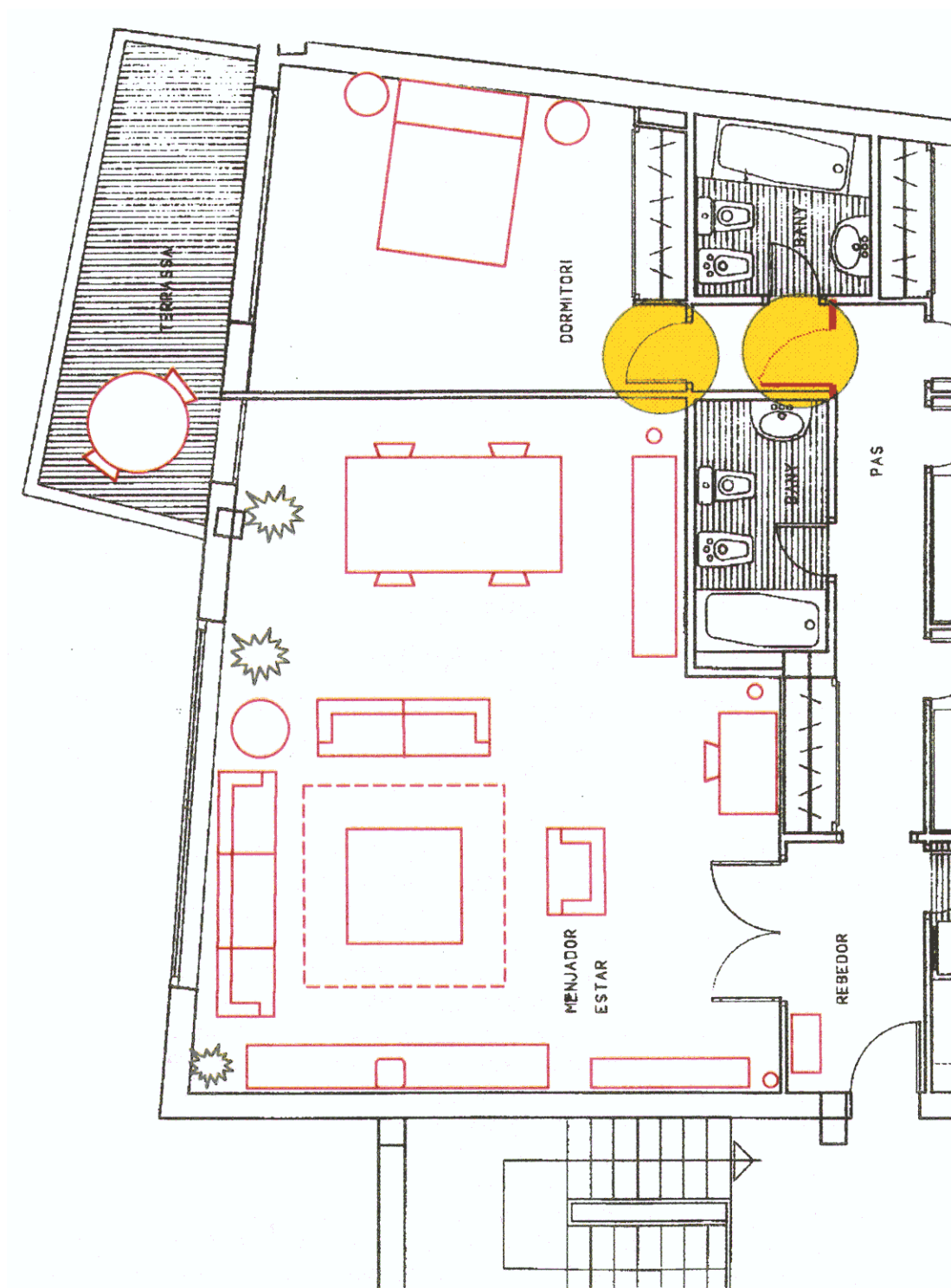

Figura 62. Habitatge illa 10.

En d'altres no hi és, però la parella té projectat fer-ho en el futur. Dos veïns de l'illa 10 han pensat en la mateixa solució per unificar l'espai del bany amb el del dormitori: canviar de lloc la porta del dormitori incorporant tot un espai de passadís (veure Figura 62). A l'illa 6 en canvi, han pensat en ajuntar l'actual estudi amb el dormitori per convertir-lo en vestidor, i per tal de compensar la pèrdua de l'espai d'estudi tenen la idea de construir un altell al forat d'escala.

VI.1.4. Gran-petit: la mesura de l'espai.

Una necessitat difícil de mesurar és la quantitat d'espai que ha de tenir un habitatge per viure-hi. Moltes vegades l'habitant avalua la qualitat d'un habitatge des del punt de vista de la quantitat de metres quadrats que hi ha en el seu interior.

- Mira, necessitem molt espai. Potser no són necessitats reals, però ens agrada. (Jordi)
- Hem estat en pisos més petits, i hem aguantat i no ens ha passat res. (Neus)

Un aspecte important en la percepció i en la valoració d'aquesta necessitat és l'experiència personal anterior. Els paràmetres de grandària de l'habitatge es mesuren la majoria de les vegades a partir de les característiques de l'habitatge patern erigit com a model.

Vaig triar aquest pis perquè era més ampli. Si, perquè era gran, i els tres dormitoris eren bastant grans. Jo volia un pis amb tres dormitoris, i que fos espaiós. (...)

I després també, em pesa molt d'on venia. Jo vaig marxar de casa meva, però quan vivia amb els meus pares a Barcelona, vivíem en un pis, però un pis super-immens. Eren dues plantes, o sigui, un dúplex, però, jo que sé, allò em sembla que tenia quatre-cents metres quadrats. Però sempre he valorat molt aquesta amplitud, i m'imagino que molt degut al record de petit d'haver viscut en un lloc que hi havia molt d'espai. (Oriol, simplex 150 m²)

I aquesta és la nostra habitació. Que és petitona, igual que aquella. I no hi quep res més. Hi quep el llit, les tauletes, i ja està. (...) Bueno, totes són petites, mira. No sé, podé perquè jo estava acostumada a que vivia en una casa, i... És diferent, no, que un pis: tens més espai, et pots moure més. (Núria, simplex 98 m2)

L'habitant vol aprofitar l'espai del seu habitatge el màxim, i fins i tot ampliar-lo a ser possible. Una estratègia per apropiat-se de més metres, per exemple, és incorporar una part de l'espai exterior de les terrasses a l'espai interior de l'habitatge, mitjançant el desplaçament de límits. Els espais que no estan ocupats són considerats com a "espais morts que no serveixen per a res", espais "desaprofitats", i la funció estètica que puguin tenir no queda justificada: per tant, és completament lícit ocupar aquests espais i apropiat-se'n. Aquest és el cas de l'illa 7, en la qual s'apropien de l'espai exterior de l'entrada de l'habitatge amb la col·locació de plantes (veure Figura 63), i en el qual són també les mateixes terrasses que guanyen metres a costa de l'espai comunitari.

- Y bueno, esto no debería de ser nuestro pero lo aprovechamos. (Julián)
- Ah mira, porque el señor arquitecto aquí, pues mira, pues pensó que mira, que nos quitaba dos metros, eh, aquí. (Silvia)
- Lo que pasa es que nosotros lo vamos aprovechando. Y al año que viene a lo mejor lo amplio un poco más. Esto es comunitario. Y entonces, claro, tiene una solución -lo que pasa es que la tiene la tiene cuando esté todo el mundo viviendo en los pisos-, y es quitar-nos esto (mur) y que llegue hasta ahí. El peso que tiene que aguantar es lo mismo que esto. Lo que hay aquí abajo son habitaciones. Es una tontería. Lo único que tendrías que hacer allí es poner un poco de suelo de esto, y ya está. Pero claro, esto no lo puedes hacer ahora, porque no te puedes llegar ahora al Consorcio y decir 'Oye, pues vamos a arreglarlo hasta allí'. Una vez que esto esté lleno de vecinos... Yo imagino que ningún vecino te diga que no. Vamos, es un espacio muerto ahí, que no sirve para nada, y que aprovechado dentro de la terraza, pues mira, imagínate lo que aprovechas si te llevas esto hasta allí. Y es que por allí también tenemos metro que te puedes llevar por allí. (Julián)
- Si, si. Esto son cosas de los arquitectos, que porque quede más bonito y todo esto, pero bueno... Yo pienso que lo podría haber hecho de otra forma, no. (Silvia)

- No tienen aprovechado este espacio. Porqué es un espacio nuestro, un espacio que lo hemos pagado nosotros. Hemos comprado una vivienda aquí, y bueno, que no lo puedes usar. (Julián)

Figura 63. Entrada habitatge illa 7.

L'espai que ocupa l'interior de l'habitatge “se suposa que s'ha d'intentar aprofitar al màxim”. Un dels problemes actuals de l'habitatge és la necessitat de disposar d'un espai destinat a magatzem, un espai on guardar els “trastos” que una família va acumulant, però que no interfereixi en l'espai en el qual es desenvolupen les activitats quotidianes. L'espai del sota-escala en els dúplex ofereix moltes vegades una solució.

- A baix i ha una plaça d'aparcament i unes portes, i allò és el traster. Nosaltres vem considerar que era molt car. I aquí hi havia el sota escala que es podia aprofitar. No ho entenc, se suposa que l'espai s'ha d'intentar aprofitar al màxim. A més, nosaltres fem bastant esport tots, necessitem moltes bosses, motxilles, no sé què, i més que res que el primer que et treus, la primera peça que et treus quan arribes a casa, doncs l'abric i tot hi cap aquí sota. (Eva)

- N'estic convençut que tothom anirà fent el mateix, perquè renunciar a un espai així.. totes aquestes cases no són grans, i vulguis o no vulguis, si agafes una família tipus amb dos nanos és molt just. De fet nosaltres hem viscut en varies cases, i vulguis o no vulguis, la capacitat d'emmagatzemar trastos. I aquí no hi pots tenir segons què. Si comptes que ets una família típica que li agrada fer activitats: jo tinc una piragua, per exemple, els nanos tenen bicicletes, la planxa de windsurf. (Agustí, dúplex 136 m2)

Als dúplex de l'illa 6, l'alçada del forat d'escala permet la construcció d'un altell, és a dir, que permet la possibilitat d'ampliar els espais existents. Precisament la possibilitat d'ampliació de l'espai de l'habitatge segons les necessitats que puguin anar sorgint, és un aspecte que en molts casos s'ha tingut en compte a l'hora d'escollir.

El veí s'hi ha fet fer un altell. La ventatge d'aquesta casa és que és ampliable. El que passa que és molt car i de moment no ho podem fer. A en Francesc (el veí) li ha costat tres milions de pessetes. Ho farem quan poguem. (Lluís, dúplex 114 m2)

La percepció que es té de l'espai interior de l'habitatge des d'un punt de vista quantitatiu, a vegades no té tant a veure amb el nombre absolut de metres quadrats de la superfície de la planta, sinó que té més relació amb la

forma com es distribueixen aquests metres i amb la disposició d'espais i límits. La superfície que es té en compte és la que ocupen els espais útils, és a dir, el menjador, la cuina, els dormitoris, el bany, etc. I aleshores es considera que els espais de pas, com els repartidors, els passadissos o les escales, treuen metres a aquests espais útils i estan "desaprofitats".

El passadís treu molt espai. En realitat no sé veure on són els metres quadrats de planta. L'espai sembla més petit. Però potser és també que els passadissos treuen molt espai. (Lluís)

Vaig veure els de l'illa 5, que estaven bé de preu. Però després també hi ha que, el fet de ser un dúplex, l'escala es menjava un espai que jo més m'estimava tenir... tenir més espai obert. (Oriol)

Imagina't això sense mobles (la sala). L'única cosa és que aquí, aquest armari no hi era. Hi havia un envà aquí al mig. Aquesta sala tenia dos accessos. (...) I després, pensava de que si tapava aquí (un dels accessos), podria aprofitar més l'espai. Tot aquest espai d'aquí, estava pensat per ser un espai de pas. Doncs d'aquesta manera l'aprofito. Hi podia posar aquí la taula sense... Sinó et quedava, no sé... (Oriol)

Però els espais de l'habitatge més valorats pel que fa referència a la seva amplitud, són els espais comunitaris en els quals es desenvolupa la major part de l'activitat diària dels seus habitants: la sala, el menjador i la cuina fonamentalment. Tot i que en els dormitoris és on es roman més temps, la seva funció principal es limita al repòs nocturn.

- Y luego, el salón. Es donde estamos todo el día. Es el espacio más abierto, es la zona más grande. Valoramos eso, el que es donde vas a estar viviendo todo el día. (Sílvia)

- La zona más cómoda del piso es la de abajo. La de arriba ya es más pequeño. Nosotros por lo menos, valorabamos mucho que el comedor y la cocina fuesen grandes. Porque las habitaciones a fin de cuentas las utilizas para ir a dormir i para nada más. (Julián)

VI.2. Creació i re-creació de l'espai de l'habitatge.

Com hem pogut observar, l'habitant s'apropia de l'espai de l'habitatge per tal d'adaptar-lo a les seves necessitats i d'acord uns models socio-culturals, mitjançant la introducció de diverses transformacions. Aquestes transformacions poden anar des de la supressió d'alguns elements de caràcter estructural, fins a l'incorporació d'altres elements estructurals, però també de mobiliari, objectes i decoració. L'habitant desenvolupa la seva capacitat creativa en l'espai que habita, i és només habitant-lo que se'n poden descobrir les possibilitats. L'espai creat per l'arquitecte és re-creat per l'habitant²²².

- Clar, de fet, lo que fas tu a casa és una mica reflexe sempre de lo que ets, i de lo que busques, no. (Manel)
- Falten encara moltes coses. Un pis té possibilitats: l'arquitecte ho dissenya d'una manera i tu ho veus d'una altra. (Gemma)

L'habitant assumeix aquesta tasca d'adaptació com a inherent al mateix fet d'habitar. L'habitatge sempre es pot “millorar”, i només d'aquesta manera arriba a ser “perfecte” en el sentit d'una adaptació òptima a qui l'habita. Però no es tracta d'un punt final al qual s'hagi d'arribar, sinó que es tracta d'un procés que no s'acaba mai, ja que les necessitats de l'habitant van canviant. Per tant, com més temps d'ocupació es porta en un mateix habitatge, més són les transformacions que s'han produït en el seu espai, i més “perfecte” serà.

Les reformes venen després d'un temps, quan has viscut, veus, 'això ho millorarem, això ho retocarem, això ho pintarem'. (...) No hi ha res perfecte, ho assimilés. I si vols una cosa perfecta, t'ho has de fer tu, eh. Aquest pis, quan estarà perfecte i com jo vulgui? Això, quan les portes les hagi fet a la meua manera, quan hagi pintat del color que vull. En fi, saps, allò que dius... són aquestes reformes que vindran pues de mica en mica, després d'uns anys de viure-hi, quan ja ens hàgim remuntat de les despeses tant fortes que hi han. (...) Sempre hi ha algo que ho arreglaries, que ho milloraries. (Lídia)

---

²²² Veure Capítol I.3.1. Societat: l'habitant com a creador.

Més encara: un habitatge no arriba realment a assolir l'estatus d'habitatge fins que l'habitant no ha pogut apropiarse'n a través d'aquest procés d'adaptació.

Aquest és el bany petit, que fa poc també hem posat aquesta mànpara de bany. Si, és que la veritat és que si vinguessis fa dos mesos, ha canviat molt aquest pis, eh. Perquè ara comença a ser un pis. Aquí he posat una mànpara perquè concretament a mi, o a tots dos, ens agrada molt dutxant-se, i el problema està en que si et dutxes en aquella banyera és un caos perquè et queda tot fet una merda. I també, doncs, posarem lleixes de vidre per posar-hi les diferents coses. I aquí darrera, un moble, per posar-hi tot, el botiquín ... (Llorenç)

Però quin és l'espai creat per l'arquitecte? Perquè l'habitant el transforma? Els habitants de la Vila Olímpica troben la resposta en el fet que l'arquitecte, en general, dóna més importància als aspectes estètics que als funcionals o pràctics, i que dóna més importància a l'exterior de l'edifici que no pas a l'espai interior de l'habitatge. L'habitant, el que realment valora és la funcionalitat de l'espai interior, és a dir, l'espai en el qual es desenvolupen les seves activitats quotidianes; i les qualitats estètiques són considerades de més a més.

- Jo trobo que moltes vegades els hi prima més l'estètica i detalls tontos, que la funcionalitat. I en una casa és molt important que sigui funcional. Realment tu vius a dintre moltes hores i és lo que necessites, no, una cosa pràctica, no que sigui... Bueno, pot ser pràctic i maco, no, però. (Neus)

- Algunes vegades, als arquitectes els haurien d'obligar a viure en els seus edificis. Per exemple, aquest mateix de la illa 10, doncs si, una terrassa molt maca, tot el que vulguis, però l'ha fet tant tancada la obertura a l'exterior, és tant tancada que no entra llum a la casa. La llum artificial, vulguis o no, no és tant agradable mai. (...) Jo crec que molts arquitectes han vingut una mica a fer un edifici maco, però de dintre que sigui ...., però sobretot que per fora sigui .... (Jordi)

La creació de l'habitatge és considerada com una tasca compartida per l'arquitecte i l'habitant. D'una banda només el propi habitant pot assolir l'adaptació amb l'espai del seu habitatge, ja que ningú com ell mateix coneix les seves necessitats i les seves aspiracions. D'altra banda, però, es reclama a l'arquitecte que assumeixi un major grau de responsabilitat i que tingui un major coneixement d'aquestes necessitats.

Els arquitectes, molts ho fan molt malament, i molts ho fan molt... Jo el que els critico en general és que no s'adonen de que estan fent una cosa molt important, que són habitacles, on la gent s'hi passarà molts anys a dintre, a dintre i fora. I que no és qualsevol cosa. És un grau de responsabilitat afegida que no sé si molts la tenen assumida. (Albert)

La única manera com es pot aconseguir una adaptació "perfecta" entre l'habitatge i l'habitant que es contempla, és amb la construcció d'un habitatge unifamiliar, d'una "casa a mida" en la qual les necessitats i les preferències individuals es tinguin en compte des d'un bon principi. La "casa", per tant, és erigida com a model d'habitatge i esdevé l'aspiració futura de molts dels habitants de la Vila Olímpica. A l'altre extrem, el pis moblat de lloguer és l'habitatge que més condicionaments imposa i que permet una adaptació molt limitada. Actualment, per exemple, l'Eva i l'Agustí es troben en una situació intermèdia:

Ens vem casar de seguida i des d'aleshores, gradualment, hem viscut en cinc llocs diferents: primer en un pis amoblat de lloguer, i així. El que a nosaltres ens agradaria és podent-se fer una casa a mida, comprar un solar i fent-se un casa. Ho acabarem fent. Això és provisional, com les altres. (Agustí)

VI.3. Bibliografia.

BOUDON, Phillipe. Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited. Lund Humphries, London, 1972.

DOUGLASS, Mary. Pureza y peligro. Un análisis de los conceptos de contaminación y tabú. Siglo XXI, Madrid, 1991.

HAUMONT, Nicole. "Habitat et modèles culturels". Revue Française de Sociologie. Vol.IX-2, 1968.

HAUMONT, Nicole- RAYMOND, Henry. L'habitat pavillonnaire. Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris, 1971.

LAWRENCE, Roderick J. "A More Humane History of Homes. Research Method and Application". ALTMAN, Irwin- WERNER, Carol M.: Home Environments. Plenum Press, New York, 1985.

LAWRENCE, Roderick. "Anàlisi antropològica dels interiors dels habitatges". Temes de Disseny. N.9, 1993.

PAUL-LÉVY, Françoise. Anthropologie de l'espace. Centre de Création Industriel, Centre Georges Pompidou, Paris, 1984.

PINSON, Daniel. "Du logement pour tous aux maisons en tous genres". Architectures et cultures. Les Cahiers de la Recherche Architecturale. N.27-28, 1992.

RAYMOND, Henry. L'Architecture. Les aventures spatiales de la Raison. Centre de Céation Industrielle, Centre Georges Pompidou, Paris, 1984.

RAYMOND, Henry. "Analyse de contenu et entretien non directif: application du symbolisme de l'habitat". Revue Française de Sociologie. N.174, 1973.

SEGALEN, Martine ed. Chez-soi. Objets et décors: des créations familiales? Autrement., Paris, 1993.

CONCLUSIONS

CONCLUSIONS

A través de la investigació sobre la Vila Olímpica de Banyoles, s'ha intentat posar de manifest les relacions entre Antropologia, Arquitectura i Societat. I això s'ha dut a terme a través de dues parts diferenciades però interdependents: la primera ha assentat els fonaments teòrics i metodològics per a l'estudi de l'espai, i la segona ha estat el resultat de l'aplicació d'aquests fonaments. Teoria i pràctica són dues cares de la mateixa moneda, dos aspectes que no tenen sentit l'un sense l'altre, ja que s'ajuden i es reforcen mútuament, i crec que això s'ha evidenciat en el present treball.

El concepte d'Espai ha quedat recollit des de tres perspectives diferents -el *camp* de l'antropòleg, l'*arquitectura* de l'arquitecte i el *lloc* de l'habitant- i, precisament, és el resultat de la relació que cadascuna d'elles ha mantingut amb l'espai de la Vila Olímpica. Es demostra com les *internalitats* d'aquestes tres perspectives -l'anàlisi, la creació i la pràctica de l'espai respectivament- només acaben d'adquirir tot el seu sentit assumint una posició d'*externalitat* les unes respecte a les altres. És a dir, que els vessants analític, creatiu i pràctic els trobem presents tant en l'antropòleg, com en l'arquitecte, com en l'habitant. Per tant, el treball es deriva d'aquest joc d'*internalitats* i *externalitats*.

El treball ha recollit la relació d'*externalitat* que l'antropòleg ha mantingut respecte la Societat i respecte l'Arquitectura, és a dir, la relació que s'ha produït entre l'antropòleg i l'habitant de la Vila Olímpica, i entre l'antropòleg i l'arquitectura de la Vila Olímpica.

D'una banda, l'antropòleg ha mantingut una relació d'*externalitat* respecte la societat estudiada, és a dir, respecte l'habitant. El treball de camp ha estat orientat cap al punt de vista de l'habitant, centrant l'interès en la seva interpretació. Això s'ha aconseguit a través de la metodologia d'investigació antropològica: participació directa en la vida quotidiana de la Vila Olímpica, observació de l'ús que es fa de l'espai del barri i de l'interior dels habitatges, i converses informals amb la gent. Han estat fonamentals les entrevistes *no-directives*, és a dir, entrevistes en les quals el mateix espai habitat és el que ofereix les pautes discursives a l'informant i és, per tant, el que porta el fil de la

mateixa entrevista. L'espai intern de l'habitant, el *lloc*, esdevé l'objecte d'estudi de l'antropòleg, produint-se d'aquesta manera una coincidència total entre el *camp* de l'antropòleg i el *lloc* de l'habitant.

És a partir d'aquesta situació d'*externalitat* respecte la societat estudiada, que l'*internalitat* de l'Antropologia cobra sentit. L'anàlisi antropològic s'ha dut a terme a partir de la informació de primera mà obtinguda a través d'aquesta metodologia, i per tant, intenta transmetre una perspectiva elaborada *des de dins* del mateix grup social estudiat. És per aquesta raó que en el treball apareix de forma explícita el discurs de l'habitant de la Vila Olímpica, a través de la transcripció de les seves pròpies paraules. L'*externalitat* absoluta és impossible ja que l'antropòleg està condicionat pel propi context socio-cultural i disciplinar, la qual cosa fa que el resultat de la investigació sigui una interpretació a mig camí entre l'antropòleg i l'habitant, resultat de la comunicació i el diàleg entre ambdós.

D'altra banda, l'antropòleg ha mantingut també una relació d'*externalitat* respecte l'Arquitectura. L'objectiu de l'estudi de la Vila Olímpica no ha estat el d'assolir una perspectiva total, sinó que s'ha centrat especialment en els aspectes referents a l'espai i l'arquitectura. S'ha analitzat el fenomen de la creació i re-creació de l'espai en els àmbits paisatgístic, urbanístic i arquitectònic de la Vila Olímpica, creació i re-creació que ha estat compartida: d'una banda, hi han pres part els arquitectes autors dels projectes dels edificis de les diferents illes; i d'altra banda, hi han participat els habitants que han ocupat posteriorment aquests edificis. L'espai intern de l'arquitecte, l'*arquitectura*, passa a ser, a més a més, l'objecte d'estudi de l'antropòleg. Per tant, es produeix una coincidència total entre l'*arquitectura* l'arquitecte i el *camp* de l'antropòleg.

És a partir d'aquesta *externalitat*, que la *internalitat* de l'Antropologia torna a cobrar sentit. Al constituir-se l'espai i l'arquitectura com a objecte d'estudi específic, la investigació a la Vila Olímpica no es situa només en el marc d'una Antropologia En l'Espai, sinó que esdevé alhora una Antropologia De l'Espai. És a dir, que no s'estudia només l'espai social, sinó que també s'analitza l'espai físic que aquest ocupa. D'aquesta manera, la mateixa disciplina antropològica es veu enriquida, i avança un pas més cap a una perspectiva hol·lística de la societat i la cultura.

A part de la relació d'*externalitat* que el propi antropòleg ha mantingut respecte la societat i l'arquitectura de la Vila Olímpica, al mateix temps, el treball ha recollit la relació d'*externalitat* entre Societat i Arquitectura que s'ha produït en aquest espai, la relació entre la creació i la re-creació de l'espai, és a dir, la relació entre l'habitant i l'arquitecte.

El conjunt d'accions i pràctiques que es desenvolupen en l'espai, constitueix un dels mecanismes a través dels quals la societat s'apropia del seu entorn espacial. L'habitant habita el *lloc*, el seu espai *intern*. Però aquest habitar seria incomplet sense tenir en compte la participació d'aquest habitant en la mateixa creació d'espai. És doncs a partir de l'*externalitat* que el fet d'habitar pot ser entès en la seva totalitat. L'habitant de la Vila Olímpica s'ha apropiat del seu habitatge (habitatge projectat prèviament per l'arquitecte) introduint una sèrie de transformacions en el seu espai interior, i concretament en l'àmbit de la delimitació. L'adaptació a aquest habitat es produeix mitjançant l'equilibri de les dualitats conceptuals i espacials interior-exterior, públic-privat, pur-impur, o gran-petit. L'espai és, doncs, el resultat d'una re-creació d'allò creat prèviament per l'arquitecte, duta a terme per part de l'habitant en el seu procés d'adaptació. L'habitant no entén el fet d'habitar sense aquest procés d'adaptació, un procés canviant vinculat directament a unes necessitats també canviant.

També ha estat recollida la perspectiva des de l'altra banda: la relació d'*externalitat* de l'arquitectura respecte la societat. L'arquitecte és aquell que desenvolupa una tasca de creació formal a través del projecte, és aquell que crea l'*arquitectura*, és a dir, el seu espai *intern*. Però l'arquitectura no acaba de ser completa sense tenir en compte el seu destí social: l'arquitectura és un espai creat per a ser habitat, i l'arquitecte té present aquest fet a l'hora de projectar assumint una posició d'*externalitat* respecte l'habitant. A la Vila Olímpica la qualitat arquitectònica ha contribuït en la qualitat ambiental del barri i, per tant, en la qualitat i l'estil de vida dels seus habitants. La densitat, la tipologia dels habitatges, la qualitat estètica dels edificis, la delimitació espacial del barri, l'equilibri entre espai privat i públic, l'espai verd i l'enjardinament, o la integració en l'arquitectura del context urbà i paisatgístic de la ciutat, han estat diferents aspectes que han condicionat l'ocupació de la Vila Olímpica per un sector social amb unes característiques determinades.

El treball ha recollit, en definitiva, no només la interpretació que de l'espai fa l'Arquitectura o la Societat - o més concretament l'arquitecte i l'habitant de la Vila Olímpica- sinó que també és el resultat de la interpretació de l'antropòleg o, més ben dit, de la seva interpretació d'aquestes interpretacions. És precisament l'assumpció de l'impossibilitat d'assolir una objectivitat absoluta i del lligam al fet interpretatiu, allò que ha fet possible la interrelació i el diàleg entre les tres perspectives, donant lloc no a una suma de perspectives sinó a una nova interpretació resultat de la interacció entre elles.

S'ha intentat crear un espai de diàleg entre tres realitats vinculades de formes diferents a l'espai: un espai híbrid, de comunicació intersubjectiva, un espai liminar, limítrof entre elles, que pogués servir per arribar a una comprensió més profunda i el màxim de completa possible, del què és l'Espai.

Per molt delimitat que estigui l'objecte d'estudi i per molt que s'intenti acotar el tema de la investigació, a mida que t'hi vas endinsant, el tema esdevé més extens del previst inicialment i les seves possibilitats es van ampliant, sobretot percebent la importància que poden tenir altres temes per a una comprensió més completa del present. D'altra banda, un excessiu aprofundiment en cada un d'ells hagués pogut conduir a un desdibuixament de l'objectiu real del treball - el d'assentar unes bases teòriques i metodològiques per a una Antropologia de l'Espai- així com també a un desdibuixament de l'objecte d'estudi -la Vila Olímpica de Banyoles. Un major aprofundiment de molts dels temes que apareixen, poden ser desenvolupats a través de treballs posteriors.

Pel què fa referència a l'explicació teòrica i metodològica de la primera part del treball, per exemple, el conjunt d'autors que apareixen citats només són aquells les argumentacions dels quals m'han estat útils pel seguiment del fil del meu raonament. L'Annex bibliogràfic ha intentat completar aquestes referències. Tot i així, es tracta d'una bibliografia oberta, sotmesa a futures incorporacions de nous treballs i recerques que vagin apareixent sobre l'Espai, així com de treballs anteriors que puguin no haver estat inclosos.

El treball ha desenvolupat el tema de la consciència estètica de l'habitant com a forma d'apropiació de l'espai i de l'arquitectura de la Vila Olímpica. Crec però, que per poder aprofundir en el tema de la valoració i dels

critèris estètics, seria interessant un estudi comparatiu -entre diferents grups socials, entre diferents estètiques arquitectòniques, i entre diferents hàbitats- que permetés treure unes conclusions de caràcter més general.

I el mateix passa amb el tema de l'apropiació de l'entorn paisatgístic. Un estudi comparatiu des de diferents grups socials, concepcions estètiques, concepcions sobre la natura i diferents hàbitats, permetria una major comprensió sobre la relació de la societat amb el medi.

El tema de l'apropiació de l'espai interior de l'habitatge és un tema molt ampli i segurament un dels més tractats fins ara pels investigadors en múltiples treballs, i els aspectes tractats en l'anàlisi de la Vila Olímpica tant sols en són una petita part. El criteri ha estat el d'analitzar els aspectes més directament vinculats amb l'argumentació de les altres parts de l'anàlisi global.

En realitat cada un d'aquests temes és, no sols ampliable, sinó que pot derivar en molts altres. Per tant, aquest treball només és un començament, una mostra, un punt de partida per a altres treballs i per a la recerca dins de la disciplina de l'Antropologia de l'Espai.

Crec però, que allò veritablement interessant no és només la possibilitat de noves investigacions, sinó el fet que aquestes puguin ser aprofitades, és a dir, que puguin ser aplicades a la nostra realitat urbanística i arquitectònica, en el disseny del nostre entorn espacial. Es tracta que aquest diàleg entre Antropologia, Arquitectura i Societat es produeixi no tant sols dins una dissertació teòrica escrita sobre paper, sinó que es dugui a la pràctica a través d'un projecte real. No sempre es produeix una adaptació ideal entre l'espai físic i l'espai social, sinó que moltes vegades es produeix un desajust. I aquest fenomen cada vegada és més habitual, ja que d'una banda hi ha una major diversitat social, i d'altra banda el canvi social cada vegada és més accelerat. Per tant, la societat canviant cada vegada s'allunya més de la permanència de l'arquitectura construïda. És aleshores quan cal analitzar els fonaments del canvi i les causes dels possibles desajusts, per tal d'intentar resoldre-ho d'una forma adequada, i al mateix temps poder fer una previsió de futur. En aquesta tasca crec que hi hauria de participar l'arquitecte com a creador d'espai, l'habitant com a qui habita aquest espai, i l'antropòleg per la seva capacitat analítica i interpretativa i per la seva qualitat pluridisciplinària.

ANNEXE
Bibliografia per a una Antropologia de l'Espai

ANNEXE

Bibliografia per a una Antropologia de l'Espai

El llistat bibliogràfic que hi ha a continuació reflecteix la diversitat d'estudis que des de diferents camps han aportat la seva part a la disciplina de l'Antropologia de l'Espai. No es tracta d'una bibliografia exhaustiva, tasca gairebé impossible, sinó que es tracta d'una mostra dels treballs més significatius, i que sota el meu punt de vista són d'utilitat de cara a la conformació teòrica, analítica, metodològica i bibliogràfica de l'Antropologia de l'Espai.

Aquest llistat està disposat en forma de fitxa. El lloc en el qual s'han ubicat els estudis, junt amb els temes que tracten i conceptes que apareixen, donen una mica més d'informació que la simple referència bibliogràfica.

En l'apartat LLISTA la informació ve donada mitjançant unes sigles amb les referències següents:

AAR	Antropologia de l'Art, Antropologia o Etnologia Estètica
APA	Antropologia dels Paisatges
ARQ	Arquitectura
AUR	Antropologia Urbana
BIB	Bibliografia
ETN	Etnografia
ETO	Etologia

- AUTOR: ABELES, Marc
 TÍTOL: Entre ville et campagne. Pratique de l'anthropologie dans une zone de lotissements de la province de Seville. L'Homme
 EDICIÓ: Paris, 1982, V.22, N.4
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: SEGONA RESIDENCIA-NATURA-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ABELES, Marc
 TÍTOL: Organisation de l'espace, organisation dans l'espace. L'Homme
 EDICIÓ: 1984, XXIV-2
 CULTURA:
 TEMES: DE-EN L'ESPAI
 LLISTA: TAS
- AUTOR: AGNEW, J.-MERCER, J.-SOPHER, D.E. eds.
 TÍTOL: The City in Cultural Context
 EDICIÓ: Allen & Unwin, 1984
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: URBA-TEORIES-SOCIETAT
 LLISTA: INT
- AUTOR: ALCINA FRANCH, José
 TÍTOL: Arqueología antropológica
 EDICIÓ: Akal, Madrid, 1989
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
 LLISTA: BIB-QUE
- AUTOR: ALEXANDER, Christopher
 TÍTOL: Notes on a Synthesis of Form
 EDICIÓ: Harvard Univ.Press: Cambridge, M.A, 1964
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-SOCIETAT
 LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: ALONSO, Ana M.
 TÍTOL: The Politics of space, time and substance: State Formation, Nationalism, and Ethnicity. Annual Review of Anthropology
 EDICIÓ: 1994
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: IDENTITAT-TERRITORI
 LLISTA: TAS
- AUTOR: ALTHABE, G.-LEGÉ, B.-SELIM, M.
 TÍTOL: Urbanisme et rehabilitation symbolique. Ivry, Bologne, Amiens
 EDICIÓ: Anthropos, Paris, 1984
 CULTURA: EUROPA-FRANÇA
 TEMES: URBA-VEINATGE-REHABILITACIO-PARTICIPACIO-IMMIGRACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ALTHABE, Gérard et. al.
 TÍTOL: Urbanisation et enjeux quotidiens. Terrain ethnologiques dans la France actuelle
 EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1993

- CULTURA: EUROPA-FRANÇA
 TEMES: TEORIA-URBA-APROPIACIO-IDENTITAT-INMIGRACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ALTMAN, I- RAPOPORT, A.- WOHLWILL, J.F.ed.s.
 TÍTOL: Human behavior and environment: Advances in theory and research. Vol.4:
 Environment and Culture
 EDICIÓ: Plenum, N.York, 1980
 CULTURA:
 TEMES: APROPIACIO-PAISATGE-CIUTAT-QUALITAT AMBIENTAL
 LLISTA: INT
- AUTOR: ALTMAN, I.- CHEMERS, M.
 TÍTOL: Culture and Environment
 EDICIÓ: Brooks/Cole, Monterey, 1980
 CULTURA: EUA
 TEMES: NATURA-PAISATGE-APROPIACIO-QUALITAT AMBIENTAL
 LLISTA: APA
- AUTOR: ALTMAN, Irwin - WERNER, Carol M. eds.
 TÍTOL: Human Behavior and Environment. Vol.8: Home Environments
 EDICIÓ: Plenum, New York
 CULTURA:
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-SIMBOLISME
 LLISTA: INT
- AUTOR: ALTMAN, Irwin ed.
 TÍTOL: Human Behavior and Environment. Vol.6: Behavior and the Natural
 Environment
 EDICIÓ: Plenum, New York
 CULTURA:
 TEMES: APROPIACIO-COGNICIO-NATURA-PAISATGE
 LLISTA: INT
- AUTOR: AMADES, Joan
 TÍTOL: Històries i llegendes de Barcelona: passejada pels carrers de la ciutat vella
 EDICIÓ: Edicions 62, Barcelona, 1984. 2 vols.
 CULTURA: CATALUNYA-BARCELONA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: AMADES, Joan
 TÍTOL: L'art popular. La casa
 EDICIÓ: Arxiu de Tradicions Populars, Barcelona, 1982 (1938)
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE-RITUAL-MITE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: APPADURAI, A. ed.
 TÍTOL: The Social Life of Things
 EDICIÓ: Cambridge Univ.Press, 1986
 CULTURA:
 TEMES: HISTORIA-OBJECTES
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ARDENER, S. ed.
 TÍTOL: Women and Space. Ground Rules and Social Maps
 EDICIÓ: Croom Helm, London, 1981

- CULTURA: GB
 TEMES: DONA-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ARDÈVOL, Elisenda
 TÍTOL: Vigencias y cambio en la cultura de los gitanos. T.SAN ROMAN: Entre marginación y racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos
 EDICIÓ: Alianza, 1986
 CULTURA:
 TEMES: URBA-GITANOS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ARIES, Phillippe- DUBY, Georges
 TÍTOL: Historia de la vida privada
 EDICIÓ:
 CULTURA: EUROPA-FRANÇA
 TEMES: HISTORIA-HABITATGE-FAMILIA
 LLISTA: HIS
- AUTOR: ARIÑO, Antonio
 TÍTOL: La ciudad ritual. La fiesta de las fallas
 EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1992
 CULTURA: ESPANYA-VALENCIA
 TEMES: ESPAI PUBLIC-SIMBOLISME-RITUAL
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ARMOGATHE, Daniel- LEPRUN, Sylviane eds.
 TÍTOL: Pascal Coste ou l'architecture cosmopolite
 EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1990
 CULTURA: ASIA-AFRICA
 TEMES: COLONIALISME-HISTORIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: AUGÉ, Marc
 TÍTOL: Espace fonctionel, espace symbolique. VARIS: Ville, forme, symbolique, pouvoir, projets
 EDICIÓ: IFA-AVP-Mardaga, aris, 1986
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: SIMBOLISME-HISTORIA-MEMORIA-MONUMENT
 LLISTA: TAS
- AUTOR: AUGÉ, Marc
 TÍTOL: La ciudad como encrucijada. Simbolismo del espacio y trayectos urbanos. La Vanguardia
 EDICIÓ: 10-VII-1990
 CULTURA: FRANÇA-PARIS
 TEMES: URBA-ESPAI PUBLIC-ITINERARIS
 LLISTA: TAS
- AUTOR: AUGÉ, Marc
 TÍTOL: Domaines et chateaux
 EDICIÓ: Seuil, Paris, 1989
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-PUBLICITAT-SIMBOLISME
 LLISTA: GEN
- AUTOR: AUGÉ, Marc
 TÍTOL: Los 'no lugares'. Espacios del anonimato. Una antropología de la

- sobremodernidad
 EDICIÓ: Gedisa, Barcelona, 1995 (1992)
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: ESPAI PUBLIC-ITINERARIS-HISTORIA-MODERNITAT
 LLISTA: TAS
- AUTOR: AUGÉ, Marc
 TÍTOL: Travesía por los jardines de Luxemburgo
 EDICIÓ: Gedisa, Barcelona, 1987 (1985)
 CULTURA: FRANÇA-PARIS
 TEMES: URBA-ESPAI PUBLIC-PARC
 LLISTA: GEN
- AUTOR: AURIAC, F.- BRUNET, R. dir.
 TÍTOL: Espaces, jeux et enjeux
 EDICIÓ: Fayard, Paris, 1986
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: VARIS
 LLISTA: INT
- AUTOR: BACHELARD, Gaston
 TÍTOL: La poética del espacio
 EDICIÓ: FCE, México, 1965 (1957)
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: FILOSOFIA-FENOMENOLOGIA-APROPIACIO-HABITATGE
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BALARI, J.
 TÍTOL: Origenes históricos de Cataluña
 EDICIÓ: Barcelona, 1899
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: BALFET, H.- BORATAV, C.- BROMBERGER, C. et. al.
 TÍTOL: Practiques et représentations de l'espace dans les communautés méditerranéennes
 EDICIÓ: CNRS, Paris, 1976
 CULTURA: MEDITERRANI
 TEMES: VARIS
 LLISTA: TAS
- AUTOR: BAROU, Jacques
 TÍTOL: Génesis y evolución de una aldea urbana. M.FERNANDEZ-MARTORELL: Leer la ciudad Ensayos de Antropología Urbana:
 EDICIÓ: Icaria, Barcelona, 1988
 CULTURA: FRANÇA-MARSELLA
 TEMES: IMMIGRACIO-INTEGRACIO-GUETTO-URBA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BARRE, V.-BERGER, P.-FEVEILE, L.-TOFFIN, G.
 TÍTOL: Panauti. Un ville au Nepal
 EDICIÓ: Berger-Levrault, Paris, 1981
 CULTURA: NEPAL
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-HABITAGE-CIUTAT-TERRITORI-METODOLOGIA
 LLISTA: INT

- AUTOR: BEHAR, Ruth
 TÍTOL: Santa Maria del Monte: the Presence of the Past in a Spanish Village
 EDICIÓ: Univ.Princeton Press, Princeton, 1986
 CULTURA: ESPANYA-LLEO
 TEMES: PAISATGE-HABITATGE-RURAL-APROPIACIO-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BEJAMIN, David- STEA, David
 TÍTOL: The Concept of Home. An Interdisciplinary View. Ethnoscapes
 EDICIÓ: Averbury, 1994
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-HABITATGE
 LLISTA: INT
- AUTOR: BEKKAR, R.- TOUSSAINT, J.Y.
 TÍTOL: Bibliographie autour d'urbanité, civilité, propreté. M.SEGAUD ed.: Le propre de la ville: pratiques et symboles.
 EDICIÓ: Eds.de l'Espace Européen, Paris, 1992
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: HIGIENE-COS-CIUTAT
 LLISTA: BIB
- AUTOR: BEKKAR, Rabbia
 TÍTOL: Espaces et rapports familiaux. VARIS: Antropologie de l'espace. Text book
 EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
 CULTURA: AFRICA-ALGERIA
 TEMES: HABITATGE-FAMILIA-GENERE
 LLISTA: TAS
- AUTOR: BERGALLI, Valeria
 TÍTOL: Une approche de la gestion symbolique des espaces publics urbains: le cas de Barcelone. VARIS: Anthropologie de l'espace
 EDICIÓ: Laboratoire de la Composition Urbaine, U.T.N.A., Atènes, 1995
 CULTURA: CATALUNYA-BARCELONA
 TEMES: URBANISME-POLITICA-REPRESENTACIO-APROPIACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BERQUE, Agustin
 TÍTOL: Milieu et motivation paysagère. L'Espace Géographique
 EDICIÓ: N.4, 1987
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-PAISATGE-NATURA-MEDI
 LLISTA: APA
- AUTOR: BERQUE, Agustin
 TÍTOL: Du geste à la cité. Formes urbaines et lien social au Japon
 EDICIÓ: Gallimard, 1993
 CULTURA: JAPÓ
 TEMES: CIUTAT-NATURA-SIMBOLISME-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BERQUE, Agustin
 TÍTOL: Les raisons du paysage
 EDICIÓ: Hazan, 1995
 CULTURA: ORIENT-OCCIDENT
 TEMES: TEORIA-PAISATGE-NATURA
 LLISTA: APA

- AUTOR: BERQUE, Agustin
 TÍTOL: Vivre l'espace au Japon
 EDICIÓ: Puf, Paris, 1982
 CULTURA: JAPO
 TEMES: HABITATGE-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BERQUE, Agustin- NYS, Philippe dir.
 TÍTOL: Logique du lieu et oeuvre humaine
 EDICIÓ: Ousia, Bruxelles, 1997
 CULTURA: ORIENTAL-OCCIDENTAL
 TEMES: TEORIA-CREACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BESTARD, Joan
 TÍTOL: Formes de viure i maneres d'habitar. Quaderns de l'ICA
 EDICIÓ: Barcelona, 1987, N.6
 CULTURA: BALEARS-FORMENTERA
 TEMES: HISTORIA-APROPIACIO-HABITATGE-FAMILIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BESTARD, Joan
 TÍTOL: Casa y familia. Parentesco y reproducción doméstica en Formentera
 EDICIÓ: Inst.d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1986
 CULTURA: BALEARS-FORMENTERA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-FAMILIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BLAMONT, Denis- TOFFIN, Gérard
 TÍTOL: Architecture, milieu et société en Himalaya
 EDICIÓ: CNRS, Etudes Himalayennes, 1987, N.1
 CULTURA: NEPAL
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
 LLISTA: INT
- AUTOR: BLUNDELL JONES, Peter
 TÍTOL: An Anthropological View of Architecture. Architecture & Anthropology.
 Architectural Design
 EDICIÓ: Vol.66 11-12, 1996
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-PARTICIPACIO-COMPLICITAT
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: BLUNDELL JONES, Peter
 TÍTOL: Space, use and meaning. Spazio e Societa
 EDICIÓ: N.36, 1986
 CULTURA:
 TEMES: SOCIETAT-APROPIACIO
 LLISTA: TAS
- AUTOR: BONNIN, P.- PERROT, M.-SOUDIERE, M. de la
 TÍTOL: L'Ostal en Margeride: pour une analyse des modèles sociaux de l'organisation
 de l'espace, la transformation du modèle topologique d'un type d'habitation
 rurale
 EDICIÓ: CNRS, Paris, 1983
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: RURAL-APROPIACIO-TIPOLOGIA-HABITATGE

- LLISTA: GEN
- AUTOR: BOUDON, Philippe
 TÍTOL: Introduction à l'Architecturologie
 EDICIÓ: Dunod, Paris, 1992
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA
 LLISTA: TAR
- AUTOR: BOUDON, Philippe
 TÍTOL: Lived-in Architecture. Le Corbusier's Pessac Revisited
 EDICIÓ: Lund Humphries, London, 1972
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: APROPIACIO-METODOLOGIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: BOURDIER, J.P.- ALSAYAD, N. eds.
 TÍTOL: Dwellings, Settlements and Tradition, Cross-Cultural Perspectives
 EDICIÓ: University Press of America, Lanham- New York- London, 1989
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITAT-TRADICIONAL
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BOURDIEU, Pierre
 TÍTOL: La casa o el mundo invertido. El sentido práctico
 EDICIÓ: Taurus, Madrid, 1991 (1980)
 CULTURA: AFRICA-MARROC
 TEMES: SIMBOLISME-COSMOVISIO-ORIENTACIO-PARENTIU
 LLISTA: GEN
- AUTOR: BOURDIEU, Pierre
 TÍTOL: El sentido práctico. Taurus
 EDICIÓ: Madrid, 1991 (1980)
 CULTURA:
 TEMES: HABITUS-PRACTIQUES-REPRESENTACIONS
 LLISTA: TAN-GEN
- AUTOR: BOURDIEU, Pierre
 TÍTOL: La distinción. Crítica y bases sociales del gusto
 EDICIÓ: Taurus, Madrid, 1988 (1979)
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: ESTÉTICA-SOCIETAT-HABITUS-DISTINCIO
 LLISTA: AAR
- AUTOR: BOURNE, L. ed.
 TÍTOL: Internal Structure of the City. Readings on Space and Environment
 EDICIÓ: Oxford Univ.Press, London, 1971
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-URBA-SOCIETAT
 LLISTA: AUR
- AUTOR: BROADBENT, Geoffrey ed.
 TÍTOL: Spazio e comportamento. Teoría dell'architettura. Antropología, sociología, e psicología dello spazio
 EDICIÓ: 1974
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT-TAS

- AUTOR: BROMBERGER, Ch.- RAVIS-GIORDANI, G.
TÍTOL: Espace donné, espace produit; esquisse d'une approche ethnologique du concept d'espace. H.BALFET: Pratiques et représentations de l'espace dans les communautés méditerranéennes
EDICIÓ: CNRS, Paris, 1976
CULTURA:
TEMES: PRACTICA-REPRESENTACIO-METODOLOGIA
LLISTA: TAS
- AUTOR: BROMBERGER, Christian
TÍTOL: L'Etnocartografia. D'una cartografia d'inventari a una cartografia d'invenció. Antropologies
EDICIÓ: N.1, 1987
CULTURA:
TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
LLISTA: CAR
- AUTOR: BROMBERGER, Christian
TÍTOL: Habitat, Architecture et Société rurale dans la Plaine du Gilân (Iran septentrional)
EDICIÓ: UNESCO, Paris, 1986
CULTURA: IRAN
TEMES: HABITATGE-TRADICIONAL-TIPOLOGIA-APROPIACIO-SIMBOLISME
LLISTA: GEN
- AUTOR: BRUNSKILL, R.W.
TÍTOL: Traditional Buildings of Britain: An Introduction to Vernacular Architecture
EDICIÓ: Victor Gollancz, London, 1981
CULTURA: GB
TEMES: TRADICIONAL-TIPOLOGIA-METODOLOGIA
LLISTA: GEN
- AUTOR: CAMPS I ARBOIX, Joaquim
TÍTOL: La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia
EDICIÓ: Aedos, Barcelona, 1969 (1959)
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE-MASIA
LLISTA: FOL
- AUTOR: CAMPS I ARBOIX, Joaquim
TÍTOL: Les cases pairals catalanes
EDICIÓ: Destino, Barcelona, 1965
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE-MASIA
LLISTA: FOL
- AUTOR: CARDÍN, Alberto
TÍTOL: El bazar de lo raro y lo lejano. Lo próximo y lo ajeno
EDICIÓ: Icaria, Barcelona, 1990
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAN
- AUTOR: CARLONI FRANCH, Alida
TÍTOL: Una visión femenina de un espacio andaluz. La mujer en Andalucía. I Encuentro Interdisciplinar de estudios de la mujer. Tomo I
EDICIÓ: Universidad de Granada, 1990

- CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
TEMES: GENE-RE-HABITATGE-CORRAL
LLISTA: GEN
- AUTOR: CARO BAROJA, Julio
TÍTOL: Paisajes y ciudades
EDICIÓ: Taurus, Madrid, 1986 (1984)
CULTURA: ESPANYA
TEMES: METODOLOGIA-HISTORIA-CIUTAT-PAISATGE
LLISTA: GEN
- AUTOR: CARSTEN, J.- HUGH-JONES, S.
TÍTOL: About the House, Lévi-Strauss and Beyond. Architecture & Anthropology. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.66, 11-12, 1996
CULTURA:
TEMES: SIMBOLISME-COS-PARENTIU
LLISTA: TAS
- AUTOR: CARSTEN, Janet - HUGH-JONES, Stephen
TÍTOL: About the house. Lévi-Strauss and beyond
EDICIÓ: Cambridge University Press, Cambridge, 1995
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HABITATGE-FAMILIA-SOCIETAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: CASTEX, J.- COHEN, J.L.- DEPAULE, J.C.
TÍTOL: Histoire urbaine, anthropologie de l'espace
EDICIÓ: CNRS, Paris, 1995
CULTURA:
TEMES: TEORIES-RECERCA-METODOLOGIA-HISTORIA
LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: CATALDI, G.
TÍTOL: All'origine dell'abitare
EDICIÓ: Università degli studi, Firenze, 1986
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HABITATGE-TIPOLOGIA
LLISTA: QUI
- AUTOR: CATALIDI, G.
TÍTOL: Tipologie primitive. I tipi radice
EDICIÓ: Università degli studi, Firenze, 1982
CULTURA:
TEMES: HABITATGE-TIPOLOGIA
LLISTA: QUI
- AUTOR: CAUCQUELIN, ANNE
TÍTOL: L'invention du paysage
EDICIÓ: Plon, Paris, 1989
CULTURA: FRANÇA
TEMES: PAISATGE-NATURA-ESTETICA-ESTIL
LLISTA: APA
- AUTOR: CEA GUTIERREZ, A. i altres
TÍTOL: Arquitectura Popular en España
EDICIÓ: B.Dialectología y Tradiciones Populares, CSIC, Madrid, 1990
CULTURA: ESPANYA

- TEMES: HABITATGE-CULTURA POPULAR
LLISTA: GEN
- AUTOR: CERTEAU, Michel de
TÍTOL: L'Invention du quotidien. Vol.1: Arts de faire. Vol.2 L'habiter
EDICIÓ: Gallimard, Paris, 1990-1994
CULTURA:
TEMES: CIUTAT-BARRI-HABITATGE-APROPIACIO-CREACIO
LLISTA: TAS
- AUTOR: CHAMBOREDON, J.C.- LEMAIRE, M.
TÍTOL: Proximité spatiale et distance sociale. Les grands ensembles et leur peuplement. Revue Française de Sociologie
EDICIÓ: 1970, XI
CULTURA:
TEMES: URBA-APROPIACIO-SOCIETAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: CHARPENTIER, Sophie - CLEMENT, Pierre
TÍTOL: Elements comparatifs sur les habitations des ethnies de langues thai
EDICIÓ: Centre d'Etudes et de Recherches Architecturales, ENSBA
CULTURA: ASIA-LAOS
TEMES: HABITATGE-SIMBOLISME-TIPOLOGIA-METODOLOGIA
LLISTA: QUI-TEC
- AUTOR: CHARPENTIER, Sophie - CLEMENT, Pierre
TÍTOL: L'habitation Lao dans les regions de Vientane et de Louang-Prabang
EDICIÓ: Memoire de thèse de IIIe cycle, Fac.Paris V, 1974
CULTURA: ASIA-LAOS
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA-HABITATGE
LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: CHARPENTIER, Sophie- CLEMENT, Pierre
TÍTOL: Bibliographie pour servir a l'étude de l'habitation. ASEMI
EDICIÓ: Paris, 1974, Vol.II
CULTURA: ASIA SUD-EST
TEMES: HABITATGE
LLISTA: BIB-QUI-TEC
- AUTOR: CHARPENTIER, Sophie- CLEMENT, Pierre
TÍTOL: Equipe Ethno-Technologie du CEDRASEMI. Presentation du programme Habitat-Habitation. ASEMI
EDICIÓ: Paris, 1984, Vol.II
CULTURA: ASIA SUD-EST
TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
LLISTA: BIB-QUI-TEC
- AUTOR: CHASSAGNE, M.E.
TÍTOL: Communautés rurales et devenir du paysage. Des paysages. Les Annales de la Recherche Urbaine
EDICIÓ: Juin 1983. N.18-19
CULTURA: FRANÇA
TEMES: PAISATGE-RURAL-IDENTITAT
LLISTA: APA
- AUTOR: CHATELET, A.M.- ELEB-VIDAL, M.-MANDOUL, T.
TÍTOL: Penser l'habité. Le logement en question
EDICIÓ: Pierre Madraga, Bruxelles, 1988

- CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: CHOMBART DE LAUWE, P.H.
 TÍTOL: Famille et Habitation
 EDICIÓ: CNRS, Paris, 1960
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: HABITATGE-FAMILIA-APROPIACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: CHOMBART DE LAUWE, P.H.
 TÍTOL: Hombres y ciudades
 EDICIÓ: Labor, Barcelona, 1976 (1963)
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: URBA-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: CLEMENT, Pierre
 TÍTOL: Architecture et Anthropologie, quelques réflexions. VARIS: Espaces des autres
 EDICIÓ: La Villette, Paris, 1987
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: CLIFFORD, James
 TÍTOL: La alegoría etnográfica. J.CLIFFORD- G.E.MARCUS (eds): Retóricas de la Antropología
 EDICIÓ: Júcar, Barcelona, 1991
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: CLIFFORD, James
 TÍTOL: Verdades parciales. J.CLIFFORD- G.E.MARCUS (eds): Retóricas de la Antropología
 EDICIÓ: Júcar, Barcelona, 1991
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: CLIFFORD, James- MARCUS, George E. (eds.)
 TÍTOL: Retóricas de la Antropología
 EDICIÓ: Júcar, Madrid, 1991 (1986)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: COLOMINA, Beatriz ed.
 TÍTOL: Sexualitat i espai. El disseny de la intimitat
 EDICIÓ: Edicions UPC, Barcelona, 1997
 CULTURA:
 TEMES: GENE-REPRESENTACIO-COS
 LLISTA: QUI
- AUTOR: CONDOMINAS, George
 TÍTOL: L'ethnologie et l'architecte. VARIS: Espaces des autres

- EDICIÓ: La Villette, Paris, 1987
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: TAS-INT
- AUTOR: CONDOMINAS, George
 TÍTOL: Pour une définition anthropologique du concept d'espace social. CH.
 TAILLARD coord.: Espace social et analyse des sociétés en Asie du Sud-Est
 EDICIÓ: ASEMI, VIII, N.2, 1977
 CULTURA: ASIA SUD EST
 TEMES: TEORIES
 LLISTA: BIB-TAS-TEC
- AUTOR: CONDOMINAS, Georges
 TÍTOL: L'espace social à propos de l'Asie du Sud-Est
 EDICIÓ: Flammarion, Paris, 1980
 CULTURA: ASIA-LAOS-VIETNAM
 TEMES: SIMBOLISME-MITE-RITE-PARENTIU
 LLISTA: TAS-TEC
- AUTOR: COOTE, J.- SHELTON, A.
 TÍTOL: Anthropology, Art and Aesthetics
 EDICIÓ: Oxford Univ.Press, 1984
 CULTURA:
 TEMES: ART-ESTETICA-TEORIA
 LLISTA: AAR
- AUTOR: COUDART, Annick
 TÍTOL: L'architecture dans l'approche anthropologique des sociétés néolithiques d'Europe (Centre occidentale). Espaces des autres
 EDICIÓ: Ed.La Villette, Paris, 1987
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: HABITATGE-NEOLITIC
 LLISTA: QUE
- AUTOR: CRAPANZANO, Vincent
 TÍTOL: Hermes' Dilemma and Hamlets' Desire. On the Epistemology of Interpretation
 EDICIÓ: Harvard University Press, 1992
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: CRESSWELL, Robert
 TÍTOL: Techniques, civilisation, architecture
 EDICIÓ:
 CULTURA:
 TEMES: PRODUCCIO-US-RELACIO TECNICA-SOCIETAT
 LLISTA: TEC
- AUTOR: CRESWELL, Robert
 TÍTOL: Les concepts de la maison: les peuples non industriels. Zodiac
 EDICIÓ: N.7, 1960
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: TEC
- AUTOR: CROIZÉ, J.C.- FREY, J.P.- PINON, P. eds.
 TÍTOL: Recherches sur la typologie et les types architecturaux

- EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1991
 CULTURA:
 TEMES: TIPOLOGIA
 LLISTA: INT
- AUTOR: CUISENIER, Jean
 TÍTOL: La maison rustique: logique sociale et composition architecturale
 EDICIÓ: PUF, Paris, 1991
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-TRADICIONAL-REPRESENTACIO-TIPOLOGIA-TRACTATS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: CUISENIER, Jean ed.
 TÍTOL: L'architecture rural française
 EDICIÓ: Berger-Levrault, Paris, 1978
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: RURAL-HABITATGE-TIPOLOGIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DAGOGNET, François dir.
 TÍTOL: Mort du paysage? Philosophie et esthétique du paysage
 EDICIÓ: Champ Vallon, Seyssel, 1982
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: PAISATGE-NATURA-ESTETICA
 LLISTA: APA
- AUTOR: DANES I TORRAS, Josep
 TÍTOL: Genesi de l'estructura arquitectònica de la masia catalana
 EDICIÓ: Tagamanent, Barcelona, 1931. N.7
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE-MASIA
 LLISTA: FOL
- AUTOR: DANES I TORRAS, Josep
 TÍTOL: Arquitectura popular. Secció septentrional de la comarca d'Olot
 EDICIÓ: Barcelona, 1919
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE-HABITATGE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: DELGADO, Manuel
 TÍTOL: Espai, festa i nova etnicitat a Barcelona. Revista de Catalunya
 EDICIÓ: Barcelona, 1993, N.71
 CULTURA: CATALUNYA-BARCELONA
 TEMES: CIUTAT-RITUAL-FESTA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DELGADO, Manuel
 TÍTOL: De la muerte de un dios. La fiesta de los toros en el universo simbólico de la cultura popular
 EDICIÓ: Península, Barcelona, 1986
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: RITUAL-SIMBOLISME-TOROS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DELPECH, François
 TÍTOL: El terrón: símbolos jurídicos y leyendas de fundación. J.A.GONZALEZ ALCANTUD-M.G.MOLINA: La tierra. Mitos, ritos y realidades

- EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1992
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-RITUAL-FUNDACIO-MITE
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DELPECH, François
 TÍTOL: Symbolique territoriale et système sacrifié dans un ancien rituel de terminatio andalou: notes pour une anthropologie des confins. La fiesta, la cermonia, el rito
- EDICIÓ: Univ.Granada, Casa Velázquez, 1990
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: SIMBOLISME-RITUAL-LIMITS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DEPAULE, J.Ch.- WASSEF, P.
 TÍTOL: Une méthode d'analyse de l'espace. Architecture Mouvement Continuite
 EDICIÓ: N.34, 1974
 CULTURA:
 TEMES: METODOLOGIA
 LLISTA: TAS
- AUTOR: DEPAULE, Jean Charles
 TÍTOL: La distribution: une articulation. Sur l'habitat du monde méditerranéen. VARIS: Architectures et Cultures. Cahiers de la Recherche Architectural
 EDICIÓ: N.27-28, 1992
 CULTURA: MEDITERRANI
 TEMES: HABITAGE-SIMBOLISME-CENTRE
 LLISTA: QUI
- AUTOR: DEPAULE, Jean Charles
 TÍTOL: Vie quotidienne et espace habité au Machrek. Espaces des autres
 EDICIÓ: Ed.La Villette, Paris, 1987
 CULTURA: AFRICA-MARROC
 TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: DEPAULE, Jean Charles et.al.
 TÍTOL: Pessac
 EDICIÓ: RAUC, Paris, 1970
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-METODOLOGIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: DERRIDA, Jacques
 TÍTOL: A Choral Work: Peter Eisenman and Jacques Derrida
 EDICIÓ: Architectural Association, London, 1995
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAR
- AUTOR: DERRIDA, Jacques
 TÍTOL: Khora
 EDICIÓ: Galilée, Paris, 1994
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: FIL
- AUTOR: DIBIE, Pascal

- TÍTOL: Etnología de la alcoba. El dormitorio y la gran aventura del reposo de los hombres
 EDICIÓ: Gedisa, Barcelona, 1989
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HISTORIA-HABITATGE-DORMITORI-COS-HIGIENE
 LLISTA: HIS
- AUTOR: DOUGLASS, Mary
 TÍTOL: El cuerpo cósmico. Revista Internacional de las Ciencias Sociales
 EDICIÓ: N.125, 1990
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: SIMBOLISME-COSMOVISIO-COS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DUBY, Georges
 TÍTOL: Mansión celeste y gineceo. El sueño feudal. Arquitectura y Vivienda
 EDICIÓ: N.12, 1987
 CULTURA: OCCIDENTAL
 TEMES: HABITATGE-SIMBOLISME-GENERE
 LLISTA: HIS
- AUTOR: DUNCAN, James S.
 TÍTOL: Landscape and the communication of social identity. A.RAPOPORT: The Mutual Interaction of People and Their Built Environment
 EDICIÓ: Mouton, 1976
 CULTURA: GB
 TEMES: IDENTITAT-PAISATGE
 LLISTA: APA
- AUTOR: DUNCAN, James S.
 TÍTOL: The House as Symbol of Social Structure: Notes on the Language of Objects among Collectivistic Groups. I.ALTMAN- C.M.WERNER eds: Home Environments
 EDICIÓ: Plenum Press, 1985
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE-SIMBOLISME-COSMOVISIO-MITE-PARENTIU
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DUNCAN, James S. ed.
 TÍTOL: Housing and Identity. Cross-Cultural Perspectives
 EDICIÓ: Croom Helm, London, 1981
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-IDENTITAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DURAN, M.Angeles
 TÍTOL: L'ús de l'espai urbà en la vida quotidiana. A.SAN MARTIN: Públic/privat: un debat obert. VII Univ.d'Estiu a Gandia
 EDICIÓ: Univ.de València, 1990
 CULTURA: ESPANYA-VALENCIA
 TEMES: URBA-RURAL-PUBLIC-PRIVAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: DURKHEIM, Emile - MAUSS, Marcel
 TÍTOL: Primitive Classification
 EDICIÓ: Univ. Chicago Press, Chicago, 1963 (1903)
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: COGNICIO

- LLISTA: ETN
- AUTOR: DUROY, L.
 TÍTOL: Saint-Ouen Anselme-Hermet. P.Soria-J.Nouvel. Architecture d'Aujourd'hui
 EDICIÓ: N.253, 1987
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: METODOLOGIA-PARTICIPACIO
 LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: DUVIGNAUD, Jean
 TÍTOL: El espacio del espanto. Sociología del conocimiento
 EDICIÓ: Fondo de Cultura Económico, México, 1982
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-PROPIETAT-DELIMITACIO
 LLISTA: TAS
- AUTOR: ECHEVERRÍA, Javier
 TÍTOL: Cosmopolitas domésticos
 EDICIÓ: Anagrama, Barcelona, 1995
 CULTURA: EUROPA
 TEMES: VIVENDA-TECNOLOGIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ECO, Umberto
 TÍTOL: La estructura ausente. Introducción a la semiótica
 EDICIÓ: Lumen, Barcelona, 1989 (1968)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-SEMIOTICA
 LLISTA: SEM
- AUTOR: EGENTER, Nold
 TÍTOL: L'ici domestique et l'au-delà imaginaire; une typologie anthropologique des conceptions de l'espace. P.PELLEGRINO dir.: Figures architecturales. Formes urbaines
 EDICIÓ: Anthropos, Genève, 1994
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA-TIPOLOGIA-COMPARACIO
 LLISTA: TAS-QUI
- AUTOR: EGENTER, Nold
 TÍTOL: Anthropologie Architecturale
 EDICIÓ: Structura Mundi, Lausanne, 1992
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA-TEORIES-BIBLIOGRAFIA
 LLISTA: BIB-INT-QUI-TAS
- AUTOR: EISENMAN, Peter
 TÍTOL: House X
 EDICIÓ: Rizzoli, New York, 1982
 CULTURA:
 TEMES: POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAR
- AUTOR: EISENMAN, Peter
 TÍTOL: Post/EI Cards: A Reply to Jacques Derrida. W.P.LILLIMAN et al.: Critical Architecture and Contemporary Culture
 EDICIÓ: Oxford Univ.Press, 1994
 CULTURA:

- TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: EISENMAN, Peter - JENKS, Charles
TÍTOL: Peter Eisenman. Interview. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.58, N.3-4, 1988
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: ELEB-VIDAL, M.- DEBARRE-BLANCHARD, A.
TÍTOL: La Maison. Espaces et intimités
EDICIÓ: E.A.Paris-Villemin, 1986
CULTURA: FRANÇA
TEMES: HABITATGE-FAMILIA-APROPIACIO
LLISTA: GEN
- AUTOR: ELEB-VIDAL, Monique
TÍTOL: Architecture domestique et mentalités: les traités et les pratiques au XIX
EDICIÓ: 1985
CULTURA: EUROPA-FRANÇA
TEMES: HABITATGE-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: ELIADE, Mircea
TÍTOL: Lo sagrado y lo profano
EDICIÓ: Labor, Barcelona, 1985 (1967)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: SIMBOLISME-RITUAL-TEMPS-MITE-RELIGIO
LLISTA: GEN
- AUTOR: ELÍAS PASTOR, Luís V.- MONCOSI, Ramón
TÍTOL: Arquitectura popular de La Rioja
EDICIÓ: Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo, Madrid, 1978
CULTURA: ESPANYA-RIOJA
TEMES: HABITATGE-POPULAR
LLISTA: GEN
- AUTOR: ELIAS, Norbert
TÍTOL: La casa galante. Interiores del Antiguo Régimen. Arquitectura y Vivienda
EDICIÓ: N.12, 1987
CULTURA: OCCIDENTAL
TEMES: HABITATGE-FAMILIA-SOCIETAT-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: ELIAS, Norbert
TÍTOL: El proceso de la civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas
EDICIÓ: Fondo de Cultura Económica, México, 1989
CULTURA: EUROPA
TEMES: HABITATGE-HABITS-IDEOLOGIA-SOCIETAT-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: ESTEVE FABREGAT, Claudi
TÍTOL: Antropología industrial
EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1984
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: IMMIGRACIO-OBREERS-HABITATGE

- LLISTA: GEN
- AUTOR: FABREGAS, Xavier
 TÍTOL: Les arrels llegendàries de Catalunya
 EDICIÓ: La Magrana, Barcelona, 1987
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: FASSASI, Masudi Alabi
 TÍTOL: L'architecture en Afrique noire. Cosmoarchitecture
 EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1997 (1978)
 CULTURA: AFRICA
 TEMES: CIUTAT-HABITATGE-SIMBOLISME-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: FATHY, Hassan
 TÍTOL: Architecture for the Poor
 EDICIÓ: Chicago Univ. Press, Chicago, 1973
 CULTURA: AFRICA
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI
- AUTOR: FATHY, Hassan
 TÍTOL: Construire avec le peuple: histoire d'un village d'Égypte
 EDICIÓ: Sindbad, Paris, 1970
 CULTURA: AFRICA-EGIPTE
 TEMES: HABITATGE-PARTICIPACIO
 LLISTA: QUI
- AUTOR: FATHY, Hassan
 TÍTOL: Natural Energy and Vernacular Architecture
 EDICIÓ: Chicago Univ. Press, Chicago, 1986
 CULTURA: AFRICA
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI
- AUTOR: FELDMAN, Martha S.
 TÍTOL: Strategies for Interpreting Qualitative Data
 EDICIÓ: Sage Publ., Thousand Oaks, 1995
 CULTURA: EUA
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA-INSTITUCIONS-HABITATGE
 LLISTA: TAS
- AUTOR: FERNANDEZ DE ROTA, José Antonio
 TÍTOL: Antropología de un viejo paisaje gallego
 EDICIÓ: CIS, Siglo XXI, Madrid, 1984
 CULTURA: ESPANYA-GALICIA
 TEMES: RURAL-PAISATGE-APROPIACIO-SIMBOLISME
 LLISTA: APA
- AUTOR: FERNANDEZ DE ROTA, José Antonio
 TÍTOL: Antropología simbólica del paisaje. J.A.GONZALEZ ALCANTUD-
 M.G.MOLINA: La tierra. Mitos, ritos y realidades
 EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1992
 CULTURA: ESPANYA-GALICIA
 TEMES: SIMBOLISME-ESTETICA-PAISATGE
 LLISTA: APA

- AUTOR: FERNANDEZ DE ROTA, José Antonio
TÍTOL: Antropología social y semántica. C.LISÓN: Antropología Social sin fronteras
EDICIÓ: Instituto de Sociología A., Madrid, 1988
CULTURA:
TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
LLISTA: TAN
- AUTOR: FERNÁNDEZ MORENO, Nuria
TÍTOL: La construcción cultural de los dominios masculino y femenino. Espacios habitados, lugares no ocupados. Astragalo
EDICIÓ: N.5, 1996
CULTURA:
TEMES: GENE-RE-PUBLIC-PRIVAT
LLISTA: TAS
- AUTOR: FERNANDEZ-MARTORELL, Mercedes ed.
TÍTOL: Leer la ciudad. Ensayos de Antropología Urbana
EDICIÓ: Icaria, Barcelona, 1988
CULTURA:
TEMES: URBANISME-IMMIGRACIO
LLISTA: AUR
- AUTOR: FERRÚS, Jordi
TÍTOL: La casa pagesa ascocenca. 1940-1970. Descripció etnogràfica, anàlisi antropològica
EDICIÓ: Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre, 1985
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: HABITATGE-RURAL
LLISTA: GEN
- AUTOR: FORDE, C.Doryll
TÍTOL: Hábitat, economía y sociedad
EDICIÓ: Oikos-Tau, Barcelona, 1965 (1934)
CULTURA: VARIES
TEMES: ADAPTACIO-ECONOMIA-HABITAT
LLISTA: ETN
- AUTOR: FOUCAULT, Michel
TÍTOL: Què és un autor. Els Marges
EDICIÓ: N.27/28/29, Barcelona, 1983
CULTURA:
TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
LLISTA: TAN
- AUTOR: FOUCAULT, Michel
TÍTOL: Vigilar y castigar: nacimiento de la prisión
EDICIÓ: Siglo XXI, Madrid, 1990 (1975)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HISTORIA-INSTITUCIONS-PRESO
LLISTA: GEN
- AUTOR: FRIBOURG, J.- FONTANES, M. de
TÍTOL: L'utilisation de l'espace dans un village de Castilla (Peruela). H.BALFET et al: Practiques et représentations de l'espace dans les communautés méditerranéennes
EDICIÓ: CNRS, Paris, 1976
CULTURA: ESPANYA-CASTELLA

- TEMES: APROPIACIO-ESPAI PUBLIC-HABITATGES
LLISTA: GEN
- AUTOR: FRIEDLAND, Roger - BODEN, Deirdre eds.
TÍTOL: Now Here. Space, Time and Modernity
EDICIÓ: Univ. California Press, Berkeley, 1994
CULTURA: DIVERSES
TEMES: VARIS
LLISTA: INT
- AUTOR: GABORIEAU, Marc
TÍTOL: Les recherches sur les aires culturelles non européennes en habitat et urbanisme: importance pratique et théorique. Architecture & Coportement
EDICIÓ: 1989, V-3
CULTURA: DIVERSES
TEMES: BIBLIOGRAFIA-METODOLOGIA-RECERCA
LLISTA: BIB-INT
- AUTOR: GANS, Herbert J.
TÍTOL: The Levitowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community
EDICIÓ: Vintage Books, N.York, 1967
CULTURA: EUA
TEMES: URBA-SOCIETAT-POLITICA-IDENTITAT
LLISTA: AUR
- AUTOR: GANS, Herbert J.
TÍTOL: The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian-Americans
EDICIÓ: Free Press: N.York, 1962
CULTURA: EUA
TEMES: URBA-SOCIETAT-IDENTITAT-ETNICITAT
LLISTA: AUR
- AUTOR: GARCIA BALLESTEROS, A. (ed.)
TÍTOL: Jornadas de Investigación Interdisciplinar. El uso del espacio en la vida cotidiana
EDICIÓ: UAM, Madrid, 1986
CULTURA: ESPANYA
TEMES: GNERE-HABITATGE-APROPIACIO
LLISTA: INT
- AUTOR: GARCIA FERNANDEZ, Jesús
TÍTOL: Organización del espacio y economía rural en la España atlántica
EDICIÓ: Siglo XXI, Madrid, 1975
CULTURA: ESPANYA-GALICIA
TEMES: RURAL-TRADICIONAL-AGRICULTURA
LLISTA: GEN
- AUTOR: GARCIA FERNANDEZ, Jesús
TÍTOL: Sociedad y organización tradicional del espacio en Asturias
EDICIÓ: Inst.Est.Asturianos, Oviedo, 1976 (Gijón, 1980)
CULTURA:
TEMES: RURAL-TRADICIONAL
LLISTA: GEN
- AUTOR: GARCIA MERCADAL
TÍTOL: La casa popular en España
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1981

- CULTURA: ESPANYA
 TEMES: FOLKLORE-CULTURA TRADICIONAL
 LLISTA: FOL
- AUTOR: GARCIA, José Luís
 TÍTOL: El uso del espacio: conductas y discursos. J.A.GONZALEZ ALCANTUD-
 M.GONZALEZ MOLINA: La tierra. Mitos, ritos y realidades
 EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1992
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: APROPIACIO-DISCURS-CONDUCTA
 LLISTA: TAS
- AUTOR: GARCIA, José Luís
 TÍTOL: Antropología del territorio
 EDICIÓ: Ediciones J.B., Madrid, 1976
 CULTURA: ESPANYA-ASTURIES
 TEMES: METODOLOGIA-RURAL-HABITATGE-TERRITORI
 LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: GEERTZ, Clifford
 TÍTOL: El antropólogo como autor
 EDICIÓ: Paidós, Barcelona, 1989
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: GEERTZ, Clifford
 TÍTOL: La interpretación de las culturas
 EDICIÓ: Gedisa, Mexico, 1991 (1973)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: GEERTZ, Clifford- CLIFFORD, James et.al.
 TÍTOL: El surgimiento de la Antropología Posmoderna
 EDICIÓ: Gedisa, México, 1989
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: GEIDEL, Sylvie
 TÍTOL: Les pratiques transformatrices dans le logement économique à Casablanca.
 Maroc. VARIS: Architectures et Cultures. Cahiers de la Recherche
 Architectural
 EDICIÓ: N.27-28, 1992
 CULTURA: AFRICA-MARROC
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-METODOLOGIA
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: GENNEP, Arnold van
 TÍTOL: Los ritos de paso
 EDICIÓ: Taurus, Madrid, 1986 (1969)
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: SIMBOLISME-RITUAL
 LLISTA: GEN-TAN
- AUTOR: GIBERT, J.
 TÍTOL: La masia catalana

- EDICIÓ: Millà, Barcelona, 1985 (1947)
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: GIEDION, Siegfried
 TÍTOL: Espacio, tiempo y arquitectura
 EDICIÓ:
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE-HISTORIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: GILMORE, David
 TÍTOL: The social organisation of space: class, cognition and space in a Spanish town. American Ethnologist
 EDICIÓ: 1977, 4(3)
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: URBA-SOCIETAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GINER DE LOS RIOS, H.
 TÍTOL: La masía catalana. La esfera
 EDICIÓ:
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: GOFFMAN, Ervin
 TÍTOL: La presentación de la persona en la vida cotidiana
 EDICIÓ: Amorrurtu, Madrid, 1987 (1959)
 CULTURA: SHETLAND
 TEMES: CONDUCTA-INTERACCIO SOCIAL-ESCENA-DRAMA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GOMIS, Cels
 TÍTOL: La casa catalana
 EDICIÓ: Polígrafa, Barcelona, 1974 (1933)
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: GONZALEZ ALCANTUD, J.A.-GONZALEZ MOLINA, M. (eds.)
 TÍTOL: La tierra. Mitos, ritos y realidades
 EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1992
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: HISTORIA-AGRICULTURA-NATURA-MITE-RITUAL-FUNDACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GONZALEZ ALCANTUD, José Antonio
 TÍTOL: Las santas (Huéscar). Territorio y símbolo. Agresión y rito y otros ensayos de antropología andaluza
 EDICIÓ: Diputación Provincial de Granada, Granada, 1993
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: SIMBOLISME-RELIGIO-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GONZALEZ ALCANTUD, José Antonio
 TÍTOL: Territorio y religión popular en la Andalucía Oriental. C.ALVAREZ i altres: La

- religiosidad popular I (Antropología e Historia)
 EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1989
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-RELIGIO-CULTURA POPULAR
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GONZALEZ ALCANTUD, José Antonio
 TÍTOL: Territorio y ruido en la fiesta. Agresión y rito y otros ensayos de antropología andaluza
 EDICIÓ: Diputación Provincial de Granada, Granada, 1993
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: RITUAL-SIMBOLISME-FESTA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GRANET, Marcel
 TÍTOL: La pensée chinoise
 EDICIÓ: Albin Michel, Paris, 1988 (1934)
 CULTURA: XINA
 TEMES: SIMBOLISME-ORIENTACIO-COSMOVISIO-MITE-RITUAL
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GREGOTTI, Vittorio
 TÍTOL: Le territoire de l'architecture
 EDICIÓ: L'Esquerre, Paris, 1982 (1966)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA
 LLISTA: TAR
- AUTOR: GRIAULE, Marcel
 TÍTOL: Dieu d'Eau. Entretiens avec Ogotemmêli
 EDICIÓ: Fayard, Paris, 1966
 CULTURA: AFRICA OCCIDENTAL-DOGON
 TEMES: SIMBOLISME-COSMOVISIO-MITE-RITE-PARENTIU
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GRIERA, Antoni
 TÍTOL: La casa catalana
 EDICIÓ: Polígrafa, Barcelona, 1974 (1933)
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: GRIMAUD, Vincent
 TÍTOL: L'habitat indien moderne: espaces et pratiques
 EDICIÓ: Ed.Recherche sur les Civilisations, 1986
 CULTURA: INDIA
 TEMES: METODOLOGIA-SIMBOLISME-APROPIACIO-MODERNITAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: GUERRAND, Roger-Henri
 TÍTOL: Les lieux, histoire des commodités
 EDICIÓ: La Découverte, 1986
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: URBA-HISTORIA-SOCIETAT
 LLISTA: HIS
- AUTOR: GUERRAND, Roger-Henri
 TÍTOL: Moeurs citadines. Histoire de la culture urbaine XIX-XX siècles

EDICIÓ: Quai Voltaire, Paris, 1992
CULTURA: FRANÇA
TEMES: URBA-HISTORIA-SOCIETAT
LLISTA: HIS

AUTOR: GUICHARD, D.
TÍTOL: Al-Andalus. Estructura antropológica de una ciudad islámica en occidente
EDICIÓ: Banal, Barcelona, 1973
CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
TEMES: HISTORIA-CIUTAT
LLISTA: GEN

AUTOR: GUIDONI, Enrico
TÍTOL: Arquitectura Primitiva
EDICIÓ: Aguilar, Madrid, 1989
CULTURA: DIVERSES
TEMES: PARENTIU-POLITICA-SIMBOLISME-COSMOVISIO-MITE-RITE
LLISTA: QUI

AUTOR: GURTWIRTH, Jacques - PETONNET, Colette dir.
TÍTOL: Chemins de la ville. Enquêtes ethnologiques
EDICIÓ: Ed. CTHS, Paris, 1987
CULTURA: DIVERSES
TEMES: INMIGRACIO-IDENTITAT-ETNIC
LLISTA: AUR

AUTOR: GUTMAN, Robert ed.
TÍTOL: People and Buildings
EDICIÓ: Basic Books, N.York, 1972
CULTURA:
TEMES: VARIS
LLISTA: INT

AUTOR: GURTWIRTH, Jacques
TÍTOL: Jalons pour l'Anthropologie urbaine. L'Homme
EDICIÓ: 1982, XXII-4
CULTURA:
TEMES: URBA-METODOLOGIA
LLISTA: BIB-AUR

AUTOR: HALL, Edward T.
TÍTOL: El lenguaje silencioso
EDICIÓ: Alianza, Madrid, 1989 (1959)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: PROXEMIA-COMUNICACIO NO-VERBAL
LLISTA: TAS

AUTOR: HALL, Edward T.
TÍTOL: La dimensión oculta. Enfoque antropológico del uso del espacio
EDICIÓ: IEAL, Madrid, 1973 (1971)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: PROXEMIA-COMUNICACIO NO-VERBAL-ETOLOGIA
LLISTA: BIB-TAS-ETO

AUTOR: HANNEZ, Uif
TÍTOL: Exploración de la ciudad
EDICIÓ: Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1993
CULTURA: DIVERSES

- TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
 LLISTA: BIB-AUR
- AUTOR: HATZOPOULOU, Alice- STEFANOU, Jodeph et al.
 TÍTOL: Recueil des textes sur l'anthropologie des lieux
 EDICIÓ: Laboratoire de la Composition Urbaine (UTNA), Athenes, 1995
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: HAUDRICOURT, A.G.
 TÍTOL: La technologie culturelle. Essai de méthodologie. Etnologie générale
 EDICIÓ: Pléiade, Paris, 1968
 CULTURA:
 TEMES: TECNOLOGIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TEC
- AUTOR: HAUDRICOURT, A.G.- BRUHNS-DELAMARRE, M.J.
 TÍTOL: L'homme et la charrue à travers le monde
 EDICIÓ: La Manufacture, Paris, 1987 (1955)
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TECNOLOGIA
 LLISTA: TEC
- AUTOR: HAUMONT, Anne
 TÍTOL: Habitat et modèles culturels. Revue Française de Sociologie
 EDICIÓ: 1968, IX-2
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-MODELS CULTURALS
 LLISTA: TAS
- AUTOR: HAUMONT, Nicole- BERNARD, Yvone
 TÍTOL: La dynamique des échanges entre disciplines dans le champ de l'urbain.
 EDICIÓ: Architecture & Comportement
 CULTURA: 1983, V-3
 TEMES: URBA-METODOLOGIA-RECERCA
 LLISTA: INT
- AUTOR: HAUMONT, Nicole- SEGAUD, Marion dir.
 TÍTOL: Familles, modes de vie et habitat
 EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1989
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-FAMILIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: HAYDEN, Dolores
 TÍTOL: La felicidad entre cuatro paredes. Arquitectura y Vivienda
 EDICIÓ: N.12, 1987
 CULTURA: EUA
 TEMES: HABITATGE-URBANISME-GENERE-HISTORIA
 LLISTA: HIS
- AUTOR: HAYOT, Alain
 TÍTOL: L'ethnologue au risque de la ville. Urbanité et territoire. VARIS: Architectures
 et Cultures. Les Cahiers de la Recherche Architecturale
 EDICIÓ: N.27-28, 1992
 CULTURA: FRANÇA-MARSELLA
 TEMES: TEORIES-URBA

LLISTA: TAS

AUTOR: HEIDEGGER, Martin
 TÍTOL: Construir, habitar, pensar. Conferencias y artículos
 EDICIÓ: Serbal, Barcelona, 1994 (1954)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-HABITAR-ESPAI
 LLISTA: FIL

AUTOR: HEIDEGGER, Martin
 TÍTOL: Poéticamente habita el hombre. Conferencias y artículos
 EDICIÓ: Serbal, Barcelona, 1994 (1954)
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-HABITAR-ESPAI
 LLISTA: FIL

AUTOR: HERZFELD, Michael
 TÍTOL: A Place in History. Social and Monumental Time in a Cretan Town
 EDICIÓ: Princenton Univ.Press, 1991
 CULTURA: GRECIA-CRETA
 TEMES: HISTORIA-MONUMENT-SIMBOLISME-REHABILITACIO
 LLISTA: GEN

AUTOR: HILLIER, Bill - HANSON, Julienne
 TÍTOL: The Social Logic of Space
 EDICIÓ: Cambridge Univ. Press, 1984
 CULTURA: EUA
 TEMES: APROPIACIO-METODOLOGIA
 LLISTA: GEN

AUTOR: HISCH, Eric - O'HANLON, Michael
 TÍTOL: The Anthropology of Landscape
 EDICIÓ: Clarendon Press, Oxford, 1995
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: PAISATGE-NATURA
 LLISTA: BIB-APA

AUTOR: HOLSTON, James
 TÍTOL: Spaces of Insurgent citizenship. Architecture & Anthropology. Architectural Design
 EDICIÓ: Vol.66 11-12, 1996
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-PARTICIPACIO-MODERNITAT
 LLISTA: INT-TAS

AUTOR: HOLSTON, James
 TÍTOL: The Modernist City: An Anthropological Critique of Brasilia
 EDICIÓ: Univ.Chicago Press, 1989
 CULTURA: BRASIL
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-POSTMODERNITAT-URBA
 LLISTA: INT-TAS

AUTOR: HUBLIN, Anne
 TÍTOL: Architecture et Anthropologie de l'habitat, concepts et méthodes. Habitats spontanés dans la Caraïbe Française
 EDICIÓ: Ecole d'Architecture de Paris Villemin, 1990
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-TEORIES-METODOLOGIA

- LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: HUBLIN, Anne
TÍTOL: Construction populaire et architecture savante. VARIS: Architectures et Cultures. Les Cahiers de la Recherche Architecturale
EDICIÓ: N.27-28, 1992
CULTURA: FRANÇA
TEMES: HABITATGE-POPULAR-TEORIES
LLISTA: GEN
- AUTOR: HUMPHREY, Caroline - VITEBSKY, Piers
TÍTOL: L'architecture sacrée
EDICIÓ: Albin Michel, Paris, 1998
CULTURA: DIVERSES
TEMES: SIMBOLISME-RELIGIO-MITE
LLISTA: GEN
- AUTOR: ILLICH, Ivan
TÍTOL: El género del espacio. El hogar vernáculo. Arquitectura y Vivienda
EDICIÓ: N.12, 1987
CULTURA: OCCIDENTAL
TEMES: HABITATGE-GENERE-HISTÒRIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: JACOB, Christian
TÍTOL: La représentation de l'espace, projet pour une réflexion théorique. Varis: Espace des autres. Lectures anthropologiques d'architectures
EDICIÓ: Ed.La Villette, Paris, 1987
CULTURA:
TEMES: ACCIONS-DISCURSOS-REPRESENTACIONS-METODOLOGIA
LLISTA: TAS
- AUTOR: JARAUTA, Fr. ed.
TÍTOL: Pensar-componer / Construir-habitar
EDICIÓ: Arteleku Forum de las Artes, San Sebastián, 1995
CULTURA:
TEMES: TEORIA
LLISTA: TAR-FIL
- AUTOR: JENKS, Charles
TÍTOL: Deconstruction: the Pleasures of Absence. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.58, N.3/4, 1988
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: JENKS, Charles
TÍTOL: El lenguaje de la arquitectura postmoderna
EDICIÓ:
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: JENKS, Charles
TÍTOL: What is Post-Modernism ?
EDICIÓ: Academy Ed., London, 1989
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT

LLISTA: TAR

AUTOR: JOCILES RUBIO, M.Isabel
 TÍTOL: La casa en la Catalunya Nova
 EDICIÓ: Ministerio de Cultura, Madrid, 1989
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: PARENTIU-RURAL
 LLISTA: GEN

AUTOR: JULIANO, Dolores
 TÍTOL: Algunas consideraciones sobre el ordenamiento temporo-espacial entre los mapuches. Boletín Americanista
 EDICIÓ: 1984, N.34
 CULTURA: AMERICA-ARGENTINA
 TEMES: ESPAI-TEMPS-SIMBOLISME
 LLISTA: GEN

AUTOR: JULIANO, Dolores
 TÍTOL: Anàlisi estructural d'un sistema de romiatges al Vallès. Quaderns de l'ICA
 EDICIÓ: 1980, N.2
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: RITUAL-SIMBOLISME-ITINERARI
 LLISTA: GEN

AUTOR: JULIANO, Dolores
 TÍTOL: Les usages symboliques de l'espace. Anthropologie de l'espace
 EDICIÓ: L.C.U. - U.T.N.A., Atènes, 1995
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-ORIENTACIO-CARTOGRAFIA
 LLISTA: GEN

AUTOR: JULIANO, Dolores
 TÍTOL: Un lugar en el mundo: identidad, espacio e inmigración. Comunicació al Congrés Internacional de Semiòtica de l'Arquitectura
 EDICIÓ: Barcelona, 1996
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: SIMBOLISME-IDENTITAT-IMMIGRACIO-VIATGE
 LLISTA: GEN

AUTOR: KENT, Susan
 TÍTOL: Analyzing Activity Areas. An Ethnoarchaeological Study of the Use of Space
 EDICIÓ: University of Mexico Press, Albuquerque, 1984
 CULTURA: EUA
 TEMES: ETNOARQUEOLOGIA-METODOLOGIA
 LLISTA: QUE

AUTOR: KENT, Susan ed.
 TÍTOL: Domestic Architecture and the Use of Space. An Interdisciplinary Cross-Cultural Study
 EDICIÓ: Cambridge University Press, 1990
 CULTURA:
 TEMES: HABITATGE-METODOLOGIA
 LLISTA: QUE

AUTOR: KING, Anthony D.
 TÍTOL: Cultural Pluralism and Urban Form: The Colonial City as Laboratory for Cross-Cultural Research in Man-Environment Interaction. A.RAPOPORT: The Mutual

- Interaction of People and Their Built Environment
 EDICIÓ: Mouton, 1976
 CULTURA: INDIA
 TEMES: URBA-COLONIALISME-PLURICULTURALITAT-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: KING, Anthony D.
 TÍTOL: Colonial Urban Development: Culture, Social Power and Environment
 EDICIÓ: Routledge & Kegan Paul, London, 1979
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: COLONIALISME-URBANISME
 LLISTA: HIS
- AUTOR: KING, Anthony D. ed.
 TÍTOL: Buildings and Society. Essays on the Social Development of the Built Environment
 EDICIÓ: Routledge & Kegan Paul, London, 1980
 CULTURA:
 TEMES: VARIS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: KOROSSEC-SERFATY, Perla
 TÍTOL: Experience and Use of the Dwelling. I.ALTMAN- C.M.WERNER eds: Home Environments
 EDICIÓ: Plenum Press, 1985
 CULTURA:
 TEMES: APROPIACIO-FENOMENOLOGIA-HERMENEUTICA-METODOLOGIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: KOROSSEC-SERFATY, Perla ed.
 TÍTOL: Appropriation of space
 EDICIÓ: Louis Pasteur University, Strasbourg, 1978
 CULTURA:
 TEMES: APROPIACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: KRAMER, Carol. ed.
 TÍTOL: Ethnoarchaeology. Implications of Ethnography for Archaeology
 EDICIÓ: 1979
 CULTURA:
 TEMES: ETNOARQUEOLOGIA-METODOLOGIA
 LLISTA: QUE
- AUTOR: KROLL, Lucien
 TÍTOL: Demolice le 'stecche'? Un progetto per Nîmes-Valdegour. Spazio e Società
 EDICIÓ: N.58, 1994
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA-PARTICIPACIO
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: KROLL, Lucien
 TÍTOL: On ma parfois demandé ce qu'était l'architecture pour moi. Les Cahiers de la Recherche Architectural
 EDICIÓ: N.6-7, 1980
 CULTURA:
 TEMES: SOCIETAT
 LLISTA: TAR

- AUTOR: KROLL, Lucien
 TÍTOL: Architectures en France, Modernité, Postmodernité (Catalogue d'exposition)
 EDICIÓ: CCI, Paris, 1981
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: PARTICIPACIO-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAR
- AUTOR: LAVIE, S.- NARAYAN, K.- RODALDO, R. eds.
 TÍTOL: Creativity / Anthropology
 EDICIÓ: Cornell University Press, Ithaca, 1993
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-CREATIVITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: LAWRENCE, Denise L.- LOW, Setha M.
 TÍTOL: The Built Environment and Spatial Form. Annual Review of Anthropology
 EDICIÓ: 1990
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TEORIES
 LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: LAWRENCE, Roderick J.
 TÍTOL: A More Humane History of Homes. Research Method and Application.
 I.ALTMAN-C.M.WERNER: Home Environments
 EDICIÓ: Plenum, N.York, 1985
 CULTURA: AUSTRALIA
 TEMES: METODOLOGIA-HABITATGE-FAMILIA-APROPIACIO-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: LAWRENCE, Roderick J.
 TÍTOL: Anàlisi antropològica dels interiors dels habitatges. Temes de Dissseny
 EDICIÓ: N.9, 1993
 CULTURA:
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-METODE
 LLISTA: TAS
- AUTOR: LE BRIS, Emile et.al.
 TÍTOL: Famille et résidence dans les villes africaines. Dakar, Bamako, Saint-Louis,
 Lomé
 EDICIÓ: L'Harmattan, Pris, 1987
 CULTURA: AFRICA-SENEGAL-MALI-TOGO
 TEMES: URBANISME-HABITATGE-FAMILIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: LEFEBVRE, Henri
 TÍTOL: Preface. H.RAYMOND- N.HAUMONT et al: L'habitat pavillonnaire
 EDICIÓ: Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris, 1979
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO
 LLISTA: TAS
- AUTOR: LEFEBVRE, Henri
 TÍTOL: El derecho a la ciudad
 EDICIÓ: Península, Barcelona, 1969 (1968)
 CULTURA:
 TEMES: URBA-SOCIETAT-ECONOMIA
 LLISTA: GEN

- AUTOR: LEFEBVRE, Henri
TÍTOL: Espacio y política. El derecho a la ciudad, II
EDICIÓ: Península, Barcelona, 1976 (1972)
CULTURA:
TEMES: URBA-SOCIETAT-POLITICA
LLISTA: GEN
- AUTOR: LEFEBVRE, Henri
TÍTOL: La production de l'espace
EDICIÓ: Anthropos, Paris, 1974
CULTURA:
TEMES: URBA-VIDA QUOTIDIANA-SOCIETAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: LEROI-GOURHAN, André
TÍTOL: El medio y la técnica
EDICIÓ: Taurus
CULTURA:
TEMES: HABITATGE-TECNOLOGIA
LLISTA: TEC
- AUTOR: LEVI-STRAUSS, Claude
TÍTOL: ¿Existen las organizaciones dualistas?. Antropología estructural
EDICIÓ: Paidós, Barcelona, 1987 (1958)
CULTURA: AMERICA-AMAZONIA
TEMES: SIMBOLISME-ORIENTACIO-PARENTIU-COLONIALISME
LLISTA: GEN
- AUTOR: LEVI-STRAUSS, Claude
TÍTOL: Antropología estructural
EDICIÓ: Paidós, Barcelona, 1987 (1958)
CULTURA:
TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
LLISTA: TAN
- AUTOR: LILLYMAN, W.J.- MORIARTY, M.F.-NEUMAN, D.J.
TÍTOL: Critical Architecture and Contemporary Culture
EDICIÓ: Oxford Univ.Press, 1994
CULTURA:
TEMES: TEORIA
LLISTA: TAR
- AUTOR: LISON ARCAL, José C.
TÍTOL: La construcción cultural del espacio urbano en Huesca. Espacio y Cultura
EDICIÓ: Coloquio, Madrid, 1993
CULTURA: ESPANYA-ARAGO
TEMES: URBA-SOCIETAT-IDENTITAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: LISON ARCAL, José C. (ed.)
TÍTOL: Espacio y Cultura
EDICIÓ: Coloquio, Madrid, 1993
CULTURA: ESPANYA
TEMES: VARIS
LLISTA: TAS
- AUTOR: LISÓN, Carmelo

- TÍTOL: Antropología social y hermenéutica
 EDICIÓ: Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1983
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-HERMETEUTICA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: LLOBET, Salvador
 TÍTOL: La casa rural. L.SOLE SABARIS (dir): Geografia de Catalunya. Vol.1
 EDICIÓ: Aedos, Barcelona, 1958
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: LOPEZ BONILLO, Diego
 TÍTOL: Santuarios marianos de la diócesis de Tarragona: aproximación geográfica.
 Arxiu d'Etnografia de Catalunya
 EDICIÓ: Barcelona, 1983, N.2
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: RELIGIO-ORIENTACIO-SANTUARIS
 LLISTA: GEN
- AUTOR: LOW, S.M.- CHAMBERS, E.
 TÍTOL: Housing, Culture and Design: A Comparative Perspective
 EDICIÓ: Univ.Pennsylvania Press, Philadelphia, 1989
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: GEN
- AUTOR: LOW, Seta M.
 TÍTOL: Developments in Reseach Design, Data Collection, and Analysis. Qualitative
 Methods. E.N.ZUBE-G.T.MOORE: Advances in Environment, Behavior and
 Design. Vol.1
 EDICIÓ: Plenum, 1987
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
 LLISTA: TAS-TAN
- AUTOR: LOW, Seta M.
 TÍTOL: Professional Culture: The Boundary Betwen Theory and Practice in Design.
 Revised Draft. Paper annual Meeeting of the American Anthropological
 Association
 EDICIÓ: Eric Reports, Los Angeles, 1982
 CULTURA: EUA
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA-APLICADA
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: MAFFESOLI, Michel
 TÍTOL: De la proxémie ou l'accentuation de l'espace. VARIS: Antropologie de
 l'espace. Text book
 EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-URBA-SOCIABILITAT-PROXEMIA
 LLISTA: TAS
- AUTOR: MAFFESOLI, Michel
 TÍTOL: Pouvoir des hauts-leux. VARIS: Antropologie de l'espace. Text book
 EDICIÓ: Print & service, Firenze, 1997
 CULTURA:

- TEMES: SIMBOLISME-ESTETICA-SOCIABILITAT
 LLISTA: TAS
- AUTOR: MAFFESOLI, Michel
 TÍTOL: Au creux des apparences. Por une éthique de l'esthétique
 EDICIÓ: Plon, Paris, 1990
 CULTURA: OCCIDENT
 TEMES: ESTETICA-IDENTITAT-COS-NATURA
 LLISTA: AAR
- AUTOR: MAFFESOLI, Michel et.al.
 TÍTOL: Espaces et Imaginaire. Ville-Montagne-Carrefours
 EDICIÓ: Presses Universitaires de Grenoble, 1979
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-MITE-UTOPIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MANDIANES CASTRO, M.
 TÍTOL: Lourdeses. Un village de la Galice
 EDICIÓ: As.Publ.Près Univ.de Strasbourg, 1983
 CULTURA: ESPANYA-GALICIA
 TEMES: RURAL
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MARCUS, George - FISCHER, Michael
 TÍTOL: Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences
 EDICIÓ: University of Chicago Press, Chicago, 1986
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: MARCUS, George E.-FISCHER, Michael M.J.
 TÍTOL: Introduction. Anthropology as Cultural Critique. An experimental moment in the human sciences
 EDICIÓ: Univ.Press of Chicago, Chicago-London, 1986
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: MARIE, M.- VIARD, J.- PARISIS, J.L.
 TÍTOL: Habitants et résidents. Le pays de Lubéron
 EDICIÓ: LEST/CNRS, Université d'Aix-Marseille, Institut Provençal, 1976
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: RURAL-APROPIACIO-PAISATGE
 LLISTA: PAI
- AUTOR: MARIE, Michel
 TÍTOL: Territori i identitat social. El cas del país de Verdon. Quaderns de l'ICA
 EDICIÓ: N.3-4, 1981
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: RURAL-IDENTITAT-PAISATGE-TERRITORI
 LLISTA: PAI
- AUTOR: MARIE, Michel
 TÍTOL: Un territoire sans nom
 EDICIÓ: Librairie des Méridiens, Paris, 1982
 CULTURA: FRANÇA

- TEMES: APROPIACIO-TERRITORI-PAISATGE
 LLISTA: PAI
- AUTOR: MARIE, Michel -VIARD, Jean
 TÍTOL: La campagne inventée, ou ce qu'il advient des rapports entre les paysans, leurs communités et l'environnement urbain dans quatre villages d'un pays de Moyenne Provence
 EDICIÓ: Actes du Sud, 1977
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: RURAL-PAISATGE-APROPIACIO
 LLISTA: PAI
- AUTOR: MAUSS, Marcel
 TÍTOL: Introducción a la Etnografía
 EDICIÓ: Ediciones ITSMO, Madrid, 1974 (1947)
 CULTURA:
 TEMES: TECNOLOGIA-METODOLOGIA
 LLISTA: ETN-TEC
- AUTOR: MAUSS, Marcel - BEAUCHAT, H.
 TÍTOL: Seasonal Variations of the Eskimo
 EDICIÓ: Routledge & Kegan Paul, London, 1979 (1906)
 CULTURA:
 TEMES: ADAPTACIO
 LLISTA: ETN
- AUTOR: McDONOUGH, Gary W.
 TÍTOL: Las buenas familias de Barcelona. Historia social del poder en la era industrial
 EDICIÓ: Omega, Barcelona, 1988
 CULTURA: CATALUNYA-BARCELONA
 TEMES: CIUTAT-CEMENTIRIS-OPERA-JERARQUITZACIO-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: McLUHAN, Marshall - POWERS, B.R.
 TÍTOL: La Aldea Global
 EDICIÓ: Gedisa, Barcelona, 1995 (1989)
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TECNOLOGIA-COMUNICACIO-COGNICIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MELHUIH, Claire
 TÍTOL: Glenn Murcutt. Marika-Alderton House and Kakadu Landscape Interpretation Centre (With troppo Architects), Northern Territory, Australia. Architecture & Anthropology. Architectural Design
 EDICIÓ: Vol.66 11-12, 1996
 CULTURA: AUSTRALIA
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
 LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: MELHUIH, Claire
 TÍTOL: Why Anthropology?. Architecture & Anthropology. Architectural Design
 EDICIÓ: Vol.66 11-12, 1996
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-TEORIES
 LLISTA: INT-TAS-QUI
- AUTOR: MÉNDEZ, Lourdes
 TÍTOL: Antropología de la producción artística

- EDICIÓ: Síntesis, Madrid, 1995
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: ESTETICA-SOCIETAT-TEORIES
 LLISTA: BIB-AAR
- AUTOR: MICOUD, André ed.
 TÍTOL: Des Hauts-Lieux. La Construction Sociale de l'Exemplarité
 EDICIÓ: CNRS, Paris, 1991
 CULTURA: EUROPA-FRANÇA
 TEMES: TEORIA-PAISATGE-HISTORIA-MONUMENT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MIRA, Joan (dir.)
 TÍTOL: Poblament, Arquitectura, condicions de la vida domèstica. Temes d'Etnografia Valenciana
 EDICIÓ: Inst. d'Alfons el Magnànim, Alzina, 1983
 CULTURA: ESPANYA-VALENCIA
 TEMES: RURAL-HISTORIA-HABITATGE
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MOHOLY-NAGY, S.
 TÍTOL: Native Genius in Anonymous Architecture
 EDICIÓ: Horizon Press, New York, 1957
 CULTURA:
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI
- AUTOR: MOLES, Abraham
 TÍTOL: Labyrinthes du vécu. L'Espace: matière d'actions
 EDICIÓ: Librairie des Méridiens, Paris, 1982
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: SIMBOLISME-CONDUCTA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MOLES, Abraham - ROHMER, Elisabeth
 TÍTOL: Psicología del espacio
 EDICIÓ: Círculo de Lectores, 1990 (1972)
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-SOCIETAT-ESTETICA-APROPIACIO-NATURA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MONTAÑES SERRANO, Manuel
 TÍTOL: Rehabilitación de un espacio urbano en Parla. J.C.LISON ARCAL: Espacio y Cultura
 EDICIÓ: Coloquio, Madrid, 1993
 CULTURA:
 TEMES: URBA-APLICADA-PARTICIPACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: MOORE, H.L.
 TÍTOL: Space, Text and Gender. Anthropological Study of the Marakwet of Kenya
 EDICIÓ: Cambridge Uni. Press, 1986
 CULTURA: AFRICA-KENIA
 TEMES: TEORIA-DISCURS-GENERE
 LLISTA: TAS-TAN
- AUTOR: MORGAN, L.H.
 TÍTOL: Houses and House-Life of the American Aborigines

- EDICIÓ: Univ. Chicago Press, Chicago, 1965 (1881)
CULTURA: EUA
TEMES: HABITATGE
LLISTA: ETN
- AUTOR: MUMFORD, Lewis
TÍTOL: The City in History
EDICIÓ: Harcourt, Brace, New York, 1961
CULTURA:
TEMES: HISTORIA-URBA
LLISTA: HIS
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: Dialogic Placeness: Architecture, Semiotics and Social Sciences. Seminaire International d'Architecture et Sémiotique: Topogenèse
EDICIÓ: Barcelona, 28 juny-1 juliol 1996
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SEMIOTICA-DIALOGICA
LLISTA: TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: La arquitectura como lugar. Aspectos preliminares de una epistemología de la arquitectura
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1974
CULTURA:
TEMES: EPISTEMOLOGIA-SEMIOTICA-SOCIETAT
LLISTA: BIB-INT-TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: La Topogenèse. Fondement d'une architecture vivante
EDICIÓ: Economica, Paris, 1996
CULTURA:
TEMES: TEORIA-TOPOGENETICA-DIALOGICA
LLISTA: TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: Poética y arquitectura. Una lectura de la arquitectura postmoderna
EDICIÓ: Anagrama, Barcelona, 1981
CULTURA:
TEMES: TEORIA-ESTETICA-POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: Topogénesis Dos. Ensayo sobre la naturaleza social del lugar
EDICIÓ: Oikos-Tau, Barcelona, 1979
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SOCIOGENETICA
LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: Topogénesis Tres. Ensayo sobre la significación en arquitectura
EDICIÓ: Oikos-Tau, Barcelona, 1980
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SEMIOTICA
LLISTA: TAR
- AUTOR: MUNTAÑOLA, Josep
TÍTOL: Topogénesis Uno. Ensayo sobre el cuerpo y la arquitectura

- EDICIÓ: Oikos-Tau, Barcelona, 1979
CULTURA:
TEMES: TEORIA-PSICOGENETICA
LLISTA: TAR
- AUTOR: NAVARRO, Pío
TÍTOL: La casa: análisis comparativo del territorio doméstico de la Alpujama y de la Mancha. Ethnica
EDICIÓ: Barcelona, 198
CULTURA:
TEMES: RURAL-HABITATGE
LLISTA: GEN
- AUTOR: NORBERG-SCHULZ, Christian
TÍTOL: Existencia, espacio y arquitectura
EDICIÓ: Blume, Barcelona, 1975
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SOCIETAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: NORBERG-SCHULZ, Christian
TÍTOL: Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture
EDICIÓ: Academy editions, London, 1980
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SIMBOLISME-SOCIETAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: NORBERG-SCHULZ, Christian
TÍTOL: L'abitare. L'insediamento, lo spazio urbano, la casa
EDICIÓ: Electa, Milano, 1984
CULTURA:
TEMES: URBA-HABITATGE-SOCIETAT
LLISTA: QUI
- AUTOR: NORRIS, Ch.- BENJAMIN, A.
TÍTOL: What is Deconstruction ?
EDICIÓ: Academy Ed., London, 1988
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT-DECONSTRUCCIO
LLISTA: TAR
- AUTOR: NOUVEL, Jean
TÍTOL: L'avenir de l'architecture n'est plus architectural. Les Cahiers de la Recherche Architecturale
EDICIÓ: N.6-7, 1980
CULTURA:
TEMES: SOCIETAT-DIALEG
LLISTA: TAR
- AUTOR: NUSSBAUM, Julien
TÍTOL: Le fait architectural. VARIS: Espaces des autres
EDICIÓ: Editions La Villette, Paris, 1987
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT

AUTOR: OLIVER, Paul
 TÍTOL: Dwellings: The House Across the World
 EDICIÓ: Univ. Texas Press, Austin, 1987
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI

AUTOR: OLIVER, Paul
 TÍTOL: Shelter in Africa
 EDICIÓ: Praeger, New York, 1971
 CULTURA: AFRICA
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI

AUTOR: OLIVER, Paul
 TÍTOL: Shelter, Sign and Symbol
 EDICIÓ: Barrrie & Rocliff, London, 1975
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME
 LLISTA: QUI

AUTOR: OLIVER, Paul ed.
 TÍTOL: Cobijo y sociedad
 EDICIÓ: H.Blume, Madrid, 1978
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: QUI

AUTOR: OLIVER, Paul ed.
 TÍTOL: Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World
 EDICIÓ: School of Architecture, Oxford Polytechnic, 1994
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TEORIA-HABITATGE VERNACULAR
 LLISTA: GEN

AUTOR: OSTROWETSKY, Sylvia
 TÍTOL: L'Imaginaire bâtisseur. Les villes nouvelles françaises
 EDICIÓ: Librairie des Méridiens, Paris, 1983
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: CIUTATS NOVES-PROJECTE
 LLISTA: GEN

AUTOR: PAIVA-SILVANO, Filomena
 TÍTOL: L'émigration en tant que processus de déplacement et de recomposition de l'habitat. VARIS: Antropologie de l'espace. Text book
 EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
 CULTURA: PORTUGAL
 TEMES: IDENTITAT-HABITATGE-EMIGRACIO-DONA
 LLISTA: GEN

AUTOR: PAIVA-SILVANO, Filomena
 TÍTOL: Mobilités: projets de vie et projets d'espace. P.PELLEGRINO dir.: Figures architecturales. Formes urbaines
 EDICIÓ: Anthropos, Genève, 1994
 CULTURA: PORTUGAL
 TEMES: IDENTITAT-COSMOPOLITISME-PUBLIC-PRIVAT
 LLISTA: GEN

- AUTOR: PAIVA-SILVANO, Filomena
 TÍTOL: Paysage et revendication spatiale. Anthropologie de l'espace. 1ere rencontre International de Syros
 EDICIÓ: Laboratoire de la Composition Urbaine U.T.N.A., Atènes, 1995
 CULTURA: PORTUGAL
 TEMES: PAISATGE-APROPIACIO-IDENTITAT
 LLISTA: APA
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise
 TÍTOL: A propos de la croix de fondation; des Bororos à rome: allers et retours. P.PELLEGRINO dir.: Figures architecturales. Formes urbaines
 EDICIÓ: Anthropos, Genève, 1994
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: TEORIA-SIMBOLISME-ORIENTACIO-FUNDACIO
 LLISTA: TAS
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise
 TÍTOL: A propos du symbolisme: l'attachement. VARIS: Architectures et cultures. Les Cahiers de la recherche architecturale
 EDICIÓ: Parenthèses, Paris, 1992, N.27-28
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-ORIENTACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise
 TÍTOL: Des possibilités de l'anthropologie de l'espace et du choix que j'en fais; essai d'application a un exemple grec. Anthropologie de l'espace
 EDICIÓ: L.C.U.- U.T.N.A., Atènes, 1995
 CULTURA: GRECIA
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-ORIENTACIO
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise
 TÍTOL: Pour une problématique des directions. VARIS: Espaces des Autres
 EDICIÓ: La Villette, Paris, 1987
 CULTURA:
 TEMES: SIMBOLISME-ORIENTACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise
 TÍTOL: La Ville en Croix. De la révolution de 1848 à la rénovation haussmannienne
 EDICIÓ: Paris, 1984
 CULTURA: FRANÇA-PARIS
 TEMES: CIUTAT-HISTORIA-SIMBOLISME-ORIENTACIO
 LLISTA: GEN
- AUTOR: PAUL-LEVY, Françoise- SEGAUD, Marion
 TÍTOL: Anthropologie de l'espace
 EDICIÓ: Centre de Création Industriel- Centre Georges Pompidou, Paris, 1983
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: APROPIACIO-SIMBOLISME-ORIENTACIO-FUNDACIO-REPRESENTACIO
 LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: PELLEGRINO, Pierre dir.
 TÍTOL: Figures architecturales. Formes urbaines. Actes du Congrès de Genève de l'Association Internationale de Sémiotique de l'Espace
 EDICIÓ: Anthropos, Genève, 1994
 CULTURA:

- TEMES: TEORIA-SEMIOTICA-ESTETICA-SOCIETAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: PEREC, Georges
TÍTOL: Espèces d'espaces
EDICIÓ: Denöel-Gonthier, Paris, 1976
CULTURA: EUROPA
TEMES: HABITATGE-CIUTAT-TERRITORI
LLISTA: GEN
- AUTOR: PEREU-MASSABUAU, Jacques
TÍTOL: La Maison, espace social
EDICIÓ: PUF, Paris, 1983
CULTURA: JAPO
TEMES: HABITATGE-FAMILIA
LLISTA: GEN
- AUTOR: PÉREZ JIMÉNEZ, Aurelio- CRUZ ANDREOTTI, Gonzalo eds.
TÍTOL: Los límites de la tierra: el espacio geográfico en las culturas mediterráneas
EDICIÓ: Ediciones Clásicas, Madrid, 1998
CULTURA: MEDITERRANI
TEMES: GEOGRAFIA-HISTORIA-SIMBOLISME-COSMOVISIO
LLISTA: GEN
- AUTOR: PERIN, Constance
TÍTOL: Everything in its Place. Social Order and Land Use in America
EDICIÓ: Princenton Univ. Press, 1977
CULTURA: EUA
TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-CONSUM-TINENÇA
LLISTA: GEN
- AUTOR: PERIN, Constance
TÍTOL: With Man in Mind, an Interdisciplinary Prospecturs for Environmental Design
EDICIÓ: MIT press, 1970
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT
- AUTOR: PERROT, Michel- PETONNET, Colette
TÍTOL: Anthropologie culturelle dans le champ urbain. Ethnologie Française
EDICIÓ: 1982, XII-2
CULTURA:
TEMES: URBA-TEORIES
LLISTA: AUR
- AUTOR: PETONNET, Colette
TÍTOL: Espace, distance et dimension dans une société musulmane. L'Homme
EDICIÓ: N.XII, avril-juin 1972
CULTURA: AFRICA-MARROC
TEMES: URBA-APROPIACIO
LLISTA: GEN
- AUTOR: PETONNET, Colette
TÍTOL: Espaces habitées. Ethnologie des banlieues
EDICIÓ: Galilée, Paris, 1982
CULTURA: FRANÇA
TEMES: URBA-APROPIACIO-HABITATGES-IMMIGRACIO-AUTOCONSTRUCCIO
LLISTA: GEN

AUTOR: PETONNET, Colette
TÍTOL: On est tous dans le brouillard, ethnologie des banlieues
EDICIÓ: Galilée, Paris, 1979
CULTURA: FRANÇA
TEMES: URBA-SOCIETAT
LLISTA: GEN

AUTOR: PIEPER, Jan ed.
TÍTOL: Ritual Space in India: Studies in Architectural Anthropology
EDICIÓ: Bombay, 1979
CULTURA: INDIA
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-RITUAL
LLISTA: INT

AUTOR: PINSON, Daniel
TÍTOL: Du logement por tous aux maisons en tous genres. Ethnologie de l'habitat ouvrier en Basse-Loire. VARIS: Architectures et Cultures. Cahiers de la Recherche Architectural
EDICIÓ: N.27-28, 1992
CULTURA: FRANÇA
TEMES: HABITATGE-METODOLOGIA-APROPIACIO-OBREERS
LLISTA: QUI

AUTOR: PINSON, Daniel
TÍTOL: Usage et architecture
EDICIÓ: L'Harmattan, Paris, 1993
CULTURA:
TEMES: TEORIES-INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-QUI

AUTOR: PINXTEN, R.- VAN DOOREN, I.- HARVEY, F.
TÍTOL: The Anthropology of Space: Explorations into Natural Philosophy and Semantics of the Navajo
EDICIÓ: Univ.Pennsylvania Press, Philadelphia, 1983
CULTURA: EUA
TEMES: SIMBOLISME-COSMOVISIO
LLISTA: TAS

AUTOR: PIVIN, Jean-Loup
TÍTOL: L'anthropologue et l'architecte. VARIS: Espaces des autres
EDICIÓ: Ed.La Villette, Paris, 1987
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT

AUTOR: PLA CARGOL, Joaquim
TÍTOL: Art popular i de la llar a Catalunya
EDICIÓ: Girona, 1930
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE
LLISTA: FOL

AUTOR: PORTELA, César
TÍTOL: O territorio galego como patrimonio arquitectónico colectivo. I Coloquio de Antropoloxía de Galicia
EDICIÓ: Ed.do Castro, La Coruña, 1984
CULTURA:

- TEMES: IDENTITAT-TERRITORI
LLISTA: GEN
- AUTOR: PORTOGHESI, Paolo
TÍTOL: Después de la arquitectura moderna
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1981
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: POYATOS, Fernando
TÍTOL: New Perspectives in Nonverbal Communication. Studies in Cultural Anthropology, Social Psychology, Linguistics, Literature and Semiotics
EDICIÓ: Pergamon Press
CULTURA: DIVERSES
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-CONDUCTA-DISCURS-METODOLOGIA
LLISTA: BIB-INT
- AUTOR: PRAT, Joan
TÍTOL: Identidad y territorio en la literatura antropológica sobre España (1954-1988). GONZALEZ REBOREDO-F.DE ROTA: Simposio Internacional de Antropología. Identidades e Territorio
EDICIÓ: Consello da Cultura Galega, 1990
CULTURA: ESPANYA
TEMES: IDENTITAT-BIBLIOGRAFIA
LLISTA: GEN
- AUTOR: PRAT, Joan
TÍTOL: Los santuarios marianos en Catalunya: una aproximación desde la etnografía. C.ALVAREZ SANTALO i altres: La religiosidad popular, V.3
EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1988
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: RELIGIO-SIMBOLISME-MITE-SANTUARIS
LLISTA: GEN
- AUTOR: PRAT, Joan i altres
TÍTOL: El poblament rural a la Catalunya Nova: les masies tarragonines. I Col.loqui d'Història Agrària
EDICIÓ: Barcelona, 1978
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: RURAL-MASIA
LLISTA: GEN
- AUTOR: PRED, Alan
TÍTOL: Place, Practice and Structure: Social and Spatial Transformation in Southern Sweden, 1780-1850
EDICIÓ: Barnes & Noble, Totowa, N.J., 1986
CULTURA: SUÏSSA
TEMES: HISTORIA-SOCIETAT
LLISTA: TAS
- AUTOR: PRESS, Irwin
TÍTOL: The City as Context. Urbanism and Behavioral Constraints in Seville
EDICIÓ: Univ.of Illinois Press: Urbana, 1979 (Taurus, 1990)
CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
TEMES: URBANISME-VEINATGE-CORRAL
LLISTA: AUR

- AUTOR: PREZIOSI, Donald
TÍTOL: Architecture, lenguaje, and meaning
EDICIÓ: Mouton, 1979
CULTURA:
TEMES: SEMIOTICA
LLISTA: SEM
- AUTOR: PREZIOSI, Donald
TÍTOL: The Semiotics of the Built Environment: An Introduction to Architectonic Analysis
EDICIÓ: Univ.Indiana Press, Bloomington, 1979
CULTURA:
TEMES: SEMIOTICA
LLISTA: SEM
- AUTOR: PROVANSAL, Danielle
TÍTOL: Metodología, interdisciplinariedad y antropología urbana. Comentarios d'Antropologia Cultural
EDICIÓ: Barcelona, 1983, N.4
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA-APLICADA
LLISTA: INT-AUR
- AUTOR: PRUSSIN, Labelle
TÍTOL: Architecture in Northern Ghana: A Sudy of Forms and Functions
EDICIÓ: University of California Press, Berkeley, 1969
CULTURA: AFRICA-GHANA
TEMES: HABITATGE
LLISTA: QUI
- AUTOR: PUIG I CADAFALCH, J.
TÍTOL: La casa catalana. I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó
EDICIÓ: Barcelona, 1913 (p.1042)
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE
LLISTA: FOL
- AUTOR: PUIG I CADAFALCH, J.
TÍTOL: L'arquitectura romànica a Catalunya
EDICIÓ: Barcelona 1909-18
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE
LLISTA: FOL
- AUTOR: RABINOW, Paul
TÍTOL: Las representaciones son hechos sociales: Modernidad y posmodernidad en la antropología. J.CLIFFORD-G.E.MARCUS (eds.): Retóricas de la Antropología
EDICIÓ: Jucar, Barcelona, 1991
CULTURA:
TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
LLISTA: TAN
- AUTOR: RABINOW, Paul
TÍTOL: Reflexiones sobre un trabajo de campo en Marruecos
EDICIÓ: Júcar, Madrid, 1992
CULTURA:

- TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
LLISTA: TAN
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: Cross-Cultural Aspects of Environmental Design. I.ALTMAN- A.RAPOPORT- J.F.WOHLWILL: Environment and Culture
EDICIÓ: Plenum, N.York
CULTURA: DIVERSES
TEMES: APROPIACIO-ESTIL DE VIDA-EVALUACIO-METODOLOGIA
LLISTA: TAS
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: Thinking About Home Environments. A Conceptual Framework. I.ALTMAN- C.M.WERNER: Home Environments
EDICIÓ: Plenum Press, N.York, 1985
CULTURA: EUA
TEMES: HABITATGES-APROPIACIO-EVALUACIO-QUALITAT AMBIENTAL
LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: Aspectos de la calidad del entorno
EDICIÓ:
CULTURA: EUA
TEMES: APROPIACIO-EVALUACIO
LLISTA: TAS
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: Aspectos humanos de la forma urbana. Hacia una confrontación de las Ciencias Sociales con el diseño de la forma urbana
EDICIÓ: G.Gili, Barcelona, 1978 (1977)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: APROPIACIO-PERCEPCIO-COGNICIO-CONDUCTA
LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: The Meaning of the Built Environment. A Nonverbal Communication Approach
EDICIÓ: The University of Arizona Press, Tucson 1990 (1982)
CULTURA:
TEMES: TEORIA-SIMBOLISME-SEMIOTICA-COMUNICACIÓ NO VERBAL
LLISTA: PRO
- AUTOR: RAPOPORT, Amos
TÍTOL: Vivienda y Cultura
EDICIÓ: G.Gili, Barcelona, 1972 (1969)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HABITATGE
LLISTA: QUI
- AUTOR: RAYMOND, Henry
TÍTOL: Analyse de contenu et entretien non directif: application du symbolisme de l'habitat. Revue Française de Sociologie IX-2, 1968
EDICIÓ: FRANÇA
CULTURA: METODOLOGIA-SIMBOLISME-APROPIACIO
TEMES: TAS
LLISTA:

- AUTOR: RAYMOND, Henry
 TÍTOL: Habitat, modèles culturels et architecture. Architecture d'Aujourd'hui
 EDICIÓ: 1973, N.174
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-ESTETICA-MODEL CULTURAL
 LLISTA: TAS
- AUTOR: RAYMOND, Henry
 TÍTOL: L'Architecture, les aventures spatiales de la Raison
 EDICIÓ: CGP. CCI, Paris, 1984
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: TEORIES-METODOLOGIA-APROPIACIO-EVALUACIO-ESTETICA
 LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: RAYMOND, Henry- HAUMONT, Nicole
 TÍTOL: L'Habitat Pavillonnaire
 EDICIÓ: Centre de Recherche d'Urbanisme, Paris, 1971 (1966)
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-APROPIACIO-ESTETICA
 LLISTA: TAS
- AUTOR: RENDELL, Jane
 TÍTOL: Gendered Space: Encountering Anthropology, Architecture and Feminism in the Burlington Arcade. Architecture & Anthropology. Architectural Design
 EDICIÓ: Vol.66, 11-12, 1996
 CULTURA: GB
 TEMES: GENE-INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT
- AUTOR: RICHARDSON, Miles
 TÍTOL: The spatial sense of sacred in Spanish america and the American south and its tie with performance. R.SCHECHNER- W.APPEL: By means of performance. Intercultural studies of theatre and ritual
 EDICIÓ: Cambridge University Press
 CULTURA: AMERICA SUD
 TEMES: RELIGIO-RITUAL-SIMBOLISME
 LLISTA: GEN
- AUTOR: RIO MATEU, Jesús del
 TÍTOL: El Masroig. Etnografia de la cultura material i ritual
 EDICIÓ: El Llamp, Barcelona, 1984
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: PAISATGE-TERRITORI-HABITATGE RURAL
 LLISTA: GEN
- AUTOR: ROBIN, Christelle
 TÍTOL: Anthropologie de l'espace et architecture. Anthropologie de l'espace
 EDICIÓ: L.C.U.- U.T.N.A., Atènes, 1995
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: ROBIN, Christelle
 TÍTOL: Des sources 'exotiques' de la modernité. VARIS: Anthropologie de l'espace.
 Text book
 EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-POSTMODERNITAT

- LLISTA: QUI
- AUTOR: ROBIN, Christelle
 TÍTOL: Introduction. De l'ethno-architecture aux anthropo-logiques de l'espace.
 VARIS: Architectures et Cultures. Cahiers de la Recherche Architectural
- EDICIÓ: N.27-28, 1992
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-RECERCA
 LLISTA: INT
- AUTOR: ROBIN, Christelle et al.
 TÍTOL: La ville européenne exportée (fin XIXème - début XXème)
 EDICIÓ: La Villette, Paris, 1992
 CULTURA: AFRICA-ASIA
 TEMES: EXPORTACIO-COLONIALISME-TEORIES-RECERCA
 LLISTA: BIB-QUI
- AUTOR: RODRIGUEZ BECERRA, Salvador
 TÍTOL: Etnografía de la vivienda. El Aljaraje de Sevilla
 EDICIÓ: Antropología Americana, Sevilla, 1973
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: GEN
- AUTOR: RODRÍGUEZ FRAILE, Teresa
 TÍTOL: La vivienda soñada. Una investigación sociológica. Arquitectura y Vivienda
 EDICIÓ: N.12, 1987
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: HABITATGE-IDEOLOGIA-ARQUITECTES
 LLISTA: SOC
- AUTOR: RODRIGUEZ GIMENEZ, Santiago
 TÍTOL: Planificación y antropología. Misión político-simbólica de las formas urbanas.
 Ciudad y Territorio
 EDICIÓ: 1975, N.4
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: URBANISME-PLANIFICACIO
 LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: RODRIGUEZ MIJARES, J.
 TÍTOL: Anotaciones sobre arquitectura popular en la provincia de Lérida
 EDICIÓ: Lleida, 1944
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: RODWIN, L.- HOLLISTER, R.M. eds.
 TÍTOL: Cities of the Mind: Images and Themes of the City in the Social Sciences
 EDICIÓ: Plenum, N.York, 1984
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: VARIS
 LLISTA: INT-AUR
- AUTOR: ROIGÉ, Xavier- ESTRADA, Ferran- BELTRAN, Oriol
 TÍTOL: La Casa Aranesa. Antropología de l'arquitectura a la Val d'Aran
 EDICIÓ: Garsineu, Tremp, 1997
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: HABITATGE-RURAL-TIPOLOGIA

- LLISTA: GEN
- AUTOR: ROSSI, Aldo
TÍTOL: La arquitectura de la ciudad
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1992 (1971)
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-HISTORIA-MEMORIA-TIPUS
LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: RUDOFISKY, Bernard
TÍTOL: Architecture Without Architects
EDICIÓ: Mus. Modern Art, New York, 1964
CULTURA:
TEMES: HABITATGE
LLISTA: QUI
- AUTOR: RUDOFISKY, Bernard
TÍTOL: The Prodigius Builders
EDICIÓ: Secker & Warburg, London, 1977
CULTURA:
TEMES: HABITATGE
LLISTA: QUI
- AUTOR: RYBCZYNSKI, Witold
TÍTOL: La casa. Historia de una idea
EDICIÓ: Nerea, Madrid, 1989 (1986)
CULTURA: EUROPA
TEMES: HABITATGE-PRIVACITAT-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: RYCKWERT, Joseph
TÍTOL: Antropología de la forma urbana en en mundo antiguo
EDICIÓ: H.Blume, Madrid, 1985 (1976)
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HISTORIA-SIMBOLISME-RITUAL-FUNDACIO
LLISTA: QUI
- AUTOR: RYCKWERT, Joseph
TÍTOL: La casa de Adán en el Paraíso
EDICIÓ: G.Gili, Barcelona, 1975
CULTURA: DIVERSES
TEMES: SIMBOLISME-RITUAL
LLISTA: QUI
- AUTOR: RYCKWERT, Joseph
TÍTOL: The Dancing Column
EDICIÓ: MIT Press, 1996
CULTURA:
TEMES: SIMBOLISME
LLISTA: QUI
- AUTOR: RYCKWERT, Joseph
TÍTOL: El útero y la tumba. Antropología de la casa. Arquitectura y Vivienda
EDICIÓ: N.12, 1987
CULTURA: DIVERSES
TEMES: HABITATGE-SIMBOLISME-MITE-COS
LLISTA: TAS

- AUTOR: SABATER PI, Jordi
TÍTOL: Etología de la vivienda humana
EDICIÓ: Labor, Barcelona, 1985
CULTURA: AFRICA-GUINEA EQUATORIAL
TEMES: HABITATGE-REPOS
LLISTA: ETO
- AUTOR: SAILE, D.G. ed.
TÍTOL: Architecture in Cultural Change: Essays in Built Form and Culture Research
EDICIÓ: University of Kansas, 1986
CULTURA:
TEMES: HABITATGE
LLISTA: GEN
- AUTOR: SALA, Blanca
TÍTOL: Anthropologie, Architecture et Societé: hybridation dans la signification de l'espace. Arquitectura, semiòtica i ciències socials. Topogènesi
EDICIÓ: Edicions UPC, Quaderns d'Arquitectes, Barcelona, 1997
CULTURA:
TEMES: TEORIA-INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: SALA, Blanca
TÍTOL: Methodologie pour une Anthropologie de l'Espace. Anthropologie de l'espace
EDICIÓ: Laboratoire de la Composition Urbaine U.T.N.A., Atènes, 1995
CULTURA:
TEMES: TEORIA-INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: SAN ROMAN, Teresa
TÍTOL: Reflexiones sobre marginación y racismo. Entre marginación y racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos
EDICIÓ: Alianza, Madrid, 1986
CULTURA: ESPANYA
TEMES: GITANOS-URBA-HABITATGES
LLISTA: GEN
- AUTOR: SAN ROMAN, Teresa
TÍTOL: Gitanos de Madrid y Barcelona; ensayos sobre Aculturación y Etnicidad
EDICIÓ: Publicaciones de Antropología Cultural, UAB, Barcelona, 1984
CULTURA: ESPANYA
TEMES: GITANOS-URBA-HABITATGES-APLICADA
LLISTA: GEN
- AUTOR: SANCHEZ PEREZ, Francisco
TÍTOL: El espacio y sus símbolos. Antropología de la casa andaluza. JC.LISON
ARCAL: Espacio y Cultura
EDICIÓ: Coloquio, Madrid, 1993
CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
TEMES: HABITATGE-TEORIES-SIMBOLISME
LLISTA: TAS
- AUTOR: SANCHEZ PEREZ, Francisco
TÍTOL: Tradición y modernidad en la arquitectura popular del valle del Guadalhorce. J.C.LISON ARCAL: Espacio y Cultura
EDICIÓ: Coloquio, Madrid, 1993
CULTURA: ESPANYA

- TEMES: HABITATGE-POPULAR-MODERNITAT
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SANCHEZ PEREZ, Francisco
 TÍTOL: La litúrgia del espacio
 EDICIÓ: Nerea, Madrid, 1990
 CULTURA: ESPANYA-ANDALUSIA
 TEMES: SIMBOLISME-ESPAI PUBLIC-PRIVAT-HISTORIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SANDIUMENGE, Magí P.
 TÍTOL: La masia catalana
 EDICIÓ: Libreria Catalònia, Barcelona, 1929
 CULTURA: CATALUNYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: SANMARTIN, Ricardo
 TÍTOL: Identidad y creación. Horizontes culturales e interpretación antropológica
 EDICIÓ: Humanidades, Barcelona, 1993
 CULTURA: ESPANYA-VALENCIA
 TEMES: RITUAL-ITINERARI-ART
 LLISTA: GEN-AAR
- AUTOR: SANOFF, Henry
 TÍTOL: Participatory Design. Theory & Techniques
 EDICIÓ: H.Sanoff, USA, 1990
 CULTURA:
 TEMES: PARTICIPACIO-METODOLOGIA
 LLISTA: QUI
- AUTOR: SANSOT, Pierre
 TÍTOL: Identité et paysage. Des paysages. Les Annales de la Recherche Urbaine
 EDICIÓ: Juin 1983. N.18-19
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: PAISATGE-IDENTITAT-MEMORIA
 LLISTA: APA
- AUTOR: SANSOT, Pierre
 TÍTOL: La poétique de la ville
 EDICIÓ: Librairie des Méridiens-Klincksieck, Paris, 1988 (1984)
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: URBANISME-APROPIACIO-TRAJECTE-BARRI
 LLISTA: TAS
- AUTOR: SANSOT, Pierre et al.
 TÍTOL: L'espace et son double. De la résidence secondaire aux autres formes secondaires de la vie sociale
 EDICIÓ: Paris, 1978
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: HABITATGE-SOCIETAT-SEGONA RESIDENCIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SANTARCANGELI, Paolo
 TÍTOL: El libro de los laberintos. Historia de un mito y de un símbolo
 EDICIÓ: Siruela, Madrid, 1997
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: SIMBOLISME-HISTORIA-MITE-LABERINT

- LLISTA: GEN
- AUTOR: SEGALEN, Martine
 TÍTOL: Nanterriens. Les familles dans la ville. Une ethnologie de l'identité
 EDICIÓ: Presses Univ. du Mirail, Toulouse, 1990
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: FAMILIA-HISTORIA-URBA-IDENTITAT-METODOLOGIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SEGAUD, Marion
 TÍTOL: Anthropologie de l'espace: catalogue ou projet. Espaces et Sociétés
 EDICIÓ: 1973, N.9
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-METODOLOGIA
 LLISTA: TAS
- AUTOR: SEGAUD, Marion
 TÍTOL: Compétence esthétique et culturelle architecturale du français ordinaire.
 P.PELLEGRINO dir.: Figures architecturales. Formes urbaines
 EDICIÓ: Anthropos, Genève, 1994
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: TEORIA-ESTETICA-HABITANT
 LLISTA: TAS
- AUTOR: SEGAUD, Marion
 TÍTOL: Espace domestique, scène urbaine et émergence du sujet esthétique. VARIS:
 Anthropologie de l'espace. Text book
 EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-ESTETICA-HABITATGE
 LLISTA: TAS
- AUTOR: SEGAUD, Marion
 TÍTOL: L'esthétisation du territoire: l'architecture à la recherche de la nature. Espaces
 et Sociétés
 EDICIÓ: 1992, N.69
 CULTURA:
 TEMES: NATURA-ESTETICA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SEGAUD, Marion (ed)
 TÍTOL: Le propre de la ville: pratiques et symboles
 EDICIÓ: Espace Européen, Paris, 1992
 CULTURA: EUROPA-FRANÇA
 TEMES: CIUTAT-HIGIENE-ESPAI PUBLIC
 LLISTA: BIB-GEN
- AUTOR: SEGAUD, Marion- BONVALET, Catherine- BRUN, Jacques dir.
 TÍTOL: Logement et habitat. L'état des savoirs
 EDICIÓ: Editions la découverte, Paris, 1998
 CULTURA: OCCIDENT
 TEMES: HABITATGE-SOCIETAT-POLITICA-ECONOMIA
 LLISTA: GEN
- AUTOR: SENNET, Richard
 TÍTOL: Carne y piedra. El cuerpo y la ciudad en la civilización occidental
 EDICIÓ: Alianza, Madrid, 1997 (1994)
 CULTURA: OCCIDENT

- TEMES: COS-HISTORIA-URBANISME
LLISTA: GEN
- AUTOR: SENNET, Richard
TÍTOL: El declive del hombre público
EDICIÓ: Península, Madrid, 1978
CULTURA: OCCIDENT
TEMES: PUBLIC-PRIVAT-HISTORIA-INTERACCIÓ SOCIAL
LLISTA: GEN
- AUTOR: SENNET, Richard
TÍTOL: La conciencia del ojo
EDICIÓ: Versal, Madrid, 1991 (1990)
CULTURA: OCCIDENT
TEMES: HISTORIA-URBA-NATURA-IDEOLOGIA-ESTETICA
LLISTA: GEN
- AUTOR: SENNET, Richard
TÍTOL: Vida urbana e identidad personal
EDICIÓ: Península, Madrid, 1975 (1970)
CULTURA: OCCIDENT
TEMES: URBA-SOCIETAT-IDENTITAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: SERRA I PAGES, Rossend
TÍTOL: Petites notes sobre els ritus de construcció. Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria de Catalunya
EDICIÓ: Barcelona, 1924, vol.141-146
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE-RITUAL
LLISTA: FOL
- AUTOR: SINOÛ, Alain
TÍTOL: Tradition et architecture. VARIS: Espaces des autres
EDICIÓ: Ed.Paris-La Villette, 1987
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-APLICADA
LLISTA: INT
- AUTOR: SMADJA, Elisabeth
TÍTOL: Genèses d'espaces: les itinéraires. Anthropologie de l'espace
EDICIÓ: L.C.U.- U.T.N.A., Atènes, 1995
CULTURA:
TEMES: ITINERARIS-MITE-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: SMADJA, Elisabeth
TÍTOL: L'inscription du culte impérial dans l'urbanisme de Lepcis Magna (Tripolitaine).
VARIS: Anthropologie de l'espace. Text book
EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
CULTURA:
TEMES: URBANISME-POLITICA-SIMBOLISME-HISTORIA
LLISTA: HIS
- AUTOR: SPERBER, Dan
TÍTOL: Le savoir des anthropologues. Trois essais
EDICIÓ: Hermann, Paris, 1982
CULTURA:

- TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: STEFANI, A.
 TÍTOL: Valdegour- cité de Nîmes. Anthropologie et architecture: démarche de concertation avec les habitants. Spazio e Societa
 EDICIÓ: N.68, 1994
 CULTURA: FRANÇA
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-PARTICIPACIO
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: STEFANO, Joseph
 TÍTOL: Approche architecturale de l'espace. Recueil des textes sur l'anthropologie des lieux
 EDICIÓ: LCU-UTNA, Atènes, 1995
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: STEFANO, Joseph. et.al.
 TÍTOL: Recueil des textes sur l'anthropologie des lieux
 EDICIÓ: Laboratoire de la Composition Urbaine- UTNA, Atènes, 1995
 CULTURA:
 TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: STERN, Robert A.M.
 TÍTOL: El Tradicionalismo Moderno. L.F.RUEDA ed.: Robert A.M.Stern. Obras y proyectos. 1981-1987
 EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1988
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-CREACIO-MEMORIA
 LLISTA: TAR
- AUTOR: STERN, Robert A.M.
 TÍTOL: The Postmodern Continuum. W.J.LILLYMAN et al.:Critical Architecture and Contemporary Culture
 EDICIÓ: Oxford Univ.Press, 1994
 CULTURA:
 TEMES: IDENTITAT
 LLISTA: TAR
- AUTOR: SULLIVAN, W.- RABINOW, P.
 TÍTOL: El giro interpretativo. J.DUVIGNAUD comp: Sociología del conocimiento
 EDICIÓ: Fondo de Cultura Económica, México, 1982
 CULTURA:
 TEMES: POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TAYLOR, Lisa ed.
 TÍTOL: Housing. Symbol, Structure, Site
 EDICIÓ: Rizzoli, New York, 1990
 CULTURA:
 TEMES: HABITATGE
 LLISTA: INT
- AUTOR: TEDLOCK, Dennis
 TÍTOL: Preguntas concernientes a la antropología dialógica. C.GEERTZ et.al.: El

- surgimiento de la Antropología Posmoderna
 EDICIÓ: Gedisa, Mexico, 1991
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TEDLOCK, Dennis
 TÍTOL: The Spoken world and the work of interpretation
 EDICIÓ: Univ.Pennsylvania Press, Philadelphia, 1983
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-DIALEG-INTERPRETACIO-POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TILLEY, Christopher
 TÍTOL: A Phenomenology of Landscape. Places, paths and monuments
 EDICIÓ: Berg, London, 1994
 CULTURA: DIVERSES
 TEMES: PAISATGE-PERCEPCIO-SIMBOLISME-HISTORIA-ARQUEOLOGIA
 LLISTA: BIB-APA-QUE
- AUTOR: TODOROV, Tzvetan
 TÍTOL: Mihaïl Baktine: le principe dialogique
 EDICIÓ: Seuil, Paris, 1981
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-DIALEG
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TOFFIN, Gérard (ed)
 TÍTOL: L'homme et la maison en Himalaya
 EDICIÓ: CNRS, Paris, 1981
 CULTURA: NEPAL
 TEMES: METODOLOGIA-INTERDISCIPLINARIETAT
 LLISTA: INT
- AUTOR: TORIGINIAN, Ginette
 TÍTOL: L'anthropologie de l'espace. Espaces des Sciences Humaines
 EDICIÓ: Institut de l'Environnement, Paris, 1973
 CULTURA:
 TEMES: TEORIES-BIBLIOGRAFIA
 LLISTA: BIB-TAS
- AUTOR: TORRES BALBAS, L.
 TÍTOL: La vivienda popular en España. F.CARRERAS CANDI (ed.): Folklore y costumbres de España. T.III, vol.2
 EDICIÓ: Alberto Martín, Barcelona, 1933
 CULTURA: ESPANYA
 TEMES: FOLKLORE
 LLISTA: FOL
- AUTOR: TRACHANA, Angelique
 TÍTOL: El carácter femenino de la arquitectura. Poesía y seducción. Astragalo
 EDICIÓ: N.5, 1996
 CULTURA:
 TEMES: GENERE-CREACIO
 LLISTA: TAR
- AUTOR: TSCHUMI, Bernard
 TÍTOL: Architecture and Disjunction

- EDICIÓ: MIT Press, London, 1994
CULTURA:
TEMES: TEORIA
LLISTA: TAR
- AUTOR: TSCHUMI, Bernard
TÍTOL: Entrevista. Arch.Int.Cree.
EDICIÓ: N.197, 1983
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: TSCHUMI, Bernard
TÍTOL: Parc de la Villette, Paris. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.58, N.3/4, 1988
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR
- AUTOR: TSCHUMI, Bernard
TÍTOL: The Architecture of the Event. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.62, N.1-2, 1992
CULTURA:
TEMES: NTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAR
- AUTOR: TUAN, Yi Fu
TÍTOL: Topophilia. A Study of Environmental Perception, Attitudes and Values
EDICIÓ: Prentice Hall, N.Jersey, 1974
CULTURA: DIVERSES
TEMES: PAISATGE-NATURA-COSMOVISIO-SIMBOLISME-PERCEPCIO-COGNICIO
LLISTA: APA
- AUTOR: TUAN, Yi-Fu
TÍTOL: Space and Context. R.SCHECHNER- W.APPEL: By means of performance.
Intercultural studies of theatre and ritual
EDICIÓ: Cambridge University Press
CULTURA:
TEMES: RITUAL
LLISTA: GEN
- AUTOR: TURNER, J.F.C.
TÍTOL: Housing by People: Towards Autonomy in Building Environments
EDICIÓ: Pantheon Books, New York, 1976
CULTURA:
TEMES: HABITATGE
LLISTA: QUI
- AUTOR: TURNER, J.F.C.- FICHTER, R. eds.
TÍTOL: Libertad para construir. El proceso habitacional controlado por el usuario
EDICIÓ: Siglo XXI, Mexico, 1976 (1972)
CULTURA:
TEMES: HABITATGE-PARTICIPACIO
LLISTA: QUI
- AUTOR: TURNER, Victor
TÍTOL: Entre lo uno y lo otro: el periodo liminar en los 'rites de passage'. La selva de los símbolos

- EDICIÓ: Siglo Veintiuno, Madrid, 1990 (1967)
 CULTURA:
 TEMES: RITUAL
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TURNER, Victor
 TÍTOL: El proceso ritual
 EDICIÓ: Taurus, Madrid, 1988 (1969)
 CULTURA:
 TEMES: RITUAL
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TURRI, E.
 TÍTOL: Antropologia del Paesaggio
 EDICIÓ: Ed.di Comunità, Milano, 1974
 CULTURA: EUROPA-ITALIA
 TEMES: PAISATGE-NATURA-COSMOVISIO
 LLISTA: APA
- AUTOR: TYER, Stephen A.
 TÍTOL: The unspeakable: discourse, dialogue and rethoric
 EDICIÓ: Univ.Wisconsin Press, Madison, 1987
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-INTERPRETACIÓ-DIALEG
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TYLER, Stephen A.
 TÍTOL: Etnografía postmoderna: desde el documento de lo oculto al oculto documento. J.CLIFFORD-G.E.MARCUS: Retóricas de la Antropología
 EDICIÓ: Júcar, Madrid, 1991
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-METODOLOGIA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TYLER, Stephen A.
 TÍTOL: The Unspeakable. Discourse, Dialogue, and Rhetoric in the Postmodern World
 EDICIÓ: The University of Wisconsin Press, 1987
 CULTURA:
 TEMES: POSTMODERNITAT
 LLISTA: TAN
- AUTOR: TYLOR, Edward B.
 TÍTOL: La ciencia de la cultura (Primitive Culture, 1871). S.J.KAHN: El concepto de cultura
 EDICIÓ: Anagrama, Barcelona, 1975
 CULTURA:
 TEMES: TEORIA-CULTURA
 LLISTA: TAN
- AUTOR: VALLE, Teresa del
 TÍTOL: Andamios para una nueva ciudad. Lecturas desde la antropología
 EDICIÓ: Cátedra, Madrid, 1997
 CULTURA: ESPANYA-PAIS VASC
 TEMES: PRIVAT-PUBLIC-GENERE
 LLISTA: GEN

AUTOR: VALLE, Teresa del
TÍTOL: Korrika. Rituales de la lengua en el espacio
EDICIÓ: Anthropos, Barcelona, 1988
CULTURA: ESPANYA-PAIS VASC
TEMES: RITUAL-LLENGUA-IDENTITAT-ITINERARI
LLISTA: GEN

AUTOR: VENTURI, Robert
TÍTOL: Aprendiendo de Las Vegas
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1978
CULTURA:
TEMES: ELEMENTS CONVECCIONALS
LLISTA: TAR

AUTOR: VENTURI, Robert
TÍTOL: Complejidad y contradicción en la arquitectura
EDICIÓ: Gustavo Gili, Barcelona, 1995 (1966)
CULTURA:
TEMES: ELEMENTS CONVENCIONALS-COMPLEXITAT
LLISTA: TAR

AUTOR: VENTURI, Robert
TÍTOL: Le pluralisme, la pertinence et le figuratif dans l'historicisme ou, plus ça change... Architecture d'Aujourd'hui
EDICIÓ: N.223, Oct. 1982
CULTURA:
TEMES: PLURALISME-POSTMODERNITAT
LLISTA: TAR

AUTOR: VERRET, Michel
TÍTOL: L'espace ouvrier
EDICIÓ: Armand Colin, Paris, 1979
CULTURA: FRANÇA
TEMES: HABITATGE-OBRRERS
LLISTA: GEN

AUTOR: VERRET, Michel
TÍTOL: L'ouvrier français. L'espace ouvrier
EDICIÓ: Armand Collin, Paris, 1979
CULTURA: FRANÇA
TEMES: URBA-SOCIETAT-OBRRERS
LLISTA: GEN

AUTOR: VIGARELLO, Georges
TÍTOL: Lo limpio y lo sucio. La higiene del cuerpo desde la Edad Media
EDICIÓ: Alianza, Madrid, 1991 (1985)
CULTURA: EUROPA
TEMES: HIGIENE-HABITATGES-COS-CIUTAT
LLISTA: HIS

AUTOR: VIOLANT I SIMORRA, Ramon
TÍTOL: Ritus i cerimònies de construcció. J.PUIG I CADAFALCH: Miscel.lània, vol.1
EDICIÓ:
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE-RITUAL
LLISTA: FOL

- AUTOR: VIOLANT I SIMORRA, Ramon
TÍTOL: El Pirineo Español. Vida, usos, costumbres, creencias y tradiciones de una cultura milenaria que desaparece
EDICIÓ: Alta Fulla, Barcelona, 1989 (1949)
CULTURA: CATALUNYA
TEMES: FOLKLORE
LLISTA: FOL
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Anthropologie culturelle dans le champ urbain. Ethnologie française
EDICIÓ: 1982, XII-2
CULTURA: DIVERSES
TEMES: URBA-METODOLOGIA
LLISTA: BIB-AUR
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Anthropologie de l'espace habité. L'Homme et la société
EDICIÓ: 1992, N.104
CULTURA: DIVERSES
TEMES: VARIS
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Architectures et cultures. Les Cahiers de la Recherche Architecturale
EDICIÓ: Parenthèses, Paris, 1992, N.27-28
CULTURA: DIVERSES
TEMES: TEORIA-METODOLOGIA-INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAS-QUI
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Casa, cuerpo, sueños. Arquitectura y Vivienda
EDICIÓ: N.12, 1987
CULTURA: OCCIDENTAL
TEMES: HABITATGE-SIMBOLISME
LLISTA: TAS
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Crise du paysage?. Ethnologie française
EDICIÓ: 1989, XIX-3
CULTURA: EUROPA-FRANÇA
TEMES: RURAL-PAISATGE-NATURA
LLISTA: APA
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: El espacio privado. Arquitectura y Vivienda
EDICIÓ: N.14, 1988
CULTURA: OCCIDENTAL
TEMES: HISTORIA-HABITATGE-PRIVAT
LLISTA: HIS
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espace et Anthropologie. L'Homme et la Société
EDICIÓ: N.104, 1992
CULTURA: DIVERSES
TEMES: VARIS
LLISTA: GEN

- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espace et sémiotique. Espaces et Sociétés
EDICIÓ: N.47, 1985
CULTURA:
TEMES: SEMIOTICA
LLISTA: SEM
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espacio y género. Itinerarios al Paraíso. Astragalo. Cultura de la Arquitectura y la ciudad
EDICIÓ: Noviembre 1996
CULTURA: EUROPA
TEMES: GENERE-SOCIETAT
LLISTA: INT-BIB
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Ethnologie urbaine. Terrain
EDICIÓ: 1984, N.3
CULTURA:
TEMES: URBA-TEORIES
LLISTA: BIB-AUR
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Etudes d'Anthropologie Urbaine. L'Homme
EDICIÓ: 1982, 22(4)
CULTURA:
TEMES: URBA-TEORIES
LLISTA: BIB-AUR
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Habitats humains: de la tradition au modernisme. Revue International des Sciences Sociales
EDICIÓ: V.30-3, 1978
CULTURA:
TEMES: TRADICIO-MODERNITAT
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Habiter et se déplacer en Margeride. Ethnologie Française
EDICIÓ: 1981, II-1
CULTURA: FRANÇA
TEMES: RURAL-APROPIACIO
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Linge du corps et linge de maison. Ethnologie Française
EDICIÓ: V.16-3, 1986
CULTURA: FRANÇA
TEMES: HIGIENE-COS-HABITATGE
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Sémiotique de l'espace. Communications
EDICIÓ: N.27, 1977
CULTURA:
TEMES: SEMIOTICA
LLISTA: SEM

- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Territoire. Sociétés locales. Paysages. La question foncière et l'espace rural.
Annales de la Recherche Architecturale
EDICIÓ: 1981, N.10-11
CULTURA: FRANÇA
TEMES: RURAL-PAISATGE
LLISTA: APA
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Antropologie de l'espace. Text book
EDICIÓ: Print & Service, Firenze, 1997
CULTURA: DIVERSES
TEMES: VARIS
LLISTA: TAS
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Architecture & Anthropology. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.66, N.11-12, Nov-Des.1996
CULTURA: DIVERSES
TEMES: METODOLOGIA-INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAS
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Architecture & Comportement. Architecture & Behaviour
EDICIÓ: Lausanne. Vol.4, N.3, 1988
CULTURA: DIVERSES
TEMES: VARIS
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Architecture comparée. Analyse comparative de modèles de structuration de
l'espace architectural. Les Cahiers de l'A.D.R.I.L.
EDICIÓ: N.1, 1982
CULTURA: ASIA
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-METODOLOGIA
LLISTA: INT-QUI
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: ASEMI
EDICIÓ: Vol. VI, n.2-3, 1975
CULTURA: ASIA
TEMES: HABITATGE-TIPOLOGIA-TECNOLOGIA
LLISTA: TEC
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Chez-soi. Objets et décors: des créations familiales?
EDICIÓ: Autrement, Paris, 1993
CULTURA: EUROPA
TEMES: HABITATGE-FAMILIA-DECORACIO-APROPIACIO-CONSUM
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Deconstruction in Architecture. Architectural Design
EDICIÓ: Vol.58, N.3/4, 1988
CULTURA:
TEMES: POSTMODERNITAT-DECONSTRUCCIO
LLISTA: TAR

- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espace centré. Les Cahiers de la Recherche Architectural
EDICIÓ: N.20-21, 1987
CULTURA: DIVERSES
TEMES: APROPIACIO-METODOLOGIA
LLISTA: QUI
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espaces des autres. Lectures anthropologiques d'architectes
EDICIÓ: La Villette, Paris, 1987
CULTURA: DIVERSES
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT
LLISTA: INT-TAS-QUI
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Espaces des Sciences Humaines
EDICIÓ: Institut de l'Environnement, Paris, 1974, N.3/4
CULTURA:
TEMES: TEORIA
LLISTA: GEN
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Lecture anthropologique de l'espace et pédagogie de l'Architecture
EDICIÓ: Ecole d'Architecture de Paris La Villette, 1987
CULTURA:
TEMES: INTERDISCIPLINARIETAT-DISSENY-PEDAGOGIA
LLISTA: QUI
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Les Carnets du paysage
EDICIÓ: Actes du Sud / ENSP, N.1, printemps 1998
CULTURA: DIVERSES
TEMES: PAISATGE
LLISTA: APA
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Les cases de l'ànima. Maquettes architecturales de l'Antiquité (5500 aC / 300 dC). (Catàleg de l'exposició)
EDICIÓ: Centre de Cultura Contemporània, Diputació de Barcelona, 1997
CULTURA: MESSOPOTAMIA-GRECIA-ROMA
TEMES: MAQUETES-PLANOLS
LLISTA: HIS
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Paysage au pluriel. Pour une approche ethnologique des paysages
EDICIÓ: Maison des sciences de l'homme, Paris, 1995
CULTURA: DIVERSES
TEMES: TEORIA-APROPIACIO-TURISME-RURAL-URBA
LLISTA: APA
- AUTOR: VV.AA.
TÍTOL: Réformulation du programme de recherche. Architecture et interfaces culturels. Le rapport Architecture-Anthropologie
EDICIÓ: Ecole d'Architecture Paris-La Villette, 1986
CULTURA:
TEMES: TEORIA-INTERDISCIPLINARIETAT-BIBLIOGRAFIA
LLISTA: BIB-INT-ETN-TAS

AUTOR: WATERSON, Roxane
TÍTOL: The Living House. An Anthropology of Architecture in South-East Asia
EDICIÓ: Thames and Hudson, Singapore, 1997
CULTURA: ASIA-SUD-EST
TEMES: HABITATGE
LLISTA: GEN

AUTOR: WATSON, O.M.
TÍTOL: Proxemic Behaviour. A Cross-cultural Study
EDICIÓ: Mouton, The Hague, 1970
CULTURA: EUA
TEMES: PROXEMIA-COMUNICACIO NO-VERBAL
LLISTA: GEN

AUTOR: WILK, Richard R.
TÍTOL: Houses as consumer goods: social processes and allocation decisions.
H.J.RUTZ- B.S.ORLOVE: The Social Economy of Consumption
EDICIÓ: University Press of America, 1989
CULTURA: AMERICA-BELIZE
TEMES: HABITATGE-CONSUM-EVALUACIO
LLISTA: GEN

AUTOR: YOUNG, Michael - WILLMOTT, Peter
TÍTOL: Le Village dans la Ville
EDICIÓ: Centre de Création Industrielle- Centre Georges Pompidou, Paris, 1983 (1957)
GB
CULTURA: VEINATGE-FAMILIA
TEMES: GEN
LLISTA:

Agraïments:

Voldria agrair al Consorci de la Vila Olímpica de Banyoles l'esforç per proporcionar-me la informació i la documentació que els he anat demanant durant tot el temps que ha durat la investigació.

Molt valuosa ha estat també l'ajuda en la recerca de la documentació històrica i urbanística rebuda per part de l'Arxiu Municipal i de l'Arxiu Històric de Banyoles. Hagués estat impossible de trobar molts documents, la majoria dels quals estaven sense catalogar, sense l'ajuda de Josep Grabuleda.

Ajuntament de Banyoles per les dades de població del Padró

Agraeixo també al professor Erundino Sanz la seva atenció i les seves orientacions pel que fa referència a l'evolució històrica de l'espai de La Draga, tema al qual s'ha dedicat en l'elaboració de diferents estudis.

Ha estat fonamental en el treball el material que m'han proporcionat els habitants de la Vila Olímpica. Agraeixo el seu temps, el seu interès i la seva confiança obrint-me les portes de casa seva. I agraeixo especialment a Carme Coll la seva dedicació i la seva ajuda, introduint-me en la vida quotidiana de la Vila Olímpica, oferint-me les seves opinions, i fent un seguiment de la investigació des del principi fins al final.

Voldria agrair a l'equip de recerca de l'Arxiu de la Forma Urbana de Catalunya, el seu suport i les moltes converses i discussions que hem mantingut i que han contribuït en les meves opinions.

Agraeixo també a l'antropòleg Gustau Nerín la revisió i els comentaris del treball, en la part que fa referència als aspectes teòrics i metodològics relatius a la disciplina antropològica.

Vull agrair molt especialment a l'arquitecte Josep Muntañola el seu suport i la confiança que ha dipositat en mi i en el meu treball. Ha obert les portes de l'arquitectura a una antropòloga, i li ha facilitat el camí fins aquí. El resultat n'és aquesta tesi.

La dedicació a aquest treball ha estat possible gràcies a la Beca de Formació d'Investigadors que em concedí la Generalitat de Catalunya, de l'any 1992 al 1995.